

דג טהור מטיל ביצים

תנו רבנן: הפער שבין בעלי החיים הפשרים לאכילה לבין בעלי החיים שאינם פשרים לאכילה, הנו רב ועצום בהרבה מאד שטחים, ובכך מאד ברור שאין אלה שני סגים דומים ובני אותה משפחה, שהאחד התר לאכילה והשני לא, אלא שתי משפחות שונות במהותן לגמרי, שהאחד מטיב עם הנפש האנושית, והשני משפיע לרעה, ומוליד תכונות רעות אצל האוכל אותו (ראה חינוך קמ"ח על אכילת דם, קנ"ט על אכילת שרצים, וכן הוא בשאר כל איסורי האכילה). כאן מציעים החכמים דגמא אחת מני רבות, על ההבדל שבין הטהור לטמא: דג טמא משריץ ולדות חיים. דג טהור מטיל ביצים, שממנו עתידים לבקע דגיונים פשרים. טבעם של הדגים הוא, שהם אוכלים זה את זה; הגדולים את הקטנים, החזקים את החלשים והמהירים את האטיים. מבחינה זו לא שונים הסוגים הפשרים, גם הם טורפים ונטרפים על ימין ועל שמאל, אבל אצלם לא מתחיל הדג את חייו בצורה רעה, ואין הדג הטהור יוצא אל המים, תוך כדי שהוא נכנס למלחמת קיום חסרת פשרות, שאין מכירים בה איש את רעהו, את אביו ואמו, את בנו ואת אחיו – בולעים את כל מה שנתן לבלע. ה"ראשית" של הדגים הפשרים באה לידי בטוי שבולעים אותם והם אינם בולעים. בכך מתקנים בהם הכלל: "והאלקים יבקש את נדך!" (קהלת ג/טו). אחר כך פשהם בוקעים מהביצים, הם נאלצים ללמוד מהר את החקים האכזריים וחסרי הפשרות, אבל סוף סוף הבסיס שלהם החל נכון, עדין, מתאים לסגים פשרים, וראוי לעלות על שלחן השבת. בעוד שהטמאים מתחילים במלאכתם האכזרית בטרם נולדו, ועוד בבטן אמם מחסרים הם כבר זה מזה, ומצמצמים את פמות הדגים שעתידה אמן להשריץ.

מיניק ומאכיל

ישנו עוד סמן הכר ברור בין הסוגים של בעלי החיים, בצורה שבה מאכילה האם את צאצאיה. כל המוליד ולדות חיים מיניק אותם, גם בעלי החיים הגדולים, כסוסים ופרות, וכמוכן בני אדם, וגם הקטנים כעכברים, כל האמהות מניקות את גוריהן, ובכל סוגי היונקים ישנו כללים וסמני טהרה מסוג מסוים. אבל זה אשר מטיל ביצים, מלקט מאכל בפיו, בולע אותו ומקיא אותו אל תוך פיהם של הולדות, ובכל המשפחות הרחבות של סגים אלה, ישנם סמני טהרה וסמני טמאה אחרים, חוץ מעטלף, שאף על פי שמטיל ביצים, הוא מיניק את הגוזלים הבוקעים מהן. הכל יודעים שהעטלף, בעברית המדברת, הוא סוג עכבר שקרום תעופה דק מתוח בין רגליו הקדמיות והאחוריות, ומשפחה זו היא ענפה מאד, המרכיבת מסוגים רבים השונים זה מזה. מאחר ואין ביניהם מטילי ביצים, הרי שהחכמים דברו על חיה אחרת, שחיה ביניהם, וקננה בעלית ביתם ובגג הרפתות שלהם, הם ראו אותה מטילה ביצים וראו אותה מניקה את הולדות המגיהים מהביצים. [ניתכן שבעל-חיים זה נמצא בסביבי הצמחיה של בצות בבל, וניתכן שהוא נכחד כמו אלפי בעלי חיים אחרים, שהיו בעבר וכיום הם אינם]. יש פיוס כמה בעלי-חיים העושים להגדרה כזו, ואין שמם "עטלף". מאחר ואין נפקאמינא לכשרותם, כי כל סוגי העטלפים שלנו הנם ממשפחת העכברים, ואלו הפרזונים המשנים המניקים את אפרוחיהם, אין עליהם כל מסרת, לכן אין טעם להאריך בהם, מלבד קריאת ההתפעלות: "מה רבו מעשיך ה', כלם בחכמה עשית" (תהילים קד/כד).

בניהים

עוד תאור על חיה של חיה מענינת: הדולפין, למרות שהם נראים כדגים, הם פרים ורבים כבני אדם, נושמים אויר כבני אדם, ומניקים את ולדיהם כבני אדם. העברית של היום מכירה סוג דג הנושם אויר בשם זה, שגם הוא מרכיב משפחה ענפה של סגים רבים, גדולים וקטנים, טורפים ואוכלי אצות-ים. כאן הוא משבץ בהגדרה לחיה שאסור לאכל, אבל גם אם הדולפין הזה היה מופיע ברשימת המתרים באכילה, איש לא היה מאשר לאכל דולפין, כי אין אנו יודעים למה הפננה כאן, אף על פי שהחכמים הציעו הגדרה בשפה יותר מדברת, ושאלו: מאי 'הדולפין'! אמר רבי יהודה: בני ימא = בני הים, אבל הגדרה זו לא אומרת לגבינו מאומה, כי שנים ארכות עברו מאז, ואין לנו רצף של דורות ומסרת של חיים על שפת הים והנהלים, שבעלי-חיים כאלה נמצאים שם, על כן לא יכולים אנו לעשות שמוש כלשהו בהגדרה זו. להגדרה "בניהים" יכולות להיות שתי הצעות, או שהם חלק בלתי נפרד לגמרי מהים, ו"בני" זה כמו "בן-חל", "בן-תורה" וכדומה, כלומר: חלק בלתי נפרד, והגדרה כזו יכולה להתאים להפליא לאחד מסוגי הפרישים, השולטים במים ובנמצא בהם. אבל אפשר לבאר גם להפך – "בניהים" הם אלה שהים פלט, שהרי כל הנמצאים במים, הופכים להיות חטיבה אחד עם המים, לא כמו בני האדם באויר, שהם חיים בו

אבל נמצאים על הקרקע, דגיהים עם המים נחשבים ליחידה אחת, שצנן רצה אינה שולטת בה (ספרנו שב"ח על ברכות ח/א: "וידגו"). בעוד ש"בני"הים" מחלקים את חייהם בין הים לבין החוף – עולים לישון על החוף, להמליט על החוף, לתפס טרף על החוף, הרי שהם אינם חלק מהים, אלא "בנייהים". אם אכן הגדרה זו נכונה, הרי שהכנה לאחד מפלגיהים או הפינגווינים, שמחלקים את חייהם בין המים ליבשה.

המלטות יום והמלטות לילה

החכמים הציעו עוד הגדרות זאולוגיות המוכיחות על אחדותיות בין הסוגים המגוונים של בעלי החיים. כל שזכרנו בחוץ; מוליד ולדות חיים. מבפנים; מטייל ביצים. המלטה של בעלי החיים היא נושא מרתק בפני עצמו, למרות שארץ ההריון יכול להשתנות לפעמים בימים אחדים לכאן ולכאן, אבל זמן ההמלטה אינו שרירותי! כלומר: כל שתשמישו רק ביום; ומיד עם שקיעת החמה, הם מפסיקים את יום הפעילות, גם ההמלטות והחינה בהתאם, ובעלחיים כזה יוליד רק ביום, ואפלו אם ההריון יתארך בכמה ימים או יתקצר בכמה ימים, אריכותו וקצורו יהיה תמיד בימים שלמים ולא בחצאי ימים. כמו כן כל שתשמישו רק בלילה; יוליד רק בלילה, גם אם יתארך או יתקצר זמן ההריון, השנויים יהיו תמיד בלילות שלמים ולא בחצאי לילה. אבל כל אלה שפעילותם נמשכת גם באור וגם בחשך, שתשמישו בין ביום בין בלילה; כמו בני אדם וכל בעלי החיים שסביבם, גם בטבע ישנם רבים הפועלים היטב בחסות החשכה, אבל גם ביום הם פעילים, אצל אחד כזה אין השעון הביאלוגי יודע להבחין בין יום ובין לילה, הוא יוליד בין ביום בין בלילה. החכמים מציגים דוגמאות: תשמישו ביום יוליד ביום; תרנגול, שמיד עם שקיעת החמה, עולה אל אחד המקלות הגבוהים וישן עד עלות השחר ונץ החמה. אלה שפועלים רק בלילה; כגון עטלף, שמיד עם שקיעת החמה, מגיחים בהמוניהם מהמערות החשוכות, ומתחילים לילה של פעילות נמרצת. מי הם אלה אשר פעילים בין ביום בין בלילה; אדם וכל דומי ליה = אלה שדומים לו, מתנהגים כמותו, ובעקר חיים סביבו ויכולים להנות מהטכנולוגיה שלו להאיר את החשך.

הנקט ולדות

עוד ממשיכים החכמים: כל שתשמישו ועבורם שנה, יולדים ומגדלים זה מזה, ותינוקו של האחד יכול לשרד אם יקבל את חלבה של אם ממשפחה תואמת. אין תשמישו ועבורם שנה, אין יולדים ומגדלים זה מזה, התינוק של האחד לא יכול להתקיים על חלב שיקבל מהאחר. עוד פרט עקרוני: הכל משמשין פנים כנגד ערף, מבלי להביט זה בזה, ומבלי להביע חבה וקשר כלשהו, חוץ מאדם ודג ונחש. מאי שנא הני תלתא = במה שונים שלשת אלה? כי אתא = כפאשר בא רב דימי אמר: אמרי במערבא = אומרים בארץ ישראל הנמצאות בצד מערב: על האדם אין שאילה, הוא הרי הנברא היחיד שמראש ברא אותו הקב"ה מחבר אל האשה, כדי שישאר ביניהם קשר שלקנימא לכל ארץ חייהם, ולא רק קשר זמני לצורך גדול הולדות, כפי שזה אצל שאר כל בעלי החיים (ברכות סא/א). אבל מה הם הזכיות של הדג והנחש? הואיל ודברה עמהם שכינה. עם הנחש – בערש הבריאה, כפאשר הקב"ה אמר לו: "ארוך אתה מפל החיה ומכל הבהמה, על גחנך תלך, ועפר תאכל כל ימי חייך" (בראשית ג/יד). עם הדג דבר הקב"ה להקיא את יונה הנביא אל היבשה. עם שני אלה היה דבור קשה, מהדג נלקח האכל שהוא הצליח לצוד, והנחש קבל קללה הגונה, ובכל זאת העלו שני אלה את דרגתם להחשב כמדברים עם ה'. תנא: גמל הו צנוע, ומתנהג אחר כנגד אחר, מבלי שאיש ישגיח במעשיהם, ולא ידע מי מהם זכר ומי מהם נקבה. לכן במתנה שיעקב אבינו שלח לעשו, על הגמלים נאמר: "ובניהם שלשים" (בראשית לב/טו), מבלי להזכיר את כמות הזכרים והנקבות (תלי ירושלי כתובות לז/ב. ראה בריהודע).

תרנגול ולו

תנו רבנן: זמן הכנת הביצה במעיה של תרנגולת הוא לעשרים ואחד יום, ועוד עשרים ואחד יום צריכה היא לדגור על הביצה, והנה אפרוח חי. מאחר ואת העולם תכנו הקב"ה בשתי רמות – 'יצירה' ו'בריאה', את בעלי החיים הוא קבע בבריאה ואת הצומח ביצירה, על כן חבים הם להיות מקבילים זה לזה (האריז"ל, מובא בביאורי אגדה), כעין מה שאמרו חז"ל: "כל מה שיש בים, יש כנגדו ביבשה" (חולין כז/א), כך אמור להיות גם כלל: "כל מה שיש בעולם הבריאה יש כנגדו בעולם היצירה". לכן אחר שהציגו את התרנגול, צנו: וכנגדו באילן; לו, הוא אחד מסוגי השקד, שממחר מאד את פריחתו, עוד האביב טרם הגיע, כבר עוטה השקד בפרחים לרב, מהם יוצאים חישקל הפרות, ותוף עשרים ואחד ימים, כבר ראויים הפרות הקטנים לאכילה – עם הקלפה. התרנגול הוא העז שבעופות (ביצה כה/ב). עזותו זו באה לידי בטוי באפנים אחדים (המבוארים בספרנו שב"ח שם), הדגמא הפשוטה והבולטת של עזות זו, היא המהירות בה מסתים אפרוח שלם

חי ומשלים בכל אבריו, בכך מקביל הוא ללוי, שתוף זמן כה קצר הוא מצמיח פרי משלים, שיש בו הכל, ואכן נבחר מקל עץ השקד להוציא ציץ ולגמול שקדים תוף לילה אחד, בתוף המשכן, כדי להעיד על בחירתו של אהרן על ידי הקב"ה, ולהסיר את תלונו את בני ישראל (במדבר יז/כג). על התרגול אמר איוב בהתפעלות: "או מי נתן לשכוי בינה" (איוב לח/לח), בארו חז"ל, שהכונה לתרגול, שיש לו בינה להבחין בין יום ובין לילה (ברכות ס/ב). לכן אנו משבחים את הקב"ה בכל בקר ובקר: "ברוך אתה ה'... הנותן לשכוי בינה, להבחין בין יום ובין לילה". זוהי הבחנתו בין אור לחושך, ולוי השקד נבחר להבדיל בין קדש לחול.

כלב ותאנה

זמן עבורו של כלב הוא לחמשים יום. כלב הוא העז שבחיות (ביצה כה/ב), ויש בו תכונה של חצפה, שנובח גם על מי שודאי חזק ממנו, כנאמר: "והכלבים עזי נפש המה" (ישעיהו נז/יא). בזהר הוא מגדר: "חציפין ככלבא" (ויקרא קנה/א), כך הוא גם מתאר בלשון הפיטן: "הני כלבי דחציפין" (זמירות לסעודה ג', בפיוט 'בני היכלא'). גם תכונה של נאמנות מוצאים אנו בכלב, כרמוז בשמו 'כלב' לב'. וכנגדו באילן; ותאנה, גם היא חונטת את פניה תוף חמשים יום, מאז שהגיוח ראשי התאנה הקטנים מבין העלים ועד שנמצא פרי בשל ועסיסי המוכן לאכילה. מה לכלב ולתאנה? אנו מוצאים בתאנה את שתי התכונות הפלפיות המנגדות; פאשר העניקה התאנה מחסה ומסתור לאדם וחוה אחר החטא (בראשית ג/ז), במעשה זה יש שלוב של חצפה ונאמנות. כמורכב בגלל תכונת התאנה להבשיל בשלבים, לכן לא נתן לגשת אל העץ עם שק ולמלא אותו ביבול של השנה, אלא בכל יום ויום מבשילות תאנים אחדות, שאם משאירים אותו למחר, הן מתליעות (שיהש"ר ו/ו), על כן נאמר עליה: "נצר תאנה לאכל פריה" (משלי כז/יח). כך גם הכלב שמוזונו מציטין, ויש לו אכל רק לעתים רחוקות (שבת קנה/ב), לכן עליו ללקט ולאכל את כל מה שמוצא. בהמשך הפסוק של "נצר תאנה" נאמר דבר שבח על הכלב – המקביל של התאנה מעולם החי, "וישמר אדניו יכבד" (משלי כז/יח). האדון מכבד את כלבו ודואג לפרנסתו, בגלל השמירה הנאמנה שהכלב מעניק לאדוניו. ישנן גרסאות המציעות גם את חניטת התבואה לחמשים ושנים יום, מכיון שזוהו מזונם העיקרי של בני האדם, וממילא יש בכך דגמא בולטת של נאמנות.

חתול ותות

זמן עבורו של חתול הוא לחמשים ושנים יום, וכנגדו באילן; תות. הכל יודעים איזה פרי מכנה בעברית כיום בשם זה, אבל אין אפשרות לדעת אם אכן הפונה לתות זה, או אולי דווקא לתות הפטל בעל צבע אדום עז, שהוא ידיד נאמן של שטחיהבר הארץ-ישראלים. כך או כך, זמן החניטה שלו הנו קצר, זהו דבר שצריך לדעת לצרף מעשרות, או שמטה ועוד מצוות התלויות בארץ, המזקיקות להבחין בין פרי שחנט לפני תקופה מסוימת לבין פרי שחנט אחר כך. שני עצי תות אלה חונטים תוף חמשים ושנים יום, ולשניהם יש עלנה מרבה ומצילה לרוחות החוסים בצלם. זהו החבור של התות אל החתול, אשר גם הוא מגן על בית אדוניו מפני נחשים (פסחים קיב/ב: "קטל לחיויא"), ומפני עכברים (ב"מ צו/א: "חבור עליה עכברי – משונה"), ואף עץ התות המלא בצעלים ירקים וגדולים במשך חדשי הקיץ הלוהטים, מהנה מחסה ומסתור ליושבים בצלו. החתול נקרא בשם זה בגלל שמירתו על הנקיון, שהוא מחתלי את יציאותיו ומכסה אותן. כך גם התות, למרות הפרי הצבעוני למכביר שהוא מניב, לא נותר מאומה על הקרקע סביב, מפני שרוב מתיקותו ועסיסיותו, מתפרנסים ממנו בעלי חיים רבים, ולא משאירים מאומה, מלבד תותים הגדלים כיום ליד כבישים ומדרכות, ונדרסים למיץ דביק בגליל אדם, המפריע את תהליך הטמיעה הטבעי שלו בטבע ובאדמה, זהו האדם המפריע גם לחייהם הטבעיים של החתולים, ועשה מהם חתולי-אשפה טפילים, ומהתות עשה מטרד לעוברים ושבים.

חזיר ותפוח

זמן עבורו של חזיר הוא לששים יום, וכנגדו באילן; תפוח. גם אם אין אנו יודעים להצביע על קשר בין תרגולת ללוי, בין כלב לתאנה, בין חתול לתות, המשואה של החזיר עם התפוח זועקת ומבקשת הסבר! שהרי האחד הוא סמל המאוס, התעוב והטמאה, והשני – "כתפוח בעצי היער" (שיה"ש ב/ג). על פסוק זה אמרו חז"ל ששם ישראל נמשל לתפוח (שבת פח/א). עשו ועמלק, שהם הנגוד הקטבי ביותר לעם ישראל, נמשלו לחזיר (פסחים קיח/ב: "יכרסמנה חזיר מיער"). כלומר: דבר והפוכו! ולשניהם יש תקופת הריון זהה – של ששים יום. המספר שש מסמל שלמות מכל כיוון – מעלה/מטה, צפון/דרום, מזרח/מערב. כשמספר זה נכנס ל'שער' ה'עשר', הוא נותר באותו הגדרות אך בעצמה מרבה יותר. משך הריון משלים לחזיר ולתפוח מורה ששניהם משלמים בהגדרות שלהם, זה כלו טוב ללא כל תערובת של רע, וזה כלו רע ללא כל תערובת של טוב. בכך בא לידי ביטוי

ברור ומוחשי הכלל: "זה לעמת זה עשה האלקים" (קהלת ז/יד). ההבשלה, החניטה והיציאה לאור של הטוב והרע הולכים תמיד באפן חופף, הרע אינו מצליח להשיג את הטוב, והטוב אינו מצליח להשיג את הרע. היכן שצומחת מערכת חיובית, מגיעים שועלים לכרסם בשוללים, כשהמערכת גדלה, מתפתחת יחד איתה גם כף המאזנים המנגדת. אותו כח חיובי שצריך לקדם, נאלץ להתמודד עם המעצורים של הכח השלילי המנגד לו. תמיד יצעדו שניהם עם כחות שונים, ומלחמת הטוב והרע, האמת והשקר, האור והחשך, תהיה תמיד מלחמה מאזנת, עם אפשרות לנצח או להפגע.

שועל, שרץ וחטה

זמן עבורו של שועל וכל מיני שרצים הוא לששה חדשים. על השאלה: "מה לשועל ולשרצים", יכולה לבוא התשובה הפשוטה: "אין כלום"! אלא שבמקרה ארץ זהה יש לעבורם, אבל אין מקרה! יכול היה עבורם להיות שונה ביום אחד! מבלי שיהיה הבדל מי יותר ומי פחות, אבל מאחר ויצירתם זהה, הרי שמהותם זהה! – את השועל ואת העכבר והלטאה "מבשלת" האמא שלהם במשך תקופה זהה. השרצים הם סמל הרדידות והשפלות, אין נמוכים מהם! קים שם נרדף "שרצים ורמשים", "שקץ" הוא העכבר, ו'רמש' הם רמות חסרי זהות, שבגלל ההמוניות נראית תזונה על פני הקרקע (רש"י על בראשית א/כד). מאידך השועל הוא פקח שבחיות (ברכות סא/ב). בעל עינים גדולות המביעות ערמה ותבונה. הנה מגלים אנו שאין הבדל אצל בעלי החיים בין שני הקצוות – הפקח ביותר והטפח ביותר זהים לחלוטין! כלם חסרי בחירה ופועלים על פי חקי הטבע בלבד. וכנגדם באילן; תבואה – חטה, שעורה ושאור חמשת מיני הדגן, שהמכנה המשותף שלהם הוא שהם מאכל אדם, וסמל החכמה האנושית, כפי שאומרים חז"ל: "אין תינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שאוכל דגן" (ברכות מ/א). זהו הנגוד לשכל הטבעי של בעלי חיים היוצעים רק להבחין בין טוב לרע, לבין השכל האנושי היוצא להבחין גם בין אמת לשקר, ולבחור באמת גם כאשר היא מנגדת לרצונות העכשוויים. כאן רואים אנו שדיוקא שתי תכונות מנגדות אלה "מתבשלים" בתקופה זהה, כדי להמחיש את הכלל: "זה לעמת זה עשה האלקים" (קהלת ז/יד) – הטפח והחכם! לשני הקצוות הללו יש מקום בעולם, ולכל העוברים בתוכם יש אפשרות להטות את עצמם לכאן או לכאן. גם הנותרים באיזשהו מקום בתוכם, צריכים לדעת שאין אמצעי! יש בינוניים אבל אין אידיאולוגיה בינונית! עליהם לכוון את המבט ואת המטרה כלפי מעלה, כדי שלא ימצאו את עצמם במסלול המוביל כלפי מטה.

צאן וגפן

זמן עבורה של בהמה דקה טהורה – צאן; עזים וכבשים, הוא לחמשה חדשים. יציאה למרעה הוא המכנה המשותף לבהמות הדקות, ועל שם כך הן נקראות: "צאן" – "צאנה", במקרא נאמר: "צאנה וראינה בנות ציון" (שיה"ש ג/יא). על הצאן אומרים "צאנה ורעינה בנות המקנה"! התכונה הטבעית שלהן לשמר את צעדי הרועה, לא להתפזר ולא להתרחק זו מזו, מאפשרת להוציאן למרעה מחוץ לעיר, מבלי לחשש לבריחה ואבוד. האמון המלא של הצאן ברועה, גם כאשר הוא מוביל אותן לשחיטה, הוא שם דבר, עד שהפך לסמל "כשה לטבח יובל" (ישעיהו נג/ז). החכמים, מציינים שגם בעולם הצומח יש לצאן מקבילה בכל התכונות הללו, וכנגדה באילן; גפן, הצומחת בכרם עם גפנים נוספים סביבה, כעדר מארגן של שיחים הטעונים באשכולות ענבים. אכן כאשר היתה ברכה בארץ ישראל, ובכרם צמחו אשכולות גדולים של ענבים שחורים ועסיסיים, היה הדבר נראה מרחוק כעדר ומקנה בקר וצאן המתהלך בכרם (כתובות קיב/א). המקבילה של האמון בין הצאן לגפן היא דיוסטורית, הרועה נאמן לצאנו והצאן מאמין ברועה. איש האדמה נאמן לכרמו, והכרם אף היא מביעה בו אמון – החל בצמיחה מברכת, מאפשרת לו לבצר את פרותיה, לסחט, להתסיס ולעשות יין המשמח אלקים ואנשים (שופטים ט/ג). אבל יש גם מדת אמון מרבה של בעל הגפן בתוצרת שהוא הפיק – "נכנס יין וצא סוד" (ערובין סח/א), כשהוא מוכן להפקיר סודות ולהפקיד דברים אישיים ומסוגלים בנאמנות מפקפקת של בקבוק יין, הרבה יותר ממה שמאמין הרועה בכבשיו הפתיות.

בקר וזית

זמן עבורה של בהמה גסה טהורה, כדגמת השור והפרה, הוא לתשעה חדשים. על השור אומרים חז"ל שהוא מלך הבהמות (חגיגה יג/ב). המלה 'שור' מבטאת שלשה דברים: א – שורה ישרה. ב – חומה (בראשית מט/כב: "עלישור"). ג – ראיה (במדבר כג/ט: "מגבעות אשורנו"). שלש תכונות אלה אופייניות לשור: א – שורות התלם הישרות שהוא חורש.

ב – חסון כתפיו מאפשר לרתם אותו למחרשה המעמיקה להב, ומעניקה חסון כלכלי לכל בני הבית, מעונת החריש למשך כל השנה.

ג – עמידתו המרשימה עם קרניו הגבוהות חושפת את מקום המצאו, ורואים אותו גם כשהוא רועה בין העשבים הגבוהים. וכנגדה באילו; זית, המסמל אף הוא את כל שלשת הדברים:

א – שורה – הזית יכול לשרד כעץ בר, ואף להניב קצת פרי מצמק, אבל הוא אינו עץ בר הצומח פרא ופרוע, כמו החורב והשקמה, אלא נוטעים אותו בפרס – שורות שורות, והוא זקוק לטיפול, חרישה, נכוש וזבול, כדי להפיק פרי משבח.

ב – חומה – עציזית הם חומה של חסון כלכלי – פרנסה, אכל, מאור והסקה. הזית אכן מסמל חסון משפחתי – "בניד כשתילי זיתים" (תהילים קכח/ג).

ג – ראיה. יפי קומתו של השור מקביל לנאמר: "זית רענן לפה פרי תאר" (ירמיהו יא/טז). הזית איתן, ירוקעד ובעל גזע חזק. הקשר הנוסף שבין השור ולבין השמן הוא, שהשור חורש עקשן כדי להביא תבואה בעוד זמרמה, עץ זה מצמיח פירות מרים וקשים כיום, כדי להניב מהם שמן משבח בעבר זמרמה. כמוכן השמן הוא סמל החכמה, והשור קשור אל התבואה – ו"רב תבואות בכח שור" (משלי יד/ד). שמן הזית הוא סמל החכמה, וגם התבואה היא סמל לחכמה האנושית, כפי שאומרים חז"ל: "אין תינוק יודע לקרא אבא ואמא עד שאוכל דגון" (ברכות מ/א). השור והזית יחדיו מסמלים את הכלל: "אם אין קמח אין תורה" (אבות ג/ז).

בהמה טמאה ודקל

זמן עבודה של בהמה גסה טמאה, כמו גמל, סוס וחמור, הוא לשנים עשר חדשים. הולד שלהם צריך לשהות שנה תמימה מאז הוצרו, בטרם יראה את אור העולם, כדי שיעברו עליו כל סוגי האקלים ומזג האויר – קר וחם, יבש ולחות. הרפתקאות אלה יחסנו אותו לתפקיד הקשה שהקבי"ה הטיל עליו, לעמד ולשרת את האדם בכל תנאי ובכל מצב. וכנגדה באילו; דקל. כיון שהעברית של היום מזהה את אחד מעצי הסרק בשם זה, לכן צריך לצנו שידקל הוא עץ תמר (רש"י פסחים נג/א). לשנים כמה עצים שיש להם שם אחר מאשר לפירות שלהם, כגון הנאמר: "אין ענבים בגפן, ואין תאנים בתאנה" (ירמיהו ח/ג). כפי שהגפן מצמיחה ענבים, והתאנה – תאנים. כך מצמיח התפוח תפוחים, הרמון רמונים, הדקל תמרים והשבלת חטים! הצמיחה האטית של התמרים, מחסנת אותם מפני פגעי הזמן, מאפשרת להם אכסון לזמן מרבה, עמידות גבוהה נגד פגעי הזמן, מעניקה להם אבות מזון חיוניים רבים, וגם מאפשרת להם להיות מרפזים ותמציתיים, כדי להזין ולהשביע. עץ התמר ופריו נחשבים כגדול המשרתים. על העץ הגבה והמרשים אומרים אנו "צדיק כתמר יפרח" (תהילים צב/ג). בגלל גובהו של התמר הוא משמש כיתמור' המצוין את הדף – תמרתמור (ירמיהו לא/כ וברש"י שם "תמרורים"). פרי התמר משמש כמאכל משביע, מזין ובריא, שאפשר להתקיים עליו ולהגות בתורה ללא דאגת פרנסה (פסחים פח/א): "צנא דדובשא בזוא". רשימה של חמש מעלות מנו חכמינו בפרי התמר (כתובות א/ב). בהרבה מאד מעלות לטובת האדם מקביל להתמר לבהמה גסה טמאה. יעילותו של הגמל טבועה בתכונותיו לפרש למדבר לרוחות המבקשים ולחצות אותו. יעילותם של הסוס והחמור, שמלבד שירות האדם אין להם מאומה בעולמם, ולא פעם נופח הסוס את נשמתו הרבה בטרם יתר, בגלל מאמץ יתר, ולא בגלל שהעגלון האיץ בו יתר על המדה, אלא אד ורק מפני שהסוס בחריצותו, לא הראה סמני עיפות וחלשה, ואם העגלון אינו רופא בהמות ממחה, הוא לא ישים לב למחלה של הסוס שהוא אינו מתולנן עליה. תכונה זו מראה באפן ברור את מה שאומרים חז"ל על התמר שמרפז העלים צומח מנקדה אחת: "יש לו לב אחד" (ברכות נו/א). הלב של התמר הוא עבדה מתחום הצומח, הלב של עם ישראל הוא לאבינו שבשמים, והלב של הגמל, הסוס והחמור הוא אל אדוניו.

הארי ובנות שוח

זמן עבורם של חיות הטרף, כגון הארי והזאב והדב והברדלס, כל אלה הם חיות פרא, שלא נתן לאלף, ואפלו אם מישו סובר שהצליח, והוא מחזיק אחת מהן בביתו, אם היא הזיקה, אין דינה כמו של שור המזיק, שהוא נחשב כשור תם, אלא אם כן הזיק פעם אחר פעם. חיות אלה הן מעדות מטבען. וכן בהמות הענק הטמאות, כדגמת הפיל, וכן אלה החיים על העצים, כגון הקוף הגדול והקופי הקטן, אצל שני קופים אלה ממשיך מה שמגדר כ"עבור" גם אחר הלידה, מאחר והם נושאים את ולדותיהם על גבם, ויתקופה זו נחשבת כעבור, אלא שהולד מחוץ לבטן. משך ההריון שלהם והטיפול בולדות הוא לשלש שנים. אצל חלקם נמשך ההריון האמתי זמן פה ארוך, ואצל חלקם האחר, הטיפול בולדות הנו ארוך ומגוע, ורק בעבר שלש שנים הם מוכנים להמלטה נוספת, וכנגדן באילו; בנות שוח, ממשפחת התאנה, שפרותיה לבנים ונותרים בסר, הם צומחים מאד באטיות, וברבם נושרים בטרם הגיעם להבשלה, כדגמת סוגי הפיקוס המכרים. עץ בנות השוח הוא חסון ועמיד בפני פגעי מזג אויר קשים, מיסב נזקים רבים לחקלאות, ולדרכים מרפזות וסלולות, בגלל שרשיו הארכים והמשתרבים הגורמים לוותר נזק מהתועלת שאפשר

להפיק מתעשיות רהיטים של גזעיו ונענפיו. כך שהוא אינו מעניק תועלת מרבה לאדם. פרותיו בסר ואינם ראויים אלא למלאכה מעטת. בגלל שהן לא כל כך ראויות לאכילה, היו הגוים משתמשים בהם כקרבנות לאליהם (ע"ז יד/א), שהרי בזבזו משוע להביא לאיל חסר התועלת דבר שאפשר להפיק ממנו תועלת. מאד קשה לרבותו, כי גרעיניו אינם בשלים, תלישת ענף ונעיצתו בקרקע, מסתים בדרך כלל בקבון. כך גם רשימת החיות המקבילות אליו, הן חסונות, ואין בהן תועלת מרבה, איראפשר לרתם אותן למחרשה, ולא לאכל את בשרן או לגז את צמרן. לכן ישנו רוח בעבודה שהפריזו שלהם הנו אטי, ועל ידי כך נשמר העולם מפני הצפה של פאלה טורפים ומזיקים, ושל פאלה עצים שלא בנקל אפשר להתפטר מהם.

נחש

זמן עבורו של אפעה = נחש גדול וארסי ממשפחת הצפעים, או שהוא בן למשפחת הנחש הקדמוני, שפתה את חוה, ואז אין לו עוד קרובי משפחה בתערוכה הזאולוגית שעל פני האדמה. כאשר אנו שומעים את המלה 'נחש', עולה לנו בדמיון שרץ דקיק כאצבע שארכו אמה עד שתיים, הנחבא בין סלעים וקוצים ואורב לבלע עכברים, או מטפס על עצים לגנב ביצים וגוזלים של צפרים, שכל חייו אינם אלא שנתים/שלוש. אבל במשפחה ארוכה זו ישנם גם גדולים המסגלים לא רק להכיש אדם, אלא לטרף אותו! הם מאריכים למים ביותר. חוה אמנו לא נהלה וכוחים עם שרץ טפס ומבחיל שאנו מפירים מתחבא בין האבנים. הנחש שלנו אינו אלא שרץ ככל שאר השרצים והשקצים, שעבדת היותו הולך על גחון מעוררת דמיון בינו לבין אותה בריה משפילה וערמומית, שהקב"ה ברא במיוחד כדי להיות משקל נגד לשהותו של אדם הראשון בגרעון, תוך כדי שפלאכי רם משרתים אותו (סנהדרין נט/ב). הנחש הקדמוני, בריה ערמומית ורעה, היתה משפילה בדיוק כבני האדם בעלי חכמה מפלגת. חוה אמנו, במקום לשמר את עצמה מפל קשר אל סמל הרע ההוא, היא יצרה קשר שלילי עם אותו נחש, על ידי כך היא פתחה בפני באיכחו את דלתות הכניסה אל לב כל האנושות, והוא אכן הצליח להטיל בה זיהמה שמחלחלת בבניה עד עצם היום הזה (שבת קמו/א).

נחש וחרוב

העבור של נחש ענק זה הוא לשבעים שנה. הקב"ה עצר אותם מלשטוף את העולם בפאצאים אורחים, ואשר לנקבת נחש זה להתעבר רק כאשר היא תגיע לגיל שבעים, ולהאריך את משך הריונה לשלוש שנים. עקרות מברכת זו עוצרת מאד את התפשטותו, כי אין לו אויבים בטבע, והוא אינו פוחד מפני גדולי הטורפים, על כן אם אפי התרבותו יהיה כמו של עכברים, חיש מהר יתפסה כל פדור הארץ בשכבה צפופה של נחשים, שיגמרו את כל עתודות המזון, ויאכלו זה את זה. וכנגדו באילו; חרוב, שאמנם לא התקלל, אבל עמידתו האיתנה בכל תנאי מזג אויר, מחיבים שפזורו יהיה קשה ואטי, כי אם החרוב היה מצליח להפיץ זרעים כמו עשבי השדה, וכל גרעין היה מפה שרש, ומצמיח עוד עץ חרובים, שגם הוא היה מתחיל מיד להפיץ את זרעיו, היתה כל פסת אדמה מתפסה בשכבת עצי חרוב צפופה, שאינה מאפשרת חיים לצמחים אחרים, וכך היה כל פדור הארץ מכסה ביצר חרובים, ובכל ענף שוכנים נחשים רבים. גם הנחש וגם החרוב מתקיימים מחוץ למקומות ישוב, בין האבנים אשר בצלעות ההרים. את שמו קבל ה'חרוב' = חרב, בגלל שהוא לא ברא לגוף האדם (רמב"ם דעות ד/א), אבל בתנאי שטח קשים, לפעמים אין כל הצעה אחרת מלבד עצי חרוב עקשניים המכים שרש, ואין עוד מאומה מה לאכל באותם מקומות שרק נחשים ארסיים נמצאים שם, ואכן ישנה אפשרות להרגיל את הקבה לפרי החרוב הדליל, הרזה וחסר התזונה הזה, ולהתקיים עליו, כדגמת רבי שמעון בר יוחאי, שתקופה ארכה אכל רק חרובים (שבת לג/ב), וכדגמת רבי חנינא בן דוסא, שמזונו היה קב חרובים מערב שבת לערב שבת (ברכות יז/ב). חרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פריו נמשך שבעים שנה. החרוב שונה משאר הפרות, שכלם גדלים על הענפים החדשים שצמחו השנה, אבל החרובים בוקעים מתוך הגזע הישן, ועוד הרבה לפני שהפרות מתחילים להבקיע את הקלפה הקשה, החלו שרשרות החרובים לפלס לעצמן דרך בתוך הגזע העבה. וכמוכן ימי עבורו, מאז שניצן של פרח מתחיל להבשיל בתוך הגזע הקשה, שהוא עתה לפחות בן ששים ושבע, ועד שאפשר לאכל פרי חרוב מתוק, עוברים שלוש שנים – סך הכל שבעים שנה, רק אז אפשר להנות מפרי עץ זה. אבל מעתה והילך, הוא עתיד להטעין פרות בכל שנה ושנה, כי כשהעץ היה בן ששים ושמונה, הוא שוב החל להצמיח פרות, ובשנה שאחר כך הוא שוב הצמיח, וכך כל שנה ושנה יוצאים פרות שהחלו לפני שלוש שנים, אבל בטרם מלאו לעץ שבעים שנה, לא היה נראה עליו עדין פרי, על אף שבתוך הגזע כבר מתחילים להרקס ולהתפתח פרות. למרות המקבילות הרבות שבין הנחש לבין החרוב, הם נמצאים משני עברי המתרס. החרוב הוא מאכל לצדיקים המסתפקים במעט, והנחש הוא סמל הרשעה, שתפקידו להכיש רשעים, כפי שאומרים חז"ל: "לא הערד ממית אלא החטא ממית" (ברכות לג/א), ומי שיש לו די זכויות, לא אמור אפלו לפגש בנחשים, אלא כשהם מתים, שהוא בעצמו הרג אותם ללא כוונה (שבת קנו/ב).

עבורו של נחש גדול, כדגמת הפתן, הוא לשבע שנים, אבל הנחשים הדקיקים הקטנים אינם אלא שרץ דמוי נחש, שאמנם הוא בן לאותה משפחה, בדיוק כפי שחתול־האשפה הוא בן לאותה משפחה של האריה הגאה. משך הריונם של נחשי הענק הוא ארוך מאד, ואחר שהנקבה מטילה את ביציה, היא לא רק שומרת עליהן, אלא אף דוגרת, למרות שלנחשים יש דם קר, ולכאורה הדגירה אינה אמונה לשנות את החם על הביצים מהסביבה, אבל משך כל הדגירה, מתקפלת האמא מעל ביציה, ומתכופת – גלים גלים, כדי להרבות במעט את הטמפרטורה, מאמץ מתמיד זה הנמשך אחר ההטלה, אף הוא מצטרף לתקופת העבור, וגם הטפול בצאצאים, השמירה עליהם וחונכם לציד נכנס לחשבון שבע השנים. למרות הכל: "זה לעמת זה עשה האלקים" (קהלת ו/ד), אין לנחש מקבילה בעולם הצומח! ולאותו רשע יחיד ורע לא מצינו לו חבר בעולם! מאחר ומצבו הנוכחי אינו בהתאם לתכנית המקורית. התאונה המצערת שהוא בעצמו היה אחראי לה, שבצה אותו במקום לא טבעי, וממילא לא יכולה להיות לו כל מקבילה! לכן אפילו לעתיד לבא, כאשר תתמלא כל הארץ דעה את ה' (ישעיהו יא/ט), לא יהיה טשטוש, ויתפזר הערפל הסמיך האופף את העולם בתקופת "הסתת הפנים", שהחל בעקבות הפתוי של הנחש לאכל מעץ־הדעת וערבב את הטוב עם הרע, אז יפקחו פלם את עיניהם להבין את התכנון העמק שבבריאה, ואת המרכבות המדהימה שבין כל חלקיה. הבנה זו תכלול את כל חלקי הבריאה, עד שאפילו הפחותים שבהם יבינו את התועלת שביחסים ההדדיים בבריאה כלה, ובאזון העדין של בעלי־החיים בכל מושבותם [=סימביוזה], אשר בה פלם זקוקים לכלם, הטורפים צריכים את הנטרפים, ובאותה מדה צריכים הנטרפים את הטורפים. הפירמידה של "נותן מקבל" בנויה באפן של פזל מרוב שלא נתן לערער בו אפילו פרט אחד, ותזונה קלה של חלק אחד מהפירמידה, תגרם לתגובות שרשרת ולמפלת סביב. אלא שהנחש, הוא לבדו! עורר פליאה, וכל החיות עתידות להתקבץ סביבו ולשאל אותו לפשר צורת החיים השטחית והמאוסה שלו (תענית ח/א). אותו המרקם החברתי משלים ומשלים עשוי להתבצע אף ללא הנחש, כי הנמר הרודף אחר הצבי, אינו מצליח לתפס אלא את החלש והחולה, בעוד שהחזקים והבריאים מצליחים להמלט, כך הוא מדלל את החלשים מהעדר, כשנגמרים החלשים צריף הנמר להתאמץ יותר במרדף, ומאלץ גם הצבים לרוץ מהר יותר, כך שתמיד נמצאת תחרות הוגנת ומאזנת בפסגת הכשר הגופני. כך הן תכונות כל הטורפים, שגם כאשר מצליחים להפתיע את טרפם, אם הוא חזק ובריא, הוא נלחם ופועמים רבות מצליח להשתחרר משני הטורף, ולא פעם להזיק לו ואף להרג אותו. שונה מכלם הנחש, הוא מפתל בין האבנים ואורב בדממה לטרף שנקלע קרוב למחבואו, ואז אין הנחש תופס את הטרף ונלחם בו, אלא מטיל הוא בו ארס משתק וממית, וכך יכל לאכל אותו בנחת. החזרת רעל אל תוך מרקם מפלא זה, לא יכל להחשב בשום פנים כחלק טבעי של העולם, שנברא בטוב, טעם ודעת, ונאמר עליו: "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" (בראשית א/לא). הנחש הוא מחלה סרטנית ממאירה שחדרה באיזשהו שלב. מהסבה הזו דרכי ההתמודדות עם נחש קשות מהתמודדות עם גבורים כמו זאב ואריה, למרות שהם חזקים ממנו בהרבה, בגלל גורם ההפתעה של הנחש, המתפרץ אל תוך מאזן הכחות (ברכות יג/א: "פגע בו נחש", וספרנו שבי"ח שם עמ' 350).

רק הנחש בודד

ויש אומרים שהצמחים מוכססין ובנות שבע, שמשך הפריחה והחניטה שלהם הוא שבע שנים, גם הם העומדים במקבילה של הנחש. הצעה זו לא באה לסדר לנחש חברותא, מפני שהנחש נותר בודד, והוא אמור להשאר כך לנצח נצחים, כפי שאומרים חז"ל: "לעתיד לבוא, הכל מתרפאים חוץ מן הנחש" (בר"ר כ/ה), שהרי במפרש נאמר עליו: "ארוך אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה, על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חיידך" (בראשית ג/ד). הנאמר: "כל ימי חיידך", מלמדנו שגם לימות המשיח יאכל הנחש עפר (רד"ק שם), כפי שאומרים חז"ל על המצנה לזכר את יציאת מצרים, שגם בה נאמר: "כל ימי חיידך" (דברים טז/ג), והפונה שגם בימות המשיח נצטרך לזכר זאת (ברכות יב/ב). כך מתארת נבואת הנחמה את תקופת הגאולה העתידה לבוא: "כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה – – – זאב וטלה ירעו כאחד, ואריה כבקר יאכל תבן, ונחש עפר לחמו, לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, אמר השם" (ישעיהו סה/יז-כה). נבואה זו מלמדת שהבריאה תחזור אל תקונה – מצבה הטבעי, כפי שהיתה לפני החטא שנגרם בעטיו של הנחש (ראה דעת תבונות לרמח"ל מ'). רק הנחש עתיד להשאר במצבו הנחות והשפל. כאן מציעים ה"ישאומרים" לשבץ את הנחש באותה מחלקה של צמחי הבסר חסרי התועלת, גם הם נחשבים כחריגים בבריאה, שהמצאותם או העדרם משאיר סביבם מאזן זהה. אותם שבץ הקב"ה במדור של הריון בן שבע שנים, ולשם דחפה הקללה את הנחש, והשאירה אותו במצב מקלל לנצח, גם לעתיד לבוא, כשבנות השבע והמוכססין יבראו, כל הבריאה תבריא, ישאר הנחש מקלל! כנאמר: "זאב וטלה ירעו כאחד, ואריה כבקר יאכל תבן, ונחש – עפר לחמו" (ישעיהו סה/כה). כלומר: בדיוק כמו היום, כאשר כל העולם יעבר שנויים מרחיקי לכת, ישאר הנחש מבזה ומשפל עד עפר, בדיוק כפי שהוא היום. להבדיל בין הנחש לבין שאר בעלי־החיים יש השלכה הלכתית, כפי שקובעת ההלכה: הזאב

והארי וחדב והנמר והברדלס והנחש, הרי אלו מועדים [להזיק]. אבל בזמן שהם בני תרבות [=מאֲלָפִים] אינם מועדים, אֵד הנחש מועד לעולם [אֲפֵלוּ אִם הוּא מֵאֲלָף] (ב"ק טו/ב). דהינו: שְׁאֵלוֹף הנחש אינו מְשֻׁנָּה את אֲפִיו, גַּם אִם לִזְמַן קָצֵר נִדְמָה לְלוֹכֵד הַנְּחָשִׁים, שֶׁהַצִּלִּיחַ לִסְגֹּל לִנְחָשׁ הַרְגָּלִי הַתְּנַהֲגוּת נְאוּתִים, עַל טְעוּת זוּ עָלִיל מֵאֲלָף הַנְּחָשִׁים לְשֵׁלֶם בְּחִיּוֹ. עַל כֵּן נֶאֱמַר: "טוֹב שֶׁבְּנִחְשִׁים רָצָץ אֶת מִחוּ" (מכילתא מובא ברש"י שמות יד/ז), כִּינּוּ שֶׁהוּא מוּעֵד לְהַפְתִּיעַ אֶף אֶת מֵאֲלָפוֹ הַנְּחָשִׁים. אֲפֵלוֹ הַרְמֵב"ם שְׁפוּסֶק, שֶׁכָּל שֵׁשׁ הַחַיּוֹת הֶלְלוּ מוּעֲדוֹת לְעוֹלָם, לְמִרוֹת שֶׁהֵן בְּנוֹת־תְּרַבּוּת, מְחַלֵּק בִּינֵיהֶן, כּוֹתֵב לְחֹד אֶת הַחֲמֵשׁ וּלְחֹד אֶת הַנְּחָשׁ (נזקי ממון א/ו, כבר עמד על כך הגר"א בהגהותיו חו"מ שפ"ט סק"י בשאלת הצ"ע: הרי לא נפסקה הלכה כרבי אליעזר). בְּזֹאת מַעֲמִידֵנוּ הַרְמֵב"ם עַל הַבְּדֵל מֵהוּתִי בֵּין הַתְּרַבּוּת שֶׁל חֲמֵשׁ הַחַיּוֹת הַטּוֹרְפוֹת לְבֵין הַנְּחָשׁ. אֶת הַחֲמֵשׁ אָכֵן נִתֵּן לְתְּרַבּוּת, אֵד אִי־אֲפֻשֶׁר לְסַמֵּךְ עֲלֵיהֶן, כִּי הֵן נוֹתְרוֹת מוּעֲדוֹת, אֵד הַנְּחָשׁ, גַּם אִם נִדְמָה לְמֵאֲלָפוֹ שֶׁהַצִּלִּיחַ לְתְּרַבּוּת אוֹתוֹ וּלְאֲלָפוֹ, זֶה אֵינוֹ אֶלָּא דִּמְיוֹן בְּלִבֵּד, רַק תְּכּוּנוֹת פְּרָא פּוֹעֲמוֹת בְּקִרְבּוֹ, עַד שֶׁאִי־אֲפֻשֶׁר אֲפֵלוֹ לומר עָלָיו "מִתְּרַבֵּת זְמַנִּי". יֵשׁ לְצִיין אֶת הַמְּבָאֵר בְּרֵמֵב"ם, שֶׁכָּל הַהִבְטָחוֹת הָאֲמִירוֹת עַל אַחֲרִית הַיָּמִים, נֶאֱמָרוּ בְּצוּרַת מֶשֶׁל, שֶׁרַק אַחֵר שִׁיתְּמַמְשׁוּ יִדַּע בְּבִירוֹ לִמָּה הֵיִתָּה פְּנִיָּתָם (מלכים יב/א, וראה רדב"ז/שם). הַגְּר"ח קֵנִיבֶסְקִי שְׁלִיט"א מְצִין בְּסִפְרוֹ "קְרִית־מֶלֶךְ", מֵהַסְפְּרִי עַל הַפְּסוּק: "וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ" (ויקרא כו/י), שֶׁמִּבְּיֵא הַרְאֵב"ד כָּאן, שֶׁאֵינוֹ מֶשֶׁל, וְכֵן הָאֲרִיז הַרְמֵב"ן שֶׁם שִׁחְזַרְתָּם שֶׁל הַחַיּוֹת הַטּוֹרְפוֹת לְאָכֵל תֵּבֶן, אֵינוֹ שְׁנוֹי בְּטָבַע, אֶלָּא שִׁיבָה לְמִקּוּרוֹת, כְּפִי שֶׁהָיוּ לִפְנֵי חֲטָאוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְכִשְׁכָּל הַבְּרִיאָה תִּשׁוּבָה לְמִקּוּרָהּ, יִשְׁאָר הַנְּחָשׁ מִשְׁפָּל וְדַחֲוִי, וּמֵאַחֵר וְאִז כָּבֵד לֹא יִהְיֶה טוֹרְפִים וְנִטְרָפִים, תִּתְקַיֵּם בּוֹ הַנְּבוּאָה: "עֹפֶר לַחֲמוּ" כְּפִשׁוּטָה מִמֶּשֶׁ, וְהוּא יִהְיֶה נֶחֱשֵׁב כִּיּוֹרֵד דֶּרְגָּה, שֶׁנִּזְוֹן מֵעֹפֶר הָאֲדָמָה כְּמוֹ הַצִּמְחִים, וְלֹא מֵהַצִּמְחִים כְּמוֹ יֵתֵר בְּעֲלֵי־הַחַיִּים.

אָרוּר מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה

מֵאַחֵר וּמִשְׁדּוּ עֲבוּרוֹ שֶׁל הַנְּחָשׁ לֹא הָיָה עַל פִּי הַתְּכִינִית הַמִּקּוּרִית, אֶלָּא הוֹפִיעַ בְּעִקְבוֹת קִלְכָּה, טְבָעִי הָיָה לְשֹׂאֵל עַל כֵּךְ מָנָא = מִנֵּן וּמֵהִיכָן הָיָה = אֶלָּה מִיָּלִי! = הַדְּבָרִים! אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אָמַר רַב, וּמִטּוֹ בָּהּ = וְהִבִּיאוּ אוֹתָהּ, אֶת הַדְּרָשָׁה הַזֹּאת גַּם מִשְׁמִינָה ד' = מִשְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא, הַדּוֹרֵשׁ כֵּךְ: אֶת קִלְכָּתוֹ שֶׁל הַנְּחָשׁ אָמַר קָרָא = נֶאֱמַר בְּמִקְרָא: "אָרוּר אֶתְּהָ מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" (בראשית ג/ד). קִלְכָּה זוּ לֹא הֵיִתָּה עֲצָמָאִית, אֶלָּא בִּיחֹס לְדָבָר אַחֵר, אִם הַדְּבָר הָאֲחֵר אֵינוֹ מְקַלֵּל, לֹא מֵתִאִים הָיָה לְמַקְדֵּד אֵלָיו אֶת הַקִּלְכָּה, כְּפִי שֶׁלֹּא נִתֵּן לומר לִנְחָשׁ: "אֶתְּהָ אָרוּר מֵהַשֶּׁמֶשׁ, הַיָּרֵחַ וְכָל הַכּוֹכָבִים", אוּ "אָרוּר אֶתְּהָ מֵהָאֶכֶל, הַשִּׁתִּיָּה וְהַבְּגָדִים"! מִפְּנֵי שֶׁהֵם אֵינֶם אָרוּרִים, אִזִּי כִּשְׁהוּא יוֹתֵר מְקַלֵּל מֵהֶם, גַּם הוּא אֵינוֹ מְקַלֵּל! אֲבָל אִם נִמְצָא דְּבִרָמָה שֶׁבּוֹ מְקַלְלוֹת הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת, נִבִּין מֵהֵי קִלְכָּת הַנְּחָשׁ, וְכִשְׁנִמְצָא בְּכֹמָה מְקַלְלֵת הַבְּהֵמָה יוֹתֵר מֵהַחַיָּה, נוֹכַח כָּבֵד גַּם לַחֲשֹׁב בְּכֹמָה מְקַלֵּל הַנְּחָשׁ יוֹתֵר מֵהַבְּהֵמָה, וּבְכֵךְ נוֹכַח לְהַבִּין אֶת גְּדֵל קִלְכָּת הַנְּחָשׁ. לְשֵׁם כֵּךְ יֵשׁ צִרָה בְּהַנְּחָת יָסוֹד רִאשׁוֹנָה, שֶׁהַבְּהֵמָה יוֹתֵר מְקַלְלֵת מֵהַחַיָּה, בְּכֵךְ שֶׁמִּשְׁדּוּ הַרְיוֹן שֶׁל הַבְּהֵמוֹת אֲרוּךְ מֵהַרְיוֹן הַחַיּוֹת, וְזֶה יִהְיֶה הַמִּפְתָּח לְעִרְךָ אֶת הַחֲשָׁבוֹן הַבָּא: אִם מִבְּהֵמָה נִתְקַלַּל הַנְּחָשׁ, מִחֲנִית הַשָּׂדֶה לֹא כָּל־שָׂכוֹן! אֶלָּא הַהֲדָגָשָׁה בָּאָה לומר לָךְ בְּכֹמָה נִתְקַלַּל הַנְּחָשׁ מִשְׁתִּיָּהוּ. כְּלֹמַר: כִּשֶּׁם שֶׁבְּהֵמָה נִתְקַלַּל מִחַיָּה – אֶחָד לְשָׁבַע = בְּהִרְיוֹן פִּי שָׁבַע יוֹתֵר אֲרוּךְ. וּמֵאִי נִיחָא = מִי זֶה? חֲמוֹר שֶׁהָרִינוֹ נִמְשָׁד בְּמִשְׁדּוּ תְּמִימָה, שֶׁהֵם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁשִׁים וְחֲמֵשֶׁה יָמִים, וּבְזֶה נִתְקַלַּל הַחֲמוֹר מִחֲתוּל שֶׁהָרִינוֹ נִמְשָׁד חֲמִשִּׁים־שָׁנִים יוֹם, כֵּךְ נִתְקַלַּל הוּא – הַנְּחָשׁ מִבְּהֵמָה אֶחָד לְשָׁבַע, וְהָרִי חֲמִשִּׁים וְשָׁנִים כְּפִיל שָׁבַע הֵם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁשִׁים וְאַרְבַּע! הָרִי שֶׁשָּׁבַע הָרִינוֹת שֶׁל חֲתוּל נִמְשָׁכִים בְּזִמְן הַרְיוֹן אֶחָד שֶׁל חֲמוֹר, וּמֵאַחֵר וְהַנְּחָשׁ קִבֵּל עֲנֵשׁ הַגְּדוֹל מֵעֲנֵשׁ הַחֲמוֹר, אִם כֵּן צָרִיכִים אֲנִי לְהַסִּיק מִכֵּךְ דִּתְּהוּ לִי = שִׁישׁ לוֹ הַרְיוֹן הַנִּמְשָׁד שָׁבַע שָׁנִי = שָׁבַע שָׁנִים. זֹהִי הַקִּלְכָּה הַגְּדוֹלָה שֶׁל הַנְּחָשׁ, שֶׁהִיא בְּרָכָה מְרֻבָּה עֲבוּר כָּל בְּרָאִיתִיבֵל, הַסּוֹבְלִים מֵהַכְּשׁוּתִיו הָאֲרִיסִיוֹת, וְהֵנָּה הֵם מְקַבְּלִים בְּשׁוּרָה שְׁאֵת רַב זְמִין יֵאָלֵץ הַנְּחָשׁ לְמַקְדֵּד בְּדָאָה לְצִאֲצָאִים, לְחַפֵּר מַחִילוֹת לְהַטִּיל בִּיצִים, לְשַׁמֵּר אוֹתוֹ, לְגַדֵּל צִאֲצָאִים מֵאֵד תְּלוּתִיִּים, וְעוֹד הַתְּעַסְקוּיוֹת רַבּוֹת שֶׁאֵינֶן מְנִיחוֹת לוֹ דִּי זְמַן לְבַצֵּעַ אֶת זְמַמוֹ הָרַע, אֶלָּא רַק כְּאֶשֶׁר דִּחְפִּי רָעַב קָשִׁים מֵאֲלָצִים אוֹתוֹ לְשַׁחַר לְטָרֶף.

אָרוּרָה הַבְּהֵמָה מֵהַחַיָּה

חֲכָמֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ לֹא הִתְנַכְחוּ עִם עֲבָדוֹת, וּבִנְדָאִי שֶׁלֹּא עִם מִסְרָת, אֲבָל נָסוּ לְבַדֵּק אִם אָכֵן הַמִּסְרָת הוּא עוֹלָה בְּקִנָּה אֶחָד עִם הַחֲשָׁבוֹן שֶׁהָצַע כָּאן, וְשֶׁאֵלוּ: הָרִי יֵשׁ כָּלֵל הָאוֹמֵר: "תִּפְסֹת מְרֻבָּה – לֹא תִפְסֹת" (יומא פ/א). לָכֵן "מַעוֹט רַבִּים אֵינוֹ אֶלָּא שְׁנִים", לֹא אֶלָּף וְגַם לֹא חֲמִשָּׁה! אֲבָל אֲפֵלוֹ אִם נִצְמָצִם, וְלֹא נִחְלִיט שֶׁהַרְיוֹן אֲרוּךְ פִּי שָׁבַע, אֶלָּא רַק פִּי שְׁלֹשׁ, הָרִי בְּאוֹתָהּ מִדָּה אֲפֻשֶׁר גַּם לְקַחַת לְאֶמֶת־מִדָּה שְׁנֵי בְּעֲלֵי חַיִּים אַחֲרִים, וְעַל יָדִי כֵךְ תִּצָּא תְּקוּפַת הַרְיוֹן יוֹתֵר אֲרָכָה. עַל פִּי הַנְּחָה זוּ שֶׁאֵלוֹ הַחֲכָמִים: וְאוּלֵי אֵימָא = אָמַר כִּשֶּׁם שֶׁנִּתְקַלַּל חַיָּה מִבְּהֵמָה רַק אֶחָד לְשֹׁלֶשׁ = פִּי שְׁלֹשׁ בְּלִבֵּד, וּמֵאִי נִיחָא? אֲרִי שֶׁמִּשְׁדּוּ הָרִינוֹ וְהַטְּפוּל בְּגוּרִים הוּא שְׁלֹשׁ שָׁנִים, הוּא הַתְּקַלֵּל מִחֲמוֹר רַק פִּי שְׁלֹשׁ, שֶׁהָרִי הַרְיוֹן הַחֲמוֹר אֵינוֹ אֶלָּא שְׁנָה אַחַת. הַמִּשְׁדּוּ חֲשָׁבוֹן זֶה וְהַגֵּד: כִּי כֵךְ נִתְקַלַּל הוּא = הַנְּחָשׁ מִחַיָּה

שְׁהִיוֹנָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים, וְכִי שְׁלֹשׁ מִזֶּה דְּהִנּוּ לִיה = יוֹצֵא תִשַׁע שָׁנִים! מִדּוּעַ שְׁלֹא נֹאמַר שֶׁזֶהוּ אֲרֻךְ הָרִיוֹנוּ שֶׁל הַנְּחֹשׁ? עַל שְׁאֵלָה זוֹ הִשְׁבִּיבוּ הַחֲכָמִים שֶׁצָּרִיךְ לְדַיֵּק בְּנִסְחָה הַקְּלָלָה, וְלִרְאוֹת מִי נִכְתָּב לִפְנֵי מִי. מִי = הָאֵם כְּתִיב "מִכָּל הַחַיָּה וּמִכָּל הַבְּהֵמָה"? הִרִי בְּדִיוֹק לְהִפָּךְ כְּתוּב: "מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל הַחַיָּה", כִּךְ כְּתִיב! כְּלוּמָר: אֲרוּר הוּא הַנְּחֹשׁ מִבְּהֵמָה שֶׁנִּתְקַלְלָה מִחַיָּה, וּכְמִבְּאֵר לְעֵיל, מִחֻשְׁבוֹן זֶה יוֹצֵא הָרִיוֹנוּ שֶׁבַע שָׁנִים. הַחֲכָמִים נָסוּ לְבַרֵּר נוֹשֵׂא זֶה בְּדִרְךְ נִוְסָפֶת, שֶׁבָּהּ יִפְחִיתוּ בְּמֵאֵד אֶת מִשְׁדֵּךְ הָרִיוֹנוּ, וְשֶׁאֵלֹ: וְאִימָא = אָמַר: כָּשֶׁם שֶׁנִּתְקַלְלָה בְּהֵמָה מִחַיָּה רַק אֶחָד לְשֹׁלֵשׁ, וּמֵאִי נִיהוּ = מִי זֶה? עַז שֶׁמִּשְׁדֵּךְ הָרִיוֹנָה חֲמִשָּׁה חֲדָשִׁים, הִיא הִתְקַלְלָה מִחֻתוּל בְּכִי שֹׁלֵשׁ, כִּי הָרִיוֹן הַחֻתוּל הוּא חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם יוֹם. חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם כְּפֹל שֹׁלֵשׁ הֵם מֵאָה חֲמִשִּׁים וְשֹׁשֶׁה יָמִים, וְחֲמִשָּׁה חֲדָשִׁים הֵם מֵאָה וְחֲמִשִּׁים יוֹם. אִם כֵּן נֶעְרַךְ אֶת הַמִּשְׁדֵּךְ הַחֻשְׁבוֹן וְנֹאמַר כִּי כִךְ נִתְקַלְלָה הוּא = הַנְּחֹשׁ מִבְּהֵמָה רַק בִּיחֹס שֶׁל אֶחָד לְשֹׁלֵשׁ, דְּהִנּוּ לִיה = זֶה יוֹצֵא שֶׁמִּשְׁדֵּךְ הָרִיוֹנוּ הֵנוּ לֹא יוֹתֵר מֵאֶשֶׁר חֲמִיֶסֶר יָרָחִי = חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲדָשִׁים! שְׁתֵּי תִשְׁבוּבוֹת הַצִּיעוּ הַחֲכָמִים לְשֹׁלֵל דְּחִיָּה זוֹ. אִי בְּעִית = אִם תִּרְצֶה אִימָא = אָמַר שֶׁהִרִי בְּמִקְרָא "מִכָּל הַבְּהֵמָה" כְּתִיב, עַל כֵּן צָרִיךְ אֶתָּה לְחַפֵּשׁ אֶת הַבְּהֵמָה הַמְקַלְלֶת בְּיוֹתֵר, וְלִהְיוֹסִיף עָלֶיהָ אֶת יַחַס הַחֻשְׁבוֹן שֶׁל הַקְּלָלָה שֶׁלָּהּ יוֹתֵר מִהַחַיָּה. וְאִי בְּעִית = וְאִם תִּרְצֶה אִימָא = אָמַר הַסֵּבֶר נוֹסֵף, שֶׁגַּם הוּא נִכּוֹן בְּהַחֲלֵט, הַכָּלֵל: "תִּפְסֹת מִרְבָּה – לֹא תִפְסֹת" אֵינוֹ תִקָּף הֵיכָן שֵׁשׁ עֲנָן לְהוֹסִיף עוֹד וְעוֹד. זֶה הִרִי מֵהַ שֶׁנֹּאמַר עַל הַנְּחֹשׁ, וּבִתְוֹךְ קִלְלָה הוּא נִמְצָא, עַל כֵּן שְׁדִי = הַשִּׁלְדָּה קִלְלָה עֵילוּיָהּ = עֵלִיו, וְהוֹסֵף עוֹד וְעוֹד קִלְלוֹת, עַד כִּפָּה שֶׁחֻשְׁבוֹן יַחַס הַקְּלָלוֹת יָכוֹל לֹאפְשֹׁר. יֵשׁ לָשִׁים לֵב לְתוֹפְעָה מַעֲנִינָתָה אֲצֵל הַנְּחֹשׁ, שֶׁהִיא רֵאשׁוֹן הַמִּתְקַלְלִים בְּעוֹלָם, וּגְדוֹל הַמְקַלְלִים בַּתִּבְלִי. קִלְלָה מִטְבְּעָה מִצִּטְמוֹת, מִתְכַּנְּנָת, דוֹעֲכָת וּמִתָּה, לָכֵן אֵין צָרִיךְ לַעֲצֹר קִלְלוֹת, הִנּוּ תַעֲצֹרָנָה מֵאֲלֵיהֶן בְּרָגַע שִׁפְסִיקוֹ לָהּ אֶת אֲנִרְגִּית הַשִּׁקָּר (רֵאחַ סִפְרָנוּ שֶׁבִּיחַ עַל שֶׁבֶת קִדָּא: "אוֹתִיּוֹת הַשִּׁקָּר"), וּמִמִּילָא כְּשֶׁאֲזוּמִרִים "מִקְסִימוֹם קִלְלָה" זֶה דְּבַר וְהַפּוֹכוֹ, שֶׁהִרִי קִלְלָה מִטְבְּעָה הִיא מִינִימוֹם, אֵין בָּהּ מִרְבֵּי! כָּלֵל זֶה מִתְנַפֵּץ בְּשַׁעַר שְׁדִינִים עַל קִלְלַת הַנְּחֹשׁ, מֵאַחֵר וְהוּא גוֹרֵם הַמָּוֶת וּמַעֲנֵן הָרַע שֶׁל הָעוֹלָם, עֲלֵיו מִתְאִים לוֹמַר "מִקְסִימוֹם קִלְלָה"! וְלִבְצָע זֹאת הִלָּכָה לְמַעֲשָׂה.

מִסְקָנוֹת חֲכָמֵי הַטְּבַע

אָמַר לוֹ קִיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה. בְּהַמִּשְׁדֵּךְ נִרְאָה שֶׁהוּא מְגִדֵּר "חֲכִימָא דִּיהוּדָאִי", הוּא הִרְגֵּל בְּטִירוֹת הַמְלָכִים לְרַב, הִנֵּה יוֹצֵא וּבָא בֵּין חֲכָמֵי רוֹמִי, מְלַמֵּד אוֹתָם, מְסַבֵּיר לָהֶם וּמִתְנַפֵּחַ אֹתָם. כָּאֵן מִצְאֵנוּ שֶׁאֶחָד מִמִּצְבֵּי־אֵי הַצָּבָא הַרוֹמִי שָׂאֵל אוֹתוֹ: נְחֹשׁ לִכְמָה מֵיַעֲבָר וּמוֹלִיד? אָמַר לִיה: לְשַׁבַּע שָׁנִים = שָׁנִים! הַקִּיסָר הִתְפַּלֵּא עַל הַתִּשְׁוִבָה הַמְהִירָה וְהַבּוֹטָחוֹת, יָדַע מֵהֵיכָן שׁוֹאֵב רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֶת יָדִיעוּתוֹ הַרְבּוֹת, נִסָּה לְהִתְנַפֵּחַ עָלֶיהֶן, וּבְמִקְרָה הִנֵּה הוּא שָׂאֵל: וְהָא = וְהִרִי סָבִי = הַזְקֵנִים דְּבִי = הַנִּמְצָאִים בְּבֵית הַמְלָמְדִים הַמְפָּרָסִם הַנִּמְצָא בְּעִיר אֲתוֹנָא, אֵינָם סוֹבְרִים כִּךְ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה הִנֵּה בִסּוּף תְּקוּפַת בֵּית הַמְקַדָּשׁ הַשֵּׁנִי, זֶה הִנֵּה תְקוּפַת שְׁגִישׁוֹג לְחֻקְמַת אֲתוֹנָה, וּמִרְכָּזִי מִפְּגֶשֶׁת רַבִּים לְפִילוֹסוֹפִים הוֹיָקְמוּ בָּהּ. טַעַן הַקִּיסָר שֶׁזְקֵנֵי אֲתוֹנָה הַעוֹסְקִים בְּזִאֲלוּגִיָּה עָרְכוּ נִסְיוֹן, וְהֵם אֲרַבְעוֹה = הַרְבֵּיעוּ נְחֹשֶׁה נִקְבָּה, וְרָאוּ שֶׁהַמִּצְאִים שֶׁאֲתָה מְצִיג אֵינָם עוֹלִים בְּקֶנֶה אֶחָד עִם הַתּוֹצְאוֹת שֶׁלָּהֶם, וְהַנְּחֹשֶׁה הִיא אוֹלִיד = יִלְדָה לְתֵלֶת = לְשֹׁלֵשׁ שָׁנִים! הַקִּיסָר לֹא צִיָּן שֶׁהַמְלָמְדִים עָרְכוּ נִסְיוֹן זֶה פְּעָמִים אֶחָדוֹת, כְּדִי לִדְאֹא אֲרַעָה טַעוֹת אוֹ מִקְרָה חֲרִיג, אֲלָא שֶׁהֵם קָבְעוּ אֶת אֲרֻךְ הָרִיוֹן הַנְּחֹשׁ בְּגִלְלֵי אִיזוּשָׁהי תְּאֹרֶנָה שֶׁהִתְאִימָה לָמָּה שֶׁהֵם מֵאֲמִינִים, וְכְּדִי לְבַסֵּס אֶת הַדְּעָה הַקְּדוּמָה שֶׁלָּהֶם, הֵם סִפְרוּ עַל מִפְּגֶשֶׁת בֵּין שְׁנֵי נְחֹשִׁים בְּכִלּוּב הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁלָּהֶם, אֲבָל נוֹשֵׂא זֶה הִנֵּה מְשֻׁנֵּי לְחִלוּטִין, מִפְּנֵי שֶׁבֵּין כִּךְ וּבֵין כִּךְ הֵם "יִדְעוּ" שֶׁהַנְּחֹשׁ הוּא חֵלֶק מִחֻשֵּׁי הָעוֹלָם, וּמַעֲוֹלָם לֹא נִתְקַלְלָה, וְלֹא עָבַר מִשְׁלֵשׁ שָׁנִים לְשַׁבַּע שָׁנִים! מִדּוּעַ חֲשׁוֹב הִנֵּה לָהֶם לְסַפֵּר שֶׁהַנְּחֹשׁ לֹא שְׂרׁוּי בְּתוֹךְ קִלְלָה? כִּי בְּמִקְרָא מְסַפֵּר שֶׁהַנְּחֹשׁ עָבַר עַל מָה שֶׁהָ צָוָה, וְאִם הוּא מְקַלָּל בְּעִקְבוֹת מַעֲשֵׂיו (מֵהַרְשֵׁ"א), הִרִי שֶׁבְּעִקְפוֹתֵי נֶאֱלָצִים הַמְלָמְדִים וְהַמְדַּעְנִים לְהוֹדוֹת בַּחֲטָא וְעֲנָשׁוֹ, וְלִהְיוֹת אֶת הַפִּילוֹסוֹפִיָּה הָאֲהוּבָה עָלֵיהֶם "אִישׁ הַיֶּשֶׁר בְּעִינָיו יַעֲשֶׂה".

הַנְּחֹשׁ וְהָאֵדָם

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ יָדַע שֶׁעַם עֲבָדוֹת לֹא מִתְנַפְּחִים, אֲבָל אֶפְשֶׁר בְּהַחֲלֵט לְהִתְנַפֵּחַ עִם מִי שֶׁמְצִיג אֶת הַעֲבָדוֹת! רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא חָשַׁב שֶׁהַקִּיסָר מִשְׁקָר, וְהוּא גַם לֹא חָשַׁב שֶׁהַזִּאֲלוּגִים שִׁקְרוּ, אוֹ שֶׁלֹּא יָדְעוּ לְסַפֵּר שְׁלֹשׁ שָׁנִים, אֲלָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נִסָּה לְחַשֵּׁב וּלְהַבִּין כִּיצַד אֲרַעָה לָהֶם כְּזוֹ טַעוֹת, וְהַשִּׁיב לְקִיסָר אֶת הַתִּשְׁוִבָה הַכִּי הַגִּיוֹנִית וּפְשׁוּטָה: נְחֹשֹׁת הַנְּהוּ = אֵלָה, שֶׁצִּדְתָּם, הַרְבַּעְתָּם וּסְגַרְתָּם בְּכִלּוּב, מִעֲבָרֵין הֵם הוּוּ = הִיוּ מֵעִיקְרָא = בְּתַחֲלָה, בְּטָרֶם לְכַדְתָּם אוֹתוֹ, הֵן כְּבָר נִשְׂאוּ בִיצִים בְּבִטְנוֹ, בְּמִשְׁדֵּךְ אֲרַבַּע שָׁנִים = שָׁנִים בְּטָרֶם הִגִּיעוּ לְכִלּוּבֵי הַמְחִלְקָה לְזִאֲלוּגִיָּה שֶׁל אוֹנִיבְרִסִּיטֵת אֲתוֹנָה. הַקִּיסָר הִנֵּה כְּנִרְאָה בּוֹגֵר שֶׁל אַחַת הַמְגֻמּוֹת בְּאֲתוֹנָה, וְהִנֵּה סְבוּר שֶׁגַם לוֹ בְּעֶצְמוֹ יִשְׁנָה תְּאֹרֶנָה מְסַדֶּרֶת עַל חֵייהֶם שֶׁל בְּעִלְיָחִים, עַל כֵּן הִצִּיג בְּאֲזֵנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שְׁאֵלָה: וְהָא = וְהִרִי הֵם מִשְׁמָשִׁי שְׁמוּשִׁי, תּוֹפְעָה שֶׁאִינָה מְכַרֶּת בְּמִמְלַכְתָּהּ הַחִי, אֲלָא כְּאֶשֶׁר הָאֵם הָרָה, הָאֵב מְזַנֵּחַ אוֹתָהּ, וּמִנִּיחַ לָהּ לְגִדֵּל אֶת צִאֲצָאֶיהָ לְבִדְדָה. הַשִּׁיב רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְקִיסָר: הַנְּחֹשִׁים שׁוֹנִים מִשְׁאָר בְּעִלְיָחִים, אֵינָהוּ = הֵם, נִמִּי = גַּם כֵּן מִשְׁמָשִׁי כְּאֵדָם. קוֹשֶׁר הַמִּשְׁדֵּךְ שֶׁל זְכָרֵי הַנְּחֹשִׁים לְמִשְׁפָּחָהּ, הוּא לְמַעַן הַצִּיל אֶת כָּל נִבְרָאִי הָעוֹלָם מִפְּגִיעֶתָם

הרעה של מטילי ארס חסרי מעש. אלו במשך שבע שנות ההריון והטפול בולדות, היה אבא נחש פטור מכל על, הוא היה זורע הרס ומות סביבו, ועתה שהוא שקוע בתפקידיו הקשים, יכולה הנריאה לנשם לרוחה.

אנן חכימין מניהו

הקיסר שמע את הטעון של רבי יהושע, ושאל: והא = ונהרי חכימין = חכמים אינון = הם! כיצד מניהו אתה שהם עשו כזה מבחן מטעה? השיב רבי יהושע: מכיון שהם מסתמכים על נסיונות, מחקרים וסטטיסטיקות, הממצאים שלהם לוקים בחסר, ויש ופוחים בין המלמדים לבין עצמם, לפעמים הפער שבין הדעות אצלם הוא רב ועצום, ולפעמים דעותיהם הפוכות לגמרי זו מזו. לפעמים הם טועים ולפעמים הם משקרים ביוזעין, לפעמים ישנו מלמד שצריך להוכיח את עצמו, והדרך היחידה העומדת בפניו היא להוכיח את הטעויות של המלמד הקודם שהיה שם לפניו. גם את מה שנראה 'מדעי' כיום, יפריכו המלמדים בדור הבא, וכעבר עוד דור יפריכו גם את הדעה הזו. בעוד שאנו היהודים מסתמכים על התורה הקדושה, וכל מה שקשור לידיעת הטבע, יש לנו בזאת מסורת מאדם הראשון, שעוד בהיותו בגן עדן, נתן בו הקב"ה חכמה לרב, וידיעה מקיפה להכיר את כל בעלי החיים, את תכונותיהם ומהותם של כל הפרטים בעולם, כולל המזיקים ותרופותיהם. כשגרש אדם הראשון מגן עדן, נתן לו הקב"ה רשות להוציא משם הרבה מאד חכמה ואוצרות טבע מועילים (אוצר מדרשים 46), ואת כל הידע הרב העביר אדם לבניו, ובכל דור ודור הוסיפו ועדכנו אותו בהתאם לדברים חדשים שמתגלים ומשתנים. נח הוסיף הרבה מאד חכמה שקבל מהמלאך רפאל (אוצר המדרשים נח 33). כל נשפח שהדורות הראשונים היו שנים ארוכות מאד, וממילא גם הסטטיסטיקה שלהם היתה מעגנת במציאות, והם יכלו להצביע בודאות על סבות ותוצאות (ע"פ המפרשים המבארים את סיבת אריכות ימיהם של הדורות הראשונים). כך מדור לדור השתכללה הידיעה המסורתית, עד שהיא הגיעה לשלמה המלך, והוא שפר, שפץ, עדכן וערך אותה על פי ידיעותיו הרחבות בחכמת הנסתר שבתורה ושבטבע (הקדמת הרמב"ן לפירושו על התורה. תשובות הרשב"א א/תיגתיח. רמב"ם פיהמ"ש פסחים נ/א). הידיעות הרחבות והעמקות של העולם העתיק הוכיחו את עצמן בכל שטח שהן נדרשו. אמר רבי יהושע לקיסר: בגלל סבות אלה ועוד, יכול אני להעיד בודאות גמורה כי אנן = אנחנו יותר חכימין = חכמים מניהו = מהם – מוקני אתונה, שבוים לחכמת בני קדם, ומעריצים רק את החדשני והעכשווי, שגם הוא עתיד להעלם בעוד שנים אחדות, לטובת הכלים יותר מעדכנים, יותר מרגשים, יותר ססגוניים ויותר עליונים. החכמה שלנו עברה בתצלחה מרבה את בקרת הדורות, השכל, הנבואה, רוח הקדש והנשיון.

ששים חבריועד

אמר הקיסר: אי = אם חכימת = אתה חכם, הוכח זאת! מדוע אתה אומר את זה לוי זיל = לך לשם, למרפז הלמודים באתונה, ושם תתנפח אתם, זכיהו = תנצח אותם, ואיתניהו = והבא אותם לי לכאן. בגלל שעתה החלה הפירה שלהם להתפשט בכל העולם, הספים רבי יהושע למבצע, כדי לנסות ולבלם עד כמה שאפשר את ההשפעה השלילית של מרפז כפירה זה, ונעתר לבקשת הקיסר לפגש אותם. לשם כך הגה תכנית מסדרת. בהקדמה הוא אמר ליה לקיסר ושאל אותו: כמה חכמים הוו = ישנם שם? ענה לו הקיסר: ששים גברי = גברים, בצות המלמדים והמובילים. זקני אתונה קבעו בבית הועד שלהם ששים חכמים – צעירים וזקנים, כי מספר ששים הוא כולל ואינו פרטי, כלם היו חכמים ומלמדים, ובכל דבר שיגיעו בו לכלל הסכמה כללית, ולא רק שהרב יחשב כך, אלא פה אחד, הם יקבעו אותו כחכמה המקבלת עליהם, ושאינו להם צריך לדון בה עוד, כאלו שהמסקנה זו התבשלה עד תם. לכן הם נקראים "ביראתונה", "אתונה" זה כבשן שמסיקים בו אש גדולה. השכל דומה לאש, ואין סמל יותר ראוי לשכל מאש, עד כדי כך ששם זה השאל אפילו לה' יתברך, בכתוב: "כי ה' אלקיך אש אוכלת הוא" (דברים ד/כד). הדבר הנבדל מן הגוף נקרא בשם אש, לכך השכל הנבדל נקרא אש. בגאותם פנו זקנים אלה את עצמם "ביראתונה", כלומר: זקני הכבשן, שבו ממצים את מסקנות החכמה עד תם. הם לא עשו זאת כהעמדת פנים והצגה שדופה, אלא הקפידו מאד לפעל על פי חקי השכל והחכמה. מאחר והשכל הוא ישות נבדלת, לכן הם השתדלו להתנהג במדרגת השכל הנבדל. זו גם הסבה שהם היו ששים דוקא, כי ששים מורה על חזק ותקף גדול, כנאמר: "ששים גברים סביב לה" (שה"ש ג/ז). בכך היו נבדלים משאר בני אדם שהיו בעיניהם חמריים, כי הם העריכו את החכמה, ולכן הם מאד כבדו את רבי יהושע, כשאמר להם שהוא חכם היהודים. בהמשך יבאר שרבי יהושע הקדים בכמה תכסיסי חכמה שעשה אצל הטבח, כי בלי ההכנה המתאימה לחסיקה, היה בכך הפך השכל! (מהר"ל). את החכמים הללו צריך היה רבי יהושע לנצח, ואחר כך כל שאר התלמידים, הנסחפים, המעריצים וההמון כבר יבטלו את הפירה לבדם. בכתוב: "כי הנה אויבך יאבדו, יתפרדו כל פעלי און" (תהילים צב/ו), כלומר: כאשר אויבי ה' נאבדים או מאבדים מכחם, נפרדים מהם כל פועליהאון ושאר המצטרפים חסרי עמודי שדרה.

רבי יהושע מכין ספינה

אמר ליה רבי יהושע לקיסר: עבד = עשה לי ספינתא = ספינה די גדולה, ד = של ששים בתי = בתים, חדרים, תאים, וכל ביתא = בכל תא שדי = הכנס בה ששים בסתרקי = כסאות, כדי שנתן יהיה להכניס את כל הצות לכל חדר וחדר. היתה זו ספינה די גדולה שאפשר לשכן בה ששים כפול ששים, דהינו: שלשת אלפים ושיש מאות אורחים, מלבד צות האניה הקבוע. יש לזכר כי בימיהם לא היה עדין את הפנוק להעניק חדר נפרד עם שרותים צמודים לכל דיר, אלא שכנו את יורדי הים בכמה קומות של אצטבאות צרות וארפות – זה לצד זה, זה מעל זה וזה מתחת זה, כך שלא צריך היה אניה יותר מדי גדולה. רבי יהושע הבין שאם זקנים אלה ישמעו על אפשרות להרפתקאה והפלגה, הם לא יסרבו, והוא אכן תכנן להציע להם את ההפלגה לארץ ישראל פהרפתקאה שקשה יהיה להם לסרב לה. שמע הקיסר בקול רבי יהושע, ועבד ליה = עשה לו את מבקשו.

הגיע אל הקצב

פי מטא = פאשר הגיע רבי יהושע להתם = לשם, לאתונה, הוא על = נכנס לבי טבחא = לבית המטבחים העירוני. שם הוא אשכחיה = ראה להחוא גברא = את האיש החוא, הקצב בעל החנות, דקא פשיט = שהוא מפשיט את עורו של חיותא = בהמה, ומכין אותה לנתוח וחלוקה לאברים. אמר ליה = שאל רבי יהושע את הקצב העוסק במלאכתו: את רישך = ראשך רוצה אני לזבוגי = לקנות. הקצב שדעתו היתה נתונה למלאכתו, לא השקיע קשב רב לדבריהם של הלוקוחות שדברו מעבר לדלפק, היה סבור שעל ראש הבהמה שאל האורח, ענה לשאלה ואמר ליה: אין, כן, אכן גם הראש למכירה, איש עדין לא הזמין אותו, ואתה כול לזכות בו. אמר ליה = שאל רבי יהושע: בכמה? אמר ליה הקצב: ראשים הנם בזול, אתן לך אחד בפלגא דזוזא = בחצי זוז. שמע רבי יהושע את המחיר, הזדרז לבצע את המסח, ומיד יחב ליה = נתן לו את הסכום שבקש. אחר המתנה קצרה, בקש הרב את הראש, כשהקצב נסה להציע את ראש הכבש, העמיד אותו רבי יהושע על טעותו, הקצב גם הוא הביע את דעתו, ובאפן טבעי נוצר וכו', כשהוא אויח בכה וזה בכה. לסוף אמר ליה הקצב לרבי יהושע: אנא = אני התכוננתי למכר לך את "רישא דחיותא" = ראש הבהמה, ורק זאת אמרי = אמרתי לך. אם רצונך – קח, ולא – קח חזרה את כסףך. רבי יהושע הסביר לקצב ש"מקח זה מקח", והחק הרומאי במקרה כזה הנו לטובת הלוקוחות, ואצל שוטרי המחוז הוא יהיה בצרות, ועתה מוכן הוא לותר בתנאי שהקצב יראה לו את הדרך לבית ועד הזקנים. כדי שרבי יהושע ידע את הדרך לפתח בית ועד זקניהם, הוא עשה אצל הטבח פעולה תמוהה, ויש לשאל: האם לא יכול היה לפנות לאחד מהעוברים ושבים, ולשאל על מקום הפנוס של זקני אתונה? לא יתכן שרק הטבח יודע, הלא היו שם ששים חכמים – זקנים וצעירים במקום אחד, במקשה זמן ארוך, נכנסים ויוצאים, ויש שומרים והכל יודעים שסכנה לעבר שם ללא רשות ואשורים, כלם צריכים לדעת איזה מקום הועד. אם היה חשש שאיש אינו רוצה לגלות זאת לזרים, יכול היה רבי יהושע לשלם מטבע קלה לעני מרוד שיסכים להמרות את החק, ולהיות לו מורה דרך. או לתת לילד תמים, כפי שעשו חכמי ירושלים, או להמתין שעה קלה, וכבר נשמעים רחשים ברורים המסגירים את המקום, שאינו יכול להיות סודי, ולא צריך היה לעשות את הפעולות עם הטבח. אבל למעשה פעולות אלה לא היו מיתרות, הן היו הכנה להשתוות אל חכמיהם, והקדמה כדי להבין אותם, לדבר פמוהם ולחוש בהרגשים שלהם, מפני שהם קבעו חקים המקבילים על כלם, והם עשו זאת מדעתם ובשכלם, והתחכמו להגיע להספמה כללית, למרות שאין שכלם של בני אדם שוה. יש המסגל להשיג דבר אחד, ויש המוכן להשיג דבר שני, כמו כן אפי הידיעות שונה מאדם לאדם, לפיכך אי אפשר להשיג את השלמות, אלא בנבואה ורוח הקדש, או על ידי הרבה אנשים שמביעים את דעתם ובאים לכלל הספמה. אבל האיש הבוהד לא יתכן שיהיה שכלו שלם, כפי שאומרים חז"ל: "חרב על שונאים של ישראל שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה, ולא עוד אלא שמטפשינו" (ברכות סג.ב). עוד אמרו: "למה נמשלו דברי תורה לאש? כמו שהאש אינה דולקת בקיסם יחיד, אף דברי תורה אינם מתקיימים בחכם יחיד" (תענית ז.א).

ראשך בזוז

זקני אתונה ראו אמנם בשכל שלהם את פסגת האנושות, ראייה זו נבעה מגאותם, ולא מהאמת הטהורה. השכל שלהם היה נכבד, והגיע אפלו לפסגת השכל האנושי, שהרי הוא באמת היה שכל אנושי ולא שכל תורני, אבל חלילה לטעות ולחשב שמסקנותיהם הם "פסגת השכל", ומשתוות למסקנות חכמי התורה, ובדאי שלא לדברי הנביאים. אכן במקומות אחדים מבאר הרמב"ם על חכמת אריסטו, שהיה פסגת חכמיהם, אבל על פי חקי התורה קובע הרמב"ם את טעיותיו של אריסטו (מופיע פעמים רבות במו"נ). כך גם מי שטועה להעריך את אריסטו כגדול חכמי תיבל,

חַיב לְהוֹדוֹת בְּטַעֲוִיּוֹת שֶׁלוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹא מִבְקָשִׁים לְהוֹכִיחַ שֶׁהוּא אֵינוֹ חָכֵם, אֲלָא רַק מֵרָאִים הֵיכֵן הוּא טָעָה בִּיחֹס לְסַרְגֵּל הַמַּחֲלָט. הַשֶּׁכֶל שֶׁלָּהֶם יָכוֹל לִהְיוֹת נִכְבָּד, אֲבָל לֹא יָכוֹל לְהִגִּיעַ לְפִסְקָה, וְהוּא אֵינוֹ דֹּבֵק לְגִמְרֵי בְּמִשְׁכָּלוֹת, עַד שֶׁנִּבְדֵּל מִכָּל דָּבָר חֲמֹרִי, אֲלָא שֶׁכֵּלֶם חַיֵּב לִהְיוֹת מַחְבֵּר אֶל הָאֲדָם הַגִּשְׁמִי בַּעַל הַגּוֹף, מֵאַחֵר וְהַחֲבוּר שֶׁל בְּנֵי הָאָדָם אֶל הַשֶּׁכֶל נִמְצָא בְּרָאשׁ, לָכֵן עָשָׂה רַבִּי יְהוֹשֻעַ אֶת הַהִקְדָּמָה הָרְאוּיָה לְפִי הַשֶּׁכֶל הָאֲנוּשִׁי הַנִּמְצָא בְּרָאשׁ. לָשֵׁם כֵּךְ הָיָה צָרִיךְ אֶת הַשֶּׁכֶל הָרְאוּשׁוֹן שֶׁהוּא רֹאשׁ בְּהִמָּה, שֶׁגַּם לָהּ יֵשׁ קֶצֶת שֶׁכֶל; לְהַשְׁמֵר מֵאוֹיְבִים, לְמַצָּא מְקוֹם מְרֻעָה, לְזַכֵּר אֶת הַדָּרָךְ לְבִית, לְמַצָּא מַחֲסֵה מִגִּשְׁם וְשֶׁמֶשׁ, וְעוֹד חֻכְמוֹת קְטָנוֹת שֶׁהִקְבִּי"ה חָנַן לְבִהֶמָּה. מִהֲרָאשׁ שֶׁל הַבְּהֵמָה עֶבֶר רַבִּי יְהוֹשֻעַ אֶל רֹאשׁוֹ שֶׁל הַטֶּבַח, שֶׁאֲמַנָם אֵין לוֹ עֵדִין אֶת הַשֶּׁכֶל שֶׁל זִקְנֵי אֲתוֹנָה, וּבִנְדָאִי לֹא אֶת הַשֶּׁכֶל שֶׁל חֲכָמֵי הַתּוֹרָה, אֲבָל מֵאַחֵר וְהוּא בְּרֹאֲדָם, כִּבְרִי יֵשׁ לוֹ אֶת הַהִתְחַלָּה שֶׁל הַשֶּׁכֶל הָאֲמִתִּי, הַיּוֹדֵעַ לְהִבְחִין בֵּין טוֹב לְרָע, בֵּין אֲמִתּוֹת לְשִׁקָּר, וְעוֹד הַבְּחִינוֹת דְּקוֹת שֶׁשָּׂאָר בַּעֲלֵי־חַיִּים אֵינָם יוֹדְעִים לְהִבְדִּיל בֵּינֵיהֶם, וְהַשֶּׁכֶל הָאֲנוּשִׁי הַפְּשׁוּט הוּא הַתְּחִלָּה וְכָלִי קְבוּל לַשֶּׁכֶל הַגָּדוֹל. זֶהוּ הַשֶּׁכֶל הָאֲנוּשִׁי הַרְגִּיל, שֶׁאֵינוֹ דֹּבֵק בְּמִשְׁכָּלוֹת הַרוּחָנִיִּים, וְאֵינוֹ כְּמוֹ מִלֶּאֲדָה, אֲלָא הוּא שֶׁתָּף רַב־זִכְיוֹת וְחוּבוֹת לַגּוֹף וְלַנֶּפֶשׁ, וּבִזְאֵת שָׂאָר בְּנֵי הָאָדָם אֵינָם נִבְדָּלִים לְגִמְרֵי מִזְקְנֵי אֲתוֹנָה.

סוף האדם וסוף הבהמה

הַפְּתִיחָה הַחֲכָמָה שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻעַ הִיָּתָה בַּהֲבִנְתּוֹ אֶת מַחֲלָף הַמַּחְשָׁבָה שֶׁל זִקְנֵי אֲתוֹנָה, וּמִבְּלִי לְהַחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ בַּצַּד שֶׁלָּהֶם, אוֹ בַּצַּד שֶׁכִּנְגְּדָם, הוּא הַשְׁתַּלְבֵּא אֲתָם לְשִׁיחָה, לְמִוֹת שֶׁהוּא לֹא רַק הִיָּה חָכֵם מֵהֶם, וְלֹא רַק שֶׁהוּא בָּא מִרְקַע שׁוֹנָה מִשְׁלָלָהֶם, אֲלָא הוּא הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם מִמְּקוֹם הַפִּיזָה מִשְׁלָלָהֶם! בְּכָל זֹאת נִהַל אֲתָם שִׁיחָה שֶׁהִיָּתָה אֲמָנָם נוֹקְבֵת וְקִשָּׁה, אֲבָל הִיא נִעְשְׂתָה בְּרוּחַ שֶׁל הַבְּנָה וְלֹא שֶׁל הַתְּנַשְׁאוֹת. הַרְנוּחַ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻעַ בְּכָךְ הָיָה, שֶׁגַּם הֵם לֹא הִתְנַשְּׂאוּ, לְמִוֹת שֶׁהֶם תְּמִיד הָיוּ מִתְנַשְּׂאִים מֵעַל כָּל בְּנֵי הָאָדָם, הֵם הִתְיַחֲסוּ אֵלָיו בְּכַבּוֹד, וְגַם כִּשְׁשָׁלוּהוּ עַל דַּת הַיְּהוּדִים, הֵם הָיוּ מוֹכֵנִים לְשִׁמְעַת תְּשׁוּבָה. אֲמָנָם אַחֵר כֵּךְ עָרַךְ אֲתָם הַסִּכָּם בְּרוּר שֶׁיִּפְסִיקוּ עִם הַכְּבוֹד הַהַדָּדִי, אֲלָא הַמִּנְצָח יִשְׁלַט בְּמִנְצָח, אִךְ בְּטָרֶם נִצָּחֵם, הִיָּה נוֹהֵג עֲמָהֶם כְּפִי דַעְתָּם וְחֻכְמָתָם, מֵאַחֵר וְהוּא יוֹדֵעַ אֶת חֻקֵּיהֶם וְעִנְיָנֵיהֶם. אִם הִיָּה רַבִּי יְהוֹשֻעַ בָּא אֲלֵיהֶם לֹלֵא הַקְדָּמָה זוֹ עִם הַטֶּבַח, הֵם הָיוּ חֹשִׁים נְכוֹר כְּלָפֵינוּ וְדוֹחִים אוֹתוֹ, לֹא הָיוּ מִדְּבָרִים עִמּוֹ מְטוֹב וְעַד רָע, מְגִרְשִׁים אוֹתוֹ הַחוּצָה, וְכוּעָסִים עַל מַחֲדֵל הַשּׁוּמְרִים שֶׁלֹא הִשְׁגִּיחוּ בְּכִנְיַסְתָּ זֶר, וּבִנְדָאִי שֶׁלֹא הָיוּ מְצִיִּתִּים לוֹ כָּלֵל, מֵאַחֵר וְהוּא בָּא אֲלֵיהֶם שֶׁלֹא עַל פִּי חֻקֵּיהֶם (מֵהַר"ל). אֲבָל כְּאֲשֶׁר בָּא אֲלֵיהֶם בַּסֵּדֶר הַשֶּׁכֶלִי שֶׁלָּהֶם, הַחֻקִּים שֶׁלָּהֶם מִחֻבִּים לְדָבָר עִמּוֹ, וְהֵם מְצִיִּתִּים לְחֻקִּים שֶׁהֶם הִמְצִיאוּ. רַבִּי יְהוֹשֻעַ בָּחַר בְּחֻכְמָה לְהִתְחִיל אֶת הַמִּסְלּוֹל דָּרָךְ הַטֶּבַח, מִפְּנֵי שֶׁנֶּפֶשׁ הָאָדָם אֵינָה כְּנֶפֶשׁ בַּעֲלֵי־חַיִּים, שֶׁהָיָה בָּאֲדָם נוֹסֶפֶה מִדְּרָגָה שֶׁל שֶׁכֶל, לְכַךְ נִבְחַר דְּוָקָא הַטֶּבַח, הַמוֹשִׁיל עַל נֶפֶשׁ בַּעֲלֵי־חַיִּים, וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ אָמַר לוֹ: "רִישָׁךְ בְּכִמָּה?" כְּלוֹמֵר: אִם אֵין הַשֶּׁכֶל נוֹסֵף עַל הַנֶּפֶשׁ, אֵיזִי אֵין הַבְּדֵל בֵּין אָדָם לְבִהֶמָּה. אִם כֵּן יָכוֹל אֲתָה לִמְכַר לֹא רַק אֶת רֹאשׁ הַבְּהֵמָה אֲלָא גַם אֶת הָרֹאשׁ שֶׁלָּךְ, שֶׁהָיָה מֵהַהֲבֵדֵל בֵּין אָדָם לְבִהֶמָּה? סוּף זֶהוּ לָהֶם וּמִשְׁפָּט אֶחָד לְכֻלָּם! כְּפִי שְׂאוּמְרִים חֲזוּ"ל: "סוּף הָאָדָם לָמוֹת וְסוּף בְּהֵמָה לְשִׁחִיטָה" (בְּרֻכּוֹת יז/א). הַסִּפָּה שֶׁאֵנוּ טוֹבְחִים בְּקָר וְצֹאן וְאוֹכְלִים אוֹתָם, אֵינָה בְּגִלְל שֶׁאֵנוּ יוֹתֵר חֲזָקִים וּמִנְצָחִים אוֹתָם, אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁבְּמִבְנֵה הַפִּירְמִידָה שֶׁל הַבְּרִיאָה, אֲשֶׁר לָנוּ הַקְבִּי"ה זֹאת, וְיֵשׁ לָנוּ זְכוּת מוֹסְרִית לַעֲשׂוֹת כֵּן, אִךְ זֶה בִּתְנָאִי שֶׁנֶּפֶשׁ הָאָדָם הִיא אֲכֹן גְּבוּהָה וְנִכְבָּדָה מִנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמָה, וְכִשְׁהַבְּהֵמָה הוֹפְקֵת לִהְיוֹת אֲנוּגָה לְאָדָם מוֹסְרִי וְעָרְפִי, הִיא מִתְעַלָּה מִרְמָתָה הַרְדּוּדָה (פִּסְחִים מט/ב): "לַעֲם הָאָרֶץ אֲסוּר לֹאכּוֹל בֶּשָׂר".

רצונך להשתחרר

הַמְּשִׁיד רַבִּי יְהוֹשֻעַ וְאָמַר לִיה: אִי בַעֲיַת = אִם אֲתָה רוֹצֵה דְּאִישְׁבָּקָךְ = שְׂאֲעֹזֵב אוֹתָךְ וְאוֹתֵר עַל הַמִּקְח, אֲעֲשֶׂה כֵן בִּתְנָאִי שֶׁתַּעֲזֹב לְרַגְעִים אַחֲדִים אֶת עַמְדַּתְךָ בְּאַטְלִיז, צֵא הַחוּצָה, סָגִי = לָךְ בְּרַחוּב, אַחֲוִי = הִרְאָה לִי אֶת פֶּתַח = פֶּתַח הַכְּנִיסָה לְמִרְכָּז הַלְמוּדִים דְּבִי = שֶׁל בֵּית הַשִּׁפְלָת אֲתוֹנָה. אֶת מֵאֲזֵן הָעָרֶךְ הָאֲנוּשִׁי מֵעַל בַּעֲלֵי־חַיִּים סִכָּם רַבִּי יְהוֹשֻעַ בְּאֲזִנֵּי הַטֶּבַח, וְקִבַּע שָׂאוֹ סִבָּה נְכוֹנָה שֶׁתִּשְׁתַּף פְּעֻלָּה וְתִרְאָה לִי הֵיכֵן מוֹקֵם מוֹשֵׁב בֵּית הַיּוֹעֵד שֶׁל זִקְנֵיהֶם. זֹאת צִוָּן בְּפִנְיוֹ כְּשֶׁאָמַר לוֹ: אִם אֲתָה רוֹצֵה לְהַשְׁתַּחֲרֵר מֵאֲזִיקֵי הַבְּהֵמִיּוֹת הָאֲנוּשִׁית, וְלַהֲדַגִּישׁ אֶת הַהֲבֵדֵל בֵּין הָאָדָם לְבִהֶמָּה, זֶה לֹא יִתְּכֵן אֲלָא רַק אִם בְּאֲמִתּוֹת תַּעֲשֶׂה אִיזְשֶׁהוּ הַבְּדֵל! תוֹסִיף מִדְּרָגָה שְׁכָלִית שְׂאֵינָה נִמְצָאת בְּשָׂאָר בַּעֲלֵי־חַיִּים. לְכַךְ צָרִיךְ אֲתָה לְדַאֵג לְשִׁרְתָּ אֶת הַשֶּׁכֶל בְּצוּרָה שֶׁל שִׁתּוּף פְּעֻלָּה שְׁכָלִית בֵּין בְּנֵי אָדָם, לֹא כְּאֵלוּף אֲלָא בְּהִסְכָּמָה. עָשָׂה זֹאת עַל יְדֵי שֶׁתַּעֲזֹר לְחֻכְמַת הַיְּהוּדִים לְהַפְגִּישׁ עִם זִקְנֵי אֲתוֹנָה, וְתִרְאָה לִי אֶת מְקוֹם מוֹשְׁבָם שֶׁל זִקְנֵי אֲתוֹנָה. בְּמַעֲשֶׂה אֲנוּשִׁי זֶה תַּעֲזֹר לִי לְבֹא אֲלֵיהֶם, וְלַהֲתַחֲבֵר אֶל הַגְּדֻרָת הַשֶּׁכֶל הָאֲנוּשִׁי שֶׁלָּכֶם. אֶת כָּל זֶה לֹא צָרִיךְ הִיָּה רַבִּי יְהוֹשֻעַ לְבָאָר בְּאֲזִנֵּי הַטֶּבַח, אֲבָל הִיָּה לוֹ לַעֲשׂוֹת הַכְּנָה זוֹ בֵּינוֹ וּבֵין עַצְמוֹ, כְּדִי לְחַבֵּר אֶת עַצְמוֹ אֶל הַשֶּׁכֶל הַטֶּבְעִי שֶׁל זִקְנֵי אֲתוֹנָה, וְאִם הִיָּה בָּא אֲלֵיהֶם בְּלִי הַכְּנָה זוֹ, הִיָּה זֶה שֶׁלֹא עַל פִּי כְּלָלִי הַחֲכָמָה (מֵהַר"ל).

הקצב פוחד שיהרגוהו

אמר ליה הקצב: הרי מקומם הנו סודי, ורק מתימנעט יודעים היכן הוא, ועוד יותר מעט הם הנכבדים והמחסימים המרשים להראות לזרים את הכניסה הסודית המובילה לשם. אני מיסתפינא = פוחד למלא את מבקשך, בגלל החק הקובע דכל דמחוי = כל מי שמראה להו = להם – לתזרים ולשאר אחריפרחי שאינם תושבי המקום, החושף בפניהם את הכניסה הסודית, הרשויות והשוטרים קטלי ליה = הורגים אותו, כי הם פחדו ממרגלים. ההרג של שומרי המקום אינו מחיב הוצאה להרג בפשוטה, ובדאי לא בתקופה שבה פרחת השכלת אתונה, שרוממות השויון היתה בפיהם, וכלפי חוץ הם אהבו להראות כנקיי פנים. אלא ה"הריגה" שכאן מתכוננת לחשיפה למערכת שונה, והיא נחשבת כמיתה. גם בפעל ידעו הם להרג, מבלי להראות רוצחים הרוחצים בדם, כגון על ידי משפטים חוזרים ונשנים, התנכלויות ושאר צרות שהרשות יודעת לעשות, מוציאה את האזרח הקטן משלוחו, הורסת את פרנסתו, ושאר האפשרויות של הצרת הצעדים, עד שהתסכול והתנוגה הופכים להיות אזורי קבע בביתו, ומכאן קצרה הדרך למיתה בטרם-עת. הסבר זה הוא על פי פשוטו, אבל למעשה קים כאן עמק המבטא את הפער שבין ההמון הרומאי לבין משכיליו שיצרו חיץ מאד ברור וחד, וראו את פשוטי העם כבהמות. עצם החבור של הבלתי מלמד אל החכמים מביא לתוצאה טבעית של מות משני הכוונים. בגלל נסיון פושל לחבר לא נכון בין השכל לבין הנפש והרצונות, הרצון אינו שכלי מעצמו, אבל השכל הלמודי שנוסף אל הנפש הטבעית, משתלט על הרצונות, מתחבר אל המעשים, שולט באדם בעלנפש והופך אותו להיות נבדל ושונה משאר כל הברואה הגשמית, עד שלנפש החכם כמעט ואין מקום בעולם הגשמי. ההמון לא מבין אותו, והוא אינו מבין את ההמון, הוא אינו יכול לשמח בשמחתם, והם אינם מסגלים לשמח במה שמשמח אותו. זה מה שאמר הטבח: "אם אראה לך – אמות", כלומר אשליט את השכל, ובניחס לאיש פשוט כמוני זו מיתה, ואפלו אם בפעל הם לא יצוו להמיתני, למרות שאיני ראוי להיות מחבר אליהם, אבל מתוך ראייתי פיוס את החיים, צורת החיים של החכמים נחשבת בעיני כמיתה, כי אם אצטרף לסגים את כל חיי ספון בין החכמים, מחקריותם, מסקנותיהם וספריהם, הריני מבקש למות עכשו! (מהר"ל). בהמשך נראה שקים חשש מיתה גם מצד הנכנסים פנימה, וגם מצד היוצאים החוצה. המיתה של היוצאים היא פאשר אחד מאוהבי החכמה יאלץ לחבר את שכלו אל חסרי הבינה, יהיה זה לגביו כמיתה, כפי שכתב הרמב"ם: "חיי בעלי החכמה ומבקשיה, בלא למוד, כמיתה הם חשובים" (שמירת הנפש ז/א). זוהי המיתה שהקצב פחד ממנה.

שא אגודת קנים

אמר ליה רבי יהושע לקצב: יש לך עצה לעשות זאת בהסנאה. כיצד? דרי = שא על כתפיך כרוכא = כריכה ואריזה דקניא = של קנייחסקה, ולך לתמוך ברחוב. וכי מטית = כאשר תגיע להתם = לשם, אל הפתח הסודי, תעצר לרגע, זקפיה = העמיד זקוף את חבילת העצים בצורה כזו שהקצה העליון יהיה מטה לכוון שער הכניסה, כזו עמידה תמימה שלף לא תחשיד איש, כי אתה נראה כמאן = כמו מי דקא מתפח = שמבקש לנח לרגע מכבד הפשא. אני אראה בדיוק את המקום ואתה יכול אחר כך להמשיך. בעצמי כבר אדע כיצד להתמודד עם שאר המכשולים שעוד אמורים להערים בדרכי. שמע הקצב להצעה, הוביל את רבי יהושע, נפרד ממנו, חזר לחנותו ונשם לרוחה שההרפתקאות המסכנות שעברו עליו היום, כלם עברו בשלום. רבי יהושע הציג בפני הטבח הצעה המתחשקת אל הנפש הגשמית הנושאת את משא החיים, ויכולה לקבל את השכל, ואף מוכנה לך, על ידי שתתאמץ במשא, וכך יכולה היא לבוא אל שער השכל, על ידי הכנה זו הופכת הנפש ראוייה לקבל השכל, לכן שא אגודת קנים ותאמץ את גופך בדרך לבית החכמה, בכך תשתף את החלק הגשמי שלך בקנייני חכמה, וזו אחת הדרכים היעילות ללמוד לאהב אותה. גם אם עתה לא תעשה מאומה עם הקנה זו, אבל היא נספגת בתוך הגוף, ומכינה אותו להיות כלי קביל לחכמה. בשער הכניסה אל בית החכמה, יכול הטבח כבר לנח, ואף לעזב את המקום, שהרי הוא אינו צריך להכנס פנימה, ובמצבו הנוכחי הוא גם אינו יכול להגיע ליותר מהשער החיצון, אבל זו בהחלט התחלה טובה, שאם ישכיל, הוא יוכל להשתמש בה אחר כך, כדי להמשיך ולהתקדם במעלות החכמה, ולצורך קדומו של רבי יהושע, די היה בהקדמה זו של הטבח (מהר"ל).

שומרי בית הנועד

רבי יהושע הגיע לשער של אחת האקדמיות שנוסדו בימי אפלטון ואריסטו, והמשיכו להיות אבן שואבת לכניהם של עשירים צמאי-דעת, הבוודים שיכולים היו לותר על עוד זוג ידים בעבודת השדה והפרס, בזמנים ההם, שבאמצעות הגוים טרם היה חק חנוך חובה. גם אחר שרומא כבשה את יון, המשיכו אוניברסיטאות אלה לפעל עוד כשלוש מאות שנים. סביר להניח שהוא הגיע לגדולה והחשובה שביניהן, מאלה הנותנות את הטון לכל שאר מרכזי הלמוד, הפילוסופיה והכפירה. כאשר גלה רבי יהושע את הפתח הסודי, נכנס בו ללא מורא, אזל = הלך והתקדם לעבר השביל המוביל

פנימה, שם הוא אשכח = ראה שומרים, שאינם עומדים שם כמשמר כבוד, אלא כחילים בקרב, כשהם דרבנאי = אורבים ודרוכים, עם חרב מלטשת בידיהם, מוכנים לכל מארע. כך עומדת קבוצה של כאלה מאבטחים מגנאי = מבפנים – קרוב להיכל המדע, ועוד קבוצה של דרבנאי = אורבים עירניים מבראי = מבחוץ, והם מסירים ללא הרף סביב, ובעינים בולשות מחפשים רמזים על פלישה אפשרית, ושמים לב לכל סמן מחשיד. דאי = שאם השומר חזא = רואה עקבות של פרעא = רגל ונעל הטבועים בחול שהיו מפזרים במיוחד לצדד כך בפניסה, ולפי סמני הנעל נראות עקבות של מישהו דעילי = שנכנס, קטלי להו = הם הורגים את השומרים לבראי = החצונים, שהם אחראים למחדל. ואם זה עקבות דנפקא = שיוצאות, אזי הם קטלי להו = הורגים את השומרים לגנאי = שבפנים. השמירה הקפדנית הזו משני עברי גבול החכמה, אינה מתפרשת כפשוטה, אלא הם התכונות הטבעיות משני הצדדים שלא לעבר זה אל זה (מהר"ל). הסבר זה לבאר את ההדגשה שהשומרים היו עירניים, כי שומרים רגילים יכולים להרדם לפעמים, להסיח את הדעת, או להעלים עין בכונה, אבל כאשר חסי הטבע מהוים שומרים, זו שמירה מעלה וקפדנית שלא יתכנו בה טעות, כאלו שהיתה זו גדר חשמלית. כך פועלים כל החקים באפס תקלות, וזו גם היתה כאן סוג השמירה. כל הרצונות נובעים מהנפש הגשמית, שהיא חלק בלתי נפרד מכל המערכת האנושית הסבוכה והמרקבת, ולכן הנפש הנמוכה המשתפת לאדם ולבעלי החיים נחשבת כחמירת לגמרי. מאחר ואין לה רצון טבעי להתחבר אל השכל, גם לשכל אין חבור אל הנפש ורצונותיה, וכמו שאין החכם רוצה להתפלש בהבלי הטפש, אין הטפש רוצה לתור בחכמה ולטבל במבועיה הזכים. עבדה היא שעמי ארצות רוצים לנשד תלמידי חכמים (פסחים מט/ב), ודאי שהבורים והפסילים לא יסכימו להצטרף אל החכמים. הרי שהפער בין החכמה והפסילות הוא הדדי, כפי שהגדירו זאת חז"ל: "אין הוא [= החקלאי] מתגדר במלאכתו [= בבית המדרש], ואין אני מתגדר במלאכתו" (ברכות יז/א). הפער הדו-כיווני הזה, הם שני סוגי השומרים העירניים – מבפנים ומבחוץ, משני הצדדים אין אשור לעבר את הגבול. לא מאשרים לגשמיות להתחבר לחכמה הרוחנית, הגשמיות מצד עצמה גם היא אינה מצליחה להתחבר, והחכמים אינם מסכימים להפרד מחכמתם למען נזיד עדשים או כל פלוי אחר. זהו שאין הפנימיים יוצאים ואין החיצונים נכנסים, והמעבר הבילתי טבעי משני הצדדים, זהו המיתה בעצמה, כפי שמבטא זאת הרמב"ם: "חיי בעלי החכמה ומבקשה, בלא למוד, כמיתה הם חשובים" (שמירת הנפש ז/א). גם האיש הפשוט בטרם נבא בשערי בית המדרש, צריך הוא "למות"! לפני כן, כלומר: להרג את כל מה שפעם בקרבו בטרם החליט להתענג על מבועי החכמה, כפי שאומרים חז"ל: "אין דברי תורה מתקמים אלא במי שממית עצמו באהלה של תורה" (ברכות סג/ב).

הפיכת הסנדל

רבי יהושע אפכיה לסנדליה = הפך את נעליו, ונכנס כשהן מטיעות בחול עקבות כאלו שמישהו נצא, ועשה פעלה הפוכה מהצפוי וכאלו שנכנס על מנת לצאת. אמנם אי אפשר שלא יהיה קשר פלשוני בין הרצונות של הנפש הגשמית, לבין הרוחניות של השכל, קשר יותר קלוש אצל החכמים הותיקים, ויותר חזק אצל הצעירים המתחילים, קשר בין הגשמיות לחכמה חייב להיות משני הצדדים, גם הבורים ועמי-ארצות נזקקים לחכמה, שהרי הם אינם בהמות וחיות השדה, ומאידך גם החכמים זקוקים לצרכי הגוף, שהרי הם אינם מלאכי-שמים. הנעלים הן אלה המחברות את האדם אל האדמה, והקשר החלקי שבין השכל לגוף הוא הפיכת הסנדל, ומאחר וקשר זה נמצא בשני הצדדים, הפך רבי יהושע את הסנדל בשני עברי שער הפניסה. הפיכת הסנדל על אסקפת השער, היא כמו עמידה על קו הגבול, תוך כדי הצצה קלה פנימה והצצה קלה החוצה, כי השכל מחבר לאדם ולגופו, ונקשר עמו במציאות, ובכל זאת אינו מערב עם הגוף ועם כחותיו, אלא רק מקשר בדרכים עקיפות פלשוני, לפעמים מחבר יותר למאוי הגוף, ולפעמים מתרגש יותר מנושאים מפשטים, לפעמים מסכים לותר על נושא גשמי לטובת משהו רוחני ולפעמים להפך, כפי שמביעים זאת חז"ל: "בינונים – זה וזה שופטם" – גם היצר הטוב וגם היצר הרע (ברכות סא/ב). זוהי העמידה בתוך של האדם – בין הגוף הגשמי לבין השכל הרוחני. לכו הפך רבי יהושע את סנדלו, להראות את הקשר דוקא על אסקפת החדר, שהוא הגבול שבין הפנימי והחיצוני, שם נתן להבחין ביציאה ופניסה, ולראות מי נמצא יותר כאן ומי נמצא יותר שם. דוקא את הנעלים, שהן הבסיס הגשמי לעמידה אנושית זקופה, אותן צריך לעצב בהתאם להוראות שקובע השכל, ולהעמיד אותן בפיון שהחכמה מחליטה.

הריגת השומרים

המפקח על הפניסה ויציאה הבחין בעקבות המוכיחות שמישהו נצא, ומיד קטליה להו = הרג את השומרים הנמצאים לגנאי = בפנים. בהיות רבי יהושע בפנים הוא עשה שוב פעלה זו, ושם הטביע את עקבות הסנדל שלו על החול הרך, כשלפני כן הוא אפכיה לסנדליה = הפך את סנדלו, ועם אותם נעלים הפוכות, הוא עשה את הדרך חזרה, ונצא עם עקבות של נכנס. עתה נפל החשד על השומרים

שֶׁבַחֲוֹץ שֶׁמִּישֶׁהוּ נִכְנָס מִבְּלִי שֶׁהֵם יִבְחִינוּ. בְּעֵקֶב־זֶה קִטְלִינָהוּ לְכָל־הוּ = הֶרְגוּ אֶת כָּל הַשּׁוֹמְרִים, וְהִדְרֹךְ פְּנִימָה וְהַחֲוָצָה הִיָּתָה פְּתוּחָה. אִם נָבִין נוֹשֵׂא זֶה כִּפְשׁוֹטוֹ, הִרִי שֶׁהַמְבַצֵּעַ עֲבַר בְּשָׁלוֹם אֵינוֹ כָּל מִתְמִיחַ כְּמוֹ הַעֲבָדָה שֶׁרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָיָה מוֹכֵן לְהַסְתֵּכָן לְמַעַן מְבַצֵּעַ זֶה, שֶׁהִרִי לְשׁוֹמְרִים שֶׁם יֵשׁ יָד מְאֹד קִלְחָה עַל הַחֶרֶב, וּבְלִי בְרוּרִים אִם הַסּוֹסִיסִים הֵם מוֹצִיָּאִים לְהֶרֶג בְּגִלְל חֲשָׁד קָל. אֲבָל מֵאַחֵר וְיִסּוּדוֹת הַקִּיּוּם הִיָּהוּדִי לְאַרְךְ הַגְּלוּת, הָיוּ תְּלוּיִים בְּמַפְגֵּשׁ גּוֹרְלִי זֶה, מִסֵּר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֶת נַפְשׁוֹ לְמַעַן הַנָּחִת אֲבָנֵי יִסּוּד בְּהִבְנַת עֲקָרוֹנוֹת אֵלֶּה. הַקֶּבֶץ"ה אֲכֹן שֶׁמֶר אֶת צַעֲדִיו, וְהַשּׁוֹמְרִים הַשְּׂגִיחוּ בְּדִיוֹק עַל הַפְּסִיעוֹת שֶׁרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ רָצָה שֶׁהֵם יִשְׁגִּיחוּ. אֲבָל כָּבֵר רָאִינוּ שֶׁחֲכָמֵינוּ הִשְׁתַּמְשׁוּ כְּאִן בְּמַשָּׁל וּמְלִיצָה, וְסִפְרוּ עַל חֲסוֹל שְׁנֵי הַשּׁוֹמְרִים, שֶׁאַרְעָה עִם הַסְכָּמַת הַקָּצֵב לְסַיֵּעַ, וְכִנְיִסַת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית הַוַּעַד. כְּאַשֶּׁר נֹצְרוּ שְׁנֵי דְּבָרִים, הָאִישׁ הַגִּשְׁמִי הַצָּטוּר לְשִׁכָּל הַרוּחָנִי, וְחֲכָמַת הַתּוֹרָה הַרוּחָנִית שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַצָּטוּרָה לְשִׁכָּל הַגִּשְׁמִי שֶׁל זִקְנֵי אֲתוֹנָה. שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלֶּה הֵם הַרְיָגַת שְׁנֵי הַשּׁוֹמְרִים הַטְּבָעִיִּים הַמְּקַפְּדִים שֶׁלֹּא לַעֲבֹר אֶת הַגְּבוּל, וּמִשְׁגִּיחִים שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֲבוּר כָּלֵל. הַצָּטוּרָה הַטְּבָח אֶל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא הַרְיָגַת הַחִיצוֹן, וְחֲבוּרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֶל זִקְנֵי הַמָּקוֹם, זֶהוּ הַרְיָגַת הַפְּנִימִי (מַהֲרִ"ל). מִמִּילָא לֹא הָיוּ הַרְיָגוֹת וְלֹא נִשְׁפָּךְ דָּם.

צַעֲרִים לְמַעַלָּה וְזִקְנִים לְמַטָּה

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָזַל = הִלָּךְ וְנִכְנָס אֶל תּוֹךְ מְרִכְז הַלְמוּדִים, וְשֵׁם הוּא אֲשַׁכַּח = מִצָּא חֲכָמִים יְנוּקִי = צַעֲרִים כְּשֶׁהֵם יוֹשְׁבִים מְלַעִיל = לְמַעַלָּה, אִין הַפְּנִיָּה לְנַעֲרִים מִתְלַמְּדִים, אֲלֹא לְחֲכָמִים צַעֲרִים, שֶׁכְּבֵר עֲבָרוּ אֶת כָּל הַמְּבַחֲנִים וְעַתָּה הֵם חֶלֶק מֵהַצְּנוּת. וּמִלְמָדִים סָבִי = זִקְנִים יוֹשְׁבִים מִתְנַתִּי = לְמַטָּה. חֲלִיקָתָם לְשִׁתֵּי קְבוּצוֹת אֵינָה נֹבַעַת מִסִּבּוֹת טְכְנִיּוֹת, הַגּוֹרְמוֹת לְהַפְרָדָה טְבָעִית בֵּין הַגִּילִים, אֲלֹא זֶה הִיָּתָה מִטְּרָה מִתְכַּנְנֶת מִרְאֵשׁ, בְּגִלְל שֶׁהַשִּׁכָּל הָאֲנוּשִׁי מְגַבֵּל לְהַתְמַקְדַּת בְּנוֹשָׂאִים מְגֻדְרִים, וְהוּא יָכוֹל לְהַכִּיל רַק אֶחָד מִשְׁנֵי הַנוֹשָׂאִים: אִם גִּשְׁמִי אִם רוּחָנִי, בְּכָל אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם הוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת חֵלֶל, הוּא יָכוֹל גַּם לְהַתְמַקְדַּת בְּכַמָּה נוֹשָׂאִים רוּחָנִיִּים, אִם בְּכַמָּה נוֹשָׂאִים גִּשְׁמִיִּים. הַחֲכָם הַתּוֹרָנִי יָכוֹל לְהַשְׁתַּלֵּם גַּם בְּהִלְכוּתוֹ, גַּם בְּמוֹסָר, גַּם בְּאַגְדָּתוֹ, וְגַם בְּסוּדוֹת הַתּוֹרָה. כְּמוֹ כֵּן הַמְדַּעְיָן יָכוֹל לְהִיטוֹת גַּם רֹפֵא וְגַם מִתְמַתְקֵאִי, אֲבָל לְעוֹלָם לֹא חֲכָם בְּגִשְׁמִי וּבְרוּחָנִי יַחַד, כִּי אֵלֶּה הֵן שְׁתֵּי מִדְּרוֹגוֹת נִפְרָדוֹת. הַנוֹשָׂאִים הַגִּשְׁמִיִּים קְשׁוּרִים יוֹתֵר לְצַעֲרִים, וְהַזִּקְנִים עוֹשִׂים בְּזֹאת פְּחוֹת חֵלֶל, אֲלֹא אִם כֵּן מִמִּשְׁכִּיכִים בְּאוֹתוֹ סוּג מִקְצוֹעַ שֶׁהַחֲלוּ כְּשֶׁהָיוּ צַעֲרִים. הַנוֹשָׂאִים הַרוּחָנִיִּים קְשׁוּרִים יוֹתֵר לְזִקְנִים, כִּי הֵם הִגִּיעוּ לְזֹאת בְּשִׁלְבִּים, וְהַצַּעֲרִים עֲדִין אֵינֶם עוֹשִׂים שֵׁם חֵלֶל, אֲלֹא רַק כְּשִׁיתְבָּגְרוּ וְיִתְחִילוּ לְהַתְנַתֵּק מִהַחֲמִירוֹת. כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֶחָד הַחֲכָמִים הַצַּעֲרִים בְּעֵנֵן הַשְּׂגָת מַעֲשֶׂה מְרַכְּבָה, "אֶפְתִּי לֹא קִשְׁאִי", כְּלוּמָר: אֲנִי עֲדִין לֹא זָקֵן כְּדִי לְלַמֵּד נוֹשָׂאִים כֹּה מְפֻשְׁטִים (חַגִּיגָה יג/א). אֲבָל בְּזִקְנוּתוֹ, כְּאַשֶּׁר הִגּוּף מִתְחִיל לְהַבְדִּיל מִהַשִּׁכָּל, וְהַשִּׁכָּל אֵף הוּא מִתְרוֹמֵם מִהִגּוּף וְהַבְּלִיּוֹ, כְּבָר יָכוֹל הַזָּקֵן לְהִגִּיעַ לְכֹאֵלָה הַשְּׂגוּת. מֵאִידֶךְ הַעֲבָדָה שֶׁהַצַּעֲרִים מַצְלִיחִים בְּיוֹתֵר בְּנוֹשָׂאֵי חֲכָמָה גִּשְׁמִית, הַלְמוּד הָעֵינִי מְרַגֵּל אוֹתָם לְכָךְ, זֶה גּוֹרֵם לָהֶם לְאַהֲבָה אֶת הַחֲכָמָה, וְיָכוֹל לְהוֹת לָהֶם רַקֵּעַ וְקָרֵשׁ קְפִיצָה, לְהַפְרֵד לֹאט מִהַגִּשְׁמִיּוֹת, וּבְהַמְשִׁיךְ אֶפְלוּ מִהַחֲכָמוֹת הַגִּשְׁמִיּוֹת, וּלְהַמְשִׁיךְ אַחֵר כְּךָ בְּחֲכָמוֹת רוּחָנִיּוֹת, כִּי הַשְּׂגָה הַגִּשְׁמִית יָכוֹלָה לְהוֹת הֶכְנָה וְרַקֵּעַ לְהַשְׂגוֹת רוּחָנִיּוֹת. אֵף עַל פִּי שֵׁשׁ סְתִירָה בֵּין הַלּוּמְדִים דְּבָרִים רוּחָנִיִּים לְלוּמְדִים דְּבָרִים גִּשְׁמִיִּים, אֲבָל בְּחֲכָמוֹת הַלָּלוּ בְּעֶצְמָן אִין סְתִירָה. הַחֲכָמָה הַגִּשְׁמִית וְחֲכָמַת הַמְדַּעִים וְהַטְּבַע, מִיִּחְסוֹת לְשִׁכָּל הָאֲנוּשִׁי, זֶה הַשִּׁכָּל שְׁנוֹלָדִים אֲתוֹ. עַל שִׁכָּל זֶה מִתְנוֹסֶפֶת לְזִקְנִים עוֹד חֲכָמָה שֶׁל הַתְּבוּנוֹת וּמִסְקִנּוֹת, וְגַם הַהֲרָגָל מְגִיל צַעֲרִי לַעֲסֹק בְּעִיּוֹן עוֹמֵד לְצָדֵם, וְכֵן מִתְנוֹסֶפֶת לְזִקְנִים מַעַלָּה, שֶׁהַרְצוּנוֹת הַגִּשְׁמִיִּים מְפַסְיִקִים לְהַסִּית אוֹתָם כְּלָפִי מִטָּה. מִכָּל זֶה עוֹלָה שֶׁבְּסִיס הַהֲשָׁגָה הוּא שֶׁל הַצַּעֲרִים, וְצַעֲרִי שֵׁשׁ לוֹ חֲכָמַת צַעֲרִים עֲשׂוֹי לְהִיטוֹת זָקֵן שֵׁשׁ לוֹ חֲכָמַת זִקְנִים, אֲבָל לְעוֹלָם הוּא לֹא יָכוֹל לְדַלֵּג שִׁלְבִּים. לֹא יִתְכַּן שֶׁהוּא לֹא יַעֲשֶׂה מְאוּמָה בְּצַעֲרִיתוֹ, וּפְתָאם בְּהִיטוֹ יִשְׁשׁ וְתִשׁוּשׁ, הוּא יוֹפִיעַ בְּבֵית הַמְדַּרְשׁ, וְיִבְקֵשׁ אֶת כְּתֵר חֲכָמַת הַזִּקְנִים. זֶה לֹא יִתְכַּן! הוּא צָרִיךְ הִנֵּה לְהַתְחִיל כְּשֶׁהִנֵּה צַעֲרִי, לְהַתְחִיל בְּחֲכָמָה פְּשׁוּטָה, לְפָתַח אוֹתָהּ, לַעֲבֹד אוֹתָהּ, לְחַבֵּר, לְסַפֵּס, לְשַׁאֵל וּלְעֲנוֹת, וּלְאֵט לְאֵט לְהִגִּיעַ לְפִסְגַּת הַחֲכָמָה שֶׁל הַזִּקְנִים. לְפִיכָךְ יוֹשְׁבִים הַצַּעֲרִים לְמַעַלָּה, בְּגִלְל מַעַלַת הַחֲכָמָה הַבְּסִיסִית שֶׁל הַצַּעֲרִים, שֶׁהִיא הַחֲכָמָה הַטְּבָעִית (מַהֲרִ"ל).

שָׁלוֹם כּוֹלָל

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִבִּין שְׂצוּרַת יְשִׁיבָה זֶה הִיא מַעֲיָן מִבְּחוֹן לְבָדִיק אֶת הַבָּאִים פְּנִימָה, וּלְלַבֵּד אֶת אֵלֶּה שְׂאִינִם מִכִּירִים אֶת הַחֲקִים, וְזֶה מְהִינָה כְּעֵין סִסְמָא. שְׂצָרִיךְ לְדַעַת עַל פִּי קוֹדִים מְסִימִים, אֶת מִי מְבָרְכִים תַּחֲלָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא יָדַע אֶת הַקּוֹד, לָכֵן הוּא הִחֵל לְתַכְנֵן בְּזִהֲרִירוֹת אֶת מַהֲלָכִיו, וְכָךְ אָמַר בְּלִבּוֹ: אִי יְהִיבֵנָא שְׁלָמָא = אִם אֲתוֹן שְׁלוֹם לְהֵנִי = לְצַעֲרִים אֵלֶּה הַיּוֹשְׁבִים קְרוֹב לְכִנְיָסָה, הִרִי קִטְלִי לִי = יִהְיֶה רַגְלִי אוֹתִי זִקְנִים הֵנִי = אֵלֶּה, שֶׁהֵם נוֹשָׂאִים יוֹתֵר הַרְבֵּה תַּאֲרִים, וְצָרִיךְ לְדַרֵּשׁ תַּחֲלָה בְּשָׁלוֹמָם, כִּי הֵם סָבְרִי = סְבוּרִים וְיֵשׁ לָהֶם טְעֵנָה מַצְדָּקָה: אֲנִי עֲדִיפֵנּוּ = אֲנִי עֲדִיפִים, דְּאֲנִי קִשְׁיִשִׁי = שְׂאֲנוּ קִשְׁיִשִׁים וְאֵינָהוּ דְּרָדִיק = וְהֵם צַעֲרִים. סָבִיר לְהִנִּיחַ גַּם שֶׁהֵם יוֹדְעִים שֶׁבְּתוֹרָה שְׁלָנוּ כְּתוּב: "מִפְּנֵי שִׁיבָה תָּקוּם, וְהִדְרַת פְּנֵי זָקֵן" (וִיקְרָא יט/לב), אֵף עַל פִּי שְׂאִין הַפְּנִיָּה לְזִקְנִים כְּאֵלֶּה, אֲבָל אֵינִי יָכוֹל לְהַצְטִיר בְּפְנִיָּהם כְּמִי שְׂאִינוּ מַצִּית לְחֻקֵּי הַתּוֹרָה. אִם יַעֲשֶׂה לְהַפְּדָה, יְטַעֲנוּ הַצַּעֲרִים: הִרִי בְּנוּ הוּא

פגש תחלה, ומדוע הוא דלג אותנו? כדי לצאת ממבוי זה מבלי לדעת מה הם עושים, הוא פנה לכל הצבור הרחב, שהיו בו ששים זקנים וצעירים, הכריז באזני כלם ואמר להו: "שלמא לכו" = שלום עליכם! השלום שבין סוגי החכמה הוא הסבה שרבי יהושע הבין שלא להקדים שלום לצעירים, שהרי יש מעלה ברורה לזקנים, לא רק מצד תוספת חכמתם, אלא שתוספת זו מעניקה לחכמה את כל מעלתה, ובלעדה תהיה זו חכמת בסר של צעירים, שבצדק איש לא יכבד. רבי יהושע הבין גם שאם יקדים את כבוד הזקנים, דבר שמאד מקבל בבתי המדרש שלומדים בהם תורה, באותוה לא יראו זאת בעין יפה, והצעירים יטענו: הלא החכמה הראשונה בונה את האדם! והיא היסוד והבסיס לכל החכמה שתצטרף אחר כך. לנמים פתחו הגוים ושכללו תפיסת עולם זו, וקבעו "העולם שניף לצעירים". רבי יהושע היה שם כשהם היו עדין אנושיים, עדינים ומכבדי זקנים, והתלבט באיזו דרך להתחיל אתם את המפגש. קבע בלבו על שויון ואחידות, ואמר: "שלום לכלכם". בכך הביע באזנם כי לדעתו שתי צורות ההשגה שלהם יחדו, אינן שתי גישות שונות, אלא האחת מקדימה לצד השנייה, ושתיהן יחדו יוצרות שלוב נכון, וזהו השכל המשלם. בשפה שלהם נקראת גישה כזו "תזוה, אנטיתזה, וסינתזה". זו היתה גם הסבה שמספר חברי הועד היה דווקא ששים, והם לא אפשרו כניסת עוד חברי צוות, אלא לפתח פתות נוספות, שבכל אחת מהן יהיו בדיוק ששים, אם יש פחות, צריך להמתין, ואם יותר, צריך להתפלג. זו לא היתה פתה עם תלמידים, אלא קבוצת דיון של שוים מול שוים, המלבנת נושאים העומדים על הפרק, ולכלם יש זכות הבעת דעה, גם לצעירים, כי לא היו אלה צעירים מתלמידים, אלא צעירים עם תעודות, שכבר עברו את שלבי ההכנה כדי להגיע לשם. גם שאלות טכניות, גם ערכיות, מוסריות ותאורטיות, הכל עבר שם מבחן ולבון, ועד עצם היום הזה קימים אצל הגוים הרבה קביעות ומסקנות שהגיעו משם. אם היו הזקנים למעלה והצעירים למטה, מבחינתם זה יכול להחשב כחלוקה צודקת והגיונית, אבל אז לא היה רבי יהושע יכול להתחיל עם הזקנים, שהרי נפגש תחלה עם הצעירים, כפי שהשכל שלנו נפגש גם תחלה, בצעירותנו. לפיכך אמר: אם אתן שלום לצעירים, והרי הזקנים חשובים, הרי שהם נהרגוני, כלומר: נהרגו את הדעת ואת החשבון הנכון. מתוך התבוננות בצורת הישיבה, החליט שצורת ישיבה כזו אינה מקרה, ולכן אמר: "שלום לכלם". בכך העניק להם משמעות כוללת וענף אחדותי, וגם נתן להם להבין שהשלום הכולל אינו התחמקות של מתן כבוד זהה למי שזכאי לכך ולמי שאינו זכאי לכך, מפני שאם מעניקים כבוד זהה – לנכבד ולנזקק, זה אינו כבוד כללי, אלא זו הוצאת המשמעות מנושא הכבוד. לכן פעל רבי יהושע באופן שהכל יבינו שהשלום הכללי שלו הנו פרי מחשבה ותכנון של שלוב והגדרת שני סוגי החכמה (מהר"ל).

חכם היהודים

פנו זקני החכמים אליו ואמרו ליה: מאי עבדידת? = מה מעשית? מה הם תארי הכבוד שלך? איזה תעודות יש לך? אמר להו: חכימא דיהודאי = חכם היהודים אנא = אני, כלומר: אחד מחכמי ישראל, ואתאי = ובאתי לקאן כדי למיגמר = ללמוד חכמה מיניכו = מכס. באופן שטחי היינו מניחים שרבי יהושע דבר בענוה: "ללמד מכס חכמה", אבל שעה זו לא היתה הזמן להצטנעות, והרי רגע אחד קדם לכן הוא לא אמר על עצמו שהוא אחד מחכמי היהודים, אלא "חכימא דיהודאי" = חכם היהודים! אם באמת הוא עומד כעני בפפת לבקש את חכמתם, הרי שהוא מקטין את חכמת ישראל, וגורם שתורת ישראל תתפרס בהכנעה לכפירת יון ותרבות עשו, חלילה! גם זקני אותוה עצמם יודעים שעקר החכמה נמצאת אצל בני ישראל, והבינו שהוא בא ללבו נושאים משתפים, לבאר את דעותיו ולשמע את העמדה שלהם. הם שמחו לארח את רבי יהושע, למרות התמונה השטחית המראה שהוא עבר על תנאי הקבלה, ונכנס פנימה ללא כל אמצעי הבקרת והאשורים, אבל למעשה הוא פו עבר על פי הכללים שלהם, והצליח לעשות את הכל לבדו, מבלי להזדקק לעזרת השוטרים, להדרכתם ולאשורים. בגלל שמעברו היה על פי חקי החכמה, הסכימו זקני אותונה לשמע מה בפיו, ואף נאותו לכל התנאים שהעמיד בפניהם, וכך אמר להם: אם אנצח, באו ואכלו עמי בחדר האכל הגדול שבספינה, ואם אתם תנצחו – הרגוני. זוהי גישתם של האמות מאז ומעולם, כאשר הם מנצחים את ישראל, הם רוצים לכלותם, רק הקב"ה שומר עלינו, ואם ישראל מנצחים את האמות, לא מצאנו שעשו להם דבר רע. רק מסלקים מהם את כלי המשחית, כדי שלא יבצעו את זממם הרע, ומסירים מהם את השלטון על הנער ועל התרבות, כדי שלא ילמדו צעירנו לעשות פתועבות שלהם, ומאפשרים להם חיי שלטון עצמאי (מהר"ל).

אם אנצח ואם תנצחו

אמרי ליה זקני אותונה לרבי יהושע: אי הכי = אם כן, שאתה מנצח חכמה עתיקה ומסורת בת שנים ארכות, לא אתה תלמד מאתנו, אלא אנחנו נבעי לך = נשאל אותך שאלות אחדות (מהרש"א). אמר להו = רבי יהושע לזקני אותונה: לחי = אני מסכים, וגם אני אשאל אתכם. אתם תנסו לענות על שאלותי ואני על שאלותיכם. הבה נערוף חוזה: אי זכיתו לי = אם תנצחוני, כל מה דבעתו = מה שאתם רוצים עבדו = עשו בי. ואי = ואם אני זכנא לכו = אנצח אתכם, אני מבקש מכס ותורים

כה מפלגים כפי שאני הצעתי לכם, אלא רק בקשה אחת צנועה יש לי, הצטרפו אלי לסעדה קלה, באו אכלו גבאי ידי = אצלי בספינתא הגדולה והמרוחת, שיש בה חדר אכל מרנח, ושפע אכל. זקני אתונה שמחו להסכים לקזו הצעה שבה אין להם מה להפסיד, ובשני הקצוות יש להם רוח, אם הם ירויחו – יהיה להם חכם היהודים לעבד, ואם הוא ירויח – תהיה להם סעדה. הסבה שרבי יהושע הסכים לקזו עסקא שהוא עלול להפסיד והם רק יכולים להרויח, היא בגלל שהוא ידע את הפער העצום שבין החכמה האלקית לבין החכמה האנושית, וכשהוא הציג להעמיד למבחן את שתי החכמות הללו, היה לו ברור פשמש עם מי הנצחון, והוא לא עשה התערבות של ספק, אלא דבר בבטחון מחלט (מהרש"א). כמו שמלמד אומר לבור: אם חמש ועוד חמש אינם עשר, אתו לך את כל הנקסים שלי, ואם הם כן עשר, תן לי אתה רק שני תמרים! זהו סוג התערבות שהמלמד ודאי ירויח, והוא אינו מהמר על מאומה, ולא מספן כלום! התנאי: "אם אנצח – תבאו לאכל", נובע מאחד מעקרונותיהם, פשהגוי מגלה שהנצחון בידי היהודי, הוא אינו מזדרז לגנו את התאוריות שאמץ עד כה, ולמרות שמעתה הוא נאלץ להיות סמוך על שלחן החכמה היהודית, הוא נותר עדין עם גנוגיה שהוא שלו, גם אחר שברור לו בעליל שזה שקר, וחסי הגוים אינם נכונים, הוא אינו זונח מאומה מהבלי, אלא ממשיך לאמץ את הדעה, האמונה, הנימוס, צורת אכילה ואת שאר כל אמונות ההבל והדעות הכוזבות, וממשיך לשמר את כל השטויות שנחלו תבוסה צורבת, הכל ממשיך לשפן בלב הגוי. בעוד שפאשר הוא סבור שהנצחון בידי, הוא לא ואפשר ליהודי להמשיך לשמר את אמונת אבותיו. רבי יהושע ידע זאת ולא הציג את התנאים באדיבות, אלא ספר להם את שעתיד לקרות באמת, ואמר להם: אני יודע שאם תנצחוני – תקטלוני, כמו שאתם עושים תמיד, אבל אם אני אנצח, תאלצו רק לותר על מעמדכם הרם, כמו שעושים היהודים תמיד. חכמתכם תהיה סמוכה מעתה על האשורים של תורת ה', וחכמי ישראל יקבעו לכם מה נכון ואפשר להשאיר, ומה שקר וצריך למחק. אמנם מתוך ההסטוריה היותר מאחרת, אנו יודעים שהם לא קימו הנחיות פאלה, וכשהם ראו שיש להם טעות, הם לא הסכימו למחק אותה, אלא הוסיפו עוד סערי, וצינו בו שחכמי היהודים אומרים אחרת (ב"ב נח/א). העבדה שרבי יהושע לא הציג תנאים שונים, ולא אמר "אם אנצח אהרג, ואם תנצחו תהרגו", או שהיה אומר: "אם אנצח אקח אתכם אלי, ואם תנצחו תקחו אותי אליכם", הוא לא אמר כך, אלא הסכים לתנאי מאד בלתי שיווני, בגלל האפי השונה בסוגי החכמה שהוא מיצג ושהם מיצגים. פאשר שכל גשמי מתגבר, הוא מבטל כל רעיון רוחני, ואין בו מקום לשכל האלקי של רבי יהושע, על כן נחשב שנצחון הגוים יהרג את רבי יהושע. אבל התגברות השכל התורני העליון לא מבטלת את חכמת הגוים, והמנצח מזמין את המנצח לסעדה משתפת. לכן נתן למצא חכמי תורה שהם גם חכמים בכל חכמה ומדע, ואילו באמות העולם לא יכולים מישוהו מחכמיהם שיהיה חכם גם בתורה, כפי שאומרים חז"ל: "תורה בגוים – אל תאמין" (איכ"ר ב/ג). כשרבי יהושע אמר: אם תנצחו אותי, תקטלוני, הוא הציג את חסי העולם כפי שהם (מהר"ל).

עשר שאלות

המבחן החל. זקני אתונה שאלו עשר שאלות, 'עשר' זה אותיות 'שער' המכניס למחלקה אחרת. עד עשרה טפחים זה רשות הרבים. גם השכינה לא נרדה למטה מעשרה טפחים (סוכה ה/א). בעשרה דברים האדם מתנסה ומנסה, כמו עשרת הנסיונות שנתנסה אברהם ועשרה נסיונות נסו אבותינו במדבר (אבות ה/ד). כך גם הקפצות שאדם עושה במשך חייו, גם הם בנוים משלבים שכל אחד הוא כן עשר שנים (אבות ה/כא), כי כל קבוצת עשר מעבירה שלב, ומכניסה לשער חדש (מהר"ל). גם שמות המספרים היחידים חוזרים שוב מהתחלה – עשרים ואחת, שלשים ואחת, ארבעים ואחת, מאה ואחת, אלף ואחת וכו'. כל שער מכניס לעולם חדש, שבו ישנם חקים חדשים שצריך ללמוד אותם להתחיל שוב מהתחלה. אנו נזכה להכנס כאן לעשרת שערי החכמה המצגים כעשר שאלות ותשובות בנושאי יסוד של אמונת ישראל.

סבי דבי אתונה

פעם נזדמן פרופסור 'מלמד' מברלין לביתו של רבי ישראל מסלנט ז"ל, והמלמד שאל לפשר כמה דברי חז"ל, שנראים לכאורה מוזרים, כגון הופכו שבין רבי יהושע עם זקני אתונה. ענה לו רבי ישראל במשל הלכות ממארעות הזמן ההוא, ואמר: אנו חיים בעת אחר נצחון קיסר גרמניה על צרפת, והמלך שאחד את כל הנסיכויות והאחוזות נעשה למושל על כל שטחה הגדול של גרמניה המאוחדת, שעד כה היתה מאד מפצלת, ובכך עשה ממנה ממלכה אדירה. בכדי להנצית מארע הסטורי כביר זה, שנתה הממשלה את סמל המדינה, וקבעה בו שני ראשי נשר, במקום הנשר בעל ראש אחד שהיה עד אז. כותבי העתים, הסופרים והמשוררים, מהללים את מעשה הכבוש, ומתארים אותו בשלל גונים. צין רבי ישראל: בעצמי קראתי סופר אחד שהפליא לתאר את כח הממשלה, באמרו: בזמינו הצליח הנשר להגיע בכנפו הימני עד ממל ובכנף השמאלי עד מז, צפרנו האחת אוחת בקלן והשניה בבדן. תאור פיוטי זה לא נראה מפרז לבני הדור שידעו במה מדבר, אבל לבני הדור הבא נותר רק סמל, רמז וקוים בודדים, שנראים חסרי הגיון ופשר – איזה נשר

יכול לנעץ צפרנים בשתי ערים הרחוקות זו מזו מהלך יותר מחדש תמים? סכם רבי ישראל באזני השואל: אני מצין באזניך שני של דור אחד, הגע בעצמך על השנויים שעברו עלינו מאז חתימת התלמוד. תמורות הזמן נתנו את אותותם לא רק בעבודות, אלא בשפה, בדגמאות ובהבנה. אפן התאור הולך ומשתנה, ולנו נותר רק הסמל חסר הפשר. שיחה פשוטה בין שני נערים מהתקופה היא, לא נצליח להבין בשפה שלנו! חכמינו תארו נושאים עמוקים בסמלים מרפזים, ומצו מארעות עולם במלים שעתה נותרו מיתמות, כאשר כל פונתם היתה להעביר לשומעים מסקנות מחכימות ומעוררות, המקפלות בתוכן ענינים מאד נעלים ונשגבים, בשפה שהיתה ברורה לבני דורם, וחכמי התורה בדורות הבאים שמכירים את שפת התלמוד ומבינים את המגבלות שלנו, האירו לנו את עמק פונותיו ("המאורות הגדולים", עמ' ל"ז אות קי"ח, וראה חידושי הגאונים על גליון הע"י על ב"ב עג"א). הריטב"א, הגר"א, המהר"ל, המהרש"א, המלבי"ם, הקדשת לוי והבן איש חי, שהכירו היטב את המיתת הדקה של שפת התלמוד, חשפו לנו טפח קטן מרחב הנושא. מחרזת של עשר השאלות כאן ועוד פרטים נוספים הנלוים אליהן, הפכו להיות משג של "אגדתא", בזכות העבודה שחכמי ישראל רבים לאורך ההסטוריה, חשפו את אורה הבוהק של הסגיא כאן, באפן שלא עשו בשאר הסגיות, ולכן מצד אחד הרבה יותר קל ללמד נושא זה, מפני שהרבה פנסי רביעצמה נצבים לכל ארפה ורחפה, ומצד שני דוקא עבדה זו גורמת לקשי מסים, שהרי "שבעים פנים לתורה" (אותיות דרבי עקיבא. זהר בראשית מז/ב), והצעות ברורות ומאירות רבות נמצאות בכל קטע וקטע, דבר המונע בעדנו מלשלב באורים אחדים בתוך הפרוש הסופי, אלא נצטרך להציע פיונים אחדים. הרמח"ל הקדיש פרק נפרד לאגדות, שמציע בו הקדמה המבארת שאת הסודות היותר פמוסים החביאו חז"ל בשפה הקשה של האגדות.

וכוח

הופחים אותה אקדמיה לא נועדו לבדק מי יותר חכם, או מהקצע לשון, או שולף שאלות יותר מביכות ומצליח לענות תשובות יותר מחכמות ומתחמקות, אלא היה כאן ופוח יסודי ועקרוני על הלכה ואבני היסוד של נושאי פתח העם הנבחר, ערכי יסוד, דרך חיים, מטרה ותכלית, גורל ויעוד, מהו טוב ומה הוא רע? איזה ערכים צריכה האנושות לאמץ בדרך חיים, מוסר ואנוכיות – מי מוביל נכון יותר את היחיד ואת החברה? מחלט וחולף – למי עדיף לצאת? טוב ואמת – את מי להעדיף? יפה ומועיל – מי נכון משניהם? וכן שאר נושאים שעומדים על הפרק. כשכל אלה אינן שאלות תאורטיות, אלא ופוחים מהותיים באיזו דרך יש להציע את כל האנושות. זקני אתונה טענו בעבר וממשיכים לטעון כך עד עצם היום הזה, שצריך להתמקד בפתוח הגוף, הנפש, החברה והסביבה, על כל המשתמע מכך, תוך התעלמות מצווי התורה, המטיפה לפתוח האישיות הרוחנית, המוסר, הערכים והתקרבות לבורא. כבר אין צורך לצאת לתורה, בגלל הזמן הרב שעבר מאז נתינתה, וכן גלות היהודים מוכיחה שאין לה כבר נציגים בעולם הזה, ומעשה עבר כתר הכבוד לבני אדם, והם העם הנבחר. זו הסבה שגם המאמינים בבורא שביניהם, ויודעים שבני ישראל קבלו תורה מה, טוענים שהיא אינה שייכת רק ליהודים אלא היא אוניברסלית ונחלת כל האנושות, אף על פי כן אין הם שומרים על חשיקה, לא בגלל שהם רוצים להמרות את פיה, אלא בגלל ש"היום כבר לא צריך" – הצייר המרדני של הוכוח נסוב על מלחמה הסטורית בין יעקב ועשו, שהחלה עוד בטרם לידתם, כאשר אדם חשה בצירי הריון קשים מנשא, וכשהלכה לבית ה' לבקש מזור ותרופה, אמרו לה שפאבים אלה הם רק ההתחלה, וימיהם יתמשכו כימי עולם, במלחמת חרמה חסרת פשרות, כשהאחד מסמל את הטוב והשני את הרע, ושניהם לא יסכימו לסגת עד טפת דמם האחרונה. מלחמה זו תפשוט צורה ותלבש צורה, לפעמים היא תבא לידי בטיח בחרב, דם שכול ואבדון, ולפעמים יבקשו ממשיכי דרכו של עשו הרשע לחסל את שארית הפלטה היהודית בהעמדת פני אוהב, חשיפה לתרבותם, הצעות קרוב, נשואין והתבוללות. כפי שבטא זאת יעקב בתפלה לה' כהנה לפגישה עם עשו: "הצילני נא מיד אחי, מיד עשו" (בראשית לב/יא). לפעמים הוא מתחזה "אחי" האוהב, ולפעמים "עשו" לבוש בגדי מלחמה החי על החרב. הרצון הפנימי שלו זהה בשתי צורות ההופעה – לנצח ולקבש. הנקדה הראשונה של הופוח בין יעקב ועשו היתה עוד קדם לידתם, כבר בבטן האם החלה מלחמת עקרונות חסרת פשרות. חז"ל מציגים אותה בלשון זו: "כשהיתה רבקה עוברת ליד פתח בית המדרש, היה יעקב מפרפס לצאת, וכשהיתה עוברת ליד פתח עבודה זרה, היה עשו מפרפס לצאת" (בר"ר סגו, מובא ברש"י על בראשית כה/כב). כך המשיך גם אחר שהם היו כבר נערים צעירים, הסתערו שניהם על אמונו ולבו של יצחק אביהם, כדי לזכות בברכתו. יעקב הגה בתורה יומם ולילה, לשמחת הוריו, ועשו ערך הצלות ראונה בפני יצחק, העמיד פנים, גנב את לבו, ודאג לשרת את אביו באפן מאד נכבד, כמשרת את אחד מנכבדי המלכים שעל פני האדמה, באפן כל כך מהדר, עד שחכמי ישראל שנסו לעשות כמותו, העידו שזה כלל וכלל לא פשוט (בר"ר סה/טז). לגבי בני ישראל די בעבודה שמעקב אכן זכה בברכה, והנה הוכחה מוחצת לקתר הנצחון, אבל בעיני עשו ובניו לא תמה עדין המערכה, וכשנחלים תבוסה בסבוב ראשון, אין דבר יותר טבעי מלערוך מערכה נוספת, והנה הם מגלים בה נצחון מוחץ – עם ישראל בידינו! את בית המקדש הרסנו, את העם הגלינו, ולא נאפשר לו להשתקם מחדש לעולם. מאחר והכח נמצא בידינו, לא נאפשר סבוב מלחמה שלישי, אלא נשאיר את עם ישראל פבוש ומדכא, הם לא ישתקמו

לעולם מחדש! לא יקימו את בית מקדשם ולא יבנו את ארצם, ובכך העניקה לנו החרב את התאר הנכסף "העם הנבחר", נושא כתר העליונות. שתי תפיסות עולם אלה – של היהודים ושל הגוים הנן כה מנגדות זו לזו, שלעולם לא יכול לבוא איזשהו מתנד ולנסות לערף ביניהם פשרה, כפי שהמקרא מגדיר אותם, כשתי כפות מאזנים, שהאחת עולה על חשבון ירידתה של השנייה ואומר: "אמלאה החרבה" (יחזקאל כו/ב), כלומר: מלואו של זה הוא על חשבון חרבנו של זה (פסחים מב/ב). מגילה ו/א). העבדה שעם ישראל משפל בגלות, מהנה בעיני בני עשו הוכחה לגדלותם, לכן אין הם מסתמכים על מארעות טבעיים שישפילונו, אלא בכל כח אפשרי הם מתאמצים להוסיף שמון למדורה, ולנסות למגר את הצפיות של עם ישראל לגאולה, המתפרשת כצפייה להפסד שלהם, שפאמור הם שני הצדדים של אותה מטבע, כפי שבטא זאת עובדיה הנביא, שהיה אחד משלהם – גר אדומי: "ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו, והיתה לה' המלוכה" (עובדיה א/כא). כגדל הגאולה כן גדל הכשלו של הכף המנגדת. אם יהיה לבני ישראל שקום חלקי, יהיה זה הפסד חלקי לעשו, אבל אם הגאולה היא אכן מחלטת וחובקת זרועות עולם, כפי שבני ישראל מדברים עליה, זאת אומרת אבדן מחלט לכפירה, למתירנות, לעשו ולתרבותו, כפי שאכן מתארים הנביאים, וטבעי לחלוטין שהמלמדים ומעצבי דעת הקהל הרומי, יוצאים ללא הרף למלחמת חרמה נגד אמונה זו של בני ישראל (עי"פ רוח המושל).

מבקש שדוך

אמרי ליה זקני אתונה לרבי יהושע: האי גברא = האיש החוא, דאזיל = שהולך להקים בית, ולשם כך בעי = רוצה לשאת אתתא = אשה. נסה את מזלו אצל משפחה אחת, והם לא יחבי ליה = לא נתנו לו את הבת, כי הם סבורים שהוא לא מתאים להם. מאי חזי = מה רואה האיש החוא סבה דאזיל = שהוא הולך לנסות את מזלו להיכא = להיכן דמדלי = שהם יותר גבוהים מינה = ממנה, ממנו ומהמשפחה שלפני כן לא הסכימה. למה הוא מבקש את הבת של משפחה עוד יותר נכבדה ומיחסת? הלא אפלו פחותים מהם לא הסכימו! במשל לא טענו זקני אתונה שמהלך כזה הוא טעות, שהרי העבדות מוכיחות פעמים רבות מאד שזה מצליח, הם רק שאלו, כיצד יכול הוא להסביר כזו תופעה חסרת הגיון. אבל הנמשל הנו הרבה יותר אכזרי מספור תמים של שדוך; זקני אתונה התכוננו לומר לרבי יהושע, שאם תחלה הציע הקב"ה את התורה לאדם, לישמעאל ולבני מואב, והם לא רצו לקבל אותה (איכ"ר ג/א, מובא ברש"י על דברים לג/ב), ואחר כך הלך הקב"ה לישראל, אות היא שהם נחשבים לפחותים מאמות העולם! (מהרש"א).

נעיצת יתד

לרבי יהושע היה הסבר גם על פי המשל הפשוט, וגם על פי פונות הזדון הנסתרות. את המשל הפשוט הוא המחיש בסמל ומליצה. לשם כך שקל = לקח סכתא = סכה ויתד שיש לה חוד בקצה, והוא דצה = נעץ אותה בקיר לתתאי = למטה, היכן שאין חור, או שהחלק התחתון עשוי מאבן ולא נתן לנעץ בו מסמרים, והספה לא עאל = לא נכנסה. רבי יהושע דלי = הגביה את היד, ושם דצה = נעץ אותה לעיל = למעלה, היכן שהיה חור, או היכן שהיה עץ רך יותר, שאפשר לנעץ בו סכות ומסמרים, והנה הספה עאל = ננעצה, כי הבנאים מניחים למטה אבנים וקטעי עץ קשה – שייספג חבטות, ולמעלה בונים בעץ, שהוא רך יותר. תופעה זו הסביר רבי יהושע ואמר: האי = זה, השדוך נמי = גם כן נראה זהה, ופעמים רבות מתרמז ליה = מוזדמנת לו בת מזליה = בת המזל שלו דוקא אצל המשפחה היותר מיחסת. העבדה שליד הבסיס לא ננעץ היתד, ולמעלה הוא מצא את מקומו, זו אינה הוכחה על פחיתותו, אלא להפך! תחלה הוא נסה במקום שאינו הולם. על פי פונות הזדון שלהם, אמר להם רבי יהושע, שמראש בונים בית עם אפשרות לתלות בו את כל הצרכים בגבה רצוי, ולא נמוך – קרוב לרצפה. למעלה תולים את המגבת, את המגבעת, את המעיל ואת כל שאר כלי הבית הנצרכים, למטה לא מכינים תשתית למאומה, אלא אבנים ועץ קשה שיבלמו את החבטות והעזויות. כך תכנן הקב"ה מראש את העולם, והכין את עם ישראל כ"יתד נאמן" – אור לגוים, לשם כך הגביהו ונשאזו מכל העמים, ולכן "נעיצת" התורה בחלק הנמוך והגשמי של העולם לא הצליחה, והגוים לא הסכימו להתחבר למסר האלקי, אפלו לא באפן שטחי ופשוט, שכל גוי יקבל רק את הנושא המיוחד המתאים לו, כדי לנקות מעצמו את השפלות, ואפלו זאת לא הסכימו הגוים, אבל כשהקב"ה הגביה את רף הצפיות ופנה למעלה – לבני אברהם יצחק ויעקב, הם נאותו, וה"ספה" ננעצה במקום המתאים לה. לכן, סים רבי יהושע, דוקא למעלה תזדמן לו בת מזלו! כי לכל הגוים יש מזל נמוך הפועל על פי חקי הטבע, ואלו על היהודים נאמר: "אין מזל לישראל" (שבת קנא/א), אלא "יעקב חבל נחלתו" – של הקב"ה (דברים לב/ט. מהרש"א). לכן מגדירים זאת בלשון: "ישראל מעל המזל" (ראה שבת קנא/א "צא מאיצטגנינות"), כי הם לא בחלק הנמוך שבשליטת חקי הטבע. השיחה שביניהם נשאה גם אפי של אידיאלוגיה, כשזקני אתונה נעצו את הסכה למטה, הם הראו לו שאנו צריכים להשקיע את החיים בדברים גשמיים, מציאותיים, בגבה העיניים, שמסיבים לנו הנאה, ענג ואכזות חיים. עדיף לפתח מכוונת כביסה מאשר לסכם סגיה

הלכתית! חשוב יותר להמציא מטוס מאשר לרכון על ספרי קדש, ועל אחת כמה וכמה שעדיף לשכלל את כלי המלחמה וההרג! (כמבואר בהמשך: "ערוגת סכינים"). רבי יהושע נעץ אותה למעלה – יותר גבה ממה שהעינים רואות, כי שם צריכים אנו להשקיע את מרב הכח ואת מיטב המוח, ולאמץ את עצמנו לטפס לגבהים אשר מעל הרדיוות הטבעית (קדושת לוי, את כל ביאורו בנושא זה הצגנו בנפרד, בהמשך).

לזה ואינו משלם

עוד שאלה הציגו זקני אתונה: גברא = איש דאזויף = שהלנה והשקיע את כספו לעסקה של מחצית שָכר, וזה שלקח את הכסף לא הצליח להרויח מאומה, ואף לא עמד בתשלומים, ולשם החזרת הקרן נאלץ המשקיע לפנות לבית המשפט, כדי שיוציאו נכסים שהוא מכר כבר, וטריף = הוא טרף מהקונים את הקרקעות, בגלל שטר ההלואה שלו, שהיה מקדם מתאריך קניית הנכס, ורק דרך דינים, שופטים ושופטים הוא הצליח לגבות את חובו. מאי חזי = מה רואה המלנה הזה דההדר = שהוא שוב אזויף = משקיע ומנסה לעשות עסקאות? אחר שהוא כבר נכזה בלוויס שאינם יכולים להחזיר את ההלואה? שאלות מסוג זה יש לשאל את המשקיעים הפזיזים ולא את רבי יהושע – גדול חכמי ישראל, שנאמר עליו: "אשרי יולדתו" (אבות ב/ח). אלא שפונה ארסית הסתתרה בשאלה, וזקני אתונה לא רצו לשמע פרק בפנינסיס, אלא התכוננו כלפי הקב"ה, שבחר בעם ישראל ונכשל, הטיל עליו תפקידים והם לא קימו, מדוע שביחר בו פעם נוספת? הפונה שלהם שקופה ובמהלך ההסטוריה אמרו אותה ממשיכי דרכם הנוצרים במפרש פעם אחר פעם, שמאז חרבו בית המקדש השני, שבני ישראל יצאו מארצם, הפר ה' אתם את הברית שנכרתה בהר סיני, והוא ברת ברית חדשה עם בני הדת החדשה, עפ"ל. מדוע מצפים אתם לביאת המשיח ולגאולה? הרי המאקזב מהבלתי פורעים אינו מאמין בהם שוב! (מהרש"א).

מכין יותר סחורה משיכול לשאת

אמר להו רבי יהושע לזקני אתונה תשובה עם משל: גברא אזל = איש שהולך לאגמא = לאגם שצומחים בו קניסוף, או ליער של עצים, ושם הוא קטיל = קוצץ עצי הסקה וקושר מהם הרבה חבילות, בגדל ובכמות הרבה יותר ממה שהוא יכול להרים ולשאת, והנה לא די שאינו מנסה להרים ולשאת הביתה את קמא טונא = החבילה הראשונה, ולא מצי ביה = ואינו יכול להרימה, אלא שהוא ממשיך במלאכת הקציעה. קטל = חוטב עוד עצים ומנח עליה = מניח על החבילה הגדולה, כך מנהגו מנימים זמימה – לקצץ כמות הרבה יותר גדולה ממשא אדם. הנה רואים אתם שעד הערב לא נותרת שום חבילה ביער, כי הוא חרוץ ואינו מבטל את זמנו, אלא קוצץ עוד ועוד, עד דמטרמי ליה = מדמנים לו אנשי = אנשים חזקים וסבלים עם עגלה, דמידלי ליה = שירימו לו את החבילה וישאו אותה לביתו. אם היה עוצר כשהחבילה עדין קטנה, ונושא אותה לביתו, הייתה בביתו רק כמות עצים זעומה. כך גם העסקאות, כשאחת אינה מצליחה והשנייה אינה מצליחה והשלישית אינה מצליחה, לבסוף תבא אחת שתשנה את פני המאזן, ותצדיק גם את ההשקעות הכושלות הראשונות. אבל מי שבגלל שתים שלש עסקאות לא מצליחות, מושך מהן את ידיו, ומפסיק לנסות לשלם את ידיו באיזו פרנסה מברכת, הוא לעולם לא יתעשר. בנמשל התשובה הרבה יותר ברורה, ורבי יהושע מוכיח באופן ברור שאין אנו מתעצלים במלאכת האדון, ואפילו שאין בלחנו להביא את הגאולה, לקבץ את הפזורים ולבנות את בית המקדש, אנו עושים את מה שבכחנו לעשות, וממשיכים לקיים את כל המצוות במלא הנאמנות, ובבטחון מלא שיום יבא, ויגיעו לנו "עוזרים", שישאו ברנה את כל התוצרת, הלא הוא משיח בן דוד, שגם יבא לעזרתנו, וגם ילמד אותנו כיצד "נושאים משאות" יותר גדולים, כבדים ובעלי חשיבות ממה שאנו רגילים לשאת פיוס, ואז יתגשמו כל התקוות וכל הצפיות (מהרש"א). בשאלה זו רמזו זקני אתונה גם על הסכמה עקרונית עם חכמי ישראל, שקימת בחירה חפשית, אבל הם אינם מוכנים להסכים לדין ודון, שָכר וענש, אלא האדם יכול לעשות מה שלבו חפץ, ולעולם הוא לא יצטרך לתת דין וחשבון על מעשיו, שהרי משא המוסר והערכים הוא יותר מדאי גדול עבור האדם, אלא שלצורך פנון חייחברה תקינים, יש צורך בהתחשבות, באפוק ובשאר חקים חברתיים, צבוריים ומועילים. כמוכן במשפט זה שוזרים זקני אתונה עוד טענה: אתם סוברים שישנה השגחה פרטית והקב"ה רואה את המעשים, כיצד הוא מאפשר שייעשו נגדו? ומדוע הוא מאשר פשעים? למה הוא רואה כיצד קוצצים, שוברים והורסים, והוא אינו מתערב? רבי יהושע השיב שהקוצץ בעצמו עתיד לפגש במי שייעזר לו, יוציא אותו מהרע שלו, ילמד אותו דעת, יחזיר אותו בתשובה ויוביל אותו חזרה אל ארמון האדון (קדושת לוי, את כל ביאורו בנושא זה הצגנו בנפרד, בהמשך).

בשאלה: "מי מוכן להלוות פעם נוספת לזה שלא שלם בפעם הראשונה", טמונה עוד כפירה של זקני אתונה. הם תקפו את רבי יהושע המניצג את התורה, שבה מבארת הסגיה: "גלגול נשמה", הקובעת שישנה אפשרות לתקן בגלגול נוסף את מה שנחסר בגלגול הקודם. על זה שאלו זקני אתונה: "אם הנשמה הוכיחה חסר נאמנות בפעם הראשונה, מדוע היא נשלחת שנית?" הרי היא ודאי תעשה בפעם הבאה את מה שהיא עשתה בפעם הראשונה, ולא תעשה את מה שבועבר לא עשתה! על כך ענה להם רבי יהושע, שההזדמנויות משתנות ממקום למקום, מאדם לאדם ומדור לדור, ואף על פי שהגוף החדש יקבל בדיוק את אותה נשמה שבפעם הקודמת היא נכשלה, רבים הסכויים שהם יצליחו לפעל במשתף להביא את התקון המשלם (ביאור הגר"א על משלי כב/ז). בשאלה זו הציגו זקני אתונה טעון כפירני ישן, שאין לאדם בחירה חפשית, אלא הוא נאלץ לעשות את מה שקובעים לו הדחפים, הצרכים והאלוצים, שכלם נובעים מאזון שונה במלחים, חמצות, סכרים וחלבונים, וכל אדם חייב לפעל כפי שהוא פעל. העבדה שבני אדם שונים עושים דברים אחרים, נובעת רק מהשני בתרבויות הכימיות אשר במחם. ממילא, טוענים זקני אתונה, אם תינוק נוסף יולד עם אותה נשמה, הרי שהוא יקבל את אותו תרפובות ואותם אחויו תערכת, כך שבפעם השניה הוא יאלץ לעשות בדיוק את מה שעשה בפעם הראשונה, והבאת נשמתו להזדמנות נוספת הנה מיתרת לחלוטין! רבי יהושע שלל גישה אוילית זו, וטען שאין איש בעולם שחמצות וסכרים במחו כופים אותו לעשות טוב או רע, שהרי בכך לא שללת רק את הגר עדן והיהנחם, אלא גם את מתן שכל לעושים טוב, והענשת החוטאים כאן בעולם הזה. הגנב והרוצח יכולים להצטרף בפני השופט שתכונות האפי שלם אלצו אותם לעשות את מעשיהם, והרי ודאי לא יעלה הדעת לקבל כזה טעון. רבי יהושע שלל דעה זו בלשון: "דלמא מתרמי ליה בתמזליה". כי ההזדמנויות השונות בכל מקום ובכל זמן מציבים מבחנים חדשים על כל צעד ושעל, ואין איש המכרח לעשות כך או כך, ובנדאי שבגלגול הבא הוא לא יצטרף לעשות את מה שעשה בגלגול הקודם, במקום אחר, בזמן אחר ובסביבה אחרת.

אמר דבר קצב

כאשר שני חכמים העוסקים בשני מקצועות שונים נפגשים, הם מתנפחים קצת, ומגיעים בקלות לעמק השוה, מתוך שהאחד מקצץ קמעה מהקיצוניות שהעמיד בה את עמדתו, וגם השני נסג מהקיצוניות, וחישימהר נפגשים הם בתוך הממצע, שהוא שביל הזהב הנכון והאמיתי. דבר זה נכון בכל מקצוע, דיון, תאוריה, חק ופירוש, אבל לא בשאלה של אמונה וכפירה, שם נמצאת קיצוניות קוטבית לגמרי! אין פשרות, אין עמק השוה, אין "אלה ואלה דברי אלקים חיים" (ערובין יג/ב). יש אמת מחלטת מול שער גמור! במאזנים לא יכולות שתי הכפות לעלות או לרדת, אלא האחת עולה בדיוק כמה שהשניה יורדת! (מגילה ו/א). דוד המלך מגדיר זאת במשפט קצר אחד: "ה' מלך עולם ועד, אבדו גוים מארצו" (תהילים ו/טז). כשה' שולט, אין לכופרים מקום בארץ ישראל, גם לא באחת הפנות. אמרו ליה זקני אתונה לרבי יהושע: מאחר והאמונה שלנו והאמונה שלכם, אינן שתי דרכים שיכולות לעד שלוביזרוע, זה לא צמחונות וטבעונות, שאפשר לקחת קצת מזה וקצת מזה, אלא הן שתי דתות מנגדות זו לזו, ומובילות לכוונות הפוכים זה מזה, איז מה שתנסה לומר לנו כאן, יהיה מהול בשקר גמור. אם תצדיק את אמונתך, הרי שאתה מעמיד אותנו כחיים בשקר, ואם נוכח שאנו הצודקים, הרי שאתה ועמך השקרנים, לכן אימא לו = אמר לנו דבר-מה, שמתוכו נגלה מילי דכדיבי = דברי קצב. מאחר ואנו יודעים שזקני אתונה אינם טפשים, סביר להניח שהם היו מלאי תקנה שרבי יהושע לאמר איזושהי הנדירה, והם כבר יצליחו למצא בה את דבר הקצב שישפיל את היהודים וירומם את בני עשו, וכדי שדבר כזה יקרה, לא צריך רבי יהושע להכשיל בלשונו, מפני שבין זקני אתונה ישנם מכשילנים מקצועיים, היודעים להביד ולמשך בלשון. אך מסתבר שאצל רבי יהושע לא הצליחו השנונים הקלו את תעלוליהם.

ולד הפרדה תובע שטר חוב

אמר להו: תחלה טענתם שלא יתכן להמשיך להשקיע ממון במי שלא פרע בפעמים הקודמות, והצגתם את עמי ישראל כמי שאינו פורע, ואלו אתם נחשבים בעיני עצמכם כ"פורעי חובות", שאתם ראוי הנה לקב"ה לזכרת ברית חדשה. זה בדיוק מה שארע ברפת שלנו! הנה לו = היתה לנו כוונתיתא = פרדה, שהיא תוצאת כלאים של סוס וחמור, שהיא עקרה, ולמרבה הפלא, לפתע היא ילידה = המליטה. הולד שלה גם הוא הפתיע מאד, והיו תלי ליה = הנה תלוי לו על הצנאר פיתקא = שטר חוב, וכתוב ביה: דמסיק = שהוא תובע בבי = בביתו של אבא, חוב בן מאה אלפא זוזי. עם שטר חוב זה יצא בן הפרדה לאויר העולם. ה"אבא" הוא הקב"ה, והחוב הוא תשלום והכרת הטוב על הנאמנות. מאימתי עושים אתם דבר-מה שלא לשם אינטרסים? אם יש לכם "ברית חדשה" עם אלקים, היא אינה אלא שטר תביעה. מהיכן תובע בן הפרדה כזה חוב עצום? מאלה שעשו אתו השקעות ונטלו ממנו כה רב. מי השקיע בו ממון בלי לראות ערבים ובטחונות? אף טפס לא יתקיע ממון על סמך רוח עתידני, בתקנה שיום יבא והפרדה תמליט, ויהיה מהיכן לגבות את

החוב. לא משקיעים במקום שאין יורשים או נכסים שאפשר לגבות מהם. אתם בעצמכם טענתם שהמשקיע נאלץ להוציא קרקעות מהקונים, הרי שהוא השקיע עם בטחונות, והיה לו מהיכן לגבות. לקב"ה יש מהיכן לגבות את כל החובות של עם ישראל, גם מבני הדורות הבאים וגם מבני הדורות הקודמים. גם האבות הקדושים – אברהם יצחק ויעקב ערבים לנו (ויקרא כו/מב), וגם הילדים שלנו ערבים לנו (שבת לג/ב). אבל כיצד נעשה הקב"ה אתכם עסקאות לטוח רחוק? הרי אין לגוים יחוס – "זרימת סוסים זרימתם" (יחזקאל כג/כ), עץ חסר שרשים, אינו יכול להצמיח ענפים ונוף! כמו שאתם אינכם ממשיכים את דרך הוריהם, אלא ממציאים דרך ססגונית, נעשו ילדיכם בדיוק כמכם, הם לא ימשיכו את דרכיכם, אלא במה שהשאריתם הם ישתמשו או יזרקו – לפי ראות עיניהם, ואת השאר יפסלו. הם לא עתידים להמשיך את הדרך שהמצאתם, מדוע שלא ימצאו לעצמם דת יותר עדכנית, מבינה את הדור החדש ומסבירת פנים? הרי המוסר האנושי משתנה מדור לדור וממקום למקום. זוהי הפרדה העקרה! אתה לא יכרת ה' ברית עולם – לדורי דורות, והנה אתם מספרים שהולך שילה נושא את שטר הברית ההסטורית (מהרש"א. ראה ספרנו שב"ח על ברכות יא: "רני עקרה").

שקר!

זקני אתונה היו רשעים אבל לא טפשים, הם התפלאו מעצמת המשל, נסגו מהחריפות שלו, נסו להצטדק ולהמתיק אותו במעט, וכך אמרו ליה זקני אתונה לרבי יהושע: אתה משנה אותנו לעקרה מחלטת? וכוננתא = פרדה, מי = האם ילדה? = הלא הפרדות כלן עקרות! כמו כל בני הפלאים, שהקב"ה הטביע בעולמו חק, שמינים לא טבעיים חביים להעלם! והנה אנו ממשיכים, וכבר במה דורות שאנו מאמינים בברית החדשה, ויש לנו דורות המשך של מאמינים צעירים וממשיכי דרך. בא למקום המפגש שלנו ובמו עיניך תראה זקנים עם נערים. אמר להו: הי ניהו = זהו מילי דכדיבי = דברי הכזב! אין לכם רצף דורות! יש לכם רפיפות וקטערימסרת. כמספר הכמרים שלכם, כן מספר הנסחאות של הדת וחשיה. ילדיכם מגיעים למרכזי הפלחן, כי מחלקים שם מגדים ומתנאות, מלמדים שם לשיר ולשחק. כשהם יהיו גדולים הם יגיעו להיכן שהם יבחרו ויחליטו, אם מרכזי הפלחן שלכם ימשיכו להיות עשירים, ודי נחמדים בעיניהם, הם יסכימו להמשיך בדרך זו, אך לא בגללכם, ולא בגלל הברית שאתם מדברים עליה, אלא אך ורק בגלל סבות חדשות ואינטרסים אישיים שלהם. חקים אנושיים כאלה עתידים להחזיק מעמד רק כל זמן שמפחים בהם חיים חדשים, כמו המלה "שקר" שהיא עומדת על רגלה הארצה של האות ק' האמצעית, ונראית כסביבון צוהל ומסתובב, אך ברגע שינער, הריהו מטל על צדו מבזש ונבלם. סכס רבי יהושע: אתם מעולם לא התנסיתם בכור התוה של גלות, עני, צרות, סבל וסורים, כפי שעוברים בני ישראל, כל אלה מכם שעברו למדינות אחרות, אבדו חיש מהר את זהותם הקודמת, ובניהם כבר נאמנים מחלטים לארץ שקבלה אותם, עד כדי כך שאם תפרא מלחמה בין המדינות, המהגרים יתגייסו לטובת ארצם החדשה, וילחמו בחורף נפש נגד המדינה העוינת, גם כאשר אחים ובני דודים שלהם הגרו לשם, ועתה הם נמצאים מעברו השני של קו האש. תופעה כזו לא היתה מעולם אצל בני ישראל! אפלו פעבר אלה שנים, לשמע יהודי בצד הגבוה את הקריאה "שמע ישראל", ומיד יפר פקדה ולא יפתח באש! ("בין ישראל לעמים" לר"י שורף שליט"א) כל זמן שאתם בשלוח, ואתם נהנים מברכת יצחק לעשו בנו: "משמני הארץ יהיה מושבך" (בראשית כז/לט), אתם יכולים להפריח ססמאות על אמונה, על דרך חדשה, אבל אין זה אלא "שקר" שלא יעמד בשום מבחן. זהו השקר שבקשתם לשמע ונמצאתם אומרים אותו בעצמכם, וחיים על פיו.

מלח אינו מתקלקל

המשיכו זקני אתונה ושאלו: מילחא = מלח, כי סריא = כשהוא מסרית ומתקלקל, במאי = במה מלחי ליה = מולחים אותו, כדי לעצר את תהליך הרקבון והקלקול. פגנת הזדון של זקני אתונה באמרה ה"תמימה" כביכול על המלח, היא על "ברית המלח" (במדבר יח/ט), שעם ישראל מדבר עליו בשם ה', כפי שכתב רש"י שם: "ברית מלח עולם", פרת ברית עם אהרן בדבר הבריא [= שמור חזק], ומתקנים, ומבריא [= משמר] את אחרים. "ברית מלח" = פברית הכרותה למלח שאינו מסרית לעולם (רש"י במדבר יח/ט. ראה שופטים ט/מה, ירמיהו יז/ו, תהילים קז/לד). מתוך מה שאנו רואים בשטח, אנו מגיעים למסקנה שמלח הברית שלכם החמיץ, הרקיב, תסס, הסרית והתקלקל. כיצד ובמה יכולים היהודים לתקן אותו? (מהרש"א). סביר להניח שלזקני אתונה היתה תשובה מוכנה לשאלה זו, ודעתם היא שזו לא היתה אף פעם ברית עולם! אבל רבי יהושע לא המתין לתשובתם, והשיב שמליחת המלח המקלקל צריכה להעשות בסילתא = שלית עבר דכוננתא = של פרדה, שאין לה שלוח, אין לה ילדים, ואין לה דור המשך, וכל פרדה ופרדה היא תופעה חדשה של בלאים. כלומר: הברית שלנו התקלקלה, ולכם יש ברית חדשה – נהדרת, עצמית, יותר חזקה ממלח! שליות של פרדות עקרות! עם כאלה פרדות עקרות כרת ה' ברית – אתם ועם זרעם ועם זרע זרעם – עד עולם! אתם ודאי מבקשים שעם ישראל יתפעל מברית עולם איתנה זו! ואף ירפין מולה

את ראשו בהכנעה, ויהיה מלא הערכה על התגלית הנפלאה של "מלח-על" שאינו מתקלקל לעולם. אין צורך בפרקי הסטוריה רבים כדי לראות עד כמה הטעון הזה הוא טפשי, כל אחד יכול לחפש את ההסטוריה של העמים אשר סביבו, ולגלות את גדל השנויים שעוברים עליהם תוך תקופה קצרה יחסית, וכיצד אם כן יכול ה' לכתוב ברית עם מערכת כל כך לא יציבה וכל כך חסרת המשכיות?

ברית עקרה עם עקרים

היטב הבינו זקני אתונה את המשל החרף, והגיבו בפליאה: ומי = והאם אכא = יש סיליתא = שליח לכודנתא = לפרדה? יש לד טעות! לא עם דורות ההמשך כורת האלקים את הברית, אלא עם הנמצאים חיים כאן על פני האדמה – אנחנו חיים ואתנו כורת ה' את הברית. אנחנו די עצמתיים בעצמנו, ואין לקב"ה כל סבה שלא לסמוך עלינו. אתה שואל מה עם הילדים שלנו? גם הם עתידיים להיות עצמתיים, וגם אתם יכרת ה' ברית מחדשת, ועם ילדיהם? – עוד ברית! כל זמן שיהיה שפע ותהיה פרנסה, ויהיו חיים ותהיה בריאות, יהיו מפגשי תפלה, יהיו מרכזי תרבות, יהיו כמרים, אין כל סבה שהברית לא תתמיד. כדי להבין את תשובת זקני אתונה, נצטרך להמשיל זאת לחרש-פרזל הבונה מחרשות שמתאימות לזוג פרדים, וכדי להבטיח לעצמו שוק רחב, הוא ערוך הסכם עם בעלמשק, שישפך לו עוד ועוד פרדים. בעל המשק אמנם אינו יכול לבנות מכלאה של פרדים המקמים דורות המשך, אבל הוא יכול לעשות זאת על ידי הכלאות חוזרות ונשנות. כך גם כאן! אין אמנם שליח לפרדה, אבל זה אינו שולל את כריתת הברית עם אנשים מבגרים ואחראיים למעשיהם, שיבחנו בכל דור ודור מחדש את הברית, ויסימו אותה על פי ההבנה החדשה שלהם. אנחנו לא יכולים לאלץ את ילדינו להמשיך בדרכנו, אבל אנחנו יכולים ליפות את הדרך כדי שהם ירצו בה בעצמם. רבי יהושע שלל תשובה זו, כי הילדים ירצו את מה שנראה טוב ונפה בעיניהם, ולא את מה שהיה נראה טוב ונפה בעיני הוריהם בני הדור הקודם, שהרי תפיסות עולם וערכים משתנים מדור לדור וממקום למקום. הילדים יבחרו תמיד ב"טוב" ולא ב"אמת"! על כן יכולים אתם לקוות שהם ימשיכו בדרך שלכם, כל זמן שיהיה שפע, והכל יחיד סביב, ושום גורם לא ישפיע עליהם דרך אחרת. אך מה תעשו בעידן של בצורת? מלחמה? מהפכות? ושאר קשיים? עם ישראל מראה לילדיו את האמת המחלטת! הבן אינו עושה את מה שאביו אומר לו, אלא מפני שהאלקים אומר לו! תפקיד האב זה להראות ש"משה אמת ותורתו אמת" (ב"ב עד/א), ומכאן והילד יעשו הילדים את המשתמע מכך, כשההורים מוכנים לעזר ולתמוך. דגמא: כפאשר ילד גוי חוזר מבית חברו עם כמה קביות בכיס, לאמר לו אביו: "אל תגנב!" ושאל הבן: "מדוע?" יענה האב: "כי אם אתה תגנב, הרי שגם ממך יגנבו!" (אם תשח קבית מבית חברך, יבא חברך לביתך, יראה סביב כמה הרבה דברים יכול הוא לקחת ממך". טעון זה התקבל בהחלט על לבו של הילד, ובינזמה שלו שב לבית החבר, החזיר את הקבית, ואף בקש סליחה. כך נבנית חברה למופת! כעבר זמן לא רב יצא הילד לשחק בחוץ עם היפה והיקר שבחפציו. אחר שהחפץ נותר רגעיקט ללא שמירה, גלה הילד שהוא נעלם. גנבו אותו! אז פונה אל אביו בסרוניה: "אמרתי, שאם לא אגנב, לא יגנבו ממני, ואכן לא גנבתי, ומדוע גנבו ממני?" בדגמא זו ואחרת, מהר מאוד יגלה הילד שהחקים בפשט אינם כל כך יפים ומשכנעים כפי שהאבא נסה לבצע אותם, ועליו ללמוד בעצמו את חקי ההשקדות של החברה, בכל מקום וזמן בהתאם לנסיבות. עוד בטרם יהיה נער בוגר, הוא כבר יגלה שאצל הבלתי מחנכים בשולי העיר, נמצאים הכי הרבה משחקי יקרה איכותיים, שאפלו אחד מהם לא הגיע אליהם בדרך חקית, וכל ילדי השכונה אוהבים לבוא שמה להשתעשע בשפע הנמצא שם, ובהנאות ורוששים המוצעים בכל המקומות הזולים הדומים. אבל כפאשר אבא יהודי לאמר לבנו: "החזר את הקבית!" והבן ישאל: "מדוע?" יענה האב: "כי כתוב בתורה שאסור לגנב" (ויקרא יט/יא, יט/יג. ראה שמות כ"ג. דברים ה"ז). "אלקים אוסר זאת!" עכשו כבר לא תהיה לילד טענה על שגנבו ממנו, שהרי הכל יודעים שקשה לשמר את מצוות התורה, וגם הילד הקטן מבין שיש הנכשלים בכך, וצריך ללמוד אותם שלא להכשל, ולעודד אותם ללכת בדרך הישרה. לאב המחנך על ברכי הכפירה אין את העצמה הזו, מפני שכפאשר הילד ישאל: "מדוע אסור לגנב?" מה יאמר האב? "כי ראש העיר אוסר!" הלא כל שכיות החמדה של המוזאון העירוני נמצאו בביתו. יכול האב לומר: "קצין הצבא אינו מאשר!" הכל יודעים שגנב גדול ממנו לא היה באלף שנים האחרונות. אם האב לאמר שלא כדאי להסתכסך עם חחק, תהיה ביניהם הסכמה שצריך לארגן את הגנבה בזירות ובחשאינות, כלומר: "לא כדאי לגנב, זה לא משתלם". אבל הבן הבוגר יערוך לעצמו את חשובי הכדאיות, בהתאם למצב, לזירות, לערנות השומר, למחיר החפץ, לגדל הענש, ולעוד חשובים אישיים שיבטלו את הוראות האב. את כל זה אין בחנוך היהודי המלמד להבדיל בין אמת לשקר, ולא בין טוב לרע, כי הטוב והרע משתנים, נתונים לזכוכים ולתפיסות עולם, ואלו האמת והשקר נותרים מחלטים לעולם ועד.

שמרנות

הפלא שהביעו זקני אתונה: "אין לפרדה ילדים", כלומר: אין בהם צורך, המבגרים יתמודדו

בַּעֲצָמָם, וְאִף הַיְלָדִים עֲתִידִים הָרִי לִהְיוֹת מִבְּגָרִים וְאַחֲרָאִים, שְׁאַתֶּם יִחְזְקוּ שׁוּב אֶת הַבְּרִית מִחֲדָשׁ. יֵשׁ לְהַזְכִּיר שֶׁהַצָּעָה זֹאת הִבִּיעוּ זִקְנֵי אֶתְוֹנָה אַחֵר שְׁאַלְתֶּם: "בְּמָה מוֹלָחִים מֶלַח מְקַלְקֵל". כְּלוּמָר: הַמֶּלַח שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִתְקַלְקֵל, וְעַכְשָׁיו הַבְּרִית אֲצִלָּנוּ. עֲלֵתָה תְּמִיחָה: וּמִיִּלְחָא = מֶלַח מִי סָרְיָא = הָאֵם הוּא מְסָרִיחַ וּמִתְקַלְקֵל! בְּסִבִּיבָה רֹוֶית מְלִיחוֹת אֵין תִּנְאִי קִיוֹם, גַּם לֹא לְחִידָקִים, הַכֵּל נוֹתֵר בְּדִיוֹק כְּפִי שֶׁהִיָּה בְּשַׁעַת הַמְּלִיחָה! כְּלוּמָר: לְדַעְתְּכֶם נִתָּן לְכָרֶת בְּרִית כְּדִי לְבַחֵן אוֹתָהּ בְּכָל דּוֹר מִחֲדָשׁ, זֹאת אוֹמְרֶת שֶׁבְּכָל דּוֹר וְדוֹר צָרִיךְ הַקִּבְ"ה לְטוֹל מְלָאִי חֲדָשׁ שֶׁל מֶלַח וּלְכָרוֹת בְּרִיתוֹת חֲדָשׁוֹת, וְזֶה הוּא עוֹשֶׂה אִתְּכֶם. מִדּוּעַ שְׁלֹא יַעֲשֶׂה זֹאת אִתְּנוּ? נִיחַ לָרַגַע שְׁאַכֵּן הַבְּרִית הַקּוֹדֶמֶת הַיּוֹפְרָה, אֲבָל הָרִי לְדַעְתֶּם כּוֹרֶתִים אוֹתָהּ בְּכָל דּוֹר מִחֲדָשׁ, לָמָּה צָרִיךְ הִיָּה הַקִּבְ"ה לַעֲזֹב אוֹתָנוּ וּלְלַכֵּת אֲלֵיכֶם, כְּדִי לַעֲשׂוֹת בְּרִיתוֹת לֹא הָרָף, הָרִי אֶת אוֹתָהּ כְּרִיתָהּ חוֹזֶרֶת וְנִשְׁנִית הוּא יָכוֹל הִיָּה לַעֲשׂוֹת עִם הָעָם הַקּוֹדֶם. אֲפָשֶׁר לְמֶלַח שׁוֹב וְשׁוֹב בְּאוֹתוֹ מֶלַח וְלִהְשִׁתְּמֵשׁ שׁוֹב וְשׁוֹב בְּאוֹתָהּ בְּרִית. אוֹ בְּמִלִּים פְּשׁוּטוֹת יוֹתֵר, אִתְּם אוֹמְרִים שְׁאַנּוּ שְׁמֶרְנִים, וְשְׁמֶרְנוֹת זֹאת תִּכְוֶנָה רָעָה, יֵשׁ לָכֶם טַעְמוֹת! אוֹ שְׁהִשְׁמֶרְנִים יוֹתֵר טוֹבִים, אוֹ שֶׁהֵם בְּדִיוֹק טוֹבִים כְּמוֹ אֵלֶּה שְׁאַיִנִם שְׁמֶרְנִים! אֲבָל הֵם וְדָאִי לֹא יוֹתֵר גְּרוּעִים. לָכֵן אִם הִשְׁמֶרְנוֹת הִיא מִדָּה טוֹבָה, הַקִּבְ"ה מְנַצֵּל אוֹתָהּ כְּדִי לְשַׁמֵּר אֶת הַבְּרִית הַיִּשְׁנָה, וְאִם הִיא אֵינָה מַעֲלָה, וְהַקִּבְ"ה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בְּכָל דּוֹר וְדוֹר בְּרִית חֲדָשָׁה, לָמָּה הוּא צָרִיךְ הִיָּה לְהַחֲלִיף אוֹתָנוּ? הָרִי גַם אִתְּנוּ הוּא יָכוֹל לְכָרֶת בְּכָל דּוֹר וְדוֹר בְּרִית מִחֲדָשָׁת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא אָמַר זֹאת כִּהְצַעַת יַעֲלֵל לְקִבְ"ה, אֲלָא כִּהְסִיחַת בּוֹז לְהַצָּעָה הַטַּפְשִׁית שֶׁל זִקְנֵי אֶתְוֹנָה, הַסּוֹבְרִים שֶׁהַקִּבְ"ה מְשַׁנֶּה אֶת דַּעְתּוֹ וּמַפְרֵא אֶת הַבְּטָחוֹתָיו. בְּאַמֶּת יֵשׁ כָּאֵן סְתִירָה יוֹתֵר מֵהוֹתִית; אִישׁ מִכָּל זִקְנֵי אֶתְוֹנָה לֹא נִסָּה לְטַעֲנוֹ שֶׁהַקִּבְ"ה בַּעֲצָמוֹ אֵינוֹ שֹׁמֵר, הוּא וְדָאִי אֵינוֹ מִתְכַּנֵּן לַעֲרֹךְ שְׁנוּיִם בְּשׁוּם דָּבָר, לֹא בְּמִסְלוֹל הַשִּׁמְשׁ, לֹא בְּחֻקֵּי הַכְּבִידָה, לֹא בְּאַרְךְ גְּלִי הָאוֹר וְלֹא בְּשׁוּם דָּבָר בְּעוֹלָם. כָּל חֻק שֶׁהִיָּה נָכוֹן לִפְנֵי אֵלֶּיךָ שְׁנִים יְהִיָּה נָכוֹן בַּעֲדֵי אֵלֶּיךָ שְׁנִים. אִם נִרְאָה שְׁכִינִים מִמִּי הַסּוֹבֵן אֶת הַשִּׁמּוֹן, בְּרוּר שֶׁכָּךְ רָאוּ גַם אֲדָם הָרִאשׁוֹן וְנָח! הַקִּבְ"ה וְדָאִי שֹׁמֵר מִחֲלָט. לְדַעְתְּכֶם הוּא הַחֲלִיט לְפָתַע לְהַפְרֵא אֶת הַבְּרִית עִם הַיְּהוּדִים הַשְּׁמֶרְנִים, כְּדִי לְכָרֶת אוֹתָהּ מִחֲדָשׁ עִם כָּאֵלֶּה שֶׁהוּא יִצְטָרֵךְ לַעֲשׂוֹת זֹאת שׁוֹב בְּכָל דּוֹר וְדוֹר. כִּשְׁאַנּוּ מַגִּדִירִים כָּאֵן שְׁאַת הַבְּרִית צָרִיךְ לְכָרֶת בְּכָל דּוֹר, אֵין הַכּוֹנֶה שְׁצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת פַּעַם בְּחֻמְשִׁים שָׁנָה אֵינֶנּוּ טַקְס עוֹלָמִי שֶׁל כְּרִיתֶת בְּרִית עִם גּוֹי הָאֲרָצוֹת, מִשְׁהוּ הַמְּקַבֵּל לְמַעֲמַד הַרְסִינִי שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲלָא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת זֹאת עִם כָּל נַעַר גּוֹי מִתְּבַגֵּר בְּנִפְרָד, בְּיוֹם וּבְשַׁעֲרָה שְׁיַעֲלָה רָצוֹן מִלִּפְנֵי הַנַּעַר, וּמִי יוֹדֵעַ כְּמָה נַעֲרִים יְהִיוּ שְׁיִבְקִשׁוּ כַּעֲבָר שְׁבוּעוֹת אַחֲדִים כְּרִיתָהּ מִחֲדָשָׁת, מִתּוֹךְ שֶׁהֵם מְבַקְשִׁים לְרָאוֹת עוֹד נְסִים וְעוֹד הוֹכָחוֹת. עַל כֵּן הַצָּעָה שֶׁל בְּרִית מִחֲדָשָׁת עִם הַגּוֹיִם אֵין צָרִיךְ לַעֲנוֹת, אֲלָא לְחַזֵּר עַל הַשְּׁאֵלָה שֶׁלָּהֶם בַּעֲצָמָם וְלִתְמָה: "הָאֵם מֶלַח מִתְקַלְקֵל"?

בֵּית בְּאֹוִיר

נָכוֹן לְבִנְתִּים נוֹחִלִים זִקְנֵי אֶתְוֹנָה תְּבוּסָה, וּמֵאַחֵר וְהֵם הִרְגְּלוּ לַחֲיוֹת בְּשִׁקָּר, הֵם אֵינֶם צָרִיכִים לְמַצָּא לַעֲצָמָם תְּרוּף, מִדּוּעַ הֵם אֵינֶם מְשַׁנִּים אֶת דַּעְתָּם, אֲלָא רַק טוֹעֲנִים שְׁחָכֶם הַיְּהוּדִים אֲכֹן חֲרִיף וּמִהֲקָצַע לָשׁוֹן, וְיוֹדֵעַ לְשַׁלּוֹף פְּתֻגְמִים שְׁנוּנִים. זֹהִי דָרֵךְ יִשְׁנָה שֶׁל הַמְּבַקְשִׁים לַחֲיוֹת לֹא דִין וְחֻשְׁבוֹן, כְּשֶׁהֵם נִשְׁאַלִים עַל הַסִּבָּה שֶׁהֵם חִיִּים בְּשִׁקָּר, הֵם מְמַצִּיאִים תְּרוּף, וּכְשֶׁהֵם נִשְׁאַלִים עַל הַתְּרוּף, הֵם עוֹנִים תְּרוּף עַל הַתְּרוּף, וְכָךְ יָכוֹל הַשִּׁקָּר לַחֲיוֹת בְּגִלְל הַסִּבָּה הָאֻוִּלִּית מְסַפֵּר שָׁבַע, שֶׁהַמְּצָאָה עַל הַשְּׁטוֹת מְסַפֵּר שֵׁשׁ, שֶׁנִּבְנְתָה בְּגִלְל שְׁטוֹת מְסַפֵּר חֲמֵשׁ, שֶׁנִּשְׁלָפָה מִהֲמַתָּן בְּלִי מִחֻשָּׁבָה, כְּתוּרָף עַל שְׁאֵלָה מְסַפֵּר אַרְבַּע, וְכֵן הִלָּאָה. יָכוֹל חֲסֵר־הָאֲחִרִּית לְנַחֵל אֶת חֲיָיו וְאֶת חַיֵּי כָּל בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ, בְּגִלְל אֵיזוֹשָׁהי אֲוִלָּת חֲסֵרֶת הַגִּיּוֹן שֶׁהַמְּצָאָה בְּרַגַע שֶׁל פְּאוּר־דַּעַת. עַל שְׁאֵלָה כְּבִדַּת־מִשְׁקָל שֶׁל אִישׁ חָכֵם, יַעֲנֶה חֲסֵר־הַדָּרֵךְ: "לְשׁוּאֵל יֵשׁ הַרְבֵּה שֶׁכֵּל, וְהוּא מַצְלִיחַ לְנַסֵּחַ שְׁאֵלוֹת מְבִיכוֹת". אִם עַד הַיּוֹם חֲשַׁבְנוּ שֶׁכָּךְ נוֹהֲגִים רַק טַפְשִׁים מְפֻלְגִים, הִנֵּה מְגִלִּים אֵנוּ שְׁאוּנִיבֶרְסִיטָה נִכְבְּדָה דוֹגְלֶת כָּאֵן בְּדָרֵךְ זֹאת. הֵם שְׁמַעוּ בְּמוֹ אֲזִינְיָהֶם אֶת הַפְּעָרִים שֶׁבִּין חַיֵּי מְטָרָה לְבִין חַיֵּי־הַבֵּל חֲסֵר־מִשְׁמָעוֹת, וְכָדִי לְהַשְׁתִּיק לַעֲצָמָם אֶת הַמְּצָפּוֹן הֵם מְמַצִּיאִים אֵיזוֹשָׁהוּ הַבֵּל, שֶׁהַמְּטָרָה שֶׁהַיְּהוּדִים חִיִּים בָּהּ הִיא לֹא מַעֲשִׂית, מֵאַחֵר וְהִיא נִמְצָאת אִישָׁם בְּגִבְהֵי־הָאֹוִיר, וְכָדִי לְהַסְבִּיר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁלֹּא נִתָּן לִישֹׁם אֶת חַיֵּי הַיְּהוּדִים הֵם אוֹמְרִים לוֹ: בְּנֵי לֹן בֵּיתָא = בְּנֵה לָנוּ בֵּית בְּאֹוִירָא דְּעֻלְמָא = בְּאֹוִיר הָעוֹלָם, כְּךָ בְּאַמְצַע הַשּׁוּם־מְקוֹם! לֹא מִחֲבַר, לֹא קִשּׁוּר, לֹא נִשְׁעָן וְלֹא תְּלוּי! וְהָרִי זֶה מֵה שְׁאַתֶּם הַיְּהוּדִים עוֹשִׂים, וּלְכַאֲלָה חִיִּים אִתְּם מִחֲנִכִּים אֶת יְלָדֵיכֶם, וּמַצְפִּים שֶׁיְּבֹא הַמְּשִׁיחַ וּלְמַד אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם בְּעוֹלָם לַחֲיוֹת כְּךָ. מִמִּילָא הַטַּעֲנוֹ "בְּנֵה לָנוּ בֵּית בְּאֹוִיר", אֵינוֹ רַק הַתְּחַמְקוֹת מִלְּהַצְטָרֵךְ לְמִטָּרָה שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל, אֲלָא זֹאת הַבַּעַת זְלוּל. אֶת אֲרָץ יִשְׂרָאֵל כְּבִשְׁנוּ וְעַתָּה הִיא שְׁלָנוּ, לֹא נֶאֱפָשֶׁר לָכֶם לְבָנוֹת בָּהּ אֶת בֵּית מִקְדָּשְׁכֶם, אִתְּם נִמְצָאִים כָּלְכֶם בְּאַרְצוֹת הַחֲסוֹת שְׁלָנוּ, וְלֹא נֶאֱפָשֶׁר לָכֶם הַתְּאַרְגְּנוֹת מִחֲדָשָׁת לְפַעֲלוֹת דְּתִית, אִם כֵּן יָכוֹלָה לַחֲיוֹת לָכֶם אֵד וְרַק צַפִּיָּה לְבָנוֹת אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּאֹוִיר! (מֵהֲרַש"א). כְּמוֹ שְׁאוּמְרִים: "מִגְדֵּל הַפּוֹרֵחַ בְּאֹוִיר", דְּהִינוּ: בְּדִמְיוֹן שְׁלָכֶם! וְצַפִּיתְכֶם לְשִׁיבַת צִיּוֹן לֹא תִתְגַּשֵּׁם לְעוֹלָם! עַפ"ל. הַמְּרָכֵז הַמֵּאֲחֵד אֶת כָּלְכֶם נִמְצָא בְּאֹוִיר, שֵׁם בְּנִיתְם אֶת בֵּיתְכֶם הַדִּמְיוֹנִי, וּמֵאַחֵר וְאֵי־אֶפְשֶׁר לְבָנוֹת שֵׁם בֵּית, הָרִי שְׁאֵין לָכֶם מְרָכֵז! אִתְּם רַק סְבוּרִים שְׁזָה כְּךָ, יַעֲבֵר עוֹד דּוֹר וְעוֹד דּוֹר, עַד שֶׁלְבָסוֹף תִּתְּפַקְחוּ לְהַבִּין אֶת הָאֲשֻׁלָּה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא נִבְהַל מִהַזְלוּל, הַמְּנִיחַ שְׁאַמוֹנֶת יִשְׂרָאֵל הִיא "בֵּית בְּאֹוִיר", מִפְּנֵי שֶׁלְמֶרְבִּית הַפֶּלֶא זֶה אֲכֹן נָכוֹן! הַגּוֹיִם זָקוּקִים לְסִמְלִים מוֹחֲשִׁים כְּדִי לְהַצִּיבֵם בְּמְרָכֵז בֵּית הַתְּפִלָּה, וְהַיְּהוּדִים יוֹדְעִים שֶׁהַקִּבְ"ה – "מֶלַח כָּל הָאֲרָץ כְּבוֹדוֹ" (יִשְׁעִיהוּ ו'א), אֵין לוֹ מְקוֹם בְּאֵיזוֹשָׁהוּ שְׁטַח פִּיזִי, אֲלָא כְּבוֹד ה' נִמְצָא הֵיכָן שְׁנִמְצָא – גְּבִהָה מַעַל גְּבִהָה, אֵד בְּיַחַס

אלינו, צריכים אנו לדעת שאין אנו יכולים להגדיר לה מקום, כנאמר: "ואי זה מקום מנוחתתי?" (ישעיהו סו/א). לכן המחיש רבי יהושע באופן הפשוט ביותר, שבני ישראל אכן אינם זקוקים לאחיזת קרקע כדי להמשיך את אמונתם ואת המסורת שלהם, גם את מתנתורה הם לא קיבלו בארצם אלא במדבר, בטרם היתה להם אדמה משלהם.

בית היהודים באויר

רבי יהושע שמע התרסה: "בנה לנו בית באויר", ולמרבה הפלא הוא לא אמר להם: "אתם טועים! הבית שלנו אינו באויר", אלא אמר להם: "הצדק אתכם! אתם מבקשים ממני דבר שהוא בר-בצוע", אמנם לא במשגים שלכם, הבית שלנו אינו כמו ענן השט בשמים, אבל יסודותיו הנם בהחלט רוחניים לגמרי. כדי להמחיש לזקני אתונה שכל מקום ומקום בעולם יכול לשמש מרכז תורני, בית כנסת ובית מדרש, ואין צורך באיזשהו מרכז שלטוני וסמכותי, אמר איזשהו שם משמות הקדש, כדי להכנס לאוירה של דבקות בבורא, לשם כך הוא לא צריך היה ללכת לבית הכנסת, ובדאי שלא זקוק להגיע עד ירושלים ולמקום המקדש, אלא תוך כדי שהוא עומד שם בבית הועד שלהם, עצם את עיניו, חשב על כבוד ה', קם = הקים את עצמו ותלא את מחשבותיו, נפשו ונשמתו באויר בין שמיא לארעא = בין שמים לארץ, והראה להם כיצד מרכז הקונגרסים של אתונה, הופך להיות בית כנסת ובית מדרש, והוא נעמד שם באחת הפנות לשפך תפלה חמה לפני ה', כאלו שהוא נמצא בתוך בית המקדש. בכך כבר לא צריך היה רבי יהושע לבאר להם מאומה, הם צריכים להבין מעצמם שבני ישראל אינם זקוקים למקום, ואם כיום אין לנו בית מקדש, נתפלל בלי בית מקדש, ונצפה לגאולה שבעתיד כן יהיה לנו מקום משלנו. אין צורך לגייס את השליטה על חקי הטבע כדי להסביר לזקני אתונה את הרעיון הזה, מפני שעצם הקריאה שלנו בשם ה', היא זו שמעמידה אותנו באויר ומחברת אותנו למקורות הרוחניים, ומאחר ואנו עושים זאת בלהט של אמונה החודרת אל הדורות הבאים, ומחנכים את ילדינו על ברכי אמונה זו, היא אמונה להמשיך מדור לדור, וזה כבר עושה אותה למוחשית וברת-בצוע! כל זמן שאנו עושים כמו אבותינו, וממשיכים את דרכם בדיקנות, נחשב שהם בעצמם עומדים כאן, וממילא פאשר הילדים שלנו נמשיכו, נחשב שאנו עומדים בעתיד, וגם אבותינו מהעבר נמצאים באותו עתיד. זהו בגן מרשים ורב קומות. כל זמן שהצפייה שלנו לא תדעך, היא מציאותית לגמרי! והיא ודאי תמצא את ההזדמנות לצאת לאויר העולם גם באופן פיזי ומעשי, בעקבות המהפכות וההזדמנויות. כהמחשה לכך נתן להצביע על ספור מאלף השמור בהסטוריה היהודית, על המלך האדיר – נאפוליון, שכתרכו מדי פעם, יצא בערב קיצי לשוח בחוצות עיר כשהוא מסוה בלבוש אזרחי כאחד העם. קול בכי המוני שהגיע לאזניו, עורר את סקרנותו, והתאזה לבדק את מקור הבכי ואת סבתו. על פי הקול, הגיע למפתן בית-כנסת, וראה יהודים רבים יושבים פאבילים על הרצפה, ספרים בידיהם, והם בוכים לאורם הדלוח של נרות בודדים, שבקשי רב גרשו את החשכה. האיש פנה אל היושב קרוב לדלת, ושאל אותו לפשר בכי זה, וכשענה לו שהם בוכים על הרבנה של ירושלים ועל בית-המקדש שאבד ליהודים, נסה נאפוליון להזכר מתי הוא שמע לאחרונה על איזו מלחמה שבה נכבשה ארץ היהודים ונחרב בית המקדש. משלא הצליח להזכר, פנה אל האיש ואמר לו להרגיע את אחיו הבוכים ולנחמם, שהרי שמועת שוא הגיעה לאזנם על אודות אסון זה. נאפוליון חשף את זהותו ונמק את דבריו: הרי לאזני מגיעים מקורות אינפורמציה רבים יותר ומהימנים יותר, אם אני לא שמעתי על כל התארגנות צבאית במזרח התיכון, אלא אני שומע על שקט שם באזור, וכל לבבכם להיות סמוך ובטוח ששום רע לא אנה לבתי הכנסת שבירושלים. "לא, כבוד אדוני המלך", תשן היהודי את נאפוליון – "הפאב, הבכי והצער שלנו ושל כל היהודים בכל מקומות פזורים, הם על העיר ועל הבית שהיו ונחרבו בתאריך זה – תשעה באב, לפני למעלה מאלף ושש מאות שנים". כששמע זאת המלך, עמד נפעם על עמדו, אחוז שרעפים ומחשבות, על עמק הסטורי שנגלה לעיניו ולא ידע אודותיו. לבסוף הפטיר בבטחון: עם המסגל לבכות על אבדן מולדתו, חרבו עירו ושרפת בית מקדשו, גם אחר זמן רב כל כך, והשנים שעברו לא הקחו את רגשותיו, וממשיך להתנהג כאלו שמתו מטל לפניו, שוב ושוב לכל מה שאבד, גם אם יאריך היום שישבו לבנותו, אך ללא ספק יצליחו הם כיום מן הימים לבצע את מאווייהם, שהרי עמים רבים עלו על במת ההסטוריה ויחדו ממנה, אמות רבות היו ונעלמו, כי רבות הן תהפוכות תבל. אך ללא ספק שזכרון עמק שאינו דועך ונעלם אחר שנים כל כך רבות, אינו חלק מחקי העולם, ואין בו את השחיקה הטבעית, על כן סביר להניח שהוא לא ידע לעולם. חקי ההגיון וההסתברות ההסטוריים המחזקים שנויים ותהפוכות, יובילו את העם הזה באחד מתהפוכות אלה, חזרה לארצו ולתפארתו (מפי השמועה). הסבר לכך ראה נספח למסכת מגילה יב/א: "פקידת עם ישראל". כמו כן ראה נחמיאל עמ' קכ"ב). אין אנו יודעים אם זקני אתונה היו חכמים כמו נפוליון, והצליחו להבין את מה שהוא הבין, אבל זה מה שרבי יהושע נסה להסביר להם.

לעלות ללא חמרי בניה

רבי יהושע נדע שעמידה כזו בפנת מרפז הכפירה לא תשכנע את הזקנים, שכן אמורים להראות מרפזי הדת של היהודים, כי הגוים בונים את בתי התפלה שלהם באפן שהבא בשעריהם יחוש עצמו קטן מול עצמת הקשטות הנשאות, והאפולולית השורה ביניהם, עם משחקי אור וצל המעניקים לנמצאים שם תחושה של הערצה אל המבנה ואל הדת וכהנייה, שאותם מיצג המבנה המפאך. את טובי הציירים, הפסלים והאמנים הם מעמידים להעניק למקום אוירה של התבטלות מול העצמה. לעמת תפיסת שקר זו, המנתקת את המתפלל מעולמו ומכניסה אותו לדת דמיונית המנתקת מזרם החיים השוטף, עומד האור של ה"עבודה שבלב", התפלה הפנה של העם היהודי – עובדי ה', המתפללים מתוך החיים עצמם, ומתוך לבם הם שואבים את הכח להכניס את האמונה ואת עבודת ה' בכל פרט ופרט בחייהם. כך שכל יהודי מכיר את הפסוק: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אבא אליך וברכתיך" (שמות כ/א מהרש"א). ולא רק שהם מכירים אותו, אלא הם חשים בו וחיים על פיו. אבל לצופים המשתאים צריך היה רבי יהושע להסביר שפעלה כזו לא תתכן! וכך אמר להו: אסיקו = הביאו לי לכאן, גבה היכן שאני נמצא ליבני = לבנים וטינא = וטיט, ואבנה לכם את הבית שבקשתם. אתם זקוקים למבנה מסגור, וכשהבנאים יהיו מכשירים, הם יעשוהו גם מפחיד ומעורר תחושות עמומות, אם כוננתם לבנות את בית התפלה באויר ממש – עם חבלים וסולמות, תלוי ומתנדנד מהר גבה, כי אתם מבינים שבכך אכן תצליחו להחדיר רגשות פחד בלב המטפסים לשם. זאת טעות! אתם צריכים להוריד את גאותכם ולהבין את המגבלות הרבות בתחום שאתם מתמקדים בו, אל תתנו לבאים אליכם תחושה של פחד, אלא תחושה של שתרף. לעולם לא תצליחו להשתלט לגמרי על התכונות, אלא רק לדכא קצת כאן, ולגלות התפרצות מזיקה שם, לחנק כאן ולמצא נזק שם, לפעמים הנזק יהיה יותר קטן מהתועלת ולפעמים יותר גדול, כפי שמבטאים זאת המלמדים פיוס, שהקדמה מצליחה לטפל בחלק מהצרות שהיא מביאה. רבי יהושע לא בקש שהם יביאו לו חמרי בניה, אלא בקש להמחיש להם שאת החמרים הנשמיים לא מעלים למעלה, אלא המבקש להתרומם צריך להתנתק מהחבור אל הנשמיות, להשאיר הכל למטה, ולהתרומם לבדו. כפי שעשה אליהו הנביא, שהשאיר הכל מאחוריו, נכנס לרכב־אש שרומם אותו אל הבית אשר באויר (מ"ב ב/יא).

אלף שנות שביתה באויר

את הבקשה לבנות בית באויר, נסחו זקני אתונה כסכום על שאלות אחדות שהיו להם על מסורת ישראל. כל הנושא של תחית המתים היה נראה בעיניהם כבנית בית באויר, והם אפלו העזו לכנות את בני ישראל "מסכנים" בגלל אמונה זו (סנהדרין צא/א: "ווי לכו חייביא). בפרט נקר בלבם ספק על האמונה שלנו, שבטורס אותה תחיה שאמונה לשנות את כל העולם, צריכים יהיו לעבר אלף שנות שביתה מחלטה, שבהם יהיו כל הצדיקים באויר (סנהדרין צב/ב). על תקופה זו שאלו הזקנים: "כיצד תגורו שם זמן כה ארוך?" שאלה זו לא הם המציאו, גם חכמי התלמוד שאלו זאת, והשיבו שאכן בדרך הטבע לא נתן לעשות זאת, אלא באותה תקופה יהיו החיים נסוים לגמרי, ורבי יהושע בטא תשובה זו לזקני אתונה כשהזכיר את שם ה'. אחר כך אמר להם שאם הם רוצים להצטרף לזאת, עליהם להביא ציוד בניה, כלומר: להתכונן בעוד מועד, ולהכין את הזביות המצטרפות כדי לשרד את אחרית הימים (שואל ומשיב, מובא בחידושי הגאונים על הגליון).

אמצע העולם

השאלה הקודמת על בית באויר, שזקני אתונה המציאו, מאד מצאה חן בעיני עצמם, ולמרות שהם שמעו עליה תשובה ברורה, הם נסו לתקף אותה מזוית נוספת, וכך אמרו ליה לרבי יהושע: כשהייתם בארצכם, היו ירושלים ובית המקדש מרפז העולם, שם התפללתם ומשם עלו התפלות לשמים, אבל עכשו שאתם מפוזרים בכל הארצות, הלא כל קבוצת יהודים מתפללים במקום אחר ובשעה אחרת, תפלות בלתי מאחדות אלה מתפזרות בחלל העולם ואינן מגיעות לשום מקום! שחרי מציעותיה דעלמא = אמצע העולם היכא = היכן הוא? שאלה זו מתאים שתצא דוקא ממרפז התרבות של בני עשו, המחנכים על עצמה ושלטון. הם צריכים לראות את מפת העולם, ולציר בה נקדת אמצע מחלטה, ולהעמיד שם מחנה צבא, ולהשתדל לצמצם ביותר, כדי קבע את קנה התוחח במרפז המדיק. אבל רבי יהושע המיצג את חכמת התורה, יודע שכל דבר בעולם הוא נחסי, נזיל ונתון לשנויים. האמצע בחרף אינו האמצע בקיץ, האמצע הפועל פיוס אינו האמצע אשר בלילה, והאמצע כאשר יש מאזן זכיות אינו האמצע של מאזן חובות. לכן בהתאם לנאמר: "מלא כל הארץ כבודי" (ישעיהו ו/ג), אפשר לבחור כל מקום ומקום בעולם, להזכיר בו את שם ה', ועל ידי כך לעשותו לאמצע, כפי שהקב"ה בעצמו הבטיח: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אבא אליך וברכתיך" (שמות כ/א מהרש"א). כדי לעשות כן באפן מעשי זקפה = זקף רבי יהושע לאצבעתיה = את אצבעו לכיוון הנקדה שהוא עומד עליה, ושלפני זמן קצר הוא הזכיר שם את ה' בתפלה, ואמר להו: ברגע זה הקא = כאן הוא האמצע! פה אני עומד ומכון: "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהילים טז/ח). וכן "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג/ו). זה הוא בית המקדש שאני בניתי כרגע, כפי שהקב"ה

בַּעֲצָמוֹ הַבְּטִיחַ: "וְנֹאֲחִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מַעֲט בְּאַרְצוֹת אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם" (יחזקאל יא/טז). זֶהוּ מֶרְכָּז מְטֻלָּטֵל וְנוֹדֵד, הַמְכַנֵּן אֶת עַצְמוֹ בְּהִתְאֵם לְחֻשׁבֵי זְכוּת וְחוֹבָה.

טביר הארץ

אָמְרוּ לִיָּהּ = שְׁאַלוּ אוֹתוֹ זִקְנֵי אֶתְוֹנָה: אֶתְהָ קוֹבֵעַ שְׁכָאן הוּא הַמֶּרְכָּז, מִי יִימֵר = מִי אוֹמֵר: וְכִיצַד יָכוֹל אֶתְהָ לְהוֹכִיחַ זֹאת? הַשְּׁאֵלָה שְׁלָהֶם לֹא הִיָּתָה "הֵאֵם אָכֵן כָּאֵן הוּא הַמֶּרְכָּז"? אֲלָא "הֵאֵם אָכֵן הַמֶּרְכָּז הוּא כָּל כֵּךְ גְּמִישׁ וְנִיָּד"? בְּאַמַּת יָכוֹלָה הִיָּתָה לְהִיּוֹת לָהֶם שְׁאֵלָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה: מַה יִּהְיֶה כְּאֲשֶׁר יַעֲמִדוּ שְׁנֵי יְהוּדִים בְּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת שׁוֹנִים, וְכָל אֶחָד יִצְבִּיעַ עַל הַנִּקְדָּה שֶׁלּוֹ, כְּמֶרְכָּז הָעוֹלָם, הֵאֵם אָכֵן יִהְיוּ לְעוֹלָם שְׁנֵי מֶרְכָּזִים בְּשַׁעֲהָ זֹאת וְהַתְּשׁוּבָה הִיא: "כִּן" "בְּהַחֲלִט" "יָכוֹלִים לְהִיּוֹת לוֹ גַּם מֵאָה וְאַלְף מֶרְכָּזִים. כָּל נִקְדָּה עַל פְּנֵי כְּדוֹר הָאָרֶץ שֶׁהַקְּבִ"ה מְבִיט בָּהּ כְּדִי לַעֲנוֹת לַתְּפִלָּה, הִיא הוֹפֵכֶת בְּאוֹתָהּ שַׁעֲהָ לְהִיּוֹת מֶרְכָּז. אֲבָל מֵאַחֵר וְהֵם רַק שְׁאַלוּ, הֵאֵם אֲפָשֶׁר לְבַדֵּק וּלְהוֹכִיחַ כְּזֶה דְּבָר, אָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הַקְּבִ"ה הוּא הָאֲמֻצָּע שֶׁל הָעוֹלָם! תְּשׁוּבָה זֹאת בְּרוּרָה לְכָל יְהוּדִי וְיְהוּדִי, אִישׁ מֵהֶם אֵינוֹ צָרִיךְ הוֹכָחָה לְכָךְ! כָּלֶם חֲשִׁים שֶׁהַמֶּרְכָּז נִמְצָא בְּלִבָּם! (ב"ב כה/א: "שְׂכִינָה בְּכָל מְקוֹם"). כְּפִי שֶׁהַקְּבִ"ה בַּעֲצָמוֹ הֵעִיד עָלֵינוּ: "מֵאֲמִינִים בְּנֵי מֵאֲמִינִים" (שבת צח/א). בְּאַזְנֵי יְהוּדִי צוֹרֶמֶת הַבִּקְשָׁה לְהוֹכִיחַ אֶת מִצִּיאוֹת הַבּוֹרָא וְאֶת שְׁלִטָּתוֹ עַל עוֹלָמוֹ, כְּפִי שֶׁיִּצְרֹחַ בְּאַזְנֵי אִמָּא אוֹהֶבֶת, שְׂבִנָּה בְּקִשׁ הוֹכָחָה מִדַּעִיָּת מְקַבֵּלָה עַל הַיּוֹתָה אִמּוֹ. אֲבָל אֶתֶם שְׂאֵת כָּל חֲיִיכֶם מִבְּסָסִים עַל הוֹכָחוֹת רְעוּעוֹת, דַּעוֹת מִתְחַלְפוֹת וְתֹארוֹת שְׂבִירוֹת, הַכֵּל צָרִיךְ לַעֲבֹר אֶת מִבְּחֵי הַמַּעֲבָדָה. אֶתֶם בְּאַמַּת זְקוּקִים לְנִסּוֹת לְמַדֵּד הִיכֵן מֶרְכָּז הָעוֹלָם, לְאַמֵּד אֶת הַמֶּרְחָק מִכָּאן עַד הַשָּׁמַיִם, אֶת אֶרֶץ מִסְלוּלָה שֶׁל הַתְּפִלָּה, אֶת עֲצֻמַּת הַהִטָּחָה שְׁלָהּ, וְאֵם יֵשׁ שְׂנוּיִים בְּמַהִירוֹת בְּמִשְׁךְ הַדָּרֶךְ, וְכֵךְ תּוֹכְלוּ לְחַשֵּׁב אֶת הַזְּמַן עַד שֶׁהִיא מְגִיעָה לְכִסֵּא הַכְּבוֹד. בְּעוֹד שְׁאֵנוּ יוֹדְעִים שֶׁהִיא מְגִיעָה לְכִסֵּא הַכְּבוֹד בְּדִיוֹק בְּאוֹתוֹ רָגַע שֶׁהִיא יוֹצֵאת מֵהַלֵּב, מִבְּלִי לְקַחֵת בְּחֻשְׁבוֹן אֶת הַמֶּרְחָק הָאֲדִיר שֶׁבְּדָרֶךְ, כִּי הַכֵּל נִמְצָא כָּאֵן בְּמֶרְכָּז. אִם אֶתֶם מְנַסִּים לְמַדֵּד אֶת הַתְּפִלּוֹת כְּפִי שְׂמוֹדִידִים הַטָּחֹת חֲפָצִים גְּשָׁמִיִּים לְמָרוֹם, אֵין לָכֶם בְּרוּרָה, הַתְּחִילוּ בְּמִלְאַכַּת הַמִּדְיָה וְהַחֲשׁוּבִים (מַהֲרַש"א). אֵיתָנוּ = הִבִּיאוּ אֲשֶׁלִּי = חֲבָלִים וּמִשְׁחוֹ = וְתִמְדְּדוּ. אִם אֵינְכֶם יָכוֹלִים לַעֲשׂוֹת כֵּן, זֶה לֹא אוֹמֵר שְׁאֵין לָכֶם הוֹכָחָה שְׁאֵינִי צוֹדֵק, אֲלָא זֶה הוֹכָחָה גְּמוּרָה שְׁאֵינִי כֵן צוֹדֵק! כִּי אִם יֵשׁ מִיִּשְׁהוּ בְּאַיִזְשָׁהוּ מְקוֹם שְׂאוֹמֵר: "אֵינִי לֹא יָכוֹל", זֶה אֵינָה הוֹכָחָה, כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ מִיִּשְׁהוּ אַחֵר שָׁכֵן יָכוֹל, אֲבָל אִם יִשְׁנֵנוּ אֵיזְשָׁהוּ חֹק, שֶׁהַדָּבָר הוּא בְּלִתִּי אֲפָשֶׁרִי, וְגַם אֲנָשִׁים רַבִּים וּמְלָמְדִים, עִם הַרְבֵּה תַקְצִיב וּמִשְׁאַבֵּים אֵינֶם יָכוֹלִים וְלַעֲלוֹם לֹא יִצְלִיחוּ לְהוֹכִיחַ, זֶה אוֹמֵר שֶׁלֹּא קִיָּם אֲמֻצָּע שֶׁל מַעֲבָדָה, אֲלָא יִשְׁנֵם הַרְבֵּה מֵאֵד נִקְדוֹת אֲמֻצָּע תֹּארוֹתִיּוֹת, בְּהִתְאֵם לְדְּבִרְמָה שְׂאוֹתוֹ מְבַקְשִׁים לְהַדְגִּישׁ. בִּיחֹס לְשִׁמֵּשׁ יָכוֹל לְהִיּוֹת אֵיזְשָׁהוּ אֲמֻצָּע לְכְּדוֹר הָאָרֶץ, אֲבָל זֶה לֹא הָאֲמֻצָּע בִּיחֹס לְמִשְׁבִּי הָרוּחַ, וְלֹא בִיחֹס לְכַח הַמְּשִׁיכָה, אוֹ לְשִׁדּוֹת הַמַּגְנֵטִיִּים, לֹא בִיחֹס לְנִקְדָּה הַגְּבוּהָה אוֹ הַנְּמוּכָה בְּעוֹלָם וְכֵן הִלָּא, וּבִדְאִי שֶׁלֹּא אֲמֻצָּע בִּיחֹס לְאַיִזְשָׁהוּ פִּסְגָּה שֶׁל קְדֻשָּׁה. אֲלָא שְׁלֻמְעֵשָׁה כֵּן קִיָּמָה נִקְדָּה מֶרְכָּזִית מְחֻלָּטָה – מֵהִיכֵן שֶׁהַחֵל הָעוֹלָם אֶת יִצְרָתוֹ, כְּמוֹ טַבּוֹר שֶׁל תִּינוֹק, שְׂמֻמָּנוּ הַחֵל לְהַתְּפַשֵּׁט הִידִים, הַרְגָּלִים הָרָאשׁ וְהַגּוֹף, זֶה לֹא הָאֲמֻצָּע שֶׁל מִדְיָה בְּסִנְטִימֶטְרִים, אֲבָל זֶהוּ הַמֶּרְכָּז. כֵּךְ הִיא גַּם הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם וּמְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ – "טַבּוֹר הָאָרֶץ" (יחזקאל לח/ב), זֶהוּ לֹא רַק הַמֶּרְכָּז הָרוּחִנִּי אֲלָא הַמֶּרְכָּז הַמְּחֻלָּט, שְׂמֻמָּנוּ הַחֵל כְּדוֹר הָאָרֶץ אֶת הַתְּפִלָּחוֹת! שְׁהִרִי מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ הוּא "אָכֵן שְׁתִּיחָה" אֲשֶׁר מִמֶּנָּה הַשְּׁתִּת [=נוֹסֵד] הָעוֹלָם. עַל אָכֵן זֶה חֲקִיקָה שְׂמוֹ הַגְּדוֹל שֶׁל הַקְּבִ"ה, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ צָרִיךְ לְחַפֵּף מַעֲלִיו. אָכֵן זֶה הִיא "טַבּוֹר הָאָרֶץ", כְּשֶׁם שֶׁהַטַּבּוֹר נִחְשָׁב כְּמֶרְכָּז הָאָדָם, כֵּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִמְצָא בְּאֲמֻצָּע יְרוּשָׁלַיִם, וְהִיא נִמְצָאת בְּאֲמֻצָּע אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַנְּחֻשְׁבֶּת כְּיוֹשֶׁבֶת בְּאֲמֻצָּעִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא מֶרְכָּזוֹ וּבְסָסִים כְּחוֹ שֶׁל עוֹלָם. גַּם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִחְשָׁב כְּמֶרְכָּז הָעוֹלָם, לְמָרוֹת שֶׁהַמִּדְיָה הַפִּיזִיּוֹת אֵינֶן יָכוֹלוֹת לֵאשֹׁר אוֹ לְסַתֵּר זֹאת, מִפְּנֵי שֶׁלְכְּדוֹר עָגֵל אֵין נִקְדָּה אֲמֻצָּעִית כָּלֵל, וְכֹאשֹׁר מְדַבְּרִים עַל אֲמֻצָּע הָעוֹלָם, מִצַּד הַמִּבְטָ שֶׁל חֲשִׁבוֹת וְעֲצָמָה נֶאֱמָרוּ הַדְּבָרִים, וְאָכֵן יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מִטָּה מְכֻנֶּת כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעֲלָה, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מִטָּה מְכֻנֶּה כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעֲלָה, וְהוּא בְּדִיוֹק מִתְּחַת כִּסֵּא כְבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ (תַּעֲנִית ח/א: "יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעֲלָה"). בְּגִלָּל מַעֲלוֹתֶיהָ הָרוּחִנִּיּוֹת נִחְשָׁבֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶת תְּמִצִּית הַתְּכוּנוֹת וְסוּגֵי הָאֲקָלִים שֶׁל כָּל הָעוֹלָם, וְחֹצֵר הַמִּקְדָּשׁ נִחְשָׁב כְּ"תְּמִצִּית שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל", וּמִמֶּנָּה מְקַבְּלוֹת כָּל הָאֲרָצוֹת אֶת כְּחוֹ (רֹאה זֶה תְּרוּמָה קנ"ב). זֶה גַּם הַסְּבָה שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִחְשָׁבֶת כְּגְבוּהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת, וְחֹרֵי הִיא אֵינָה גְבוּהָה בְּיוֹתֵר מֵעַל פְּנֵי הַיָּם, וְגַם לֹא בִיחֹס לְשִׁאֵר הָאֲרָצוֹת שֶׁעַל פְּנֵי כְּדוֹר הָאָרֶץ, שֶׁהִרִי כְּכִדּוֹר אֵיֶאֱפֹשֶׁר לְהַצְבִּיעַ עַל נִקְדָּה מְסִימָה שֶׁהִיא הַגְּבוּהָה בְּיוֹתֵר, אֲלָא שְׂמַעֲלוֹתֶיהָ גְבוּהוֹת, וּמִמֶּנָּה "נִשְׁפָּד" הַשִּׁפְעַ וְגוֹלֵשׁ אֶל שְׁאֵר אֲרָצוֹת תֵּבֵל (בֹּאֵר הַגּוֹלָה לְמַהֲרַ"ל קַלְקֵלֶב וּבִשׁוּ"ת חֲתוּ"ס יו"ד רל"ד, עַל מַעֲלָתָה הַמִּיּוּחֶדֶת שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם). לְחֻכְמִי אֶתְוֹנָה לֹא יָכוֹלָה לְהִיּוֹת הִבְנָה בְּנוֹשְׂאִים כְּאֵלָה. בִּיחֹס אֲלֵיהֶם אֲפָשֶׁר לְהַמְשִׁיל אֶת תְּשׁוּבַת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל שְׁאֵלָה: "הִיכֵן הוּא אֲמֻצָּע הָאָדָם"? הָאֶחָד יִצְבִּיעַ עַל הַמַּח, הָאֶחָד עַל הַלֵּב, עַל הַפֶּה, עַל קִנָּה הַנְּשִׁימָה וְכִדּוּמָה, כְּשֶׁאִישׁ מֵהֶם אֵינוֹ טוֹעֶה, אֲלָא זֹוִית הָרֹאִיָּה הָאִישִׁית שֶׁלּוֹ מַצִּיגָה שָׁם אֶת הַמֶּרְכָּז.

המשיכו זקני אתונה בטענתם העקשת, שהקב"ה עזב את הארץ, ובפרט עזב את בני ישראל, שתחלה הם אכן היו עם סגלה, אבל עתה הוא הפקיד את הענקת השפע בידי הכוכבים והמזלות הנמצאים דרך קבע בעולם, וכל מה שקשור לחשי הטבע והמזל, יש לנו הגוים בזאת יותר ידע, יותר הצלחה ויותר קשר. לכן טענו זקני אתונה: אית לן = יש לנו בירא = בור מים, שתחלה היה מעניק חיים לכל תושבי העיר, אבל עתה נמצא הבור בדברא = במדבר – במקום הפקר, מחוץ למושבים של בני האדם. זוהי ההשגחה הפרטית של בני ישראל שמאז החרבו והגלות היא עלתה למרום, ומעתה כל איש יכול להנות מה"באר" שלהם. האם יכול אתה עיליה = להעלות את בור המים למתא = לעיר, כדי שנוכל לשאב ולהנות ממנו, כי במדבר ומחוץ למקומות הישוב, אין הבאר מטיבה עם איש, וכך היא בחירת עם ישראל, שנותנה עתה עקרה וחסרת חיים. מעתה פועלים רק חשי טבע, שלפעמים מצליחים לנצל אותם לטובה, אבל לפעמים הם באים בסערה עזה ומחוללים נזקים, לא כמו שהיה בזמן שהעולם התנהל בהשגחה פרטית, מדודה ומסדרת. זקני אתונה הצטירו כאן פאזהדים, המבקשים את השבת ה"באר" לטובת כל האנושות, לא מפני שהם באמת חשבו כך, אלא שהם הביעו זאת בבוז, אתם היהודים חושבים שאתם מעין השפע והחכמה של האנושות, היכן הוא השפע הזה? התשובה האמתית שרבי יהושע לא ענה להם, היא שה"באר" לא התיבשה כלל וכלל, אלא האפי והשלטון עבר עכשו ל"תורה שבעלפה", שמרפזיו נודדים בהתאם לצורך, למקום ולשעה. על התורה שבכתב מוכנים הגוים להודות באפן חלקי, ואף להתייחס אליה כנכס עולמי, אבל את התורה שבעלפה הם אינם מוכנים לקבל, וכבר מראש קבע הקב"ה שפך יהיה, ולכן הטמין את כל העצמה של התורה דוקא בחלקים אלה, כדי שלא תהיה לגוים גישה לשם (גיטין ס/ב). הנה עוד נבואה שהתגשמה, כשהגוים אפלו אינם רוצים לגשת אל התורה שבעלפה, ומכנים אותה "מדבר", ובזים ליהודים שאינם יכולים להחזירה לארץ ישראל. באזני זקני אתונה לא הרצה רבי יהושע את כל העקרונות הללו, אלא רק אמר להו: החבור שלנו אל הבאר לא נתק לרגע, יש לנו קשר ישיר אל אותה באר, כנאמר: "ואתם הדבקים בה' אלקיכם, חיים כלכם היום" (דברים ד/ד). הקשר שלנו עם הקב"ה הוא רציף – מדור לדור, בגלות אמן פושט צורה ולובש צורה, אך אינו מתנתק לעולם.

חבלסבין מתפורר

רבי יהושע המשיך: אתם הגוים, שרואים שנוי בהנהגת הקב"ה את עמו, ומסיקים מכך מסקנות חפויות, שהוא עזב אותנו והתנאש מאתנו, אתם עושים זאת בגלל שאינכם מבינים את העצמה הגלומה ברצף של דורות, מפני שאין לכם כזה דבר! אתם בנויים מחלקים מפרקים ומקטעי מסרת בלתי רציפה, ובזאת רוצים אתם להתחבר אל בורא העולם, נסו נא בבקשה! איפשילו = שזרו לי חבלי = חבלים דאפארי = של חול, מוץ, סבין ואבק, בהם אקשר את הבור – את השפע האלקי, ואיעילי = ואעלה לכם אותה אל ערכם (מהרש"א). ההצעה לשזור חוטי מוץ, נכונה משני הכוונות, גם מהקשר של בני ישראל אל הבאר וגם מהנתוק של הגוים ממנה. ברבד הפשוט אין ההצעה זקוקה להסברים, רבי יהושע אמר להם שלא נתן לעשות חוטים מתפוררים, וממילא אין להם אפשרות לגזור את הבאר. כל מה שנציע שהבאר הזו מסמלת, תהיה דחיתו נכונה, כי כדי להתחבר לשם יש צורך ברצף, באחדותיות ובשמרנות, בעוד שקפיצות קטועות, מקרטעות, נסיוניות, חסרות עבר ועתיד, אינן מחברות שום דבר לשום דבר, לא מגיעות משום מקום ולא מובילות לשום מקום. כאשר רבי יהושע דבר על חבל הסבין, הוא לא רצה רק לדחות את זקני אתונה, אלא בד בבד עם זה הוא גם הסביר להם מהו הקשר האמיתי של בני ישראל אל בארותיו לסוגיהו, ואכן זהו הקשר! חבלים מתפוררים! אם הבאר זו התורה, הרי שההתפוררות זה הפלל: "אין דברי תורה נקנים אלא במי שממית עצמו עליה" (ברכות סג/ב). אם הבאר הם מדות טובות, הרי שהענוה ושפלות הרוח היא מלכת המדות והנכבדה שביניהן. אם הבאר היא המסרת, הרי שחבלי הסבין זה הרצף הצפוף של עוד דור ועוד דור ועוד דור. אם הבאר היא החנוף היהודי, הרי שחבל הסבין זה החסותפקות במעט והותור. כל מה שנבאר בבאר זה, יהיה דחיה לתרבות הגוים, שאינם מסכימים לא לזאת ולא לזאת ולא לזאת, אלא לדבר גבוהה גבוהה על הסתפקות במעט, תוך כדי שריה בחמרניות, להמליץ על הדיוק חגורה מתוך סיר הבשר, ולהטיף למוסר וערכים תוך כדי עברה על החק. ההסטוריה יודעת לספר על אחד מנכבדי אותה אקדמיה, שתלמידיו התפלאו למצא אותו במקום מאד לא אנושי, שהוא בעצמו היה נוהג לגנות את הבאים בשעריו, ולפליאת התלמידים הוא אמר להם: "עכשו אני לא המורה שלכם, אלא אחד מהעם". זו דגמא שלילית של חבלסבין מתפורר.

תפירה בחוטינס

זקני אתונה נאחזים באמונתם שהקב"ה התנאש מעמו, ולכן המשיכו בקו זה ועוד אמרו ליה לרבי יהושע: אית לן = יש לנו ריחא = אבו ריחים, זהו השפע והפרנסה שבעבר היא היתה שלכם, ועכשו "אית לן", יש אותה לנו! אתם בדינו. הפרנסה שהעניקה לכם בעבר ארץ ישראל, שהיא מרכז הדרכים העולמי – "דלתות עמים" בלשון הנביא (יחזקאל כו/ב). צמת זה נתון פעת בדינו, ואנו

שולטים על הסחר העולמי. כל זמן שהייתם סמוכים על שלחנו של האלקים בארץ ישראל, אז היה שוחק לכם מן בשחקים ומעניק לכם גשמים בעתם, שפע תנובות שדה ורב ברכה. אבל המצב השתנה לרעתכם, והכל רואים את אבן הריחים שלכם דתבירא = שהיא שבורה, ולא תצלח למלאכת הטחינה ולהבאת הפרנסה. ודאי שאינך יכול חיטה = לתפר אותה! כל זמן שאתם מפזרים ולא נמצאים במקום אחד, אינכם יכולים להחשב כמביאי שפע, כיצד אם כן תוכל לחבר מחדש את חלקי הריחים המפזרים בכל קצוות הארץ? פשוט אתונה הציעו "לתפר" את הריחים, ולא להדביק או לאחות, פונתם היא שעל ידי חוט אפסר לשזור את כל החלקים, וכל זמן שבני ישראל לא יהיו שזורים בחוט אחד, ולא נמצאים במקום אחד, ומגבשים למטרה משתפת, אתם נחשבים כריחים שבורות וחסרות תקנה. אמר להו: אכן כן! הצדק אתכם! בדרך הטבע אין אפשרות לתפר אבנים, ולא לשזור בחוט אחד את כל היהודים בכל ארצות הפזורה, זה אכן בלתי אפשרי, כפי שלא נתן לתפר אבני ריחים בחוט ומחט. אף על פי כן אין אנו מתיאשים מהגאולה, כי לא אנו נעשה אותה, אלא הקב"ה! והיא באמת אמורה להתנהל שלא על פי דרך הטבע. כלומר: היתה כאן שיחה שרבי יהושע נהל עם חרשים. זקני אתונה מטיחים בבוז: "האם יכולה להיות גאולה לא טבעית?" ורבי יהושע עונה: "הגאולה תהיה לא טבעית!" – אין תשובה לשאלה שלכם, אלא היא עצמה התשובה! "כיצד חמש ועוד חמש הם עשר?" – "חמש ועוד חמש הם עשר!" אנו מאמינים שהקב"ה יביא אותה במהרה, ובלעדיו אכן לא יתכן לעשות זאת, שהרי מי יכול לעשות דברים שמחוץ לדרך הטבע?

שיזרת שברייאבנים

כסכום לשאלתם הסנטרנית: "תפרו את שברי האבן", אמר להם רבי יהושע: אמנם לשם כך צריך חבל מיוחד, אבל תתפלאו לשמע, אתם תהיו השליחים לעשות את הבלתי אפשרי הזה. כרכו = משכו ושזרו לי מינה = ממנה – מהאבן הזו גרדי = חוטים, ואתם אחיטה = אתפר את אבן הריחים. בתשובה קצרה זו ספר רבי יהושע לזקני אתונה את התפקיד שציתידים הגוים לקבל בזמן הגאולה ובהבאתה. חלק מהם יקבלו תפקידים חיוניים וחלק תפקידים שליליים, חלק יסכימו וחלק יתנגדו, חלק יקבלו שכר וחלק יקבלו ענש. הצד השווה שכלם יהיו שתפים להתממשותה. גם הם וגם הם יהיו אחראים לקרוב הגאולה ולהבאתה. אלה שניציקו לעם ישראל, וגרמו בכך לאחדות בין הסובלים – "אחים לצרה", וזה חוט מאחד אחד של האבנים השבורות. הכמיהה והגעגועים לגאולה שתפעם בלב הסובלים את על הגלות, הוא חוט השזירה השני של האבנים השבורות. עוד חוט שזירה נוסף לאחוי שברי האבנים יעשו גוים בעצמם, באשר הם בעצמם יטו שכם לעזרת הנגאלים (הושע יא/ד), זהו חוט רב עצמה. יהיו גוים שיתאמצו להביא מנחה למלך המשיח (פסחים קיח/ב), הם שזרו חוטים של זהב. רבי יהושע תאר באזני זקני אתונה את הגאולה באבן בלתי אפשרי, כדי להוציא מלבם את האשליה שהם יכולים לקחת חלק בגורל עם ישראל, להגלות אותנו או לבטל מאתנו את הגלות. אתם אינכם יכולים להיות שתפים בגאולה שלנו, הקב"ה מבטיח שהוא יעשה אותה לבדו, כנאמר: "מי זה בא מאדום? חמוץ בגדים מבצרה? – מדוע אדם ללבושך? ובגדיך כדרך בגת? פורה דרכתי לבדי, ומעמים אין איש אתי, ואדרכם באפי וארמסם בחמתי, ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי. כי יום נקם בלבי וישנת גאולי באה. ואביט ואין עזר ואשותומם ואין סומך, ותושע לי זרעי, וחמתי היא סמכתני. ואבוס עמים באפי ואשכרם בחמתי, ואוריד לארץ נצחם" (ישעיהו סג/אז). אין לכם "חוטים" שיקשרו אתכם לאבני הריחים הללו. בודאי שאין לכם "חויטנים", כפי שיש לעם ישראל, שכל התהוותו לא היתה בדרך הטבע, וכל קיומו הוא נס מתמשך. עם ישראל שזור מחוטיאבן, ארוג מחבלי אבק ושאר דברים שאין חקי הטבע מאשרים, מאז שאבותינו היו עקרים, והקב"ה הוציא את אברהם אבינו אל מחוץ לחקי הטבע, והבטיח לו שאין למזלות שליטה עליו ועל בניו (שבת קנ"א). מאז אין מי שיכול לעזר או להפריע לתכניות של הקב"ה, שתתבצענה בדיוק על פי ההכתבה – "ודבר אחד מדבריה אחר לא ישוב ריקם" (ברכות ההפטר, ע"פ מהרש"א).

עריגת הספינים

פונות הזדון של זקני אתונה, אינן מתעדנות אלא רק מתחלפות! הזקנים עדין ממקדים בהצלחה הגדולה שלהם לפזר את עם ישראל אל בין הגוים, בצפייה שעם הזמן עתיד העם לדעוך ולהעלם. הם בטאו את תקוותם זו באשר אמרו ליה לרבי יהושע: מישרא = ערוגה דספיני = של ספינים, כשאחת מהן מבשילה ומבקשים לכת אתונה ממקום גדולה, במאי קטלי ליה = במה חותכים אותה? כלומר: אתם עם חלש שאינו למוד מלחמה, ומקפים בעמים רבים חזקים, עזינפש, מלמדי מלחמה, נושאי נשק, ואתם מהגרים בלתי חקיים בארצותיהם, כיצד חושבים אתם לכת מיושבי הארץ את ספיניהם? הלא בערוגות שלנו מבשילים ללא הרף ספינים יותר משכללים ויותר עצמתיים. הם ממשיכים לצמח, לגדל ולהתפתח כל הזמן. עד שאתם תנסו לכת אחת, כבר תהיינה לנו אלק חדשות, גדולות יותר, חזקות יותר ומשכללות יותר. כיצד תנצחו במלחמה כדי

להשיב לעצמכם עצמאות? השיב רבי יהושע: את ספיניכם אין חותכים בספינים, ולא משיבים מלחמה תחת מלחמה, כריתת הספינים ועקירת הערוגה תהיה בקרנא דחמרא = בקרן של חמור, אתה נצליח לכות בקלות ובמהירות את כל הספינים הבשלות. בטרם נתעמק בתוכנה העמקה, הבה נציר זאת בדמיון הפשוט: הנה שור ולא חמור עומד באחו ומלחך עשב, הוא אינו עוקר את השתילים, אלא רק מכסה את חלקם העליון, וחישימהר יצמיח השורש גבעול חדש. על זה מובנת השאלה: "כיצד יעקור ספינים מהערוגה"? תהיה התשובה: "בקרניו", הוא ינעץ אותן בקרקע – מתחת שרשי הספינים ויעקור את הספינים עם השורש. אכן זו התשובה, אלא שנוסף עוד פרט עקרוני, זה לא היה שור אלא חמור! לשור יש קרנים ובאפן טכני הוא מסגל למבצע כזה, ואילו החמור יצטרך לעשות זאת לא בדרך הטבע, אלא הוא אמור להביא תוצאה זהה בדרך נס, שבה לא נחתכו שתילי הספינים באפן שהם יצמחו שוב, אלא נעקרו עם השורש.

קרן-חמור

"קרן" ו"חמור" הם שני דברים נפרדים, שהחבור ביניהם פורת את כל הספינים הרעות. הכוונה לנבואת הנחמה: "וישב עמי בנה שלום, ובמשפנות מבטחים, ובמנוחות שאננות – אשריךם זרעי על כל מים, משלחי רגל השור והחמור" (ישעיהו לב/יחכ). השור הוא יוסף, שעל קרניו נאמר: "בהם עמים יגנח" (דברים לג/ז). החמור הוא יששכר – שבט לומדי התורה (בראשית מט/יד). ב"ק יז/א), שבזכותם תבא הגאולה. ה"חמור" הוא בשורת הגאולה של עם ישראל, כנאמר: "גילי מאד בת ציון, הריעי בת ירושלים, הנה מלכך באל לך, צדיק ונושע הוא, עני ורכב על חמור, ועל עיר בן אתננות" (זכריה ט/ט). זהו שלוב הקרנים והחמור שעתיד לכות את ערוגת הספינים, כנאמר: "לא בחיל ולא בלח, כי אם ברוחי, אמר השם" (זכריה ד/ו). "ערוגת הספינים" זו העצמה הפנימית של עשו שהתברך: "על חרבך תחיה" (בראשית כז/מ). ערוגה של ספינים אינה דבר חי, שכולל לצמח, לפרח, לעשות פרי, להתיבש, לעבר למקום אחר ולהכות שם שורש, להתפשט, להתרבות ושאר התכונות שיש לערוגת פרי וירק חיה. פיהם הכשילים להגדיר את עצמם כ"ערוגה של מות"! עצמה עקרה, חסרת חיוניות וחנניות, המעלה על נס את הפוחניות שאינה מאירה פנים ולא מחברת אל מערכת חיים טבעית, כפי שהם באמת מתאמצים להיות בתוך מבני-אבן יומם וליל, לספר כסף ולהעריך אף ורק כוחניות. כל אלה מגדירים בשם הכללי: "ערוגה של ספינים", שבהערצתם העוורת לטכנולוגיה הם אינם מסגלים להאמין, שיום יבא וכל זה יתבטל ללא צורך במלחמה ובכלים עוד יותר חזקים. בשונה לגמרי מואת מגדר בית המקדש: "בית חיינו" (ברכות ההפטר). אכן בית זה לא התפורר מאליה, אלא הרשעים הרגוהו והחריבוהו, אבל כמו ערוגה חיה, עתידים שרשיה להצמיח בית מקדש מחדש, בעוד שהספינים העקורים לעולם לא יצמחו מחדש. פרקי הנחמה בתנ"ך מלאים בתאורים מפלאים על הדרכים הנשגבות מבינת-אנוש, כיצד יתפוגגו, יעלמו, יתאדו ויפסו כל החברות וישאר כלי המשחית, כשהתאור הבולט ביותר הוא גם המקור ביותר: "ויהיה באחרית הימים – וכתתו חרבותם לאתים, וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעיהו ד/ט). מי הוא זה שיכתת את החרבות? החקלאי! לשם מה? בחלק מהן יעשה עוד מחרשה וירתום לה את השור – "רב תבואות בכת שור" (משלי יד/ט). בחלקן השני יעשה עגלה להעמיס את כל התבואה, ואליה הוא ירתום את החמור. כדי להוסיף גם אור לקרנים אלה ולעשותן לקרני אור, יש צורך להוסיף שהחקלאי לא יהיה מיישאו אחר מאיש המלחמה, שייסב את מקצועו, והוא בעצמו שבעבר עסק בפתוח כלי מלחמה, הוא ישקיע את כל הידע שלו בפתוח פלים חקלאיים. אז יראו הכל את התגשמות הנבואה של "בא יבא ברנה נושא אלומתיו" (תהילים קכו/ו) – שפע תבואה שנוצרה בכלי-מלחמה שהסבו אותם לחקלאות, ואז כבר יהיה ברור גם מה היא קרן השמחה והיפי שרבי יהושע דבר עליה.

אין קרן-חמור ואין ערוגת-ספינים

חכמי אתונה התפלאו ושאלו: ומי = האם אכא = יש קרנא לחמרא = קרן לחמור? כלומר: האם לומדי התורה עתידים להחזיק נשק? והשבטים יוסף – קרן, יששכר – חמור, האם הם יפקדו על מלחמה, דם, אש, אבדן ויכול? ענה להם רבי יהושע: הוא אשר דברתי, המלחמה העתידה תשא אפי שונה לחלוטין, עליה נאמר: "בשובה נחת תנשעו, בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם" (ישעיהו ל/טו). כאשר יופיע אור הגאולה, יתפלאו כלם מהשנויים מרחיקי הלכת שיעברו על בני האדם, עד שכלם ישאלו: והאם מישרא דספיני = ערוגת ספינים מי הויא = האם יש? אין ספינים ואין נשק! ממש כנאמר: "בשובה נחת תנשעו". אותם גוים – "ערוגת ספינים" הם בעצמם יכרתו את ספיניהם, ישפרו את מעשיהם, יבינו את משמעות השלום, יביאו מנחה למלך המשיח, יצאו במחול ללוות את עם ישראל לארצו, וישלחו את נכבדיהם להעלות קרבנות תודה בבית המקדש (ישעיהו פרק ב'. מהרש"א). כלומר: קרן החמור אינה פורתת את הספינים אלא מבטלת אותם. בשאלתם "במה פורתם ספינים"? טמון עוד זלזול, בעבר היה לשלמה המלך סוד מקצועי של יציקת וחשול פלדה קשיחה, שנתן לנשר ולקדח בה מתכות ברזל (סנהדרין צו/ב: "פרלזא דשליט בפרלזא").

שיטת עבוד ברזל זו נשמרה בעם ישראל כסוד צבאי מסוג, עד שאחד ממלכי יהודה טעה וגלה אותו למלך בבל, ומאז אבדו היהודים עצמה צבאית זו (סנהדרין קד/א). תעשיות החרב של עשו חשלה וחסמה את אותה פלדה, ועל כך התריסו זקני אתונה: "במה תצליחו לחתוך את סכיני הפלדה שלנו?" הרי כדי לנסר פלדה צריכים מתכת חזקה יותר ממנה, והידע של תעשיות המתכות נמצא בידינו! תשובת רבי יהושע היא, שאכן לא נשכלל בעתיד מתכות עוד יותר חזקות, אלא שיטות הלוחמה תהיינה שונות לגמרי, ועצמת הפלדה לא תוסיף מאומה למאזן הכחות.

קרן-חמור – קרן שאינה קימת

הדרשנים מציעים שלקרני-החמור הללו ישנה אפשרות נהדרת לעקר ערוגות ספינים, דרך המוכיחה בהוה את עצמה היטב בכריתת ספיני מלחמה. "קרן" – קרנות למיניהם הנסחרות בברסות ההון ובשוקי הממון. לפעמים זו קרן אמיתית ולפעמים השקר מריץ אותה. קרן החמור היא השקר, 'בועה' בלשונם. אך גם "קרן-חמור" = קרן-חמורית ולא שקרית, עליה, ירידתה וציבויה משפיעות ביותר על ערוגות הספינים, על תעשיות המלחמה ועל השלום שבין העמים. מאחר ואין לנו נביאים שיבארו כיצד יכרתו "קרני חמור" אלה לעתיד לבוא את הספינים של ממשיכי דרך עשו, לא נוותר לנו אלא להצביע שאכן גם בעבר הרחוק וגם בעבר הקרוב, מתרחשים דברים כאלה ללא הרף, וככל שהעולם הופך להיות יותר טכנולוגי, והערוגות מצמיחות ספינים ארפות יותר ומשכללות יותר, כן הם הופכים להיות יותר תלויים בתנודות הברסה העולמית, והתחזית של רבי יהושע מוכיחה את עצמה כאמינה ביותר. לאור הסבר זה רשאים אנו לעשות עוד פסיעה קדימה, ולחשב כיצד אמונה להראות עיר מודרנית כאשר תבא עליה הפסקת חשמל, לא לזמן קצר, אלא קריסה מחלטת של כל המערכת. אין לנו צורך לנסות לדמין את החרבון, מפני שאנשי מדע כבר נתנו על כך את דעתם ותארו את המצב הזה בצבעים השחורים והמעדכנים ביותר, ואף העלו מחזות מסמרי-שער של שואה הרת-אסון ורבת נפגעים, בהרבה מאד שטחי-חיים שאינם יכולים להתנתק מהטכנולוגיה. הספקת מים ומזון, שנוע, שאיבת ביוב, בתי-חולים ועוד. כל זה מתרחש בהורדת מתג חשמלי אחד. כיצד יכול היה רבי יהושע לתאר זאת באזני בני אתונה, שלא הוא ולא הם הכירו את המערכות הללו? בכנותו זאת "קרן של חמור" הוא קבע הגדרה מדעית! וכאלו אמר שעקירת הערוגה תהיה על ידי משהו שעדין לא נמצא כיום, כי הוא קרן ותוצאה של הרבה מסקנות חמוריות ולמודים גשמיים. אם הסבר זה נראה נכון, רשאים אנו לעשות עוד צעד אחד קדימה, ולהציע קרן הרבה יותר משמעותית, שאת עצמה המרבה גם אנו כיום עדין לא כל כך יודעים. עם כניסת עולם המחשבים לשנת אלפים, נערכו מאות אלפי מתכנתים להתגבר על תקלה קלה של מעבד לספירה חדשה, שפנויה "באג אלפים". המבנים עד כמה תלויים כל המערכות במחשב, ידעו שאין זה חשש בעלמא, ואף נסו להציע דגמאות מפחידות רבות, על תוצאות הרסניות, באם לא נקדם נכון את פני הרעה. זה מה שהיה בפשנים הראשונות של מערכות המחשוב. עם שכלול הטכנולוגיה, הופכת החברה המערבית להיות יותר ויותר תלויה במערכות אלה. אין אנו יכולים לנחש כיום עד כמה מידע ירפז, ועד כמה הוא יהיה ממקד, אך ברור לכל שאם הנזק שבעבר אפלו גידוד חילים לא יכול היה לחולל, יכול כיום לעשות מקש בודד, המאשר חדירה של הוראת הרס. הבה ננסה לעמוד במקום רבי יהושע, כשהוא מקף בזקני אתונה, הנדיים פשהם רוכבים על חמורים, ולכל אחד ואחד יש כמה תרנגולות בחצר, כדי שיתאפשר לו לאכל ביצה מדי פעם בפעם, יוצא לשוק עם חפץ שקדים שצמחו בגנותו, כדי להחליפו באגודת ירק שצמחה בחצר של השכן, ושאר תנאי חיים טבעיים של פעם. הרי לא נצליח להסביר להם מאומה על המחשב, לא בגלל שהם אינם חכמים, אלא בגלל שהחכמה התפתחה, והם היו בשלבים המקדמים שלה. לא רק שהם לא יבינו מאומה, אלא הם יטענו בצדק שהמדבר אינו אלא הוזה הבלים ומדבר על קרנים של חמור. זה בדיוק מה שעשה רבי יהושע!

ביצים לבנות

המשיכו זקני אתונה והביעו בפני רבי יהושע שאלות מהותיות ועקרוניות על אמונת בני ישראל שה' בחר בהם, והציגו אותן בצורת משל וחדה. הם איתו ליה = הביאו לפני תרתי ביצי = שתי ביצים, ואמרו ליה: הי = איזו משתייהן היא של זוגתא = זוג תרנגולות חינורתא = לבנים? והי = ואיזו משתייהן היא של זוגתא = זוג תרנגולות אוכמתי = שחורים? בל ננסה לחשב על איזושהי חכמה טבעית שהם בחנוהו בה, כי לפי פשוטם של דברים אין כאן אלא הבלי-הבלים, שאפלו הנכד הצעיר של רבי יהושע בן לוי, שעדין לא מלאו לו עשר שנים, לא היה מבזבז את זמנו היקר בשביל כאלה שטיות, ועל אחת כמה וכמה שהרב הגדול והנכבד "חכמה דיהודא" לא היה משקיע דקה אחת קלה מזמנו היקר בשביל להתעמק על צבען של ביצים ולהתחקות על צבעה של אמא תרנגולת – "הבל הבלים, הכל הבל!" ננסה לדמין את אחת מרפגי השכונות, שסוחפים אותו לכזו קלחת של שאלות, הלא הוא ודאי ינוס כל עוד נפשו בו. מתר לנו לחשב מה ראה רבי יהושע בן לוי לעזב את הישיבה בארץ ישראל, לכתת את רגליו עד אתונה הרחוקה, ושם להתעמת עם כמה פילוסופים

תמהונים צמאי הרפתקאות על צבען של תרנגולות נעלמות. אלא שהשאלה כאן נוגעת לאחת מהיסודות של ישיבת היהודים בגלות. הביצה רומזת על משך הריון התרנגולת שהוא עשרים ואחד ימים, זהו גם משך ימי האבלות על הגלות וחרבן המקדש, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, והביצה היא הרי מאכל של אבלים (ב"ב טז/ב: "אין לה פה"). גם עץ השקד חונט פרי פעבר כזה זמן, ואף הוא רומז על חחרבן: "מקל שקד אני ראה — כי שקד אני על דברי לעשות" — להביא את החרבן והגלות (ירמיהו א/יא). זהו הלוח/שקד וזהו הביצה שצריכים אבלים לאכל. זאת טענת זקני אתונה, ומאחר ולא נתן לדעת איזו ביצה שיכת לתרנגולת השחורה, כך לא נתן לדעת סוף לגלותכם, שתשאר שחורה וקשה עד שתכלו ותעלמו מהעולם, עפ"ל. התשובה לכך היא שלא רק הריון הגלות נמשך עשרים ואחד יום כמו הביצה השחורה, אלא גם החגים והשמחה נמשכים זמן דומה — מראש השנה ועד שמיני עצרת ושמחת תורה, זוהי הביצה הלבנה, שאמנם כשנסתכלים על שתייהן מבחוץ, לא נתן לדעת איזו תרנגולת הטילה כל אחת מהן, אבל ישנה דרך פשוטה לדעת זאת, להניח לתרנגולת לדרג עליה, וכשיבקע אפרוח צהב, נמתין שבועות אחדים, ונוכל לראות בברור אם הוא מצמיח נוצות לבנות או שחורות. בכך באר רבי יהושע באפן ברור שיש סוף וקץ לצרות, ואור לבן של גאלה עתיד לזרוח בסוף החשך השחור של הגלות (מהרש"א). כמו כן ה"ביצה השחורה" אינה שחורה כפי שאתם סוברים, שהרי "יסורים מכפרים", וזו הסבה שהתרנגולת השחורה מטילה ביצים לבנות — כי ה"שחור" עצמו הוא זה שגורם את ההלבנה, יש בכך כדי לבטא את הרעיון: "תהא החשכה סבת האור" (שע"ת לר"י ב/ה).

הגבינה הלבנה

רבי יהושע בקש להמחיש להם עד כמה הם אינם צודקים, ולא רק שאין אמת בדבריהם, אלא האמת היא בדיוק הפוכה ממה שהם אומרים. את מקור הביצה אפשר לברר, על ידי דגימה והבאת אפרוח שאמור להראות כמו אמה שלו. אבל ישנו דבר אחר שהוא אמור להשאר עלום ובלתי ידוע. כדי להמחיש זאת לזקני אתונה איתי = הביא להם איהו = הוא תרי = שני גושים של גבינה = גבינה, הנראים זהים, ואמר להו: הי = איהו מהם נעשה מחלב ד = של עיזא חיותא = עז לבנה, והי = ואיהו מהם נעשה מחלב ד = של עיזא אוכמתי = עז שחורה? סביר להניח שרבי יהושע עצמו גם לא ידע, שהרי הוא לא הביא גבינה זו מביתו, אלא יצא לשוק לקנות אותה, ומהיכן אמור הוצב לדעת את מקור הגבינה? אבל באמת זה לא חשוב, כי רבי יהושע התכנן לעמק התשובה, ולא לפתרון טכני של מקור הגבינה. שני העיזים — הם שני השעירים הצריכים להיות שונים (יומא סב/ב), לכן הגבינה אכן זהה, אבל לא הכפורים. אמנם שני השעירים צריכים להיות שונים (יומא סב/ב), לכן הגבינה אכן זהה, אבל לא עושים בהם מעשים זהים, העז הלבנה היא הקרבן הנעשה בתוך בית המקדש, והעז השחורה היא השעיר הנשלח לעזאזל למדבר (ויקרא פרק טו). מאחר ושני העיזים שתפים בכפרת העוונות, הרי שתי העזות חזבות להניב חלב לבן, שאי אפשר לזהות את מקורו, כי שניהם יחדיו יוצרים את הנאמר: "אם יהיו חטאיכם [אדומים] פשנים [= צבע אדם] — פשלג ילבינו" (ישעיהו א/יח). כאשר הראה רבי יהושע לזקני אתונה את שני גושי הגבינה הנהם, הוא רמז להם שהגבינה היא לבנה, מפני שכפרת השעירים מועילה למי שמודה בה, ומצאנו את עצמו אליה.

ביצים וגבינה

את שאלת הביצה הלבנה הציגו זקני אתונה, אחר ששמעו על "קרו החמור" עוקרת הספינים, שבה אורג רבי יהושע ושוזר תכניות לעתיד. אבל זקני אתונה שוללים נבואה, כי היא מוכיחה את שליטתו של הקב"ה על הטבע ועל ההסטוריה, וזה מנגד לגמרי לתפיסת עולמם, ועל כן מאנו לקבל את האפשרות שיש מישו המכתיב עתידות, יודע אותם ואף כתב על כך מראש. זקני אתונה טענו שהעתיד הנו עלום לגמרי! אפשר רק לערוך תכניות חלקיות לטוח קצר ונראה לעין, אבל איש אינו יכול לצפות את מארעות העתיד, ובנדאי שלא תכניות לטוח רחוק. אם נעמד כיום על משמר הכח הצבאי, נמשיך לפתח ולשכלל, נצליח לנצח במרוץ החמוש! אבל מתוך התבוננות בחיי היום יום לא נתן לדעת דברים שמעבר לראית אנוש, ובנדאי שאין לנו אפשרות לדבר על הפתעות ועל מארעות מנגדות לחקי הטבע, כי דברים כאלה מתפרצים ללא חק וסדר, וללא הבחנה. כדי להמחיש זאת הביאו זקני אתונה שתי ביצים לבנות, והנה אתה רואה שאין לראות בהן את השרש — האחת באה מכאן והשנייה באה משם, והנה שתייהן התערבבו כאן בצלחת אחת. רבי יהושע פסל הוכחה זו כשהראה להם את שני גושי הגבינה, כלומר: מאחר ובשתי הביצים הלבנות נתן לדעת את מוצאן, על ידי שנשקיע קצת פעולה וקצת סבלנות, ואז נוכל לראות איהו אפרוח יתפתח מהן, הרי שהקוד הצבעוני נמצא בתוך הביצה, שקלפתה לבנה תמיד. והעין האנושית אינה יכולה לראות את הקוד. לא רק הקוד של צבע התרנגולת נמצא בביצה, אלא באותה מדה נמצא בחלב קוד הצבע של העז! וזה שאין אנו יכולים לדעת, אינו אומר שזה לא קיים, מפני שיש דברים רבים עלומים מבני אדם, ואף על פי כן הם קיימים בנדאות, ובדיוק כמו שקיים הבדל בין הביצים, קיים גם הבדל בין הגבינות. כך תהיה גם נבואת הגאלה, למרות שכל זקני אתונה טוענים שעל פי חקי הטבע חזבים בני ישראל להעלם, ואין שום חק המוכיח על גאלתו, זה לא נכון! אנחנו לא רואים את החק! כפי שאנחנו לא

רואים את ההבדלים בין שני גושי הגבינה. אבל אם נתן היה לשחזר מהגבינה את העז, כגון שרשום חלקיה נמצא בתאי החלב, ודאי שלא עתידה לצאת עז שחורה מהחלב של עז לבנה, כפי שלא עתיד לצאת מהחלב הזה, פיל או עכבר, גבעול חטה או כרם ענבים, אלא עז שתהיה העתק מדויק לעז מניבת החלב הזה. או בשפה פשוטה יותר, כל התכונות של הקב"ה נמצאות בעולם, את חלקן אנו יכולים לבדוק, ואת חלקן האחר עלינו להמתין עד שנראה בעיניים – "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" (ישעיהו נב/ח).

רוח האפרוח

השאלות של זקני אתונה אינן אסוף מקרי של הבלים, או של רעיונות שהם המציאו לכבוד האורח, אלא הם חשפו באזניו את פרי הגיגיהם של גדולי המלמדים, ושלפו לכבודו את הדברים הטמונים במעמקי המגרות השמורות שלהם. עתה הם הגיעו לגדולה שבשאלותיהם – השארות הנפש, לגבם זו אינה שאלה אלא משאלה, משאלת לב שלא תהיה לנפש השארות ואין חיים לאחר המות, וממילא אין דין ואין דין, ולא צריך להגיש דין וחשבון על המעשים שנעשו במשך החיים. סגיה זו היא אחת מנקודות החפוף העקריות שבין היהודים לגויים הטוענים שהאדם אינו אלא אסוף של חסי טבע הפועלים בהרמוניה במשך חייו, ועם מותו מתפזר הכל ונעלם. וכפי שמאומה לא נותר מעשב או פרי החשוף לשמש, מתפורר, מתפלה ונעלם, כך הוא גם גורלם של הרמשים, העכברים, הכלבים, הסוסים, הפילים, וגם בני האדם – הכל הולך אל האבדון הבטוח, ומאומה לא נותר אחר המות! מבקשי החפש והמתירנות מעדיפים לחיות בצל כזו: ידיעה משהררת מדין וחשבון, למרות הצער המתמשך המזמזם ללא הרף במעמקי הלב, על שעולם כל כך מפלא, מרעב ומלא עתיד להגמר (על עקרונות החיים בעקבות דעה כוזבת זו, והלבטים שלהם ראה ספרנו שב"ח על סנהדרין צא/א: "וי לכו חייבין"). אמרו ליה זקני אתונה לרבי יהושע: ורציצא = אפרוח המקנע עדין בתוך הביצה, דמית = שהוא מת בעודו בביעיתיה = בתוך הביצה, שלא נשברה ולא נסדקה, בהי = מאיזה פתח נפקא רוחיה = יוצאת רוחו? – משום פתח! כי אף פעם לא היתה רוח, היא לא נכנסה והיא אינה אמונה לצאת! רק חסי טבע מרעבים פועלים בתוך הביצה, ובגלל תקלה זו נאחרת הם הפסיקו את מלאכתם. כך פועלים החיים והמות על אפרוחים, וכך הם פועלים גם על אנשים! הרוח לא נכנסת בקרבם, ומאומה אינו פורח לשמים עם מותם!

נשמת האדם

אמר להו רבי יהושע לזקני אתונה: אתם טועים טעות גדולה ומרה! בלי גרעין של רוח חיים לא היה נרקם אפרוח, מהנוזל חסר החיים הנמצא בתוך קלפת הביצה. לרוח האפרוח יש תפקיד נמוך, ואכן עם מות התרנגול יורדת רוחו למטה (קהלת ג/כא), אבל אלה הנושאים ותפקידים רמים יותר, מקבלים בהתאם רוח גבוהה יותר. כל בעלי החיים שתפקידם מצטמצם רק בתחום הגשמי, אין לרוחם מטרות עליונות, היא אינה שואפת שמה, ועם עזיבתה את הגוף, היא שוקעת כלפי מטה. שונה מכלם הוא האדם, שנברא עם מצפון, ישר, רצון להטיב, מוסר כליות, ועוד תכונות שאינן מטיבות עם חסי הטבע והצרכים הגשמיים. כל אלה נחשבים כשאיפות נעלות, שאינן מאפשרות לגוף הרדוד למשך כלפי מטה. את כל אלה צריך האדם לקחת איתו למעלה אחר מותו (קהלת ג/כא). לשם כך ציד הקב"ה את האדם בנשמה החצובה מכסא כבודו, ממקום נכבד ועליון הנקרא "צור החיים" (ש"א כה/כט), לשם היא צריכה לחזור אחר שהיא תפרד מהגוף בהיננו = באותו פתח ד = שהיא עאיל = נכנסה, והיא שואפת לחזור אל כסא הכבוד עם נכסים רוחניים שהיא רכשה (מהרש"א). מתוך השאלה והתשובה כאן אנו מגיעים למסקנה שרבי יהושע מדבר עם טפשים. הם מוכיחים שאין נשמה מהעבדה שרוח האפרוח לא יצאה ממקום כלשהו, ורבי יהושע מסביר להם שיש נשמה למרות שאין לרוח האפרוח מהיכן לצאת, שהרי אם נכנס – חייב לצאת. אמנם הם יכולים היו לטעון: "לא נכנס", אבל זאת אפלו טפשים כמותם אינם מעלים בדעתם לטעון, שהרי כיצד ביצה מתה מתעוררת לחיים? ואיך נקרא אפרוח מנוזל חסר חיים? אם היתה נקודה קלה של חיים בתוך הביצה, היא צריכה היתה למות הרבה פעמים בטרם יתחיל תהליך ההתקדמות. מאין ואפס מתחוללת תחית המתים בתוך קלפת הביצה, ולזקני אתונה אין ספק שאינן שהיו "מפקד" אמור לשלט במערכת הזו, והדיון שלהם מצטמצם בשאלה "מהיכן המפקד הזה צא?" אבל מאחר וברור להם שהוא נכנס ממקום כלשהו, נופלת השאלה גם מבלי שרבי יהושע יצטרך לבאר להם מהיכן הוא יצא. לימים שכללו הכופרים את רדידותם, וכבר מעזים לטעון: "לא נכנס", אין רוח ונשמה, אלא כל החיים הנם אסוף מקרי של הרבה מאד חסי טבע מרעבים ומפלאים שהחליטו לפעל בשותף פעלה. אבל בזמן זקני אתונה, עדין לא העז איש להעלות טעונים כל כך מגוחכים וכל כך סותרים את עצמם ואת ההגיון.

כלי שאינו שוה את נזקיו

באזניהם של זקני אתונה צרמה הקביעה שיט השארות הנפש, מסקנה המחייבת גם דין וחשבון, אבל הם משתעשעים באשליה שאם יהיה דין וחשבון, הם יצליחו להסתדר אתו; האחד יספר שם שהוא התעסק בציוור ואמנות, השני השקיע בספורט, השלישי שמר על נקיון השכונה ועוד כל מיני ערכים ועקרונות שהם המציאו לעצמם. אבל אחר שהם שמעו שהנשמה שואפת לרוחניות, זה הרי מחיב איזושהי אמת מדה באותו דין וחשבון. זו היתה הצרימה הנוספת בנושא השארות הנפש. שתי קביעות אלה, שיש נשמה, ושהיא שואפת לרוחניות, הנם הפך הגמור של כל פילוסופיה החיים שלהם. כתגובה על מציאותה של הנשמה עליונה החצובה מכסא הכבוד, אמרו ליה זקני אתונה לרבי יהושע: לדברך, אחוי לן = הראה לנו מנא = כלי דלא שוי = שאינו שווה לחבליה = את נזקיו. הגוף הוא לדברך כלי גשמי זול המשתלט על נשמה רוחנית יקרה, מחניק את רצונותיה, משתית את המיתתה, ואף מעולל לה נזקים, כיצד יתכן שהגוף ינצח אותה? מדוע יאפשר הקב"ה לנשמה שהיא חלק ממנו, להיות כלואה בתוך גוף שתלטן? האם למי שיש צפור שיר מרהיבה, ססגונית, יקרה ונדירה בתוך פלוב של זהב, יאפשר לחתול רחוב תועה למרט את נוצותיה ולשסע אותה? (המחשת הנשמה לצפור, ע"פ מנחות צט/ב: "צפור דרור"). המסקנה של זקני אתונה מתוך כזו שאלה היא שאין "צפור"! יש רק חתולי רחוב! אבל באמת התשובה לכך פשוטה: אם הגוף והנשמה היו צריכים לעשות את השתפות בשמים – בין המלאכים, היה הגוף מצית להוראות של הנשמה, אבל העבדה היא שמפגש הנשמה עם הגוף הוא בעולם החמרי, והשני הבסיסי שבין הגוף לנשמה, הנו לטובת הגוף לגמרי. הוא מחבר אל החמר והנשמה אמורה רק להעניק רקע, תפאורה, לכוון את המחשבות ושאור פרטים התואמים אותה, ובמקרים רבים יש לגוף תחושה שהנשמה לא רק שאינה עוזרת לו, אלא היא מפריעה! היא כמו אויבת שלו הרוצה את רעתו. הוא מבקש ממון ללא הבחנה מהיכן מקורו, והמפגן עוצר בעדו. הוא מבקש להתיר את רסן ההנאות, והעדינות עוצרת בעדו. הוא מבקש להעלים מידע והישר מונע, וכן כל שאר המאבקים שבין החמר לרוח. בראיה שטחית נראית הנשמה כאויבת את הגוף, כאלו היא השונא "שלי"! שהרי "אני" מזהה עם הגוף, והיא מביעה דרישות מנגדות (ראה ספרנו שב"ח על נזיר ד/ב: "פיתיון של יצר טוב ושל יצר רע", עמ' 10). במשל הצפור והחתול, הרי זה כאלו שהחתול עצמו הוא זה שמפקד לשמר על הצפור, וזהו המבחן גם של הצפור וגם של החתול. באר להם רבי יהושע, שאם נתן להמחיש את הקשר שבין הגוף לנשמה, יהיה זה דומה לבית הבנוי מאבנים גדולות, מגשמות, ומרצף באפן בלתי מסתת ובבלתי אחיד, ובתוכו פרוש שטיח עדין, ססגוני ומרהיב, משתלטל מהתקרה על כל הקירות ומשתרע מקיר לקיר, ומעניק לבית צורה מהדרת ונכבדה. בכך הוא גורם לשני מהותי וקיצוני בין המראה החיצוני הגס לבין המראה הפנימי הנהדר. השטיח זקוק לבית, כי הוא אינו יכול להיות פרוש בחוצות עיר, מרמס לרגלי אדם ובהמה, חשוף לשמש, לגשם ולרוח, קשור לגזעי עצים ומתנדנד ברוח. הבית זקוק לשטיח, כדי שהוא לא יראה כה קודר, אפלולי וחסר חדות חיים. זהו השלוב שבין הגוף הגשמי והנשמה הרוחנית. הבית מציג נוכחות ברורה ויכול להסתדר בלי השטיח. השטיח אינו יכול להיות מחוץ לבית, אלא כשהוא מקפל, מגלגל ועטוף באיזושהי פנה חבויה. גם בתוך הבית הוא עדין אינו מציג נוכחות, אלא אם כן מכניסים אותו נכון, ופורשים אותו באופן נאות, בהתאם לצורת החדרים והקירות. אתם בקשתם לראות כיצד יש כלי שאינו שווה את נזקיו, זה שטיח כה מרהיב שפורשים אותו בחוצות עיר – לעיני עוברים ושבים, וכך כשהוא פרוש מתאמצים לחדס אותו אל תוך בית קדם. כלומר: מנסחים את העקרונות ואת הערכים בהתאם למאנשים, לרצונות ולתפארויות, ומנסים לעצב את הנשמה בהתאם למגבלות הגוף. זהו באמת כלי שאינו שווה את נזקיו! כי לא יתכן לטפח את הגוף, להציב אותו במרצף, ולזקוף גבה תמימה: "מה התפקיד של הנשמה"? במקרה כזה אין לה תפקיד! הסוגדים לגוף ולצרכיו שברו את הנשמה, רסקו אותה והחניקו את צרכיה. כדי להמחיש זאת לזקני אתונה אייתי = הביא להם רבי יהושע בודיא = וילון, שטיח ומחצלת, פשוטה = פרוס אותה, וכך רצה להכניסה אל תוך הבית שלהם, והיא לא הנה עייל = לא הצליחה להכנס בתרעא = בשער, בגלל חסנו של פתח הבית שאינו מאפשר כניסה לדברים הרחבים וגבוהים ממנו. הבית הגשמי הוא קטן נמוך וצר, והנשמה הרוחנית היא גדולה גבוהה ורחבה. אמר להו רבי יהושע לזקני אתונה: אייתי = הביאו מרא = פטיש, סתרו = תסתרו את הדלת, כדי להכניס את השטיח. במשל איש אינו מוכן לעשות זאת, אבל בפעל, התניחות אל הגוף במקום אל הנשמה, והעדרת הבקשות שלו על פני הבקשות שלה, נחשבת פעולה אוילית זו, הינו = דגמא של מנא = כלי דלא שוי לחבליה = שאינו שווה את הנזק הנגרם בגללו.

לגור בהבדלה שבין הרצוי למצוי

תמיחה זקני אתונה על גדל הנזק ביחס לכלי הזול, מתפרשת גם על דעת היהודים שהציג רבי יהושע, שאם רב בני האדם בעולם מתמקדים בנושאים גשמיים, הרי שהם חיים בחסר משמעות משוע. על כך התפלאו זקני אתונה: אם כלם נבראו עם נשמה, כיצד יתכן שרק אותם בודדים שהציבו לעצמם מטרות רוחניות עתידים להגיע אל היעד, בעוד שבעולם הגדול, הרחב והמרקב, רבו המכריע עתיד להאבד, וכל מילאדרי האנשים שבו, עם הנשמה שלהם, ועם השכלולים הרבים שהם השקיעו בעולם, מהכל יהיה אבק פורח, כיצד יכל כדבר הזה להיות?! אם התכלית היא חיי

הגוף, הכל מובן ברור ויפה, כלם חיים, נהנים מהשמש, אוכלים, שותים, ולכל אחד מהם נתנה הזדמנות לחיות לפי, נכון, טוב ובריא. אבל אם אכן כדברך, שהגוף הוא כלי חסר-ערך. הראה לנו כלי או חפץ שאינו שונה את החבלה שלו, את ההשקעה ואת הערך שלו, ואת הנזק שהוא מעולל. היהודים מדברים על איזשהו שכר רוחני, שרב אחר חי העולם הגדול אינם מבינים בו, והוא לא מעניין אף אחד, ובשבילו צריכה האנושות לותר על עולם כה גדול ורחב, ולהפסיד את כל התענוגות שהעולם מציע, ושהוספנו לפתח ולשכלל. זו השקעה גדולה למען רוח קטן! זה הפסד ודאי למען ספק רוח, בפרט כשאתם טוענים שכל האנשים שהפריעו לכם בעבודתכם הרוחנית, עתידים להעניש ולהעלים, הרי שבגלל המעט צריכים הרבים להאבד. זה לא נראה הגיוני, ועל כן שאלו: "היכן מצאת וראית כלי שמאבדים למענו יותר מהערך שלו"? כדי להוכיח לזקני אתונה שההגיון דוקא כן מסכים עם העקרון הזה, הוא המחיש להם את הדעה הטפשית שהם מתעקשים עליה, ולשם כך הביא להם רבי יהושע מחצלת קנים זולה ופשוטה, פרס אותה, וכך רצה להכניסה אל תוך החדר שהם נמצאים בו, והיא לא הצליחה להכנס בשער, כי היא הייתה רחבה ממנו. אמר רבי יהושע לזקני אתונה: הביאו פטיש, שברו את הדלת היפה ותהרסו את הקיר המשבח, כדי שנוכל להכניס את מחצלת הקנים הזולה. ודאי שאינכם מסכימים, אלא תטענו שצריך לקפל ולגלגל את המחצלת, ואם אי-אפשר, צריך לותר עליה לטובת הבית, ולהשליך אותה למרות גדלה הרב, כי גם אתם מודים שאין מודדים דברים על פי הגדל והפממות, אלא על פי הערך והחשיבות. הערכים והמוסר הם החשובים, ובמשל הם הבית. ההנאות והתענוגים הם הטפל, ובמשל הם מחצלת הקנים. זו דגמא של כלי שאינו שונה את הנזק הנגרם בגללו. העולם על כל תענוגיו אינו אלא מחצלת של אשליה הפרושה מאפק לאפק, ומציע מגוון שלם וססגוני של דמיונות הבל, והערך להתכופף כדי להתאים את הרצוי אל המצוי, הוא הבית שבתוכו צריכים בעלי הדעת לגור. הסבר זה נכון לא רק ביחס לערכים מול הנאות, אלא גם ביחס לאלה הדוגלים בפשרה, להשקיע בזה ובזה, וממילא עם ישראל המחנך לערכים הוא ה"בית", וכל הגוים ההולכים אחר מראה העינים, הם המחצלת. המוכן להתכופף כדי להתאים את עצמו לדרישות של הבית, זכאי להצטרף לגאולה באחרית הימים, אבל מי שמתעקש להשאיר בצורה הקשוחה והגאה שלו, הרי זה כמו שדורש שלכבוד הבליו יסתרו את הבית, ולא תבא גאולה לאנושות, אלא הכל ימשיכו בלבטיהם וספקותיהם עד סוף כל הדורות (מהרש"א).

חדושי אגדות מהר"ל

ספור הנוכח שבין רבי יהושע לזקני אתונה עורר בשעתו הדים רבים בעולם, ומטבע הדברים המשיכו חכמי אתונה לדון בו ובהשלכות שלו. על כן גם בבתי המדרש נתנו חכמי ישראל לדורותיהם את דעתם, והציגו זוויות נוספות בדיון שהיה שם. את אחת הדרכים המרתקות והמאקלות של המהר"ל, בבארו את כל הדיון, לא רק כהצגת השאלה של עם נבחר, אלא גם כהצגת התוצאה המתבקשת מכך, שהיא השאלה על דרך נבחרת.

הלך לבקש אשה

זקני אתונה, סוללי דרך הנצרות והכפירה, טענו שאת עקר כתר הפסד יש להעניק לשכל האנושי, שביכחו לצפות את העתיד ולתכנן את הדרכים, ביצד לבצע את התכנית ולשלוט במאורעות. והנה רואים אנו כאן שהם עצמם לא השכילו לצפות את הפשלו הציור שהם ינחלו בפגישה עם רבי יהושע. הם שמחו מאד על ההזדמנות לפגוש את חכם היהודים, בקשו לשאל על דתו ועל דעתו, ובעקבותיהם את בקורתם על הדתות בכלל ועל הדת היהודית בפרט, ואמרו לו: "החזק דאזיל למבצי אתתא" וכי, הרי אדם נושא אשה כפי מדרגתו, למי שחשוב נותנים אשה חשובה, ולשפל – שפלה, אין נותנים את בת-המלך לקבצן עני בן בלי בית. בכך רמזו לו שאפילו העולם הזה שהוא שפל, אפילו הוא לא נתן לישראל, ועל סמך מה אתם חושבים שתהיה לכם מדרגה יותר עליונה – עולם הבא?

הרוחניות – בתגילול של עם ישראל

רבי יהושע "שקל סבתא" = נטל יתד ונעץ אותו למטה ואחר כך למעלה, כלומר: יש לכם כמה טעויות! אתם סבורים שזו סכלות למבקש אשה חשובה אחר שלא התאימה לו אשה פחותה, אבל אתם טועים! לא רק שזו לא טפשות, אלא להפך! זו חכמה מפלגת. עוד אתם סבורים שה' לא העניק לבני ישראל טובה וברכה בעולם הזה, אלא מאפשר לנו לסבל עד בלי די, ומשאיר לנו אף ורק את העולם הבא, גם זו טעות! ואתם טועים בשתים! הטעות הראשונה היא שלא התאפשרה לו האשה הפחותה, לא בגלל שהוא עוד יותר פחות ממנה, אלא מפני שהיא אינה בת-מזלו, ודוקא האשה החשובה היא בת-מזלו, כי הוא חשוב, ולכן מבקש אשה חשובה, ואילו היו נותנים לו את האשה הפחותה, זה לא היה טוב, לא עבורו ולא עבורה, כי לא יכל היה להוציא קשר של קצמא

ביניהם, והם לא היו מבינים זה את זה. עוד אומרים אנו שלא רק העולם הבא שנידן לנו, אלא הטובות של העולם הזה גם אותם הועיד הקב"ה במיוחד עבור מקימי מצוות התורה. אבל הקב"ה אינו מאפשר להשתמש ללא הגבלה בשפע שמעניק העולם הזה, ולא מרשה לנו להתחסס אל העולם הזה ומנעמיו כירושה טבעית ומחלטת, כדי שלא נטעה להתחבר על הגשמיות. את השמוש שלנו בעולם הזה, תלה הקב"ה בזכויות ובחובות שלנו. טובת ישראל אינה דבר גשמי, ומעלתם רוחנית, נבדלת ואלקית, לכן כל החמרניות שמציע העולם הזה אינה מתאימה לנו, והיא אינה בת-גילנו, אנו מבקשים את העולם הרוחני, הוא בר-גילנו וראוי לנו, ואנו אכן זכאים לו, ומהעולם הזה נקח רק את הנצרך, שיועיל לנו לחיות בטוב ובשלום, כדי שהלב יהיה פנוי לעבודת ה', מבלי להסחף אחר עודפי שפע.

לונה ואינו פורע

בשאלת ההלואה ואי-עמידה בתשלומים, נסו זקני אתונה לתקוף את אמונת ישראל, האומרים שה' הוציא אותם ממצרים ועשה להם הרבה טובות ונתן להם את התורה ואת הארץ, כדי לעבד אותו ולהכיר בטובותיו. אתם לא עמדתם בצפיות ולא פרעתם את החוב! על כן נפרע מכם במשפט ולקח את ארצכם. איך אתם אומרים שיחזר ויוציא אתכם מהגוים, ויקח אתכם שוב לעם, אחר שהוא כבר מאכזב? וכבר שלח אתכם מארצכם! השיב רבי יהושע: אתם סבורים שהמלוח אינו עושה יפה, כשנותן למי שלא החזיר בעבר, אבל אינכם צודקים! זה מעשה נכון בהחלט! למרות שבעבר הוא הצריך לתבוע בבית-דין, הוא ילוח שוב, ולבסוף לא רק שיקבל את הלואה, ולא רק שיקבל חזרה את כל ההלואות הקודמות, אלא יממש רוחים גדולים והגונים. על כך הביא להם רבי יהושע את הפישל על האיש שהלך לאגס, שנדאי נמשיך לקצר ולא יבטל זמן, גם אם יש לו כבר פמות שאינו יכל לשאת, אלא יקצר ויאסוף עוד ועוד, עד שימצא פתרון כיצד לשאת את כל הפמות הגדולה שהצליח לקצר. בדיוק כך עשה אתנו הקב"ה! וממשיך להטיב עם האחרונים, גם כאשר הראשונים טעו לפעמים. כי לבסוף הוא ימצא את בני הדור האחרון, שיפרעו לא רק את החוב שלהם בעצמם, אלא גם את החוב של אבותיהם ושל אבות אבותיהם. זהו דור הגאולה שיזרח בו אור כבוד ה' באפן כל כך נפלא, שיאיר את כל מה שעמעמו כל הדורות. הכבוד שביאו בני דור הגאולה לקב"ה ולעמו, לא יהיה דבר פרטי שלהם, אלא תוצאה מתמשכת של כל אבותיהם בני כל הדורות, שלענת עתה נראה כאלו שאינם פורעים את החוב, אבל העבדה שבניהם יפרעו, תוכיח שכח הפרעון נמצא כבר אצל החורים, ומכחם באים הבנים לפרע את החוב ולהרבות את כבוד ה' בעולם. אצלכם הגוים זה לא כך, אלא אם לפתע יקום איזה דור של אנשים טובים, הגונים וישרים, הם נחשבים כעצמאיים לחלוטין, ולא היתה כל סבה להעניק טובה ובכרחה להוריהם ולהורי הוריהם, בגלל שבעתיד יקומו להם ילדים טובים, כי הם מנתקים מעברם, שהרי אצלכם אין רצף של דורות, אלא כל דור וכל מקום פועלים על פי שקולים אישיים, והחלטות מקומיות. על כן נאמר עליכם: "בזוי אתה מאד" (עובדיה א/ב), בארו חז"ל, שאינם מעמידים מלך בן מלך (ע"ז א/א). כלומר: אין רצף ולא קים אצלכם המשג "דור לדור ישבח מעשיך". לכן אין הגוים מסגלים להבין מדוע יש להעניק טובה ובכרחה לראשונים, על חשבון הטובות שיעשו האחרונים. רבי יהושע באר להם שאין האבות דור אחד ואנו דור אחר, אלא אנחנו ההמשך שלהם, ממשיכים מהיכן שצער הדור הקודם, ובונים את העקרונות שלנו על פי מה שהם הנחילו לנו.

הפרדה המליטה

חכמי הגוים עושים את ידיעת הטבע עקר, וטוענים בגאונותם שזולת מדעים גשמיים וחקי טבע, אין עוד חכמות, וגם אין צורך בעוד חכמות. הם אומרים שאת השכל האצילי בונה הנפש הגשמית, והחכמה יוצאת אל הפעל כאשר משתדלים לקנות משכלות, וזוהי הצלחת האדם. לפי דבריהם נוצר השכל המפשט מהגוף העכור, וממנו התפתח עד הדרגות הרוחניות העליונות. לכן אין הגדרה יותר ראויה להאמר על שכל כזה מאשר 'תולדה', תולדה אצילה לגוף גשמי נחשבת כמו ולד אמתי לפרדה עקרה. אבל לדעת חכמי התורה, אין הדבר כך, אלא הנשמה היא חלק אלקי, ואצילותה לא התגבשה מתוך החומר העכור, אלא האצילות חצובה מכסא הכבוד, והיא חלק מהנשמה עצמה, ובפרטים מסוימים היא דומה לקב"ה (ברכות א/א: "יושבת בחדרי חדרים"). האחד מהם הוא עבדת השארותה אחר מות הגוף, וגם בזאת אין הגוים מודים, אלא הם סוברים שמאומה לא נותר מהאדם אחר מותו, מלבד הזכרון שהוא בעצמו מצליח להשאיר בלב אוהביו, קרוביו ודור ההמשך, שאם הוא היה חשוב בעיניהם, הם בונים לזכרו פסלים ואנדרטאות, חורזים עליו שירים ואורגים ספורים. זוהי השארות הנפש של הגוי, שהחכם, המלמד וגבור החיל זוכים בה במנה גדושה, ולאיש ההמון אין אפשרות להתחבר לשם. אף אחד לא יקים פסלים לזכרו, לא יכתבו עליו ספרים, ולא יספרו עליו מאומה. אבל לפי האמת אין הנפש הגשמית יולדת את השכל, ובנדאי שלא את השכל האציל, האלקי והנבדל, זה שממנו באות מחשבות טובות, נקיפות מצפון וערכים, שהרי גם לבהמה יש נפש ואפלו קצת שכל, אף הוא אינו נבדל ואינו אציל, אלא הוא חלק מהתכונות הגשמיות של

הבהמה. הרי שהשכל האנושי אינו יליד הגוף והנפש, אלא יליד הנשמה, לכן חייבת להיות לו השארות נצח.

כשהמלח מתקלקל

הנשמה הנצחית והשכל הרוחני הם המלח שאינו מתקלקל לעולם, אלא נותר שריר וקיים, מפני שהם נבדלים לגמרי מכל דבר גשמי. אבל לפי דעתכם שהשכל אינו אלא תוצאה חמרית, ונשמה – אין! הרי שמאומה לא יכול להשאיר, ואכן לדעתכם אין השארות הנפש, כי שום דבר גשמי אינו נצחי. האמת אינה כן, הנשמה – חלק אלוהי ממעלה, היא נצחית, והיא זו אשר מעמידה את הגוף הגשמי, שיחזיק מעמד כל זמן שהיא נמצאת בו, ומזינה אותו, כפי שאומרים חז"ל: "הנשמה נתנת מיד משעת פקידה, שהרי אי אפשר לחתיכת בשר לעמוד שלשה ימים בלא מלח" (סנהדרין צא/א). הרי שהנשמה מגדירה כימלח' המקיים את הבשר. לכן שאלו: מלחא כי סריא = כשהמלח מתקלקל, במאי מלחינן ליה = במה מולחים אותו? והשיב: "בשליח פרדה". כנה את הכנת נפש האדם לקבל משכלות מפשטים בשם 'שליח', כי השליח מקבלת ולד, והנפש מקבלת משכלות. זקני אתונה טענו: "וכי יש שליח לפרד העקר"? אם מתוצרת הגוף לא יכול להוליד שכל, גם הכנות נפשיות לא יביאו תועלת ולא יעשו את מה שאי אפשר לעשות, וממילא אין שום דרך להגיע אל השכל. על כך השיב להם: לא כמו שאתם חושבים שהנשמה היא חלק גשמי באדם, לא ולא! אין הדבר כך! הנשמה היא דבר אלקי בעצמה, ויש לה קיום עצמי, וממילא לעולם היא לא תתקלקל! שהרי "מלחא מי סריא" = האם המלח יכול להסריח? ודאי שלא! הנשמה הרוחנית לעולם לא תתקלקל – עם הגוף או בלעדיו! היא יכולה לשמר שהגוף לא יתקלקל כל זמן שהיא סועדת אותו, וכשהיא נפרדת ממנו, היא מתקלקל והיא נותרת בטוהרת.

בית באויר

כששמעו זקני אתונה שלדעת חכמי ישראל, יש באדם חלקים שאינם גשמיים, הם שאלו: לדעתכם, חכמי ישראל, שהנשמה אצולה מהשמים, היה ראוי שדירת האדם תהיה במקום המתאים, דהיינו: באויר, בין השמים ובין הארץ, כך ראוי לפי מדרגת האדם שנפשו מהשמים וגופו מהארץ, צריכה דירתו להיות באמצע! לא בשמים בגלל הגוף, ולא בארץ בגלל הנשמה. אלא באמצע, ואמרו לו: "בנה בית באויר"! בקשה זו אינה משאגה, אלא היא מדיפה ריח לא טוב של התנצחות, כלומר: העבדה שהאדם בארץ, מורה שמדרגתו חמרית לגמרי, ונפשו אינה אצולה מן העליונים, שהרי מקומו של כל דבר מורה על מדרגתו וענינו. כוננתם בשאלה זו היתה להשפיל את האדם עד עפר, לא השפלה של עונה, אלא כזו הנובעת מרצון לחיות ללא דין ודיון, שפלות המאשרת מתירנות, ותפיסת העולם שמלבד חקים גשמיים אין מאומה, לא נשמה, לא תכלית ולא מטרה, מאפשרת רדיפה חסרת מעצורים אחר הנאות ותענוגים. זהו ה"עקרון" המסתתר מאחורי התפיסה הפילוסופית שמגורי האדם הנם אד ורק על פני האדמה! לא בשמים, לא בגן עדן ואף לא בגיהנם! המגורים שלנו על פני הקרקע מוכיחים שמכאן באנו ולכאן אנו הולכים, הכל מתחיל כאן ונגמר כאן, ובמשך החיים יש לתפס ככל האפשר. דעה זו היא הפך דעת התורה, המעניקה לאדם מדרגה יותר עליונה מן המלאכים. גם ביו רשעי ישראל טרם חרבו בית המקדש נשמעו זמירות ונניית פאלה, כשהם אמרו: "אכל ושתו, כי מחר נמות" (ישעיהו כב/ג). העבדה שהמות אורב מאחורי הפנה שחררה מהרשעים כל רסן, כי מלבד חיים גשמיים הם לא ראו לנגדם מאומה, ואם החיים מתחילים להיות קצרים, צריך לצופף בם את התענוגים, שבימים כתקונם אפשר לעשות לאט לאט.

הביאו טיט ולבנים לאויר

כאשר זקני אתונה הציעו מגורי אנוש במקום ממצע שבין הרוחני לגשמי, באר להם רבי יהושע את טעותם, שהאדם אינו מלאך, והוא לא יכול להיות מנתק מכל המערכת הגשמית הסובבת אותו. לכן אמר להם: "העלו לבנים וטיט". זקני אתונה שאלו: "האם אפשר להעלות לבנים וטיט לאויר"? כלומר: האם ישנה אפשרות לרומם את האדם יחד עם כל סביבתו, ולקבץ אותו היכן שאין גשמיים? לא אכל ולא שתה? בשאלה זו טמון עמק נוסף: האם נתן להעלות את המוסר האנושי לדרגות רוחניות? אם כן, צריך לא רק האדם להיות בין שמים וארץ, אלא כל סביבתו צריכה להיות שם. זקני אתונה טוענים שלפי טענת היהודים, ההגיון מחיב לקבץ את דירת האדם בין השמים ובין הארץ. הסביר להם רבי יהושע, שבאפן עקרוני, הצדק אכן אתם! שם באויר מקומם של האנשים השלמים! אלא שאם רגליהם נאלצים הם להשאיר על הקרקע, אבל ראשם ושכלם אכן באמת נמצאים במרומים, כפי שפאמר על משה רבנו: "איש האלקים" (דברים לג/א). בארו חז"ל: "חציו התחתון איש, וחציו העליון אלקים" (דבר"ר יא/ד). לכן הזכיר רבי יהושע את אחד משמות הקדש, והעמיד את עצמו במקומם הטבעי של בני המעלה – בין השמים ובין הארץ,

היכן שנמצאות כל המחשבות של הצדיקים עובדי ה', והרי כל הגוף אמור להגדר אחר המחשבה, הרצון והשאיפה, אלא שבאופן מעשי אי אפשר להעלות את הגוף החמרי למרומי האויר, אבל כך ראוי היה להיות, כמו הרבה דברים שהם ראויים להיות על פי חקי השכל, אלא שהחמר מעכב. אלה הם הלבנים והטיט, שאינם יכולים להיות במרום, אבל אם היה החמר מוכן לכך, בנדיא שהוא לא היה מעכב את האדם להגיע להיכן שהנשמה צריכה להיות.

אמצע העולם

זקני אתונה שמעו זה עתה שני דברים חדשים: שנשמת האדם היא אלקית, ושחיה מעניקה את השכל. מתוך שתי הנחות אלה באה השאלה: "היכן אמצע העולם"? כלומר: לפי דברך שנפשו האדם אצולה מן העליונים ונשמתו היא אלקית, אמור האדם לדעת את מה שיודע האלקים, וכיצד יכול להיות שאנחנו לא יודעים הכל? לדעת חכמי ישראל זו אינה שאלה, כי לפי המדרגה האנושית הפחותה, אנחנו רחוקים מלהיות כאלקים, ולא צריך לדעת הכל. הרבה מאד דברים אין האדם יודע, ואינו יכול לדעת, אלא את כל מה שהקב"ה אפשר לנו לדעת, הוא גם העניק לנו כלים כדי להגיע אל אותו ידיעות. החל בהגיון הפשוט של קל וחמר ובגית מסקנות של דעת, המשך דרך התבוננות בחכמת הטבע וחקיו, וכלה בתורה הקדושה, ברוח הקדש ובידיעות נבואיות. אבל את הידיעות הללו צריכים אנו לקבל מאיזשהו מקור, והן לא נמצאות בתוכנו כתכונות טבעיות, וכמו שהגוף יודע מעצמו לעפל את המאכלים, להשמר ממחלות, להצמיח שער וצפרניים, להעלות ארוכה לפצעים, ושאר ידיעות טכניות מפלאות המטבעות בתוך הגוף. את ידיעות החכמה לא העניק הקב"ה לבני האדם כדבר המובן מאליה, אלא עלינו להתאמץ כדי להגיע אליהן, והרבה יותר דברים ממה שאנו יודעים, השאיר הקב"ה שלא נדע, ואת חלקם הגדול גם לא נוכל לדעת. אבל לפי גאות הגוים הסוברים שעם שכלם הם נצליחו להגיע לכל מקום ולשלט בכל, כשנודע להם שהשכל הוא אלקי, מיד נצתה בהם תשוקת השלטון, ובקשו לדעת היכן מרכז העולם, איפה אפשר להציב תותח על שיהיה איום על כל יושבי תבל. מה היא נקדת הכבד שתכריע אותו, מאיזה צד אפשר להשתלט עליו, להזיז אותו, לעצור או להאיץ, ושאר שאלות טכניות של רצון לאחוז את כל פדור הארץ בידים, ולשלט על כל יושביו. גדול חכמיהם אמר לקיסר: "תן לי נקדת משער, ואזיז את פדור הארץ" (ארכימדס). כשזקני אתונה פגשו ברבי יהושע ושמעו על גדל שליטת חכמי התורה בטבע, נצתה בלבם התשוקה להגיע לכאן השגים.

כאן הוא אמצע העולם

רבי יהושע באר לזקני אתונה שנקדת האמצע היא תאורטית, ולא מקום שאפשר להציב עליו תותחים. כהמחשה לכך הראה להם על מקום פלוני שהוא אמצע העולם. אם אין אפשרות להוכיח או להכחיש קביעה זו, סמך שהיא אינה ענין לבני האדם, ובאופן עקרוני כל נקדה על פני תבל יכולה להיות כן האמצע ולא האמצע, כי אם אין לנו צרך לדעת זאת, הרי שלגבי בני האדם אין אמצע! מאידך כן אפשר יקבע מישורו על מקום פלוני, שהוא האמצע, תחשב קביעתו כנכונה, אלא אם כן תהיה לזקני אתונה אפשרות להוכיח שזה לא כך, או למישורו אחר תהיה אפשרות להוכיח שזה כן כך. אזי יש אמצע! אבל אם לאף אחד בעולם אין אפשרות לדעת או להכחיש, אזי אין אמצע, והקביעה: "כאן הוא האמצע!" לא נחשבת רק כאולי נכונה ובלתי נתנת להכחשה, אלא זו הופכת להיות קביעה נכונה, גם בלי להוכיח, כי לא יכול להיות אמצע אמיתי ומחלט לדבר שאיש בעולם אינו יכול לבדק, למדוד ולדעת. לכן אמר: אם אינכם מאמינים, הביאו חבל ומדדו! זו אינה הכחשה או דחייה, אלא קביעת מעמד לידיעות הנחוצות והבלתי נחוצות של בני האדם.

באר במדבר

בטענת הבאר במדבר היתה פונתם להוכיח את השפלות האנושית הטבעית, ומיישתינה בנהרות אשר מחוץ לעיר, והרחק מישוב בני האדם נחשבים בעיני זקני אתונה כהוכחה שהעולם מתנהל במקריות והאדם אינו מרכז הבריאה, ואמרו: אם האדם חשוב כפי שאתם אומרים, שנשמתו אצולה מן העליונים, והיא מקרינה תחושות לגוף, למודע ולתת-מודע, אם כן ראוי שיהיה מטפל בהשגחה פרטית, וכל עניניו יהיו מסודרים באופן הנעלה והרצוי ביותר, כפי הראוי למעלת אורח רוחני ממרומים המופיע בעולם הגשמי. למען כזו נשמה נכבדה צריכה באר המים להיות בעיר והפרנסה קלה, פשוטה ובקרבת מקום, ובכך יהיו עניני האדם מסודרים כראוי, כפי שמסדרים כל המלאכים בשמים, כי הם במקומם הראוי, וכל עניניהם נמצאים בדיוק כפי שהם זקוקים. בשביל כזו תופעה נכבדה אנושית בין בעלי החיים הפחותים, צריכה היתה הבאר לרדף אחר האדם אל תוך העיר, היכן שצריכים אותה, ולא ביער ובשאר מקומות אשר מחוץ לעיר, היכן שאין בני אדם. על זה השיב להם: "עשו חבלים מתפוררים", את הפרנסה התאים הקב"ה למדרגתו המיוחדת של

כל אחד ואחד בנפרד. אף שיש לאדם נשמה עליונה, למרות כן הוא גשמי, ולא אצל כלם פועמת הנשמה באותה מדה ובאותו תקף. לכן לא יכול להיות לאדם חבור של קבע אל מקורות המזון והשפע, רק דרך 'פארי' של סבין – יותר מתפורר או פחות מתפורר, אך אינו מחבר חזק. אבל הצדיקים אכן נקשרים אל הבאר בחבלי ברזל, כגון מה שנאמר על רבי חנינא בן דוסא, שהוא זכאי אמנם רק לקב'חרובים, שזהו אכל בסיסי ופשוט, אבל את המנה הזו הוא יקבל גם בעתות רעב ומחסור (ברכות יז/ב). כי ה"באר" של הצדיקים אינה קשורה אליהם בפארי, אלא בחבלי איתנים, כי בקרבם מדגשת הנשמה הרוחנית יותר מהגוף הגשמי.

ריחים שבורות

בשמע זקני אתונה על גדלות האדם, הם הציגו טענה חדשה, על ריחים שבורות, כלומר: לפי דבריו שיש לאדם מעלה כה עליונה, אם כן כיצד יכולים להיות חסרי מזון? למעלת האדם לא ראוי להיותו רעב לעולם! יכול להיות יותר פרנסה או פחות, עשר או עני, אבל כיצד יכול מי שדומה למלאך להגיע לחרפת רעב? כיצד נתן להעלות על הדעת את אחד מבני המלך גוסס ברעב בארמון ולמרגלות אביו? כתשובה לשאלה זו נטל רבי יהושע חתיכה מאבן הריחים, כלומר: מהריחים בעצמם אמורה לבוא הפרנסה, ולא ממקום אחר, כאן היא נשברת וכאן מתקנים אותה. אם כן המלך גוסס, צריך לבדוק מדוע הוא לא דאג לעצמו לאכל, ולא להטיל אשמה על צות מביני האכל בארמון. בכך המחיש רבי יהושע לזקני אתונה שההשגחה אינה מעניקה שפע בעוון, היא מתאימה את עצמה לא למה שהאדם רוצה, אלא למה שהוא צריך. פעמים רבות אנו סבורים שאנו זקוקים לדברמה, והקב"ה יודע שזה אינו לטובתנו, כגון מה שנאמר: "יש עשר שמור לבצעליו לרעתו" (קהלת היב). כך גם העני והמחסור, הוא ודאי קשה, אבל לפעמים ישנם הזקוקים לכך, כדי לשבר גאונה, או כדי להכרית קטרוג, או כדי לגבש אחים לצרה, כפי שהקב"ה בעצמו מגדיר את הקשיים שהיו לבני ישראל במצרים, כ"כור הברזל" (דברים ד/כ). מאזן הזכויות והחובות האנושי אינו רק כמה לתת, אלא גם אם לתת או לא לתת. המזונות התלויים בגשמי שמים, הם הריחים הסובבים, אבל המבקשים יותר ממה שמגיע להם, עוזבים את מקום הפרנסה המצמצמת, באשליה שבמקום אחר יהיה להם יותר שפע, ושם הם גוועים ברעב, כי הם עזבו את החבל הדק והמתפורר שאמור להביא להם מזון מצמצם, והלכו להיכן שאין מאומה. לכן אמר: "שזרו לי חוט מהאבן", דבר זה אי-אפשר מפני שהאבן אינה מקבלת שנוי, ולא נתן לעשות ממנה חוט דק, כלומר: לא ליד האבן מחליטים למי תבא הפרנסה וכמה, לא שפת הבאר הוא מקום הדיונים על השפע, ולא על פי ראית אנוש קובעים על מעלות וחסרונות הרעב והשבע, את כל זה מחליטים בשמים, וכאן רק מקבלים או לא מקבלים.

ערוגת ספינים

השאלה על ערוגת הספינים נסובה על ציר הרשע המפרסם של הגוים, המבקשים להזכיר שאין השגחה פרטית, והמארגעות הצומחים בעולם הם מקרים רעים חסרי שליטה, הנקראים 'ספינים', ומשך דספיני הם גזרות רעות של מארגעות עורים וחסרי הבחנה, המפכים על זמין ועל שמאל, וצומחים בעולם מפל עבר. כלומר: אין דין ואין דין! ואין איש היכל להשמר מגזרות רעות, כי הן נוחות בלא הבחנה. על דבר זה הרבו הפילוסופים להביא ראיה שענין האדם אינו מסדר, שהרי מתחדשים בעולם הרבה דברים רעים, והרבה הפתעות בלתי מתכננות. על זה השיב להם: את האיסדר מבטלים "בקרנא דחמרי", כלומר, בגדלות החמר ובחשיבותו זוכים להשגחה פרטית המבטלת את ערוגות הספינים ואת הסתר הפנים השולט. 'קרן' מורה על גדלה וחשיבות, כנאמר: "וקרני ראם קרניו" (דברים לג/ז), וכן: "ויגרם קרן משיחו" (ש"א ב/ו). ברוממות האדם הוא מבטל מעצמו את שליטת הרצונות החמריים, על כן גם מהשמים נוהגים אותו במדה זו, ומבטלים ממנו את שליטת החמר.

קרן חמר

על כך התפלאו זקני אתונה: "וכי יש קרנא לחמרא"? אין לאדם החמרי קרניחוד וחשיבות! הוא נחות! על זה אמר רבי יהושע: לא נכון! יש גדלות האדם! "וכי יש משרא דספיני", רעה אינה צומחת! אין ערוגת ספינים! כל דבר רע הוא עצמאי, מקומי, חסר שרשים, מתפוצץ, מצטמצם ונעלם! בעולם מתהוה רק טוב! הרע הוא בבחירת האדם! ונמצא היכן שמפריעים לטוב להגיע, משנה מעשיו וחוטא. הרע הוא כמו חשד! כשעוצרים בעד האור להכנס, הנה החשד. לא מתהווה גזרות רעות מאליהן! מצד הקב"ה אין רע! "אין מיתה בלא חטא ואין ישורים בלא עון" (שבת נח/א).

ביצים לבנות וגבינה לבנה

שלוש השאלות הקודמות מתייחסות לסדר האדם. תחלה שאלו על הבאר הכוללת את כל סוגי השפע, שאמורים להיות לטובת האדם. אחר כך שאלו על מחסור במזונות, ואחר כך על הרעות המתהוות בעולם וצומחות פציונה של סכינים. אחר ששמעו תשובה על שלש שאלות אלה, הביאו לפניו שתי ביצים, ובכך שאלו: אתם אומרים שבני ישראל קרובים אל ה' יותר משאר האמות, זה לא נכון! אין כל הבדל בין בני כל העמים! כשם שבביצה אין הבדל בין תרנגולת לבנה לשחורה, כך אין הבדל בין האמות, למרות ההורים השונים שלהם. אמנם אבותיכם היו צדיקים וחכמים, ה' הוציאם ממצרים ונתן להם את התורה, אבל זו אינה סבה שימשיך להיות שנוי לטובה אצל התולדות, וכל מה שאתם יודעים על מעלת ישראל, הכל היה בעבר, אצל האבות. בנייהם ובני הגוים – כלם ביצים לבנות! הראה להם רבי יהושע שני גושים של גבינה לבנה ושאל: איזה גבינה של עז לבנה ואיזה של שחורה? בכך באר להם שבחלב ובגבינה אכן אין הבדל של איזו עז או פרה הוא היה, פי הוא אינו אלא פרש, אבל הבנים אינם פרש של האבות, אלא תולדה, והם נחשבים כמו יד הארקה של הוריהם, שדרך בנייהם ממשיכים ההורים לפעל ולעשות גם אחר שהם כבר נפטרו. בבנים קיים הבדל מאד גדול, בין תולדה של צדיק לבין תולדה של רשע. פער גדול ועצום יש בין בנים לעם שעבד את ה', לבין הבנים של עם אשר לא רק שלא היו צדיקים, אלא אפילו לא ידעו מה זה צדיק, לא הם ולא בנייהם משפילים להבין את ההבדלים בין צדיק לרשע. דווקא הביצים מוכיחות את ההבדל בין הורים לבנים שחורים, שהרי מביצתה של התרנגולת הלבנה עתיד לצאת אפרוח שגם הוא יהיה תרנגול לבן, וביצתה של התרנגולת השחורה תעמיד דורות של תרנגולים שחורים, כי ביצה אינה הפרשה אלא תולדה ותוצאה! ובדבר כזה קיים הבדל ברור בין בני הצדיקים לבין בני הרשעים. אפילו בבמהמות, בחיות, בעופות ובשרצים, תמצא שהבנים דומים לאבות – בניו של עכבר קטן ורזה יהיו קטנים ורזים ושל גדול ושמן יהיו גדולים ושמינים, כך זה גם אצל הכלב והסוס, וכל שכן באדם, ודאי שהתולדה מתדמה להורים ומתייחסת אל האב, וקניניו הנפשיים והרוחניים עוברים בירושה ובתורשה לבניו ולבני בניו. בניו של הצנוע – צנועים, ושל איש החסד – אנשי חסד. הקב"ה בעצמו מעיד בכך ומכנה את בני ישראל: "מאמינים בני מאמינים" (שבת זא/א). זהו ההבדל בין ישראל שהם תולדות האבות הקדושים, לשאר אמות, שהם תולדות של נואפים, גנבים, שודדים, פולשים, רוצחים בדם עשוקים, או סתם בני בלי שם ובלי זהות. אין לבני האמות יחוס אבות, לא מצד האבות אל הבנים, ולא מצד הבנים אל האבות. להורים אין יחוס, וממילא לא יכולה להיות להם את התכונה להעביר יחוס שאין להם, ואפילו אם פעם נמצא איזשהו גוי מרום, ישר ועושה חסדים, בניו אינם משפילים להשתמש בכזה סוג נכס.

אפרוח בביצה

עוד שאלו: אם הנשמה היא אלקית ולא חלק בלתי נפרד מכל מערכת הגוף, אלא היא אורחת הבאה ממרום, אם כן, אפרוח שמת בתוך הביצה, להיכן פרוחה נשמתו? האפרוח משמש כאן כמשל, כי איש לא חשב שגם לתרנגול, לעכבר, לזבוב ולתולעת יש נשמה נצחית האצולה מכסא הכבוד. במשל זה הציגו זקני אבותינו את דעתם החמרנית, שנפש האדם אינה אצולה מה', והיא לא חוזרת לשמים. אפילו אם באפו חלקי הם יספימו להודות שאולי חכם וצדיק, שהצליח לצאת מהחמריות, ולפתח בקרבו נשמה משפלת השואפת להתקרב לשמים, גם הוא לא ינחל גרעין נצחי, במיתתו נשאבת הנשמה אל מקום שאיפתה, רק הסובבים זוכרים אותו לטובה. אבל שאר המון העם, השקועים בחמר, או ילדים שנפטרו בטרם לפשו את שכלם, כיצד לפתע תפרח הנשמה למעלה לשמים? הרי כשעוזבים אבן היא צונחת כלפי מטה – אל מקום שאיפתה, ולא לשמים. כל מי שמת בעודו במדרגה חמרית, הרי הוא כאפרוח שעדיין בתוך קלפתו, ולא יצא לאויר העולם, מאחר ולא השתמש בשכל, הוא שקוע בחמריות, כשהוא מת, החמריות שלו אמורה למנוע בעד הנשמה מלשוב אל האלקים אשר נתנה. זו דעת הפילוסופים שאם יש השארות הנפש, הרי שזה חלקי בלבד, ושיד רק לשכל, ואצל פשוטיהם והקטנים היא אינה קימת כלל.

השארות הנפש

מאחר והנשמה של כל אחד ואחד היא רוחנית וחצובה מכסא הכבוד, צריכה כל נשמה ונשמה של כל אחד לחזר לשמים, לכן השיב רבי יהושע שגם נשמתם של פשוטי העם שואפת למרום, שהרי "מהיכא דעל נפיק" – מהיכן שבאה יוצאת! – היא באה מלמעלה, ולכן היא שואפת לחזר אל השורש, שהרי הנפש והנשמה הם ישויות רוחניות נבדלות מכל דבר גשמי, לפיכך אין להן מגבלות. הנשמה יכולה להקנס ולצאת גם דרך קלפה שלמה, גם דרך דלת סגורה, וגם דרך גוף גשמי, ולהמשיך לשאף כלפי מעלה, גם אצל מי שכל חייו היו לו רק שאיפות גשמיות.

כלי שאינו שוה את נזקיו

אחר שזקני אתונה שמעו מרבי יהושע, שהנשמה היא רוחנית ואצולה מכסא הכבוד, ויש לה אפשרות לחדר אל הגוף ולעזב את הגוף, ויש לה שאיפות רוחניות, והיא נותרת אלקית, הם לא הסכימו עם זה, ולכן שאלו: כיצד זה יכול להיות שהאדם הגשמי יקבל נשמה אלקית? אחוי לן מנא = הראה לנו כלי דלא שווי חבילי = שאינו שוה את נזקיו! היכן יש תופעה בעולם שיעניקו לדבר כזה יקר קפסות שמירה כה פחותה, חלשה, שברירת וחסרת ערך? הרי האדם "עיר פרא"! (אויב יא/ב). למה לא העניק הקב"ה לנשמה גוף יותר משבח ועמיד? וכן למה לא אפשר לנשמה שליטה על הגוף? למה האדם נברא בגוף שאינו די חזק ומאריך ימים בשביל הנשמה, ולמה הוא נברא עם תכונות שאינן מתאימות לנשמה? וכן מדוע שכלו אינו פורץ ומאיר? למה השכל הוא בכלל בלבד. אם היתה נשמתו אצולה מן העליונים, ראוי שהיה נברא לא כבהמה, אלא כמלאך! ששכלו יהיה בפעל ממש, כמו כל המלאכים. במצב הנוכחי העלוב והנשלט, אין הנשמה שוה את המערכת הפועלת סביבה, אפילו לא את הגוף המרכב והמתחכם הנושא אותה, ולא את כל המערכת העולמית שהגוף נמצא בתוכה ונזון ממנה. כמו כן לא יתכן שהנשמה היא אלקית, כי אם כן הרי שהגוף הוא מרכבה לדבר אלקי, ומדוע הוא כל כך פחות? פגיע, עלוב? נגרר, חשוף למארעות, רגיש למחלות וממתין למות? והרי לא יתכן ליצר כלי שאינו שוה את הנזקים שהוא עושה סביב. הראה לנו דוגמתו! היכן יש כלי שאינו שוה את הנזקים שהוא מעולל? מי עושה קפסה מזגב לתכשיט מחימר מתפורר? ומי עושה קפסה מחימר מתפורר לתכשיט מזגב? למה לרצונות רדודים יש גוף מרכב ונשמה אצילה שאינה משתלטת על הגוף? לדבריה שהנשמה היא אלקית, היה ראוי שהיא תקבל גוף בריא יותר, ושהיא תתגבר עליו, ולא הגוף הנגוי יתגבר על הנשמה העליונה.

מחצלת פרושה

רבי יהושע השיב במשל פשוט: זה כמו מחצלת פרושה בפתח צר. אם מנסים להכניס את המחצלת כמו שהיא, צריך לקלקל את הפתח, זהו דבר שאינו שוה את החבלה הזאת, כי המחצלת זולה והבית יקר. אבל אפשר לכוף את המחצלת, לקפל אותה, או לגלגל אותה לגליל קטן ונח להעברה, להכניסה מבלי לחבל את הפתח, ובכנים לפרש אותה לכל ארץ ורחב החדר. משל זה מדמה את הנפש הפועלת למחצלת פרושה, וכאשר הנפש בכח, היא דומה למחצלת מגלגלת, שאפשר להכניס אותה לכל מקום, ולפרש אותה בדיוק בהתאם לצורת החדר, גדלו ולכל החפצים הנמצאים בו, ולהשתמש במחצלת זו בכל עת ובכל שעה, בדיוק לפי הצורך השונה והמיוחד של כל חדר וחדר. כך גם הנפש, ה' נתן בכל אחד ואחד מאתנו נפש המתאימה במיוחד לו, וגם בתוך כל אחד מתאימה הנפש ממצב למצב, לפעמים אוחות בנו שמחה, לפעמים עצב, לפעמים גיפות ולפעמים מרץ, וכן שאר מצבירוח משתנים הפועלים בערבוביה. ה"מנוע" צריך לפעל בהתאם, ולא כמחצלת קשוחה העשויה בולעץ בלתי גמיש ובלתי מתחשב. הקב"ה לא "חבל את הבית", ולא נתן לכל בני האדם נפש אחידה נקשה, גאותנית ובלתי נתנת לשנויים, כאלו שהיינו פליחרס אחידים היוצאים מבית היוצר, ומכשירים הנוצרים בדפוס אחיד. כדי שזה לא יהיה כך, נפח הקב"ה באדם נשמה שהיא בכח ולא בפעל, היא גמישה ומסוגלת להפנס אצל כל אחד ואחד, בדיוק בשקעים והבליטות המיוחדים שלו, וכך היא אמורה לשתף פעולה ביציאה אל הפעל, עם הצרכים והרצונות, הרצוי והמצוי, על פי השכל, התנאים, המקום והזמן.

הבאת זקני אתונה בספינה

רבי יהושע נאלץ להכניס כל אחד מהם בחדר נפרד, לא בגלל שהוא התחכם להשתמש בשיטת "הפרד ומשול", אלא כדי לבטל מהם את העצמה המצטרפת מהרפז של כל הצות המגבש, מפני שאין החכמה ראוייה אלא רק לישראל, כמו שאמרו חכמים: "עשרה קבין חכמה ירדו לעולם, תשעה נטלה ארץ ישראל" (קידושין מט/ב). החכמה של הגוים, אינה לפי הכללים המחלטים והסדר הקבוע שהקב"ה הטביע, אלא בהתאם לצרכי הזמן והמקום. כל זמן שגוי חכם משתמש בשכלו כדי לשפר את התנאים הגשמיים, או כדי לחפש תרופה, או שאר אפני רוחה לאנושות, זה טוב, גם כאשר נפגשים שנים או שלשה חכמים, ודנים בבעיה שהם מתמודדים איתה, ומנסים למצא לה פתרון, אם הם אנשים טובים ויש להם כוונות טובות, הם עשויים להביא ברכה לעצמם ולסביבתם, וזהו ישוב העולם, בין אם הם דנים בנושא רפואי, בטחוני, פיננסי, או בפתרון בעיה אחרת, הכל טוב. אבל כאשר ששים חכמים נפגשים במיוחד כדי לבדק את חקי החכמה, להגדיר אותה, להרחיב את כלליה, להעצים אותה ולהאדירה, זה יגרם תוצאות לא טובות, שהרי לעשו נאמר: "על חרבך תחיה" (בראשית כז/מ). הענקת עצמה בידי תביא שפורים לחרב, כח למלחמה ועצמה להרג. כאשר כמות כזו של חכמים נפגשים לצורך הרחבת החכמה, הרי שהתוצאה לא תהיה הרחבה אלא החרבה. המסקנות יציתו בקרבם את רגש השלטון וההשתלטות, דבר שאכן מיד בא

לידי בטוי, ואכן נראה בהמשך שזקני אתונה העזו פנים כנגד המלך, והרי תפקידו של המלך הוא לסדר ולהוביל, "מלך = מהלך". כאשר הקשו פנים נגד המלך, מורה שהחכמה שבהם יוצאת מן הסדר.

עפרהמולדת

עם נטילת זקני אתונה לארץ ישראל, עשה רבי יהושע עוד כמה הכנות, כדי שאחר כך יוכל לשלט בם, ולשם כך לקח אתו את אדירת ארצם ותרבות מולדתם, ואפשר להם להגיע כדי להתייבב לפני המלך עם האדירה שהרגלו בה, כגון שהם נותרו עם התלבשות האחיזה שלהם, הביאו אתם את המאכלים האהובים עליהם, את ספריהם ואת שאר האביזרים שהם הרגלו להם, כל זה מגדר בפי חכמי התלמוד, שהוא הביא אתו את עפר ארצם, דבר המגבש אותם לחטיבה מלפדת של גאונים. יש לכך מעלה, כי זה מאפשר להם להביע את חכמתם בלי רתיעה וחשש, אבל מאידך בגלל זה מביטים הם על תושבי המקום בהתנשאות ואף בבוז. לחכמתם אכן לא נגרם שבוש, אבל להם עצמם נגרם שבוש גדול, כאשר גאותם הרקיעה והם העזו את פניהם כנגד המלך. בגלל גבושם והעבדה שגם בארץ ישראל הם המשיכו לדור על עפר ארצם, הם חשו את עצמם לגמרי בבית ולא בגלות, לכן הם העזו פנים נגד המלך. אין זאת אומרת שהם עשו איזשהו משגה, ונכשלו בטעות של חצפה מפלגת שאינה מתאימה להלך רוחם, ההפך הוא הנכון! הם התנהגו בדיוק כפי שצפוי היה שהם יעשו, ורבי יהושע בחכמתו הצליח לחשוף את עמק צפונות לבם, שאם היה אומר זאת למלך, מבלי להמחיש לו את גדל החצפה שלהם, המלך לא היה מאמין לו, אבל אחר שרבי יהושע אפשר להם להתנהג בטבעיות, כאלו שהם בארצם ובמולדתם, ראה המלך את גדל הסכנה שבגבוש חכמה שלילית כזו, והורה לפזר את חלפוד הזה, ולקבץ בו חק שהם יהיו יותר כפופים להוראות השלטון. [ההסטוריה יודעת לספר שתחלה היו בתי האלפנה באתונה עצמאיים לחלוטין, ואחר כך הם הפכו להיות כפופים לשלטון והחלו לשאת אפי של קדם-צבא, כנראה שהדבר היה בשלבים, וכאן מצין שלב אחד בתהליך].

ספל מים ממרכז הים

הנחלים, הנהרות ושפך קצף מיהגשמים זורמים ללא הרף אל הים, נבלעים בו, והים אינו גולש, כנאמר: "כל הנחלים הולכים אל הים, והים איננו מלא" (קהלת א/ו). הים אינו מקום ישוב, על כן הוא קשור להעדר, וכל מה שנדבק בהעדר, נבלע בו. מצד מהותם לא היה לזקני אתונה תכונות אנושי מהותי, אלא רק הצגה והעמדת פנים. בתוך הפנימיות שלהם ישנה רקנות, והם קשורים להעדר, עניינם היו צרות, גאותם הרקיעה שחקים, דבורם גבוהה גבוהה על ענייני מוסר וערכים, לא אמור היה לכל אותם בעצמם בהטפות המוסר שהם הביעו במתק לשון ובשפה מהקצצת. בתוככי לבם שלטה השחתה מרבה, שופטיהם היו מגנים את השחד בפייהם, ונוטלים אותו בידיהם (שבת קטז/ב). בלילה חוטאים וביום מוציאים להרג את מי שעשה בדיוק כמוהם (ויקרא יג/ה). העבדה שהם היו דבוקים ביותר בכל פחיתות והעדר, עדן לא עשתה אותם לבעלי אישיות חצויה, שהרי חוטאים רבים דבוקים בעברות, ולבם שלם עם מעשיהם השליליים, אבל זקני אתונה בגאונותם לא הסכימו להודות בחטאיהם, ונאלצו להיות בשני עולמות סותרים – מעמיד פנים של אנשי מוסר וערכים, ומתגנבים בהחבא לכל מרכז של סחי ומאוס. פצול זה גרם שפח ההעדר הקים בעולם התגבר עליהם, וזהו שמי האוקינוס גרמו להם למועקה, יאוש ועצב, מפני שחכמתם היא חיצונית ולא קשורה לנפש, לנשמה, לאישיות ולנצח, לכן פחיתות קלה פלשה מעיבה מיד על מצב רוחם ובקלות גורמת להם לעצבות ולמרה שחורה. כגון שדלגו להם את שעת הארוחה, או שהיה להם יותר מדי קר או חם, או שמישהו בזה אותם, או כל מועקה חיצונית קלה אחרת, והנה הם כבר זועפים וחסרימנוחת הנפש. אבל רבי יהושע הנמצא במדרגה של 'יש' מלא, יכול היה לטול את מי האוקינוס מבלי שהם יתגברו עליו. את מה שארע שם תארו חכמי התלמוד בלשון פיוטית ומליצית, שרבי יהושע נטל את מי האוקינוס, אבל בפעל כול מבחן כזה להתרחש בהרבה מאד אפשרויות, כגון פחד מפני עתיד געלים, השתלטות של דמיון חולני, חסר אפשרות להתמודד עם הפתעה מכאיבה, הודעה על מחלה קשה, פגישה עם חיה מסכנת, תחושת רעב או צמא וכדומה, כל אלה מכריעים בקלות את מי שחכמתו נמצאת בדמיון, ואינו קשור למערכות עולם אמיתיות.

עמדו מענים לפני הקיסר

המבחן של רבי יהושע הצליח, והתוצאות לא אחרו לבוא, כאשר זקני אתונה הגיעו עצובים אל הקיסר, למרות שאיש לא ענה אותם ולא עשה להם כל רע, אך כאשר הם גלו שלא הכל הולך כפי שהם רצו, וכשמערכות העולם אינן פועלות על פי הכתבתם, התפוררה גאותם וחשך עליהם עולםם האנוכי וצרה-העין, עד כדי דפאון פתולוגי קשה, שאין הם מסגלים לדבר עם המלך ולענות לו על

שאלותיו, תופעה הפוקדת את כל המפנקים שמעולם לא התמודדו עם קשיים. זה מורה על פחיתות ושלילות, שכאשר הם נמצאים ברשות אחרים ואינם יכולים לפעל כצות ולהתגאות, הם לפתע כבר אינם יכולים לדבר כלל. אכן נראה בהמשך שכאשר רבי יהושע נתן עליהם מעפר ארצם, ואפשר להם לחזור לאוירת השחץ שהרגלו בה, מיד הם התאוששו. זו אינה תכונה שכלית, אלא תוצאה של טבע גשמי, הקים אצל בעלי החיים, כמו כלב, שבחצר אדוניו הוא מרגיש את עצמו כאלו היה אריה, ותוקף ללא מורא. אף כשהוא אינו במקומו, הוא מפשיל את זנבו בבושה, ואינו מעז אפלו לנבח (עירובין סא/א). תלמידי חכמים שלמדו להשליט על עצמם את השכל, לא להתפש להשתלטות הרגשות, ולהתמודד עם קשיים, גם כשהם בבית המדרש הפיטי שלהם הם מתנהגים במתינות ופשוטות, ומתחזקים לותרות והסתפקות במעט, כשהם עוברים להיות רשות אחרים, ממשיך השכל להוביל אותם, ואינם מאפשרים לפחדים להשתלט עליהם ועל הלב מחשבתם, ובודאי שלא להיות מדכאים ואמללים, ולא זקוקים להפגס לאוירה של ארצם ומולדתם כדי להתאושש, כפי שאכן התנהגו היהודים לכל ארך הגלות הקשה, התגעגעו לארצם, אף תפקדו בגלות כאנשים גאים ובריאים בגופם. העקרון של השארות הנפש ונחיות הנשמה, אינו מתחיל אחר המוות, אלא שאחר המוות הוא ממשיך, מי שמפסיל לפתח בקרב נשמה איתנה ונפש חזקה, שאינה משתנה בגלל שנויים חיצוניים, גם השנוי שביציאת המוות, לא אמור לשנות בה מאומה (עד כאן ע"פ מהר"ל).

הגר"א – "רוח המושל"

לא נתנו בת"זוג

הגר"א התייחס לאגדתא זו בתוך באור קצר על כמה אגדות, שאותן ערך הרב אהרן פלדמן שליט"א בטיב טעם ודעת, ועשה מהן חבור נפרד בשם "רוח המושל", המבאר היטב את תכן הנוכח הנצחי שבין בני יעקב לבין בני עשו, כפי שהוא עולה מתוך הדין ודברים שהיה בין רבי יהושע לבין זקני אתונה. עם תקיעת המסמר בחלק התחתון של הקיר, הביעו זקני אתונה את פירכתם לטעון של קבלת התורה, שבני ישראל מרבים להצביע עליה, בהוכחה להיותם עם נבחר, והרי הקב"ה בקבוצו ובעצמו ירד מהשמים, התגלה אלינו, ונתן לנו את תורתו לעיני כל העם, ובאזני כל עמי תבל. הכל יודעים ואיש אינו מכחיש את העובדה שהיהודים קבלו את התורה בהופעה מרשימה ורבבת תהודה, שאמורה להפגס ללב כל בני האדם בעולם, כנאמר במפרש בתורה: "כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך, למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ, ולמקצה השמים ועד קצה השמים, הנהיה כדבר הגדול הזה? או הנשמע כמה? השמע [=האם שמע] עם קול אלקים מדבר מתוך האש, כאשר שמעת אתה – ויחיי?"! (דברים ד/לב). זקני אתונה טוענים: "מעמד הרסיני מהיה לך הוכחה מוחצת על היותכם העם הנבחר, אבל אתם אינכם מספרים שבטרים הגיע הקב"ה אליכם בהצעה זו, הוא פנה לבני עשו, ולבני עוד עמים, שאל אותם אם הם רוצים את התורה, ורק אחר ששמע סרוב סוחף מכל העמים, פנה הקב"ה לבני ישראל. עבדה זו אינכם מכחישים, אלא מתחמקים בהסבר שאינו מניח את דעתנו. אתם מסתמכים על רצף הסטורי של אמונה בזה, הרבה לפני מתן תורה, עוד מאברהם, יצחק ויעקב והלאה לשבטים ולכל בני ישראל בארץ מצרים, וכשהוציא אתכם משם, ורצה לתת לכם את התורה, הוא הסכים לצרף אליה עוד עמים, כדי שגם הם יזכו לנאות מעצמם קצת מהרע האנושי שדבק בכל העולם, מאז חטא אדם הראשון, ולכן הציע הקב"ה לשאר כל העמים דרך שבה יצליחו גם הם להתחבר אל המסר האלקי, ומראש אפשר להם חבורים קלים, מעשו בקש רק לגנו את החרב, מישמעאל לא בקש מאומה אלא לא לגנוב, המואבים נתבקשו להפסיק לנאף, וכך הציע הקב"ה לכל אמה עדון קל בלבד, זוהי המסרת שלכם, ואתם עוד יודעים להוסיף שאנחנו – בני עשו, ברב טפשותנו לא הסכמנו אפלו לקשר קלוש זה (ספרי זאת הברכה ב', על דברים לג:ב: "הופיע מהר פארץ"). בפרט זה ממאנים אנחנו להודות! אנו דבקים בעבדה שהקב"ה הציע לנו את התורה ונתקל בסרוב! – זה לא בשבילנו!"

לא השפילו להתחבר לתורה

זקני אתונה טוענים שאבותיהם דחו את ההצעה של הקב"ה, ברב חכמה ולא ברב טפשות! לכן הצביעו זקני אתונה על העבדה, שרק לבסוף פנה הקב"ה אל בני ישראל בהצעה לקבל את התורה, מפני שהוא הולך מהגדול אל הקטן ומהנכבד אל הנבזה. טענה זו הציגו זקני אתונה בהשואה למי שמבקש לשאת אשה, שהרי גם הנביאים משתמשים בדגמאות כאלה לרב, כשהם ממשיכים את בחירת הקב"ה בעם ישראל, למי שהולך לבקש שדוד, אלא שאנו מצינים את העבדה שנקבדי האמות דחו את הקב"ה, ועל כן הוא נאלץ לסור אל הפחיתים, שנאותו לאשר את בקשתו. בטעון זה מנסים זקני אתונה להעלות על גס את חכמת יון המפרסמת, והוכיחו מהעבדה שהם היו

הראשונים שהקב"ה פנה אליהם, מתוך תקווה כי אלה המחזיקים בפסגת החכמה גאותו לבקשתו, והבנתם את התורה תהיה לשביעות רצונו. העבדה שבני אדם דחו הצעה של הקב"ה, וסרבו לקבל את התורה, אינה נחשבת בעיני זקני אתונה כהתנהגות שלילית, למרות שזו ודאי טפשות גמורה לסרב להצעה שמגיש מלך מלכי המלכים, בורא העולם, כל יכול, ועוד שאר הגדרות שהם יודעים ושהם אינם יודעים על הקב"ה, שהרי בשלביהם הראשונים הם עדין לא היו כופרים. מאחר והם לא היו טפשים גמורים, היתה להם הגדרה מרוממת ונכבדה לקב"ה, ובכל זאת סרבו אבותיהם בני עשו להצעה של הקב"ה, בעיניהם זו אינה טפשות, אלא התגלמות היפי של הבחירה החפשית הנפלאה, והצורך האנושי הכל כך עמוק לחוש שחרור, עד שנכוו לעשות זאת אפילו נגד מי שיצר את פחות הנפש ואת הבחירה החפשית, ובעיניהם מהנה אוילות זו הוכחה לגדלותה האצילית של חכמת יוון, שהיא כל כך עצמאית, עד שהיא שוללת צורך של קשר כלשהו אל מקור החכמה, ואין צורך בידיעות ממקור עליון, כאלו שחכמת יוון בעצמה עליונה, ואכן הם הגדירו את השכלותם בנושאי הטבע והפיזיקה בלשון: "השכלה בת השמים". השכל שלהם הוא השמים, וההשכלה שלהם אינה זקוקה למקורות ידיעה עליונים.

מסמר למעלה

כדי להסביר לזקני אתונה את גדל הטעות בגישה מתרברבת זו, לא יכול היה רבי יהושע לומר להם פשוט: "זה לא נכון!" מפני שהם יאמרו "זה כן נכון!" – זה לא! זה כן! זה לא! כן! ונפרדים באפס מסקנות. אין גם אפשרות לעגן את ההוכחה מתוך המקרא או מדברי הנביאים, שהרי הם בעצמם מתגאים בכך שהם אינם כפופים לחכמה האלקית, וחכמיהם בני הדורות הקודמים סרבו "בחכמות המפלגות" להצעות של הקב"ה. אמנם לאורך ההסטוריה צטטו הרבה מאד כמריהם פסוקי מקרא, כדי להוכיח את צדקת דרכם, אבל הם לא עשו זאת כדי להשתכנע או להשתיק לעצמם את המצפון, אלא כדי להראות לבני ישראל, שאפילו התנ"ך שאתם מסתמכים עליו, גם הוא מאשר את דרכנו. בכל זה אין די כדי לשכנע את חכמיהם, או לפחות לסכר את טענותיהם. יש צורך בהוכחות הגיוניות, הבנויות על השכל האנושי הישר ולוגיקה שגם הם נאלצים להודות בה. לשם כך תקע רבי יהושע מסמר בחלק עליון של הקיר! עם פעולה אחת קטנה ופשוטה כשה רבי יהושע שורה ארקה של באורים; החל ברבד הפשוט ביותר, שבו הביע את הצורך באנשים בעלי השכלה מרוממת, כדי ללמד את התורה האלקית, שהרי את חכמת הטבע מכירים אתם קמעה, וכדי לרדת לרזיה ולעמק נפלאותיה, יש צורך באיש חכם, מלמד, מבין, בעל עין חדה, זכרון טוב, יכלת הבנה ונתוח, ועוד מעלות רבות שזקוק חוקר הטבע, המדען והמלמד, כדי להגיע למסקנות נכונות. דעו לכם שכל חקי הטבע הנם זעיר אנפין של התורה, והבריאה אינה אלא תוצאה קלה של משוב זעיר מהתורה הקדושה. הקב"ה משתעשע עם התורה אלפים דורות לפני שברא את העולם, ואלו העולם עצמו נברא באות אחת ויחידה – 'הא' קלת הבטוי וחסרת הממשות (הקדמות' לחג השבועות, ע"פ מנחות כט/ב). על כן ודאי שהקב"ה זקוק לאנשים בעלי חכמה מרוממת ללמד את התורה, ולעולם הוא לא היה נגש לבני שבט רדוד ורפה שכל, חסרי חנוך להשכלה, כדי להציע להם לקבל את התורה, מה היו עושים הטפשים עם התורה? אבל זו אינה כל ההוכחה, כי היא רק מציגה את היהודים כמי שגם כן זכאי לקבלתה, ולא כמי שרק הוא זכאי לכך.

מסמר פלדה

עם נעיצת המסמר בקיר, למד רבי יהושע את זקני אתונה פרק בהבנת רצונו של הקב"ה בעולם. מסמר אינו יכול להיות רופף, כי אז הוא לא יהיה ראוי למלאכתו. פאשר מישהו מהאמות השומע את ההצעה: "התסמימו לקבל את התורה!" ושאל: "מה כתוב בה?" "איני בטוח שאצליח לעמוד במשימה!" הוא אינו צריך אחר כך לומר לקב"ה שהוא אינו רוצה בה, כי עצם החשש שלו מפניה, מוכיח עד כמה שהוא רופף וחסר שרשים, ואפילו אם כזו הססנות הוא יביע הסכמה, ברור שהיא לא תחזיק מעמד בתנאי קשי, ואיש מכל עמיתיו לא היה מצליח לשמר את התורה במבחנים הקשים שבגירישראל עמדו בהם. אף אחד מהם אינו מסמר להשעין עליו את ההסטוריה, ועגן לתלות עליו את כל בני הדורות העתידיים, הוא אינו יתד הנעוץ בעצמה עולמית, אלא אתם תוקעים את עצמכם במקום ססגוני ובולט לעין, באפן שהוא נראה היטב מכל כוון, אבל לא נתון להשתמש בכזו נעיצה רופפת ונודדת. כדי שהתורה תמלא את לעודה בעולם, צריכים מקבליה לדעת שהיא אלקית, מחלטת, בלתי משתנה ובלתי תלויה במאומה, רק בני ישראל השכילו לומר לקב"ה: "נעשה ונשמע!" (שמות כד/ז). מלאכי השרת התפעלו מהכרזה זו, ואף הקב"ה בעצמו העריץ אותה ביותר, ושאל: "מי גלה לבני רז זה?" (שבת פח/א). אבל בעיני הגוים נראית אמונה כזו כפזיזות חסרת אחריות, לומר: "אנו מבטיחים", בטרם נדע על מה (שבת פח/א). אלה הם יתדות פלדה רביעצמה שהקב"ה מבקש לעגן בהם את דבריו בעולם הזה. צורת השכלה שהגוים הססו בה – "מה כתוב?" "נראה", "אולי", "באפן חלקי", "לפעמים", "לתקופת נסיון" ושאר צורות ההתחמקות, כל זה אינו נחשב כקבלת תורה חלקית, אלא כאפס ותהו! המוכן לקבל את

התורה בלי לקבל על עצמו את מרות ה', זהו עוֹבֵד הָאֱלִילִים! מֵאֲלִיל אִיזוּשָׁהי אִידאולוגיה נכונה או לא, ומשֹׁאִיר בִּידֵיו אֶת הַשְּׁלִיטָה עָלֶיהָ, וַיֵּשׁ לוֹ אֶת זְכוּת הַבְּעַת הַדָּעָה, מִתִּי וְכִמְה לְשִׁמְעַ בְּקוֹל אוֹתוֹ מִרְכָּז פְּלִחְנִי שֶׁהוּא אוֹהֵב לְבַקֵּר בּוֹ, לְעַצֵּב לְעַצְמוֹ אֶת תְּמוֹנַת הָעוֹלָם בְּהִתְאֵם לְחֶלֶק מֵהַעֲקוּרֻנוֹת הַנֶּאֱמָרִים שָׁם, לְהִתְאֵם אוֹתָם לְמָה שֶׁהוּא כָּבֵר יָדַע לִפְנֵי כֹן, וְלִמִּי שֶׁהוּא אוֹהֵב מֵאִז הֵיכָל יָלַד. כְּאִשֶּׁר עִם כָּל־שֶׁהוּא יֹאמֵר לְאֱלֹקִים: "תִּקְוֹת הַנִּסְיוֹן הַסְתִּימָה, וְתוֹרַתְךָ אֵינָה מִתְאִימָה לָנוּ", זֶה לֹא יוֹכִיחַ רַק אֶת חֲלֻשַׁת הָעַם, וְכִשְׁזֶה מַצְבִּיעַ עַל חֲלֻשַׁת הַמַּסְמָרִים שֶׁהִקְבִּי"ה נִסָּה לְנַעֵץ בְּעוֹלָמוֹ, זֶה מִתְפָּרֵשׁ כְּבַחִירָה מְטַעִית וְכִכְשָׁלוֹן. אֶל הַקְבִּי"ה לֹא נָתַן לִיחֹס כְּשִׁלּוֹנוֹת! עַל כֵּן דָּעוּ לָכֶם שֶׁהַחֲצָה לָתֵת לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה לֹא הִיְתָה נִסְיוֹן כּוֹשֵׁל, אֲלָא רַק הַחֲצָה שֶׁתִּצְטָרְפוּ לְקַבֵּלָהּ שְׂרִירָה וְקִימָה, וְאִי־הַסְפָּמָתְכֶם לָכֶךָ, הוּא כְּשָׁלוֹן אֶדְ וְרַק שֶׁלָּכֶם. אֲבָל אֲצֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִיְתָה קַבְלָהּ מַחֲלֻטָּה, בְּדִיוֹק כְּפִי שֶׁהִקְבִּי"ה הִתְפַּוֵּן, כִּי קַבְלָנוּ תּוֹרָה כְּזוֹ שֶׁתִּהְיֶה אֶת הַצִּיר הַמְרַכְּזִי בַּחֲיֵינוּ וּבַחֲיֵי יְלָדֵינוּ – לְעוֹלָם וָעֶד! עֲקוּרֻנוֹת אֵלֶּה לֹא נוֹלְדוּ אֲצֵלָנוּ רַק בְּזִמְן מִתְרַתְּוָה, אֲלָא כְּבֵר מִשְׁחַר הַהִסְטוֹרִיָה שֶׁלָּנוּ אֲנוּ חַיִּים עַל פִּי "מַסְמָרִים אִיתָנִים" אֵלֶּה. הַרְבֵּה לִפְנֵי מִתְרַתְּוָה הַסְפִּים אֲבָרְהָם אֲבִינוּ לְהִזְרֵק לְכוֹר מִסֵּק, בְּכַדִּי שֶׁלֹא לִבְגַד בְּאַמוֹנָתוֹ בְּאֱלֹקִים, לִצְחָק בְּנוֹ נֶעֱקֵד בְּרָצוֹן עַל מִזְבֵּחַ אֲהֲבָתוֹ אֶת ה', נֶעֱקֵב חֵי שָׁנִים אֲרָכוֹת שֶׁל סִבָּל, צַעַר וּמִכְאוֹב, אֶדְ וְרַק כְּדִי לָקֵם אֶת רָצוֹן ה'. עִם מוֹרֶשֶׁת זֶה הַמִּשְׁכִּיכוֹ אֲבוֹתֵינוּ בְּמַצָּרִים, נִצְאוּ מִשָּׁם, וְלִמְרָגְלוֹת הַרְסִינִי הַכְרִיזוּ שֶׁהֵם מִמְּשִׁיכִים בְּאוֹתָהּ אֲמוֹנָה סִלְעִית "נִעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע!"

לוֹחֵה שְׂאִינוֹ פּוֹרֵעַ

זְקֵנֵי אֲתוֹנָה שָׁמְעוּ שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל מִתְהַדָּר בְּכָךְ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא עַל כַּתְפֵּיו אֶת הַמַּסָּר הָאֱלֹקִי עַל־אֲדָמוֹת, וְהֵם קִבְּלוּ עַל עַצְמָם לְהִיטֵל מִפְּרָסְמִי כְּבוֹד ה' בְּעוֹלָם, בְּלִי לְהִתְחַרֵּט וּבְלִי לִסְגָּת. קִבְּעִיָה גָּאָה זֶה עוֹרָרָה אֲצֵלָם שְׂאֵלָה גְדוֹלָה וְעֲצוּמָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי־עַד יִתְּנוּ שְׂאִין אֲתָם מִמְּלָאִים אֶת הַיַּעַד? מֵאַחֲרֵי שְׂאֵלָה זֶה מִסְתַּתֶּרֶת כּוֹנֵת זָדוֹן אֲרִסִּית, אִם אֲתָם אֵינְכֶם מִמְּלָאִים אֶת הַיַּעַד, הֲרִי שֶׁהַכְּשָׁלוֹן אֵינוֹ שֶׁלָּכֶם, אֲלָא שֶׁל מִי שֶׁשָּׁלַח אֲתָכֶם! הוּא שָׁלַח אֲתָכֶם לְהִסְטוֹרִיָה כְּדִי לְפָרֵסֶם אֶת שְׁמוֹ וְאֲתָם אֵינְכֶם מַצִּיטִים, הֲרִי שֶׁבַחִירָתוֹ הִיְתָה מְטַעִית! זֹאת הַמַּסְקָנָה שֶׁלָּנוּ מִתּוֹךְ הַהִסְטוֹרִיָה שֶׁלָּכֶם. זְקֵנֵי אֲתוֹנָה הִצִּיגוּ שְׂאֵלָה זֶה בְּצוּרַת דְּרָאמָה שְׂרֹאִים הַצָּנֵת לוֹחֵה וּמִלּוֹה, אוֹ שְׁמִסְפָּרִים עַל מִי שֶׁהִלּוֹה מִמוֹן, וְלֹא הַצִּלִּיחַ לְקַבֵּל אוֹתוֹ חֲזָרָה, אֲלָא בְּקִשִּׁי רַב וְעַל יְדֵי דִּינִים, שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים שֶׁמְכָרוּ נְכָסִים, מַדּוּעַ שִׁיתָן שׁוֹב? מִתֵּן תּוֹרָה הִיא הַהֲלָאָה, עִם יִשְׂרָאֵל "הַלּוֹחֵה" הַתְּחִיב לָקֵם אֶת הַתְּנָאִים וְלַפְרֹעַ אֶת הַחֹב הַמְטִיל עָלָיו, עַל פִּי פְקֻדַּת הַמִּלּוֹה, דְּהֵינּוּ: לְמַלֵּא אֶת כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה וּלְפָרֵסֶם אֶת כְּבוֹד ה' בְּעוֹלָם. הַעֲבָדוֹת לֹא רַק שֶׁלֹא הֵיוּ כָךְ, אֲלָא שֶׁבְּעֻקְבוֹת חֲרָבָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִבְּעוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל תִּקְנוֹת אַחֲדוֹת, כְּדִי לְהִתְאֵם אֶת הַמַּסְרֵת לְתַקּוּפַת הַגְּלוּת, כְּגוֹן לְשִׁמְרַת שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים, בְּמָקוֹם יוֹם אֶחָד בְּאַרְצָה יִשְׂרָאֵל (עֲרוּבִין לט/ב), שֶׁלֹא לְאֵכָל בְּמִשְׁךָ כָּל הַיּוֹם הַרְאִשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח מִהִתְבּוֹאָה הַחֲדָשָׁה (רִי"ה ל/א), וְעוֹד הַלְכוֹת כְּאֵלֶּה וְאַחֲרוֹת, שְׂאִין לָהֶן מָקוֹם כְּשִׁישְׁבָתֶם בְּאַרְצְכֶם. הִנֵּה רוֹאִים אֲתָם שְׂאֵת הַמִּצְוֹת הַבְּסִיטוֹת לֹא קִימָתֶם, וּבְגִלָּה זֶה נִגְזָרָה עֲלֵיכֶם הַגְּלוּת, כְּתוּבָה נְבוֹנָה מְכֻּן צָרִיכִים הֵייתֶם לְהַפְחִית בְּמַעַט אֶת הַנֶּטֶל, וְאוֹלִי הָעַם יִצְלִיחַ לְשִׂאת אוֹתוֹ, וְהִנֵּה עֲשִׂיתֶם לְהַפְּךָ! הַשְׂאֲרָתֶם אֶת כָּל תְּרִיגָּה מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְעוֹד הוֹסַפְתֶּם עֲלֵיהֶם מִצְוֹת מְדַרְבָּנִן, גְּזֵרוֹת, תִּקְנוֹת וּסְגִיגִים. מִי הוּא זֶה אֲשֶׁר מוֹסִיף מִשָּׂא עַל חֲמוֹר פּוֹרֵעַ וְנוֹפֵל מֵעַמָּס הַמִּשְׁקָל הַכָּבֵד הַרּוֹבֵץ עָלָיו?

חוֹטֵב הָעֲצִים

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עָנָה לְזִקְנֵים שֶׁהִיָּוִידִים לֹא דָחוּ מֵעוֹלָם אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, חֲלִילָה, אֲלָא נִכְשָׁלוּ לְפַעְמִים בְּשִׁגְגָה, בְּשִׁכְחָה אוֹ בְּהִתְגַּבְּרוֹת יִצְרָה־הַכְּבוֹד וְכִדּוּמָה, אֲבָל אִישׁ לֹא כָּפַר מֵעוֹלָם בְּתַפְקִיד הָרֶם שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל קִבֵּל עַל עַצְמוֹ לְשִׂאת. כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁנוֹסְפוּ בְּעֻקְבוֹת הַגְּלוּת, אֵינָן נִחְשָׁבוֹת כְּהוֹסָפָה עַל הַמִּשָּׂא, אֲלָא כְּהִטִּית שְׁכֶם לְעִזָּרָה, כִּי הֵן מִהוֹת תִּזְכָּרֶת, גִּדָּר, אֲמִצְעִי זְהִירוֹת וּשְׂאֵר דְּגִמָּאוֹת שֶׁל עִזָּרָה לְשִׂאת אֶת כָּל מִסְעֵן הַמִּצְוֹת מִבְּלִי לְהַכְשִׁיל. מִשָּׁל לְמָה הַדָּבָר דּוּמָה? לְכַרֵּךְ הַסְפָּקָה מִיָּס חֲפְרוֹ בּוֹרוֹת, וּמִשְׁרָאוֹ שְׁעוֹבָרִים וְשָׁבִים נוֹפְלִים שָׁמָּה, הַקִּימוּ גִדָּר סָבִיב, הָאֵם תִּשְׂאֵלוּ אוֹתָהּ שְׂאֵלָה, וְתֹאמְרוּ: "לְבוֹרוֹת עַצְמָם נִפְלְתֶם, וּמַדּוּעַ הוֹסַפְתֶּם עוֹד גִּדָּרוֹת וּסְגִיגִים, כְּדִי שֶׁתִּפְּלוּ גַם בָּהֶם? הֲרִי עֲדִיף לְסִתָּם אֶת הַבוֹר וּלְסַלֵּק אֶת הַמִּפְנֵעַ". וְדֹאֵי שֶׁהַחֲצָה טִפְשִׁית הִיא! אֶת הַבוֹר צָרִיכִים אֲנוּ וְלֹא מוֹכִנִים לוֹתֵר עָלָיו. הַחֲכָמִים יִצְרוּ גִדָּרוֹת כְּדִי לְשִׁמְרַת עַל שְׁלוֹם הַחֲבוּר תוֹךְ כְּדִי הַשְׂאֲרַת בּוֹרֵהִים בְּמָקוֹמוֹ. תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַגִּדָּר הוּא לְעַצֵּר בְּעֵד כְּשָׁלוֹן, לֹא רַק בְּמִצְוֹת הַמּוֹבְנֹת, אֲלָא בְּעֵקֶר בְּאֵלֶּה שְׂאִינָן מוֹבְנֹת, שְׂאִינָן נִמְצָאוֹת בְּמוֹדַע, וְלַפְעָמִים עֲלוּל לְהִיטֵל שֶׁלֹא תִהְיֶה כָּל כֶּךָ רִתִּיעָה מִלְּהַכְשִׁיל בְּהוֹן, אֲבָל מֵאִז הַצָּבֵת הַגִּדָּר, כְּבֵר לֹא קִיָּם כָּל חֲשֵׁשׁ (רֹאה דּוּגְמָה בִּשְׁבַת יב/ב): "קִרָא וְהִטָּה". כְּכֶךָ דּוּמָה הַדָּבָר לְחוֹטֵב עֲצִים הַרּוּאָה אֶת גִּדָּל הַמִּשְׁימָה, וְחוֹשֵׁשׁ בְּצִדָּק שֶׁהוּא לֹא יִצְלִיחַ לְעֲמֹד בָּהּ, עַל כֵּן בְּמָקוֹם לְעַצֵּר, הוּא חוֹטֵב גַּם קִנִּי גִדָּר וְקַסְמִי־מַחֲצִיחָה, בְּעִזָּרָתֶם הוּא יִתְחַס אֶת מַחֲסוֹ הָעֲצִים, וְיִצְלִיחַ לְשִׁמְרַת עַל כָּל תְּרִיגָּה הַמִּצְוֹת. זֶה גַּם מִטְרַת הַגְּלוּת, הִיא לֹא הִיְתָה כְּדִי לְסַלֵּק אוֹתָנוּ מֵעַל פְּנֵי שֶׁל הַקְבִּי"ה, חֲלִילָה, אֲלָא כְּדִי שֶׁנִּעֲשֶׂה בַּחוּץ אֶת מָה שֶׁלֹא כָּל־כֶּךָ הַצִּלְחָנוּ לְבַצֵּעַ בְּפִנִּים. מֵאַרְצֵנוּ צָרִיכִים הֵינּוּ לְפָרֵסֶם אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקְבִּי"ה, וּבְגִלָּה עֲצָלוֹת וְאַדִּישוֹת, הַתְּרַשְׁלָנוּ

במלאכה, על כן נאלצים אנו לשאת את משא הפרסום, בהיותנו בגלות בין הגוים, משם קשה יותר המשא, אבל יעיל יותר הפרסום. את כבוד ה' וקדשות עמו שהגוי לא הצליח לראות מרחוק, בגלל שהיהודים לא עשו זאת בתרועה די חזקה, הוא נראה מקרוב – אצל שכנו היהודי. בתוך רחובות עירו הוא נראה היהודים המפסיקים את מלאכתם לכבוד שבת קדש, ויבין שישנם דברים חשובים יותר מריצה חסרת מעצורים אחר הממון. הוא נראה את משפחתו המגפשת של היהודי, ויבין שפדי לבנות תא משפחתי בריא, צריך להשקיע. הוא נראה חיי קהילה אמתיים של חסד ועזרה הדדית, ונראה במו עיניו את תורת ה' לא כמשהו תאורטי אלא כ"תורת חיים". בכך אכן הצליחו היהודים ללמד את כל הדברים הטובים שהגוים יודעים. את מה שהגוים עדין לא יודעים, הם הדברים שאנו ממתינים לעזרה בנשיאת המשא, שעדין לא כל כך על הכתפים שלנו (ראה ספרנו שב"ח על מנחות ק"א).

אמר דבר שקר

זקני אתונה בקשו מרבי יהושע "אמר דבר שקר"! כונתם היתה על ההצגה שהרומאים עורכים להוכיח שאמונת היהודים היא שקר. בהצגה זו הם מראים את עור הפנים שהם קלפו מראשו של רבי ישמעאל כהן גדול, מניפים אותו על דגל גבה, שאותו אווז איש מלחמה גבור רחיל וקדור בלבבו, הצועד בראש תהלוכה ססגונית, תוך כדי שהוא רוכב על חגר וצולע, ומכריז: "מה הרויח השקרן בשקריו?" (ע"ז י"א/ב). גבור החיל מסמל בעיניהם את עשו אביהם, האיש הצולע הוא יעקב אבינו, "שקרן" אלה הברכות שהוא הצליח להוציא מאביו במרמה, והשאלה "מה הוא הרויח?" הרי השלטון נמצא בידיהם שלנו, והנה הפל רואים את עשו רוכב על יעקב. אתם סבורים שההצגה היא שקר, על סמך מה? הרי כל ההוכחות הן לטובתנו! נושא זה הנו תמצית התרבות שלנו ועצם הלוי של אמונתנו, מדוע טוענים אתם בלהט שכל זה אינו אלא שקר? הלא הברכה שהוציא יעקב במרמה אומרת: "הוי גביר לאחיד" (בראשית כ"ז/כט), וזה לא מתבצע! ואלו הברכה לעשו: "על חרבך תחיה" (בראשית כ"ז/מ), באה לידי בטוי באפן נפלא, אתם משעבדים לגמרי לנו ולחרבנו!

פרדה המליטה

תשובת רבי יהושע בוחנת את הטעון שלהם מכל צד אפשרי, וממשיכה את מה שהם עושים ומה שהם מביעים, במשפט כוללני ומקיף, האומר: "פרדה המליטה ולד שעל צוארו היה תלוי שטר תביעה על סכום כסף גדול". הפרדה הרי עקרה, בהמלטתה היא שוללת את דעת הגוים שעסוק בנושאים רוחניים נחשב כעקריות, והשקיעים במוסר וערכים אינם מפתחים את העולם, ואינם משכילים להשתמש במגעמים הרבים שאפשר להפיק ממנו. במקומות אחדים מוצאים אנו שהגוים הגדירו את בני ישראל כ"עקרים" (ברכות ט"ז/ב), כי תפיסת עולמנו רואה את המרפז בעולם הרוחני, ואינה מוצאת לנכון להשקיע משאבים למציאות החמרית, ולדעתם עם הספר אינו מנצל את פשרונותיו המברכים כדי ליצר ולשכלל את העולם, אלא שוקע בחיים מנתקים מיצירה ומעולם המעשה. לפי הבנת הגוים יש צורך להשקיע בפתוח ושכלול, השתלטות על חקי הטבע ונצול כל משאביו. עוד טוענים הגוים שמצב הגלות של עם ישראל הוא בלתי הפיך, ועם הזמן ידעכו היהודים אט אט ויעלמו לגמרי – עד האחרון שבהם. מאחר והגוים סבורים שנגזרה על עם ישראל עקרות נצח, הרי שאנו משולים בעיניהם לפרד. על כך אמר להם רבי יהושע שה"פרדה" שלנו דווקא ממליטה, וגם הולדות שלה ממליטו בבא העת! ולא סתם ולדות נולדים אצלה, אלא כאלה עם שטר חוב רבערד, כפי שמבטיחות נבואות לרב, שאם המצב שלנו נראה בעיניכם כ"עקרות" הרי שזו טעות, העקרה עוד עתידה לשמח ברבוי בניה המכשרים והמצלחים (כינוי העקרות לחכמת ישראל והגדרתה לתרבות יון, מבוארת בברכות ט"ז ובספרנו שב"ח שם עמ' 266).

ולד הפרדה תובע שטר-חוב

הטעון על שטר החוב של ולד הפרדה, נשמע מקומם באוזני זקני אתונה, הסבורים שבני ישראל חייבים להשאר עקרים, כי מאז תבוסתם בארץ ישראל ויציאתם לגלות, היתה הפך הנלגל, ומעתה ועד עולם נמצאים אנחנו – בני עשו ברומו של עולם. עם ישראל לא ישוב לארצו ולתפארתו לעולם! הגלות המנפצת את חלומות היהודים על שיבת ציון היא ההוכחה המוחצת לטעות שלהם ולשקר שהם טוענים על אודות משיח וגאולה. רבי יהושע הסכים עם הרומאים שעם ישראל אכן נראה באפן שטחי כמו פרדה, ולא כמו פרה או כבשה, מפני שעירשטחית אכן תטעה לחשב שנגזר עלינו סוף מר, שהרי אנחנו באמת משפלים בגלות קשה, אבל למרבית הפלא מפתיעה פרדה זו ולא רק שהיא מעמידה דורות, דבר שהוא כשלעצמו בלתי מובן, והרי הרומאים וכל שאר העמים הנגזרים אחריהם, היו בטוחים שעם פזור העם היהודי, יזכרו זקניהם את ארץ מוצאם, הילדים ידעו על כך במערפל, והנכדים כבר יתערו בבני העם שהם באים בגבולו, ותערבת של דם עמים יזרם בעורקי

הצאצאים של השבטים האבודים. כל כך ברור היה לכם זאת, שהעזתם לכתב זאת במפרש בכתבי ה"קדש" שלכם, והבטחתם בסגנון של נבואה שעם ישראל לא ישוב לארצו לעולם! (נתיבות אל התורה בהוצאת "ערכים", פרק "נבואה"). זהו השקר האחד, המראה בברור כיצד פרט זה מטעה לחלוטין. היחוס היהודי נותר בשלמותו, ולמרות הפזר והשעבוד, הוא נותר טהור לגמרי, תופעה שאין לה אח ורע בתולדות שאר עמי העולם, שבהם תמיד מתערים הגולים בבני הארץ החדשה שהם באו בגבולה, ותוך שלשה ארבעה דורות, אין בני המהגרים יודעים מאומה על ארץ מוצא ההורים. זהו השקר האחד שרבי יהושע התריס בו באזני זקני אתונה.

ירידה לצרף עליה

רבי יהושע הוסיף שולד הפרד נושא שטר חוב גדול! קים משג "ירידה לצרף עליה" (לקוח מהרעיון של רוצח בשגגה, כשניתן הברזל מן הקת בשעת "ירידה לצרף עליה". מכות ז/ב, ובפיהמ"ש לרמב"ם מכות ב/א), כפי שמבאר בזהר: "נהורא מגו חשוכא" = אור מתוך החשך (בראשית לב/א, כמבואר בספרנו שב"ח על ברכות ד/ב: "סומך ה' לכל הנופלים"). כשעם ישראל יחזר מהגלות, הוא לא יחזר למצב הרוחני שהיה בו בטרם הגלות, כי לשם כך לא צריך היה את כל התהליך הארוך והמגע, ברמה ההיא כבר היינו לפניך. אלא כפי שהיה כשחזרנו מגלות מצרים ברכוש גדול, גם עשר ממוני וגם עשר רוחני. זו לא היתה מציאה מקרית שהצלחנו לאסוף בדרך לארץ ישראל, אלא כבר מראש, כאשר היתה הקב"ה את תכנית הגלות באזני אברהם אבינו, הוא הבטיח לו: "ואחר כך יצאו ברכוש גדול" (בראשית יא/כח, ובברכות ט/ב). מאחר והקב"ה בחר עבירנו את ענש הגלות, כדי לנקות מאתנו את הטעויות שדבקו בנשמה במשך זמן השהות בארץ ישראל באדישות שלילית, ודאי שהוא ישמר שלא נאבד בגלות לגמרי, אלא כפי שהיה בעצמו הבטיח, שגם בתקופות הקשות ביותר של הסתר הפנים בגלות, מעולם וקלעולם לא יעזב את בניו, אפילו לא לרגע קט! "ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם, לא מאסתים ולא געלתים לכלתם, להפך בריתי אתם, כי אני ה' אלקיהם" (ויקרא כו/מד). הרי שמגלות זו שאתם סבורים שאנו נחשבים בה כפרד חסר-עמיד, יש לנו בנים ובני-בנים עוסקים בתורה ובמצוות, וממשיכים את הקשר הצמוד אל הקב"ה ואל תורתו הקדושה. כל זה מוכיח בברור את גדל טעותכם להחשיב אותנו כעקרים, ולא רק זאת אלא כל הבנים הנולדים הלו, כלם עד האחרון שבהם אוהזים בשתי ידיהם את אותו שטר-חוב רב-ערך, המבטיח גאולה מלאה ביותר, עד שכל קשי השעבוד היה כדאי למענה, שהרי הנחמה אמונה להיות הרבה יותר גדולה ומשמעותית מצער הגלות והצרות, ככתוב: "ברגע קטן עזבתך, וברחמים גדלים אקבצך. בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך, ובחסד עולם רחמתיך" (ישעיהו נד/טז). אל מי מגיש ולד הפרד את השטר לפרעון? לרומאים וכל ממשיכי דרכם שעם ישראל יצא לגלות אל גבולם! הם נתבעים לפרע את החוב! אברהם אבינו כתב את השטר, הקב"ה חתם עליו והבטיח לשמר אותו ולדאג לפרעונו ביום פקדה, אבל מי הוא המשלם בפעל! אתם! זו כבר התרסה חריפה בפני הרומאים, המראה להם בברור עד כמה גדול השקר שלהם. בקשתם "מילי דכדיבא", חשבתם שגכה "על חטא" על השקרים שהמצאנו על אודות אהבת ה' אותנו, והנה הטחתי בפניכם את גדול שקריכם! אינכם מסגלים להעלות בדעתכם עד כמה גדול הוא השקר שאתם חיים בו, ועצום הוא הכזב שאני חושף בפניכם.

האם הפרד יולד

הדבר הטבעי ביותר שיכולים היינו להעלות בדעתנו כתגובה של זקני אתונה, היא התמיהה "האם הפרד יולד?" שאלה זו מוכיחה את גדל ההלם שהיה להם מדברי רבי יהושע, שהרי הם בעצמם בקשו במפרש: "אמר דבר שקר!" אם היה אומר להם "אחד ועוד אחד שנה שלש", הם לא היו זוקפים גבות בתמהון "האם אכן זוהי התוצאה?" שהרי הם בקשו שקר, ולכן מבינים שזהו השקר. כמובן אם היה אומר להם: "אנחנו שקרנים, אין לנו עתיד ולא משיח ולא גאולה ולא כלום", גם זה לא היה גורם להם תמהון, להפך! הם היו אומרים: "זהו השקר שהתפנונו", איזה צליל יפה לשקר הנפלא הזה, זה מה שרצינו לשמע! מאד קוינו שהמסרת שלכם שקרית, ואנחנו שמחים לשמע שגם אתם חושבים כמונו, ויש לתקוות שלנו סיוע. אבל מאחר ושטר ולד הפרדה לחץ אותם לפנה חסרת-מנוס, הם נאלצו לתמה בכל עצמת המחאה שהם זקלו להביע: "וכודנייתא מי זלדה!" חס' ושלום! זה נוגד את המשמעות שלנו והוא ההפך הגמור מגרעין החיים שלנו!

המלח המקלל

בני עשו מרגלים לנסות ולהסתער שוב על מטרה שלא הצליחו לכבוש, כפי שאת ברכת יצחק לקח יעקב, ועשו לא ותר אלא תכנו להרג את יעקב כדי לרשת את ברכותיו. רבקה אמנו סכלה תכנית זו כששלחה את יעקב אל לבן אחיה (בראשית כז/מב), אבל היא לא הצליחה לסלק מלב עשו את

התקנה לזכות בברכות. לכן אחר הכשלוני הצורב, עדין לא הסכימו זקני אתונה לסגת, אלא נותרו בטענת ההבל שעם ישראל עקר, גלותו לא תגמר, מעכשיו ועד עולם בני עשו למעלה, ואינם צריכים לפרע שום שטר חוב! מתוך הנחה זו בקשו זקני אתונה לשמע על דבר חשוב נוסף שבני ישראל מאמינים בו, כיצד חכם היהודים מתנדה ואומר "שקר הנחילו לי אבותי". כדי לא להיות מפתעים הם נטלו את הנחית השיחה לדיהם, ולא אפשרו לרבי יהושע להוכיח אותם על איזה שקר שהוא יודע עליהם, אלא הם שאלו על הברית שהקב"ה כרת עם בני ישראל, שבתורה היא מגדרת כ"ברית מלח" (במדבר יח/ט), הצביעו על שקר במסרת זו, ושאלו: "כאשר מלח מתקלקל, במה מולחים אותו"? הרי אתם בעצמכם הפרתם את הברית, וכיצד ממשיכים אתם להאמין בה? במו ידיכם עשיתם שהיא תחדל מלהתקיים. אנו מסתמכים על בקרת הנביאים שלכם, המצביעים על מעשיכם הרעים, ומתוך הפרת הברית, היא הופכת להיות חסרת-תקף, על כן גם אלמנים רואה את עצמו פטור מלהמשיך לשמור על ברית מופרת, ואכן שלח אתכם מארצכם, והנה אתם חסרי עצמאות בארצות הגוים ובית מקדשכם חרב. הרי שהברית מקלקלת גם מצדם וגם מצד ה'. מדוע משלים אתם את עצמכם לשחזר אותה מחדש? כיצד תתקנו אותה? הרי היא זו שאמורה היתה לשמר אתכם בארצכם, ולהיות ה"מלח" הגורם שהמאכל לא יתקלקל, וכשהמלח עצמו התקלקל, מי יתקן אותו, וכיצד יעשה דבר כזה? השקר שהציעו זקני אתונה באזני רבי יהושע, הוא השקר שהיהודים חיים בו תוך כדי בנית אשליה של גאולה, שלעולם לא תבא.

שלית פרדה

רבי יהושע שגם הוא היה צמוד להסכם לומר שקרים, העמיד את זקני אתונה על טעותם על ידי שחשף בפניהם את גדול השקרים שלהם בעצמם, ואמר: תתפלאו לשמע, ישנו סוג מלח מיוחד המשפר מלחים מקלקלים, ומהו? "שליה של פרדה"! כלומר: עבדות! אתן לא נתן להתנכח. מה הייתם אומרים אלו ראיתם במו עיניכם שלייה של פרדה? לא אשליה, לא שקר, לא דמיון, לא אחיזת עינים, לא הביאו אותה ממקום אחר. לוא ראיתם כדבר הזה, הייתם קובעים בודאות שהיתה טעות בקביעה שפרדה אינה מוליכה, שהרי עם עבדות לא מתנכחים! אתם טוענים שהברית מקלקלת והיא צריכה שפיר ותקון, כל זמן שעם ישראל חי, זוהי הברית בגדל טבעי. הקב"ה לא הבטיח לנו גרעון על-אדמות, ולא להושיב אותנו על זרידפנה ובגן של שושנים, אלא הבטיח את קיומנו הנצחי בכל מצב. ככל שאתם עושים לנו יותר רע, זו אינה יותר הוכחה שהברית מופרת, אלא להפך, זו יותר הוכחה על העצמה של הברית, וככל שאתם יותר רוצים להרג בנו, הופך המלח להיות מדגש יותר. כיצד זה שבעים זאבי-פרא, חושפי-שנים סובבים כבשה אחת, מצליחים לפעמים לקרע לה נתח מהירך, לתלש בדלאון, לנעץ שנים בצלע, אבל מדור לדור מתחלפים הזאבים, והכבשה נותרת באחו. היא אינה מחליפה את תפריט המזון, את פעולות היציאה למרעה, את צורת הפעילות, שום דבר לא מתחלף, למרות שבכל פעם באים זאבים חדשים, ומשנים את שיטות הלחימה. הנה הברית בעצמה! כל זמן שנמשך להקים תלמודי תורה לבנינו, ונשלח אותם להתמיד במסרת אבותינו, אל תטעו לרגעקט לחשב שהברית מופרת, לא מצדנו ולא מצד הקב"ה. הגלות אינה הפרת הברית, אלא שמירה נפלאה שלה! היא אינה אלא ענש זמני על מעשינו, שאינם עולים כל-כך בקנה-אחד עם התורה שאנו מאמינים בה, ושולחים את ילדינו ללמד אותה, אבל חלילה לטעות ולחשב שהיתה מצדנו איזושהי הפגנת-ערף לקב"ה ולתורתו הקדושה. ישנו רק מעידות קלות הנובעות מפזור הדעת, מאדישות, משאננות ומעצלנות. כל זמן שאנו לא מפנים ערף לאלקינו, גם הוא לא יפנה מאתנו ערף. זוהי הברית הנשמרת בקפדנות לכל ארך ההסטוריה, הן בהיותנו בשלוח בארצנו, והן בהיותנו נרדפים עד צואר בארץ אויבנו ומבקשי נפשנו. הילדים שלנו הם הערבון (שבת לג/ב). אנו מצדנו שומרים על הברית מכל משמר, וגם הקב"ה מצדו שומר עליה מכל משמר, והילדים הם הערבה האיתנה ל"מלח ברית עולם – לא יפרת" (במדבר יח/ט).

שלית פרדה – כיצד

זקני אתונה שמעו במו אזניהם את מה שהם ראו עד עתה. הכל הפירו את ילדי היהודים הנפרים כל כך בשני הרב שביניהם לבין ילדי שאר אמות העולם, אך לא הסכימו ליחס לכך את מלא המשמעות, על כן למרות שהם בקשו דבר שקר, הם התקוממו נגדו ושאלו: "ומי איכא סילתא לכודניתא"? האם יש שלייה לפרד? הפרד הוא עקר! אין לו שלייה! אתם עקרים ואין לכם המשך! דור אחד נצליחו זקניכם למשך את החנוך הישן, בעוד דור יתכן עדין למצא שרידים של עקשנים חסרי-תקנה, שעוד ינסו להיות מסרת עתיקה, מנשנת וזניחה, אבל זו תופעה חולפת, בני הדור הבא כבר יתערו בתוך החברה החדשה, וכבר לא יהיו ילדים יהודים השומרים את הברית שאיתם גאים בה בטעות. מה שלא יעשה באפן טבעי, נדאג לו אנחנו, ונאלץ את בני הדור החדש להתחנך על פי העקרונות החדשניים והמעדכנים היוצאים מהאקדמיות שלנו.

מלח הברית לא מתקלקל

על תקוות הרומאים לראות את דעיכת החנוף היהודי, ענה להם רבי יהושע: אתם בונים את אמונתכם על תקוה, זו תקוה שוא! אתם טוענים שאחר הפרת הברית תהיה לכם הוכחה שהיא אכן מופרת, אבל הנחה זו היא תימה גדולה על ההגיון האנושי שאתם מתפארים בו: "ומלחא מי סריא"? = האם מלח מתקלקל? כיצד תנסו לבטל את התכניות של הקב"ה? מי הגיד לכם שתצליחו לשבר את העקשנות היהודית? תצליחו להרג עוד מאה יהודים, עוד אלף או עשרת אלפים, אבל לעולם לא תצליחו להחניק את הרוח היהודית! "מלח אינו מתקלקל לעולם"! היטב יודעים אתם עד כמה מסירות נפש יש ליהודים להקים תלמודי תורה ולשלח שמה את ילדיהם, גם כשהם כרוזים בקשיים גדולים, ובממון רב, וכל קשי שמונחים האויבים להצרים בדרך להקמת תלמודי תורה, את כלם מצליחה העקשנות היהודית לשבר. אלה עבדות ידועות ומתמיהות, אבל עתה מגלים זקני אתונות שזו אינה סתם עמידה עקשת על סעיף של שמירת מסורת, אלא נושא זה נחשב בעיני היהודים כצפור הנפש ממש. היהודים כל כך בטוחים בעתידם התורני, עד שהם היו מוכנים לתת לקב"ה את ילדיהם כערבון ומשכון על כך (שבת לג/ב), ועם העצמה הגלומה בילדים אלה עומד אני עכשו מול חכמי האקדמיה, ומכריז בבטחון ובקול רם: "עם ישראל חי וקיים לעד"! ישנה דגמא כיצד גדול קיסרי רומא עמד למבחן נגד ילד יהודי, ונאלץ לסגת בבשת פנים. היה זה בהצגה הפמבית המפרסמת של הקיסר נגד אלמנה יהודיה עם שבעת יתומיה, שצוה עליהם להשתחוות לפסל, וכשראה את העקשנות היהודית המוכנה למות למען עקרונות, הבין שאפשר להמית יהודים אך לא להמית את היהדות, נתן להרג בהם אך לא להרג אותם, ונאלץ להפגע בפני ילד קטן, ובקש ממנו להשתתף בהצגה, שבה יראה כאלו שהוא הסכים לתכתיבי המלך, ונאפלו להצגה זו לא הסכים הילד, אלא בגבורה ועזרונם הביס את הקיסר (גיטין נז/ב). אמנם אין להתפכח לעבדה שחלק מהעם נכשל לפעמים בשמירת המצוות, ולא כלם שומרים בקפדנות את ברית התורה והמצוות, וזו הסבה שאנו בגלות קשה ומרה, אבל עצם העבדה שגם בתוך הגלות הוא אנו נמצאים בהשגחת ה' כל כך צמודה וקפדנית, מוכיחה על הברית הדו-כוונית, גם אנו וגם הקב"ה מקיימים באותה מדה את הברית. אנו מסתמכים על הילדים שלנו, וזו עבדה שהם אכן ממשיכי דרכנו, ואתם מסתמכים על אשליה ותקוות שוא, שיום יבא והילדים שלנו יפסיקו את מסורת אבותם. התקוה שלכם מכניסה אתכם לאשליה שאנו עקרים כפרד, וברית המלח שלנו עתידה להתקלקל במרוצת הדורות, בעוד שהעבדות הן שתלמודי התורה פורחים ומשגשגים, כל בית ספר כזה הוא עוד שליח של "הפרדה" הפוריה, שעתידיה להניב עוד ועוד פרי לשמחת לבנו ולמגנת לבכם.

עם ישראל חי

עמק הסטורי רביהוד ועצמה טמון בהגדרת רבי יהושע את ילדי ישראל כ"שליח" המהנה עטיפה ומגן לילד. אם היה אומר פשוט: "הפרד הצעיר בנו של הפרדה", היו טוענים זקני אתונות: "היכן הם הילדים בני הדור הקודם? והיכן הם בני שני דורות?" העבדה שילדיכם לומדים בתלמוד תורה, אינה מהנה עדיו ערבה לעתיד, מפני שכאשר הם מתבגרים ורואים את תרבותינו, הם נסחפים, עוזבים את המסורת ונסחפים אלינו. הרי שהמלח פן מתקלקל! אז צריך היה רבי יהושע להתווכח ולהסביר לזקנים, שהמבגרים לא עוזבים את בית המדרש בגלל הסחפות אחר הרחוב הטמא והכפרי, אלא בגלל קשיי פרנסה, ושאר צרכים קיומיים המונעים את השהיה המתמדת בבית המדרש. אבל כאשר הצביע רבי יהושע על השליח, דהינו: הצעירים ביותר, זו הוכחה שבני הדור הקודם שנאלצו לעזוב את בית המדרש, לא הפנו לו ערף, ועבדה שהם ממשיכים לשלח שמה את ילדיהם, דבר שלא היו מסכימים לעשות, אם היו נתפסים ברוח ההתנינות. מהסבה הזו מגדירים חז"ל את המשיח שעתידי להביא את הגאולה, בשם "הנופל" (סנהדרין צו/ב), ואף מלכות דוד שעתידיה לקום מחדש, נקראת "ספת דוד הנופלת" (עמוס ט/יא), משום שפעם אחר פעם מתחילה לנצנץ גאולה מחדשת, שכמעט ויוצאת לפעל, אלא שלבסוף אין הדור זוכה לסיום הריון נפלא זה, והגאולה המיוחלת מסתיימת שוב בהפלה מצערת. פעמים רבות כבר קיימת כל ההמולה המקדימה את בא המשיח, וכבר נשמעו בברור שקשוקי מרפבתו ופעמי גלגליו, ולבסוף זו היתה לידה של אכזבה נוראה, ועוד "שליח" של גאולה בסר הסתיימה בתהו, ללא לידה של גאולה. בואו של משיח תלוי אך ורק בהתמסרות מוחלטת של בני ישראל ללמוד התורה ולקיום מצוותיה, שהמבגרים נעשו כמו ילדיהם, ונתעלמו מכל ההמולה אשר בחוץ. בכל פעם כשמגיעה קבוצת ילדי חמד ללמוד תורה, מתחיל תהליך חדש של גאולה. עמודי התווך של עם ישראל בגולה, הם הילדים הנמצאים בתלמוד תורה, על כתפיהם צריכה לבוא הגאולה, אבל מאחר ובהתבגרותם לפעמים הם פונים לצרכי המחיה היומיומיים, מבלי להסכים לתנאי לחץ ומחסור שבדרך הטבע אומרים לעבר על מי שאינו עושה למחיתו ולא דואג לפרנסתו, אלא הוגה בתורה יומם ולילה. החמצת נערים אלה את ההזדמנות להוליד בתוך אורה רוחנית של בית המדרש, זו החטאת המטרה, ובכך נחמצת ההזדמנות של לידת המשיח. אמנם אין כל אסור להתפרנס בכבוד ולקיים את הנאמר: "יגיע כפיך כי תאכל" – אשריך וטוב לך" (תהילים קכח/ב). אבל לצורך בניית עתיד חדש לעם, יש צורך

בהתמסרות מחלטת לתורה, גם במחיר רעב ומחסור, שאמנם לא יבואו, בגלל ברכה מיחדת המלכה את הקשורים אל התורה, אבל עד שהברכה הזאת תתממש, צריך הלומד לעבר מבחינה קשי, שאע"פ רבים נכשלים בהם. זו היא השליה של "הנפל" שלא זכתה להשלים את הריון הגאולה, אבל זכתה בהחלט להיות פוריה ולהמשיך ללדת ילדים עם "שליה" וספוי, עד שיום יבא וספוי זה יצא אל הפועל. נוצר לרגע את הוכוח באקדמיה שם, שבו דנו למי שיף העתיד, ונבדק מה קרה פעבר אלה וחמש מאות שנים מאז ועד עתה. מפל תרבות רומא לא נותרו אלא הריסות ארכיאולוגיות מטות לנפל, ועם ישראל ממשיך לשמר בדיוק את אותה התורה, שזקני אתונה ראו את דעיכתה בחזון רוחם.

גוף ונשמה

רמות אחדות בונות את הקומה האנושית. השכבה הנמוכה ביותר היא הגוף, אותו אנו מכירים, ובו אנו שותפים עם שאר בעלי החיים אשר על פני האדמה, ואפילו השקצים והרמשים, גם להם יש גוף מרוב, עם לב פועם, עינים רואות ושאר מערכות משכללות. השכבה שמעל הגוף היא הנפש, ממנה נובעות התחושות הגשמיות, והיא מקור הרצונות הפשוטים והיצריים. בחלק זה אנו עדין משתפים עם הבהמות, גם להן יש מחשבות ורצונות. עוד מעליה יש את הרוח, היא מעניקה מצפון, תחושות מרוממות, רצון לחיי חברה תקינים, רחמים, רגשות ושכל. מעל כלם נמצאת הנשמה (קיים עוד חלק עליון יותר בשם "חידה", שברמה האנושית הרגילה, קשה לקבל ממנו מסרים ותחושות). הנשמה אמורה לקשר את האדם אל החלקים הרוחניים של הבריאה, אף ברמותיה הנמוכות היא אינה פעילה כלל, עד כדי כך שרפה השכל יכול להעביר את כל חייו מבלי להיות מודע לקיומה, וככל שמקשיבים לה פחות, היא דועכת ומפסיקה לפעם, ובצדק יטען הרדוד שאין לו נשמה, והיא אינה מעניקה לו כל הרגשה ותחושה. אבל מאידך, ישנה אפישויות לפתח מודעות אליה, לטפח את תחושותיה, ולהגיע לרמה של תענוגים רוחניים שכלם שיכים לאפקים של הנשמה, ולזכות מדי פעם בפעם לתחושות של מלאך. זוהי הבחירה החפשית של האדם – להטות את עצמו לצד הבהמי שבו, תוך הזנחה מחלטת לנשמה ולתחושותיה, או להטות את עצמו לצד המלאכי שבו, ולהתענג מעולמות גבוהים ורחבים, תוך כדי הזנחת רצונות הגוף ותשוקותיו. האיש הגשמי והגס חש רק את תחושות הגוף והנפש, האיש הרוחני האציל והעדין החי על פי תחושות הרוח ומתרומם כמידי פעם לפסגות של הנשמה. מלבד הפער הגדול ברמה שבין האציל ובין הגס, קיים גם פער באפישויות לחיות בצורה זו או בצורה זו. האיש הגשמי יכול להעביר בקלות את כל חייו כשהוא שרוי אף ורק במערכת הגשמית, והוא אינו מרגיש כל צורך להתרומם מהמצב הרדוד שהוא שרוי בו דרך קבע, וכאלו שאין לו נשמה, והוא מנתק ממנה לחלוטין. בעוד שלאיש הרוחני אין אפישויות להתנתק מגופו, והוא אינו יכול להתמיד להשאיר ללא הרף במצב מרום של הנשמה, הוא יכול להתאמץ לרגעים, להתרומם כדי לשאף אוויר פסגות, ונאלץ לרדת מיד, שוב יכול להתרומם לרגע קט, לחוש ביפי המרום, ושוב לפול, דרנה המגדרת כ"רצוא ושב" (יחזקאל א/יד). הפער הגדול שבין השניים, גורם לכך שאם כל אחד מהם צועד במסלול נפרד, הם אכן לא יפגשו לעולם. אבל אם הם נאלצים להפגש במסלול משותף, הרי שיד הגשמי תהיה על העליונה להזיז את הרוחני מדרכו. הגוף הוא חזק ומביע נוכחות עצמתית, יצר התענוגים הגשמיים משלם במזמן, ומעניק הנאות מוחשיות ומידיות, בעוד שהנשמה מדברת בשפה הרבה יותר דקה, שקטה, עדינה ודורשת הרבה מאד סבלנות של לטוש ועבוד, כדי לחוש בנושאים שהיא מדברת עליהם. על כן בצעדה משתפת של השניים, נדרסת אט אט השירה החרישית של הנשמה ודועכת, מתוך שנגאלצת לפנות את מקומה לצריחות מחרישות האזנים של הנפש והגוף, ואט אט גוברים הדחפים להנאות חמרניות, כשהגוף תופש את המושכות ומסלק את הפונות המרוממות של הנשמה.

לגור באויר

בהמחשה לדורסנות הגשמית מציעים הדרשנים דגמא שבה שתי אחיות גדלו בבית פשוט ועממי, אך חנכו לתורה, יראת שמים, צניעות, הסתפקות במעט וכל שאר המעלות שבית טוב מוביל אליהן את ילדיו. לשתייהן הציעו שדוכים מתאימים – נערים מבית טוב שחנכו כהלכה. אחר הנשואים התגלה פער רב בין השניים; האחד נמצא צדיק מפלג שמלבד ד' אמות של עבודת ה' אין לו מאומה בעולמו, השני התגלה כנהנתן חסר-תקנה, ורודף ממון חסר-מעצורים. כמובן שהראשונה הגיבה מאד בשמחה על הזכות הנפלאה שנגלה בחלקה להיות אשת צדיק, והשנייה הביע מורת-רוח מרבה על פשלונו נשואיה. תגובות אלה היו רק בשבועות הראשונים שאחר הנשואים, אבל כעבר חדשים אחדים החלו לנשב זמירות אחרות בשני הבתים. בלבה של זו שנשאה לצדיק החלו לכרסם מחשבות של יאוש ותוהה, על מנעמי עולם הזה רבים שאחותה זוכה והם נמנעים ממנה, טיולים בקויריסרן אצל ידידים, משתאות ובלויים, בעוד שהשנייה החלה לגלות את השמחה המרבה בצנות של עבדים ושפחות, מסעדות יקרה, בתי מלון מפארים, מכוניות שרד וטיולים ברחבי תבל, והיא שמחה לגלות עולם קסום שלא ידעה על קיומו. משל זה הוא קצת קיצוני, אבל הוא בהחלט משקף

את הדורסנות המתפתחת של צרכי הנפש מול הנסיגה של צרכי הנשמה, ואכן במפרש אמרו חז"ל: "ארבעה דברים צריכים חזק" (ברכות לב/ב), אין שם ברשימה שום דבר גשמי, הדברים החמריים חזקים דים, והם אינם זקוקים לתמיכה ועידוד. במאבק שבין קין והבל, גלם קין את קניני החמר, והבל פחר לעצמו תכנים רוחניים. כך יכולים היו השנים וצאצאיהם להמשיך לחיות בנפרד הרבה מאד דורות, אבל העבדות לא היו כך, אלא הם נאלצו להפגש בקרבן משפחתי משותף, והסוף לא אחר לבוא – קין הורג את הבל. הבל חיב להדרס תחת מגפיו הכבדים של קין! זקני אתונה לא ידעו את פרטי המאורע הזה של ערש ההסטוריה, אלא רק הכירו את הספור כפי שהוא כתוב ברמה השטחית, אבל היו ברורים להם עקרונות המאבק שבין הרוחניות לגשמיות, והם גם ידעו שבני ישראל מחנכים את ילדיהם לשאף למטרות רוחניות של הנשמה, ולא להשית את הלב לדרישות החמריות של הגוף חסר המעצורים, בעוד שזקני אתונה סבורים שצריך לקרא דרור לתכונות הטבעיות, להרגיש טוב, נח, בריא ומשחרר. לכן ברור להם שהדרך שבה דוגלים היהודים חייבת לדעך ולהעלים עם הזמן, ואלו הדרך שלהם תתחזק ותתעצם עוד ועוד. כדי לבטא את צדקת דרכם הם אמרו לרבי יהושע: "בנה לנו בית באויר", כלומר: האם ישנה דרך למקד את כל מערכת החיים בתכנים רוחניים וערפיים? הרי המנסה לעשות כן, נפל ופל! אם יש לו אפי חלש, הוא נפל כעבר שעה קלה, ואם אפיו חזק יותר, הוא יצליח להחזיק מעמד ברמה הגבוהה, לא יותר מאשר ימים אחדים. אם תהיה לו חברה תומכת, הוא יצליח להשאיר שם כמה שבועות, ואם הוא עקש חסר תשנה, ויצליח להתמיד בדרך כזו כל חייו, הרי ילדיו יפנו ערף! כלומר: רק הוא יצליח להיות באויר, אך לא יצליח להעלות לשם את ביתו ואת משפחתו. סוף סוף איש לא נותר מלאך! לא בשמים הוא הבית האנושי! אנוחנו גרים על קרקע המציאות, כאן אנו פועלים ועושים, כאן אנו מתלבטים, משתדלים, מצליחים ונכשלים, מתקדמים ונסוגים. בהצעה לבנות בית באויר, טענו זקני אתונה, שגם הרגשות החיוביים הפועמים לפעמים באדם, כמציפון, רחמים וכדומה, הכל שיך לנפש הבהמית, שאצל האדם היא יותר מעודנת, והתפקיד שלנו הוא לנסות ללשש אותה עוד יותר, אבל בכל זאת להשאיר גשמיים, מציאותיים, מודעים ליצרים ולרצונות, ולא יוצרים לחצים נפשיים וחסיכים של אידיהליקה אחר מראה העיניים.

אמר שם

בטעון זה קיוו זקני אתונה לקבל הסכמה מרבי יהושע, ושגם הוא נאלץ לסגת מהחננו הנקשה של ילדי ישראל לתכנים רוחניים, ושיפסיקו לחנך את הצעירים לדבק בבנורא. למרבית הפלא הסכים רבי יהושע אתם, ואמר להם: הצדק אכן אתכם! לא נתן לחנך אדם גשמי בתכנים רוחניים הנמצאים ממנו והלאה, ושהוא אינו חש בהם, אינו אוהב אותם, אינו רוצה בהם ואינו מודע לקיימם. איראפטר אלץ מישוהו לחיות במקום שהוא אינו רוצה להיות בו. הוא יכול לשהות שם ימים אחדים כמו תיר, אבל לא להאריך שם ימים, לא לבנות שם בית ולהקים שם דורות המשך, שיחנך אותם להמשיך לדבק באותן מטרות שהוא בעצמו לא אוהב, ואישיותו לא נמצאת שם, מפני שעולם לא תסכים הנפש לשאת את הרוח! אם מרפו החיים הוא טפוח הגוף וצרכיו, לעולם לא תסכים הנפש לסגת מדרישותיה בגלל צרכיה המערפלים של הנשמה, אלא הגוף והנפש יצליחו מהר מאד לדרס את הנשמה, להשתיק את המיתנה החרישית ולדחק את צרכי המציפון שהיא מדברת בשמו. בכל זאת רואים אתם שבני ישראל כן ממשיכים להתחנך ולחנך לערכיהם, ומצליחים להתמיד בהעפלה לפסגות רוחניות. הסבה פשוטה: גם הנפש שלהם נמצאת באותו עולם רוחני עליו! הם אינם מציבים לעצמם מטרות גשמיות, ומיפים אותן במעט רוחניות ססגונית, אלא הרוחניות היא המטרה היחידה שלהם! הדברים החמריים הם אצלם אמצעי ולא מטרה. פתוח הנשמה וטפוח ערכיה הם מרפו החיים. זהו ה"שם" שאמר רבי יהושע כדי להתרומם אל העולם הרוחני. הוא לא הכריז על איזשהו שם תאורתי, שנאה להזכיר אותו בטקסידת ובחגיגות ראיה, ונפה לשבץ אותו בקטעי שירה, אלא שם המהנה את גרעין השאיפה ומרכז התשוקה. שם שואפת הנשמה לחיות, מלמדת את הרוח להצטרף אליה, משכנעת את הנפש למלא את חובותיה, ואחר כך פאשר היא גם כופה את הגוף לשתף פעלה, זו כבר מלאכה קלה, כי לגוף ישנה תכונה נפלאה של הרגל, וכשהוא נכנס לרוטינה כלשהי, הוא אינו מבקש לשמץ את ההגיון שלה, אלא עושה אותה ביעילות ובהתמדה, יותר טוב יעיל מהנפש והנשמה. הם שוכחים והוא לא, הם טועים והוא לא. על כן דוקא הגוף שאצלכם הוא גדול המפריעים, כי אתם רודפים אחר רצונותיו, אצלנו הוא "חמור המשא" היעיל ביותר, ולא רק שהוא ממלא בציתנות מופתית את כל דרישות הנשמה, הרוח והנפש, אלא הוא עושה זאת טוב מהם, והזכרון החזותי והממשי שלו הנו הרבה יותר יעיל. תכונה זו כנו חכמי המוסר: "הרגל נעשה טבע שני" (יעילות צירוף הגוף לקיום המצוות, התבאר בספרנו שב"ח על הוריות, ב"שבח הזכרון" סעיפים 84-83).

לרומם את חמר הגלם

עכשו נותר לזקני אתונה לשאל: מדוע איש מהגוים אינו מצליח במשימה זו, אם היא כל כך

פשוטה, והרי גם חכמיהם מטיפים למוסריות. הוגיהדעות שלהם מעלים על גס את אנשיהרוח, ובאפן טבעי הרי בגיהאדם אוהבים לשמע על בעליחסד, על ישרידרך ועל שאר חסידי אמות העולם המשתדלים לעשות טוב. מדוע אם כן אין אנו מצליחים במשימה זו? השיב להם רבי יהושע: אל תרדו אל הגשמיות, אלא העלו אותה אליכם, "אסיקו לבני וטינא התם" = העלו את חמרי הגלם, הביאו לבנים וטיט אל המקום הגבה. לא די להזכיר את העקרונות הרוחניים כדבר צדדי וכחלורראנה, אלא העלו את כל צרכיכם הגשמיים שמה! אין אכל טעים! יש אכל לכבוד שבת, לכבוד יום טוב, לכבוד סעדת מצוה, כדי להיות חזק לעבודת הבורא וכדומה. אין בגדים יפים! יש בגדים לעמד לפני המלך! – להתפלל בכבוד, ליצג כראוי את העם שה' בחר בו. הבית אינו פנה של מנוסה משאון העיר והמולת הרחוב, אלא בית מקדש, וכן על דרך זו, כל המעשים היומיומיים צריכים להיות לשם שמים (ש"ע או"ח רלא/א. ראה ביצה טז/א). עליכם לשנות את תפיסת עולמכם מקצה לקצה. הפסיקו לראות בחיי החמר את פסגת שאיפותיכם, לא ממציאי הטכנולוגיה הם גדולי הדור, לא אלופי ריצה וקפיצה הם אלילים, ואין להעריץ את שאר השגי ספורט וזמר. כאשר עם שלם מציב לעצמו מטרות רוחניות, חלק מהם אכן יצליח להגיע מאד גבה, כלם יעריצו, וכל השאר גם יזכו לחיות באויר פסגות.

מלאכים גרים באויר

הסבר זה של רבי יהושע הנו כה ברור ופשוט, שזקני אתונה לא יכולים היו לחלק עליו, אלא רק לתמוה: "ומי איכא דמצי לאסוקי התם"? = האם יש מי שיכול להגיע שמה עם הלבנים והטיט? בין אם נבאר שהלבנים והטיט הנם כפשוטם, והפונה להעלות את כל הסובב הגשמי, ובין אם הלבנים הם העצמות והטיט הוא הבשר, ואז תהיה הפונה שצריך להעלות את הגוף לרמה רוחנית, על פי שני ההסברים הדומים הללו, תהיה תמיחה זקני אתונה זהה, וטענתם בפייהם שלא נתן לרומם את מערכות הגוף לדרגה של מלאכים, אנוחנו מסכימים לערך מידי פעם "מבצעים" הנושאים אפי רוחני, להתנדב לעזרה וכדומה, אבל לא לעשות מדברים אלה מסלול חיים. להתנדב לעזר לחולים, אבל רק בימים ובשעות קבועים מראש, ורק לאור זקורים ומאמרי הערכה. בשום פנים לא להביא אחד מהם לבית! להשתתף במבצעים של חלוקת מזון לרעבים, אך לא "לבזבז" על זה יותר מדאי זמן, ושכל העסוקים הצדדיים הללו יבואו לעתים רחוקות, ובזמנים נוחים. כאשר זקני אתונה אומרים שלא נתן, הם אינם מתכננים שבאמת לא נתן, שהרי הכל יודעים את הכל: "אין דבר העומד בפני הרצון", אף על פי שאין צריך לגיס כללים לשם כך, אלא לראות עבדות, ישנם די הרבה יהודים שהעליחו. אבל זקני אתונה טוענים שזה לא נכון לעשות כן! מטרת האדם בעולמו היא אכל ושתו! חיה ותן לחיות! פנאי, תרבות, ספורט, מוזיקה, פתוח כשורים, טפוח היפי, ועוד כל מיני דברים כאלה, הם חלק בלתי נפרד ממערכת החיים הבסיסית. אם ישנם יהודים הפורשים ממרוץ ההנאות, הרי שהם עשו זאת מפני שהם אוהבים לעשות כן, וזו לגבם תשוקה נכספת ומטרת חיים משמחת. אבל לא יתכן לבנות משטר של צנע והסתפקות במעט, ובנדאי שלא נסכים להטיף לחיי פרישות, כי כך לא נתן לבנות חברה משחררת, שמחה ופורחת, אלא יתהלכו ברחובות העיר אנשים המפירים על סביבתם עצבות וכאוות רוח וחסר רצון לחיות.

תחבורה לשמים

רבי יהושע לא צריך היה לענות שזה שקר, כי הם יכולים להתהלך בעצמם ברחובות היהודים לראות את ההכלה ואת שמחת החיים. לכן פתגובה לכך ענה רבי יהושע: הצדק אכן אתכם, מי איכא = האם יש מישהו דמצי למבנא ביתא = שיכול לבנות את ביתו הגשמי בין שמיא לארעא = בין שמים לארץ? ודאי שלא! אף אחד בעולם אינו יכול לגור כאן ולעשות בית שם. אלה שינסו לעשות זאת, עננה של עצבות כרונית תרחף מעליהם. איאפשר להשאר לגור בבית גשמי ולאהב בו כל פנה, ואף על פי כן להקצות חלק גדול ממנו לערכים רוחניים, כגון מרכז לחלוקת תרופות חנם, או מחסן לאמצעי עזר לנכים, תוך כדי שימת דגש ליפיו הגשמי של הבית. כי לא נתן לחיות בכזו סתירה של אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא בתוך אותו לב (חוה"ל שער הפרישות). מה שכן אפשר לעשות, זה להעלות את הבית לאויר, ושם יהיה בו מקום גם למשפחה וגם להקצות חלקים ממנו לצרכי עזרה ומצוה. לשם כך צריך תחלה לותר על הבית הגשמי! אין בשמים אפלו מלאך אחד שיש לו ארמון, כרכרה, או שהוא מנוי במסעדה ובחברת טיולים. אליהו הנביא עלה השמימה ב"רכב אש וסוסי אש" (מ"ב ב/יא). כלי התחבורה המעלה לשם שורף בדרך כל קשר אל הגשמיות. לא נתן להעמיס בעגלה זו את ברכת השמחה אשר בחצר, ואת פרטיס המנוי למסעדה. לשמים אפשר להגיע רק עם כלי עבודה מתאימים. בקצרה תאר זאת משה רבנו, כשהיה שם ארבעים יום, ואמר: "לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי" (דברים טז/ט).

אמצע העולם

כְּהַמְשֵׁךְ לַקְבִיעֵת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהִיְהוּדִים מְצִיבִים עֲקֻרֹנוֹת רוּחָנִיִּים בְּמִרְכָּז חַיֵּיהֶם, וּמְצַפִּים לְגַאֲלָה שְׁאֵז יִהְיוּ עֲקֻרֹנוֹת אֵלֶּה עֲצֻמָּתִיִּים יוֹתֵר, וְנִחַלְתָּ הַכֹּלֶל, הַמְשִׁיכּוֹ זִקְנֵי אֶתְנֹנָה לְדָבֵק בְּתַאוּרֶיהָ שֶׁהִם אִמְצוּ לְעֻמָּם, שְׁלֹא עֲתִידָה לֵהְיוֹת לַעַם יִשְׂרָאֵל גְּאֻלָּה, אֲלָא לְהַפְדֹּ! עִם הַגְּלוּת בָּא עֲלֵיהֶם הַקֶּץ, וּמַעֲתָה הֵם עֲתִידִים לְגֻוֹעַ וּלְהַעֲלֵם, וְעַם מִתְאִים יִתְפַּס אֶת הַגְּדֻרָת הָעַם הַנִּבְחָר. אֶת הַטַּעֲוֹן הַשּׁוֹלֵל אֶת בֹּא הַמְשִׁיחַ לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל הִצִּיגוּ זִקְנֵי אֶתְנֹנָה בְּשִׂאֲלָה: "הֵיכָן הוּא אִמְצַע הָעוֹלָם"? שְׂאֵלָה זוֹ מִתְבַּסֶּסֶת עַל אֲמוּנַת הִיְהוּדִים שֶׁהֶחֱטוּרָה הָאֲנוּשִׁית מַחֲלֶקֶת לְשִׁלֵּשׁ פְּעָמִים אֲלָפִים שָׁנָה. הָאֲלָפִים הָרִאשׁוֹנוֹת מֵאֶז בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְעַד שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הֵחֵל לְהַפִּיץ אֶת הָאֲמוּנָה בָּהּ, נִקְרָאוֹת "אֲלָפִים שָׁנוֹת וַתְּהִי" – חֲסָרֵי מִשְׁמָעוֹת. מֵאֶז פְּעוּלוֹתָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עַד קְבִיעֲתָהּ הַסּוֹפִית שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁבַע־לִפְנֵי, וְגִבּוּשָׁה בְּלֵב תַּלְמִידֵי הַחֲכָמִים, עָבְרוּ עוֹד אֲלָפִים שָׁנָה, הַנִּקְרָאוֹת "אֲלָפִים שָׁנוֹת תּוֹרָה", וּמֵאֶז אֲמֹר לְהַגִּיעַ הַמְשִׁיחַ, וּלְהוֹבִיל אֶת כָּל הָעוֹלָם בְּהִתְאָם לְעֻקְרֹנוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה, וּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל יוֹרוּ אֶת הָאֲנוּשׁוֹת וּלְמַדּוֹם עַל אֹדוֹת מְצִיאוֹת ה', כְּבוֹדוֹ וּמַעֲמָדוֹ. עַל אֲלָפִים הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא דָבְרוּ זִקְנֵי אֶתְנֹנָה, אֲבָל מֵאֶז שֶׁהַחֲלוּ אֲלָפִים שָׁנוֹת הַתּוֹרָה וְעַד אַחֲרֵית הַיָּמִים, שֶׁאֲמוּרָה לֵהְיוֹת כְּעֶבֶר שִׁשֶּׁת אֲלָפִים שָׁנָה מֵאֶז בְּרִיאַת הָעוֹלָם, הִרִי צְרִיכָה הֵיחָה בְּאִמְצָעוֹ לְבֹא הַגְּאֻלָּה. הָרִאָה נָא לָנוּ הֵיכָן הוּא אִמְצַע זֶה? מֵאֶז שֶׁהִסְתַּיְמוּ אֲלָפִים שָׁנוֹת הַתּוֹרָה, וְהֵחֵל לְדַעֲתָכֶם עֲדוֹן שֶׁל הַמְשִׁיחַ, הִרִי הַכֹּל מִתְנַהֵל בְּדִיוֹק לְהַפְדֹּ! הֵנֶכֶם הוֹלְכִים וְנִחְסָרִים, הִישִׁיבוֹת נִסְגָּרוֹת, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִעְזָבֶת, מְצַבְכֶם הַמְדִּינִי וְהַרוּחָנִי מִתְדַדָּר, תִּרְבּוּתֵינוּ כּוֹבֶשֶׁת עוֹד וְעוֹד מְדִינוֹת, וְהַכְפִּירָה שֶׁאֲנוּ דוֹגְלִים בָּהּ מִתְרַחֶבֶת עַל עוֹד תִּרְבּוּיּוֹת, וְגַם אֵלֶּה שֶׁכָּבֵר נִכְבְּשׁוּ לִפְנֵי זְמַן רַב, כְּפִירְתֶּם הוֹלְכֶת וּמַעֲמִיקָה. יוֹתֵר וְיוֹתֵר עָמִים לְמַדּוּ לְשִׁים דָּגֵשׁ עַל הַתִּרְבּוּת שֶׁלָּנוּ, וּמַעֲנִיקִים לְחֻמְרָנִיּוֹת אֶת מִרְכָּז הַכְּפֹד הַחֲבֵרְתִּי. כֹּךָ שֶׁמִּכָּל כּוּוֹן אִפְשָׁרִי, אֵין לְרִאוֹת אֶת "אִמְצַע הָעוֹלָם" שֶׁאַתֶּם מְדַבְּרִים עָלָיו.

אִמְצַע הָעוֹלָם

עִם כְּזוֹ שְׂאֵלָה מוֹחֲצֶת שְׁלֹא יְכוּלָה לֵהְיוֹת עָלֶיהָ תְּשׁוּבָה, קוּוּ זִקְנֵי אֶתְנֹנָה לְגִרָם לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְהוֹדוֹת בְּתַבּוּסָה, וְשֶׁהוּא יֵצֵא לְרַחֲוִיבָה שֶׁל עִיר, וְיִכְרִיז בְּאֶזְנֵי כָל אֲחֵיו הִיְהוּדִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לְקַפֵּל אֶת הַדָּגֵל, לְסַגֵּת מִהִתְקוּוֹת, לְהַפְסִיק לְשֹׁמֵר עַל הַמִּסְרָת, לְאִבֵּד אֶת הַזְּהוּת, לְהַטְמֵעַ בֵּין גּוֹיֵי הָאָרֶץ, לְקַבֵּל אֶת דָּתָם וְתִרְבּוּתָם, וּלְהַשְׁאִיר אֶת הַמְשָׁג "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" כְּעֵנֶן לְהִסְטוֹרִיּוֹנִים וְלֹאֲרַכִּיאוֹלוֹגִים. אֲבָל לְפִלְאֲתָם הִרְבֵּה שֶׁל זִקְנֵי אֶתְנֹנָה לֹא עָשָׂה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כֵּן, אֲלָא בִּבְטָחוֹן רַב עָנָה לָהֶם בְּפִשְׁטוּת: "כֵּאֵן הוּא הָאִמְצַע"! שְׁלוֹטוֹן רַב הָעֻצְמָה שֶׁלָּכֶם הוּא נִקְדַּת הַתְּפִנִּית שֶׁהַמִּסְרָת שֶׁלָּנוּ מְדַבֶּרֶת עָלֶיהָ! אֲתֶם יוֹדְעִים הֵיכָן הוּא אִמְצַע אוֹתִיוֹת הַתּוֹרָה? בְּדִיוֹק בְּמִלָּה "גְּחוּן" = נָחַשׁ (וִיקְרָא יֵא/מ.ב. קִידוּשִׁין ל/א). מִפְּנֵי שֶׁהִנָּחַשׁ הוּא סִמֵּל הַטְּמָאָה וְרַבּוֹי הַמָּוֶת בְּעוֹלָם (עֲרוּבִין יג/ב). הוּא נִקְדַּת הָאִמְצַע, שֶׁמִּשָּׁם כָּבֵר אֵין לְהִיכָן לְרַדֵּת עוֹד, וּמִשָּׁם מִתְחִיל הַשְׁנוּי הַמְבָרָךְ שֶׁל עָלֶיהָ. הַתְּפִשְׁטוּת הַכְּפִירָה אֵינָה הוֹכָחָה שֶׁהַקֶּבֶ"ה גָּנַז אֶת הַתְּכָנִיּוֹת שֶׁלוֹ, אֲלָא לְהַפְדֹּ! בְּדִיוֹק כֹּךָ מִשְׁרַטֶּט מִרָאשׁ הַתְּכָנִיּוֹת שֶׁלוֹ! וְכֹךָ הִיא נִאֻמָּה: "אֵין בּוֹ דוֹד בָּא עַד שֶׁתִּתְּהַפֵּךְ כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוֹת" (סִנְהֶדְרִין ז/א). הַתְּפִקִּיד שֶׁל הַמְשִׁיחַ אֵינוֹ לְפָנֶי חַיִּיכִים רַחֲבִים סָבִיב, אֲלָא לְלַמֵּד תּוֹעִים בִּינָה. הוּא אֵינוֹ מַחֲפֵשׁ בּוֹרִים חֲסִירֵה־שִׁפְלָה, כְּדִי לְלַמֵּד אוֹתָם קִרְא וּכְתָב, אוֹ שְׁבָטִים פְּרִימִיטִיבִיִּים כְּדִי לְלַמֵּד לְאָכֵל בְּסָפִין וּמִזְגֵּג. אֲלָא הוּא יִבְקֹשׁ אֶת הַצְּדִיקִים הַמְּפֻלְגִים כְּדִי לָתֵת לָהֶם שֶׁכָּר, וְאֶת הַרְשָׁעִים הַמְּפֻלְגִים כְּדִי לְהִרְאוֹת לָהֶם אֶת גְּדֹל טַעוּתָם. אֵלוּ בְּזִמְן נִקְדַּת הָאִמְצַע הֵינּוּ צְדִיקִים מְפֻלְגִים, הֵינּוּ זֹכִים לְבִיאַת הַמְשִׁיחַ בְּאִפּוֹן מִנְדִי. מֵאִידֵךְ אֵלוֹ אֲתֶם בְּנֵי עֲשׂוֹ הֵייתֶם נוֹתָרִים אֲמָה פְּרִימִיטִיבִית הַדָּרָה עַל הָעֻצִּים, וּבְנִיָּה חוֹפְרִים בְּצַפְרֵיהֶם אַחֵר שְׂרִשִׁימָאֲכֵל, כְּפִי שֶׁהֵייתֶם בְּזִמְן שָׁעַם יִשְׂרָאֵל קִבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, אֲכֹן כְּזֹנֶה לְגִמְרֵי הֵיחָה שְׂאֵלְתָכֶם: "הֵיכָן נִקְדַּת הָאִמְצַע"? הִנֵּה הִיא הַגִּיעָה וּמֵאֻמָּה לֹא אֶרֶץ – הִיְהוּדִים אֵינֶם צְדִיקִים, בְּנֵי עֲשׂוֹ אֵינֶם רְשָׁעִים, הַכְּפִירָה אֵינָה שְׁלֵטוֹת וְאִישׁ אֵינוֹ זִקוּק לְגַאֲלָה. אֲבָל עַכְשָׁיו הִרִי הָאֻקְדָּמִיָּה שֶׁלָּכֶם נִצְבֶּת לְמַסְדֵּר מִשְׁמַעַת לְקוֹל קִרְיָאָנוּ שֶׁל שְׂרֵה־הִסְטוֹרִיָּה. הָאֵם סְבוּרִים אֲתֶם שֶׁהִשְׁאוֹן מַחֲרִישׁ הָאֲזָנִים שֶׁאַתֶּם מְקִימִים בְּכָל הָעוֹלָם, אֵינוֹ נִחָשֵׁב כְּתִהֲלִיד רַב מִשְׁמָעוֹת בְּמִשְׁק כְּנָפֵי הַהִסְטוֹרִיָּה, מְדוּעַ חוֹשְׁבִים אֲתֶם שֶׁהַצִּלְחָתָם לְסוֹבֵב אֶת גְּלִגְלִיָּה אַחוֹרָנִית?

הָאִמְצַע כֵּאֵן וְעַכְשָׁיו

כַּאֲשֶׁר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עָנָה לְזִקְנֵי אֶתְנֹנָה: "כֵּאֵן וְעַכְשָׁיו הוּא מִרְכָּז הָעוֹלָם", כְּוִנָּתוֹ הֵיחָה בְּאִפּוֹן שֶׁל "מִמָּה־נִּפְשֵׁךְ", גַּם בְּגִלְל הַמְצָב שֶׁאֲנַחְנוּ נִמְצָאִים בּוֹ, וְגַם בְּגִלְל הַמְצָב שֶׁאַתֶּם נִמְצָאִים בּוֹ. כָּל אֶחָד מִשְׁנֵי הַדְּבָרִים הַלְלוּ לְבָדוּ מוֹכִיחַ שֶׁאֲנוּ נִמְצָאִים זֶה עֵתָה בְּמִרְכָּזוֹ שֶׁל הַתְּהִלִּיד. אֲתֶם לֹא כָל כֹּךָ חֲשִׁים בְּזֹאת, כִּי אֵלֶּה שֶׁהֶחֱטוּרָה מִתְרַחֶשֶׁת עַל גִּבְסָם, אֵינֶם מוֹדְעִים לְכֹךָ. כַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם, הֵם לֹא הִעֲלוּ בַּחֲזוֹן רוּחָם אֶת מֵאוֹת אֲלָפֵי בְּתֵי הִיְהוּדִים עוֹרְכִים לִילִיסְדָר, בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, עִם הַגְּדָה שֶׁל פֶּסַח, יֵין וּמִצּוֹת, מְרוֹר וְאַפִּיקוֹמֹן. כָּל אֶחָד מֵהַנְּצוּלִים אֲסָף אֶת יְלָדָיו, חִפְשׁ אֲכָל, הָעָמִים בְּגָדִים, דָּרְבוֹן אֶת הַחֲמוֹר וְהַזְדָּרוּ לְנוֹס בְּעוֹר־שִׁנּוֹ. אִישׁ מֵהֶם לֹא יָכוֹל הִיָּה לְהַגְבִּיהַ אֶת רֹאשׁוֹ עַל מַעֲבָר לְמָה שֶׁנִּמְצָא כֵּאֵן וְעַכְשָׁיו, וְלִרְאוֹת כִּיצַד יִרְאוּ בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִיל פֶּסַח, בְּעוֹד כְּמָה מֵאוֹת אוֹ כְּמָה אֲלָפִים שָׁנִים. בְּדִיוֹק בְּמַצָּב כֵּזֶה נִמְצָאִים עַכְשָׁיו הַמְצָפִים לְמְשִׁיחַ. בְּתִקְוָה זוֹ מִתְחִלָּה הַהִסְטוֹרִיָּה אֶת הַגְּדוּלָה שֶׁבְּפַעֲמֹתֶיהָ, תִּתְּלִיכִים רַבִּי־מִשְׁמָעוֹת אֲמוּרִים אֲנוּ לְעֶבֶר, אֵינֶכֶם יְכוּלִים

לעצור אותם. האפשרות שלהם היא, או להיות שותפים לתכנית, או להדרס תחת גלגליה. בידיכם הפקיד הקב"ה את השתפות להבאתה, זאת הוא עשה ללא צורך בהסכמתכם, זה אינו חלק מהבחירה החפשית שלכם, אתם חייבים להיות שותפים בהבאת הגאולה. הבחירה שלכם היא אם להביאה דרך אמונה בה', ואז היא תגיע כבשורה משמחת שהכל צפו לה, או שאתם תגבירו את הכפירה, ואז ככל שתרחיקו את האנושות מערכי אמת, כן תגרמו לבני האדם להתמקד יותר ברדיפה אחר החמור ובהזנחת המוסר והערכים, ואז תתנו החברה כל כך, עד שהיא תמיט על עצמה הרס מחלט, שממנו תצמח כמיהה עמוקה ואמתית למהפך, ואז תגיע הגאולה כהפתעה משמחת וכמים קרים על נפש ציפה, אלא שאז אתם תחשבו כשותפים שליליים בהבאתה.

עכשו הגאולה

התשובה המפתיעה של רבי יהושע על השאלה: "היכן מרכז העולם", נראית לא רק כהתחמקות, אלא כהתחמקות וכתשובה מזלזלת שכל מהקציע לשון יכול להמציא. על כן באפן טבעי העלו זקני אתונה תמיהה ושאלו: "מי יימר" = מי אמר? מהיכן יכולים אנו לדעת שהצדק אתה? ענה רבי יהושע: אל תאמינו לי, "הביאו חבלי ותמדדו", כלומר: בדקו בעצמכם את ההסטוריה ואת העבדות. מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה. תמיד הובילה כפירה קטנה לאסונות קטנים, וכפירה גדולה לאסונות גדולים. כאשר בני העיר סדם הרשיעו ביותר, באה עליהם מהפכה, וכך היה מאז ומעולם. בכל המקומות שאתם מוצאים שרידי ערים מימים עברו, לשקיעה שלהן קדמו חיי הוללות, וחרבנה היה תוצאה בלתי נמנעת של שחיתות חברתית ומוסרית. תתפלאו לשמע שגם ירושלים נחרבה בגלל תופעות כאלה, ולא בגלל העצמה הצבאית שלכם, שאתם כה מרבים להתפאר בה. אבל כאשר הרשעה חוצה גבולות עמים, משתנים החוקים, כי בזמן המבול הבטיח ה' שהוא לא יביא יותר קץ על כל העולם. כפירה בסדר גדל עולמי כפי שאתם אחראים לה, עדיו לא היתה מעולם. עם הפצתכם את הכפירה, אתם לוקחים אחריות לא על העיר והארץ שלכם, אלא על כל העולם. זאת הרי לא יאשר ה', ולא יפקיר את כל עולמו בידים חסרות אחריות, על כן דונקא הכפירה המשגשגת שלכם, היא זו אשר חייבת להצמיח גאולה, ואז יבינו כלם ששחרור מתרבותכם זוהי הגאולה. ככל שתהיו גדולים ונחזקים יותר, תצליחו לפוצץ את בועת השקר מהר יותר. אלו היינו ברמה הרוחנית הנאותה, היתה באה הגאולה ללא התחשבות בכם ובתאוריות הכפירה וההבל שלכם, אבל מאחר ואנו לא זכינו להביא את הגאולה בדרך של "אחישנה", והיא צריכה לקחת אתכם כשותפים סמויים, לכן המפגש שביני וביניכם, בין האמונה לכפירה, מהנה נקודת מפנה בתהליך, ושלוב שמעניק לגאולה את המימד הנכון שלה, ובכך נכונה בהחלט קביעתי ש"כאן ועכשו", כשבמרכז תרבות רומא אני נצב ומרצה על עקרונות תורת ישראל, זהו מרכז העולם ותחלתו של תהליך הגאולה.

בור במדבר

זקני אתונה לא דלגו מנושא לנושא, כמעשה קנזס של ליצנים, המחפשים להביע דעה בכל נושא שעולה על הלשון באותו רגע, אלא הציגו באזני רבי יהושע את מיטב הגיגיהם, שפבר עברו ברור ולטוש, בדיקה ומסקנות, הגדרה ותיק, אותן הציגו באזני רבי יהושע. כהמשך לאמונתם שהגאולה הנה מבני ישראל והלאה, הם אמרו: "באר לנו בשדה, הבא אותה לעיר". הבאר היא בית המקדש, השדה הוא נחלתו של עשו, והעיר היא ירושלים.

א – באר. את בית המקדש הם בנו באר על פי אמונת היהודים, שהוא המקום ממנו שואבים היהודים את אמונתם, ואת הכח להמשיך ולהתמודד, שהרי לדעת היהודים הצריך של הנשמה בתכנים רוחניים מקביל לצריך הגוף למים ומזון. המים הנם הרבה יותר נצרכים מהמזון, והם אינם נראים, מפני שהם חבויים בבטן האדמה, על כן נכון להמשיך את שאיבת רוח הקדש מבית המקדש, לשאיבת מים מבאר.

ב – נחלת עשו. שדה כולל את כל מערכת הפרנסה והצרכים האנושיים, כבגוד, מזון, הסקה, מאור, דיור, רפואה, שנוע וכדומה. כל זה נמצא בידיהם של בני עשו, הם משכילים את העולם, בונים גשרים, מקימים מרחצאות, מטפחים ומפתחים את תנאי החיים לרוחת כל האנושות, וגם היהודים שואבים מכך מלא חפנים נחת (שבת לג.ב. ע"ז ב.ב.).

ג – ירושלים. היא העיר שהגדרתם אותה כעיר הבירה שלכם, וחרבה כתרי כבוד ענדתם לראשה, מגדלי פאר בניתם בה, ארמונות הקמתם שם, ואף את בית מקדשכם קבעתם כגולת הכותרת שלה (תהילים מח/ג.יד). שם היתה קבועה ה"באר" שספרתם עליה, ממנה יכולים היו לבוא כל בני האדם ולשאב רוח טהרה, סליחה וכפרה, עדיד, נחמה וקדשה (מ"א פרק ח'). הנה ענינו ראות שסלקנו ממנה את כבודה זה! הרסנו את מקדשכם, שברנו את מזבחותינו, נתצנו את אבנינו, ונטלנו עמנו את כלי הזהב. מאומה לא נותר לכם שם. מעתה אין לכם מנוס אלא להודות בכשלונוכם, לסגת מהאשליה שאתם העם הנבחר, ולאשר לנו תאר זה. "הבאר" שלכם נמצאת בדינו, ולעולם לא נאשר לכם לשחזר אותה מחדש, כיצד אם כן תצליחו להביא את הבאר ההרוסה חזרה

לְעִירְכֶם? הֲלֹא אַתֶּם שְׂבוּיִים בְּיַד עַם חֲזָק מִכֶּם, שֶׁלֹּא יֵאָשֶׁר לָכֶם לְהָרִים רֹאשׁ. כִּיצַד וּבִמָּה תִגְרְרוּ
אֶת הַבָּאָר חֲזָרָה לְעִירְכֶם?

חֲבִלִּיסָבִין

עַל הַשְּׂאֵלָה: כִּיצַד תִּשְׁאַבּוּ כַח וְעֲצָמָה לְהַתְגַּבֵּר עַל אוֹיְבֵים חֲזָקִים מִכֶּם? מֵהִיכֵן תִּצְלִיחוּ לְהַשִּׁיג
חֲבִלִּים כֹּה חֲזָקִים, לְגַרֵּר חֲזָרָה אֶת הַבָּאָר לְעִירְכֶם? הַשִּׁיב רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: "חֲבִלִּים חֲזָקִים"!! מִדּוּעַ?
"סָבִין מִתְפֹּרֵר" יַעֲמֹד לְצַדְנוּ! יֵשׁ לָנוּ הַסְטוֹרִיָּה, כָּבֵד בְּנֵינוּ פַעַם אַחַת אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, גַּם אִזּוֹ
הִפְרִיעוּ לָנוּ הַשְּׂכָנִים הָרָעִים לִבְנוֹתוֹ, וְהִנֵּבִיא שְׁלוֹחַ אֶת הַקְּמָתוֹ הַנָּחָה אֶת הַבּוֹנִים: "לֹא בַחֲלִיל וְלֹא
בַכֹּחַ כִּי אִם בְּרוּחִי, אָמַר ה'שֵׁם" (זכריה ד/ו). בַּפַּעַם הַנוֹסֶפֶת שָׁאֲנוּ עֲתִידִים לִבְנוֹת אֶת הַבֵּית הַמִּקְדָּשׁ,
נִעֲשֶׂה זֹאת בְּאִפֶּן עוֹד יוֹתֵר קָל! אֶת הַבָּאָר לֹא נִצְטָרֵךְ לְגַרֵּר, אֲלָא הִיא תִּבָּא מֵאֲלֵיהָ, אַחֵר שֶׁהִתְרַבּוּ
בָּהּ אַתֶּם דּוֹגְלִים וְתִתְפֹּרֵר עַד עֶפֶר. לֹא רַק שְׂמֵאוֹמָה מִכָּל מָה שֶׁאַתֶּם מֵאֲמִינִים בּוֹ לֹא יִשְׁאָר, אֲלָא
אַתֶּם בְּעֲצָמְכֶם תִּהְיוּ הַאֲחֵרָאִים לְהִתְפֹּרֵרוֹתוֹ, וְלִכְמִיָּה עֲצוּמָה שֶׁל כָּל בְּנֵי הָאָדָם עַל פְּנֵי תֵּבֵל,
שֶׁיִּתְחִיל לְהִיּוֹת עוֹלָם בְּעַל מִשְׁמְעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר עָלֵינוּ: "וְשׁוּחַ גְּבָהוֹת אָדָם, וְשֹׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים, וְנִשְׁגָּב ה'
לְבַדּוֹ בְּיוֹם הַהוּא" (ישעיהו ב/יז). כֹּאשֶׁר מֵאוֹמָה לֹא יוּכַל עוֹד לַעֲצֹר אֶת הַכַּח הָרוּחָנִי הַמִּתְפַּרֵּץ, שֶׁעַם
יִשְׂרָאֵל יַעֲמֹד בְּרֹאשׁוֹ, וְיַעֲצֵד בְּגֵאוֹן יְרוּשָׁלַיִם לְשִׁקֵּם אֶת הִרְסוֹתֶיהָ, וְלִבְנוֹת מִחֲדָשׁ אֶת מִקְדָּשׁוֹ
הַחֲרֵב, הַשּׁוֹמֵם וְהַבְּזוּי. יְטוּ כָּל הַגּוֹיִם שֶׁכֶּם לַעֲזֹרֵת ה' בַּגְּבוּרִים, מִתּוֹךְ הַכֹּרֶת אֶמֶת בְּרוּרָה וְהַעֲרָצָה
עַד אֵין גְּבוּל לַעֲקֻשָׁנוֹת חֲסֵרֵת הַפְּשָׁרוֹת שֶׁלָּנוּ, לְהֵאֱמִין בָּמָה שֶׁכָּל כֹּךְ הַשְּׁתַּדְּלָתָם לְהַפְרִיעַ לָנוּ. כֹּאשֶׁר
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָפַר לָהֶם עַל חֲבֵל הַסָּבִין הַמִּתְפֹּרֵר, הוּא צֵין: "אֲפִשִׁילּוֹ לִי חֲבִלִּי"!! אַתֶּם בְּנֵי אֲתוֹנָה
תִּבְיִאוּ אוֹתוֹ!! מִפְּנֵי שֶׁתִּרְבּוּ הַנְּהֻנְתָּנוֹת שֶׁלָּכֶם הִיא זֹאת שֶׁעֲתִידָה לְפֹרֵר אֶת הַכַּח הַצָּבָאִי שֶׁלָּכֶם,
שֶׁאַתֶּם כֹּה מִתְפָּאֲרִים בּוֹ, וְסִבּוּרִים שֶׁתִּצְלִיחוּ לִמְנַע בְּעֲדָנוּ אֶת שִׁיבְתָנוּ לְאַרְצָנוּ, עַד שֶׁאַתֶּם שׂוֹאֲלִים:
מֵהִיכֵן נִשְׁאָב כַּח לְהַתְגַּבֵּשׁ מִחֲדָשׁ? הַתְּשׁוּבָה לְכֹךְ הִיא: אֶת הַכַּח שֶׁלָּנוּ נִשְׁאָב מִהַתְפֹּרֵרוֹת! יֵשׁ לַצֵּין
שֶׁעַד עַצְם הַיּוֹם הַזֶּה נוֹתְנִים הַסְטוֹרִיָּוִנִים אֶת דַּעְתָּם לַחֲקֹר אֶת סִבַּת הַשְּׂקִיעָה שֶׁל צָבָא רוֹמָא
הָאֲדִיר. הַכָּל מַצְבִּיעִים עַל יוֹן וְשִׁעֲשׁוּעִים כְּאֶחָד הַגּוֹרְמִים, אֲבָל הֵיוּ גּוֹרְמִים נוֹסְפִים, כְּגוֹן הַפְּנוּק
שֶׁלָּהֶם לֵאכֹל אֶדְ וְרַק בְּצִלְחוֹת מִבְּרִיקוֹת, וּבְזִמְנָם לֹא יָדְעוּ עַל אוֹדוֹת הַרְעֵלֶת עוֹפְרָת, שֶׁבָּהּ הִבְרִיקוּ
אֶת כָּלִי הָאֵכֶל, וְהִגִּישׁוּ בָּהֶם גַּם חֲמָרִים חֲרִיפִים הַמְמִיסִים אוֹתָהּ, וְזֶה גֵרַם לְמַחֲלוֹת מִסְתּוֹרִיּוֹת
בְּקֶרֶב אֲנָשֵׁי הַצָּבָא. גַּם חֲלָאִים הַנִּגְרָמִים בְּעֻקְבוֹת מִתִּירָנוּת שֶׁל נֶאֱוָף הֵיוּ מִנֵּת חֲלָקָם שֶׁל שָׂרֵי הַצָּבָא
הַנִּכְבָּדִים. יִתְכַּן שֶׁגַם פְּשׁוּטֵי הַחֲלָלִים מִתּוֹ מִכֹּךְ בְּהַמּוֹנִיָּהֶם, אֲבָל הֵד גּוֹרְלָם לֹא הִיגִיעַ עַד אֲזַן
הַחוֹקֵרִים בְּנֵי זְמַנָּנוּ. כֹּךְ מַצְבִּיאִים הַחוֹקֵרִים עַל סִבּוֹת אַחֲדוֹת לְכוּץ הַצָּבָא הָאֲדִיר, כְּשֶׁהִצֵּד הַשּׁוֹה
שֶׁבָּהּ הוּא נִסְיָנָה מִבְּפִנֵּים, אוֹ כִּפִּי שֶׁהִגְדִּיר זֹאת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ "אַתֶּם בְּעֲצָמְכֶם תִּבְיִאוּ אֶת חֲבִלִּי
הַסָּבִין"!! הֵם יִהְיוּ חֲבִלִּי הַשְּׁחִירוֹר שֶׁלָּנוּ, לְמִשְׁךְ אֶת כָּל הַבָּאָרוֹת שֶׁלָּנוּ חֲזָרָה לְאַרְצָנוּ. חֲבֵל שׂוֹזְרִים
מִשְׁלֵשָׁה גְּדִילִים (קהלת ד/ב), כֹּךְ יִהְיֶה שׂוֹזֵר גַּם חֲבֵל גְּרִירַת הַבָּאָר, הוּא יִשְׁאָב אֶת הַשְּׂרָאָתוֹ
מֵאֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים; אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁהוֹבִילוּ אֶת בְּנֵיהֶם לְהִסִּיר אֶת הַסָּבִין שֶׁדָּבַק בְּגִרְעֵי
הַחֹסֶה, בְּעֻקְבוֹת חֲטָאוֹ שֶׁל אָדָם הָרֹאשׁוֹן, וְשִׁלְשֵׁת אֲבוֹתֵינוּ סָלְלוּ לְבִנְיָהֶם דֶּרֶךְ לְלַמֵּד אֶת הָאֲנוּשׁוֹת
כֹּלָה, כִּיצַד לְהִסִּיר – שֶׁלֵּב אַחֵר שֶׁלֵּב אֶת הַסָּבִין מִהַפְרִי, עַד שִׁיּוֹם יָבֹא וְהַסָּבִין יִהְיֶה נִפְרָד לְגַמְרִי
מִהַפְרִי הַנָּקִי וְהַטָּהוֹר, שֶׁיִּחָזֵר לְהִיּוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיוּ הַפְּרוֹת בְּגִרְעָדָן. הַסָּבִין הַמִּפְרָד הַזֶּה שֶׁיִּתְבָּהּ בְּמֵלָא
מַעְרוּמֵי הַשְּׂקָר שֶׁלוֹ, הוּא חֲבֵל הָאֵיתָנִים שֶׁיִּגְרֹר אֶת בָּאָר הָאֲמֹת הָעִירָה, שֶׁבְּנֵי הָאָדָם יִחָזְרוּ לְשָׁאֵב
מִמֶּנָּה מֵלֹא חֲפְזִיָּהֶם אֶמֶת, מֵלֹא שֶׁכֶּלֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּמֵלֹא לֵבָם קִדְשָׁהּ.

רַחֲמִים שְׂבוּרוֹת

אֲרָץ יִשְׂרָאֵל נִמְצָאת עַל צִמֵּת הַדְּרָכִים שֶׁל אֲפְרִיקָה, אֲרוֹפָה וְאַסִּיָּה, כִּפִּי שֶׁהִגְדִּיר אוֹתָהּ הַנִּבְיָא:
"דִּלְתוֹת הָעַמִּים" (יחזקאל כו/ב). בִּידֵיהֶם הָיָה הַמִּפְתָּח לְכָל שְׁעוֹת הַמְּזוֹן וְהַסְחוּרָה הָעוֹלָמִית.
עֲבָדָה זֹאת אֵינָה בְּגִלְל מִבְּנֵה גְאוּגְרָפִי, אֲלָא הִיא נוֹבַעַת מִכֹּךְ שֶׁסִּבּוֹת הַשֹּׁפֵעַ בְּעוֹלָם מִשְׁתַּלְשֵׁל דֶּרֶךְ בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ וְאֲרָץ יִשְׂרָאֵל (תַּעֲנִית י/א "תַּמְצִית"). אַחֵר שֶׁהַרומָאִים כָּבְשׁוּ אֶת אֲרָץ יִשְׂרָאֵל, הֵם הִפְכוּ
בְּאִפֶּן טְבַעִי לְמִרְכָּז הַסְחוּר הָעוֹלָמִי, וּמַעֲתָה הֵם רוֹצִים לְטַעוֹן שֶׁגַם הַשֹּׁפֵעַ הָרוּחָנִי עוֹבֵר דֶּרֶכֶם, לְכֹן
הַמְּשִׁיכוֹ זִקְנֵי אֲתוֹנָה לְדָבֵק בְּשִׁיטָתָם, שֶׁמֵּאִז הַחֲרָבָא אֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מַעֲלָתָם כְּמַעֲצָמָה
הַמִּפְרָנֶסֶת אֶת הָעוֹלָם. עַל בְּסִיס זֶה טַעֲנוּ זִקְנֵי אֲתוֹנָה: "הַרְחִים שְׁלָכֶם שְׂבוּרוֹת"!! טַחֲנִית הַמְּזוֹן
שֶׁלָּכֶם כָּבֵד לֹא קִנְיָת! הֵאֵם יֵשׁ לָכֶם אֲפִשְׁרוֹת לְהַחֲזִיר לְעֲצָמְכֶם אֶת הַשְּׁלִטוֹן הָעוֹלָמִי עַל תּוֹבֵלֶת
הַמְּזוֹן וְהַסְחוּרָה? אֲנִי הִרְאוֹ הֵאֵם יְכוֹלִים אַתֶּם לְתַשֵּׁן אֶת הַרְחִים! נְסוּ לְקַחַת חֲזָרָה אֶת הַשְּׁלִטוֹן עַל
הַמַּעֲבָר הַבִּינְיָנִי בְּשִׁמְתִּי. בְּקִשְׁתִּי זִקְנֵי אֲתוֹנָה לְתַשֵּׁן אֶת הַרְחִים נֶאֱמָרָה בְּלִשׁוֹן הָאוֹמְרָת דְּרִשְׁנִי, הֵם
בְּקִשׁוֹ לְתַפֵּר אֶת הָאֶבֶן הַשְּׂבוּרָה. בְּהַצָּעָה זֹאת שׂוֹזְרָה נִימָה שֶׁל זְלוּל בְּאֲמוּנַת הַיְּהוּדִים, הַטּוֹעֲנִים
שֶׁכְּמוֹת הַמְּזוֹן תְּלוּיָהּ בְּמֵאֶזֶן הַזִּכִּיּוֹת. כְּמוֹת לְמוֹד הַתּוֹרָה אַחֲרָאִית לְכְּמוֹת הַמְּזוֹן הָעוֹלָמִי, וְאִכּוֹת
הַלְמוּד אַחֲרָאִית לְאִכּוֹת הַמְּזוֹן. אַתֶּם אוֹמְרִים: "אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קַמַּח" (אבוֹת ג/יז), לְטַעֲנַתְכֶם,
הַתְּלַבְּשֵׁת הָאֲחִידָה וְהַנִּכְבָּדָה שֶׁל לומְדֵי הַתּוֹרָה, וְהַגְלִימּוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי הַחֲכָמִים, הֵן אֲלֵהָ אֲשֶׁר
מַפְעִילוֹת אֶת טַחֲנוֹת הַמְּזוֹן. מֵאַחֵר וְעַתָּה שְׂבוּרָה אֶבֶן הַרְחִים שֶׁלָּכֶם, קַח מַחוּטֵי הַגְּלִימּוֹת הַלָּלוּ,
וְהִשָּׁב אֶת אֶבֶן הַרְחִים לְקִדְמוּתָהּ.

תפירת אבני הריחים

לא רק שרבי יהושע לא ראה בזלזול זה אתגר בלתי נתון לבצוע, אלא טען בלהט: תתפלאו לשמע שמה שמצחיק אתכם, הוא בהחלט נכון! הריחים העשויים מאבן שאיתם רואים, הם התוצאה של אבניה בד האמתיות, אשר אכן עשויות מבגדיהם של לומדי התורה! גלימות החכמים שאיתם כל כך השתדלתם לפזר ולהשפיל את מעמדם, כל מה שנותר מהן, זהו המזון שמצליח להשתלשל אל העולם. כל זמן שיעמדו לומדי התורה על המשמר, ומשיכו הריחים העולמיות לטחון מזון, כפי שאומרים חכמינו: "אם אין תורה אין קמח" (אבות ג/ז). אם הריחים שבורות, צריך לקחת חתיכת אבן מהשבר עצמו, לטוות ממנה חוטי תפירה מעלים, שיתקנו באבן יעיל את כל מפעל ההזנה העולמי. העבדה שהריחים שבורות ותלמידי החכמים ממשיכים להגות בתורה, למרות הרעב והמחסור, מסירות נפש זו מקנה להם אינספור זכויות. כפי שאומרים חז"ל: "יפה שעה אחת בצער, ממאה שעות שלא בצער" (אבודר"נ ג/א), וכן שעת למוד תורה בשבת היא שותיערף לאלף שעות למוד ביום חול (בן איש חי שמות שנה ב'), למוד בחברותא מכפיל את האכות, את השכר ואת הרמה (שד"ח מ' קצ"ח). כך יש לתלמידי חכמים אפשרות להפך לספקי המזון של מפעלים עולמיים. אתם מערימים קשיים על לומדי התורה, ובכך אתם מעמידים את לומדי התורה במבחן לשזור חוטים של חסד מתוך האבנים השבורות שאינן טוחנות. לא רק שהם יחזירו בכך את מפעל הריחים לקדמותו, אלא על ידי ה"ירידה לצרף עליה" הם יעשוהו יותר משבח ועיל. אם נצליח לטוות גלימות לתלמידי החכמים מהריחים השבורות, ומהמצב שאיתם מכנים אותו כנאוש וחסר תקנה לעתיד, דווקא מתוך חשף זה עתיד לזרוח אור גדול של גאולה והחזרת עטרת הפרנסה ליושנה.

שזירת חוט מאבני הריחים

הוכיח בין שני הצדדים נותר בעינו לעת עתה, זקני אתונה שאלו, ורבי יהושע ענה. על תשובה זו הם לא הסכימו, ואף עשו עצמם כנחרדים, ושאלו: "האם יש מי שיכול לעשות חוטים מריחים"? האם ישנה אפשרות להתמסר לתורה מתוך עני ומחסור, ומי שבני ביתו רעבים ללחם, כיצד ילך לבית המדרש במקום לצאת לשוק לבקש מזון? לא רק שאנו לא מבנים כיצד יכול דבר כזה להיות, כן אנו היזדמנות נהדרת להלחם בתורה ולהצטרף כאנשים הגונים. יש לנו רשויות רוחה שלא יאפשרו כזה דבר! אם נראה מי שמזלזל כך בילדיו, נוציאם בשם החק מהבית! אם נגלה בית מדרש המטיף לכזו התנהגות, נסגר אותו בשם החק. אין להבין מכאן שאכן תלמידי החכמים אינם מחנכים להטות שכם לעזרת בני הבית, ההפך הוא הנכון, אפילו לאנשים זרים אין לומדי התורה אדישים, חלילה, אלא יחפשו כל דרך להיטיב ולעזר. אלא שתלמידי חכמים מחנכים את בני ביתם לחיי צנע והסתפקות במעט, וכל זמן שישנם צמחיצי הראויים לאכילה, לא יטילו בני הבית את על הבאת המזון על האב הרכון על ספרי הקדש בבית המדרש (ערובין כב/א: "קורמי באגמא"). אבל זקני אתונה אינם רואים כזו התנהגות בעיריפה, אלא יש צרף בשפע, במותרות, ב"תרבות" ב"שעות פנאי", כך שלעולם לא יכול להיות די, ולא יתכן שחננוי יסגר את חנותו באמצע שעות הלחץ, מפני שפבר הרויח די להוצאות היום. זקני אתונה חשבו שגם במצבי רעב חולני, יאטס לומד התורה את עינו ואזניו משועות בני הבית, ויסב את ראשו אל תלמודו. על לבם של זקני אתונה לא התקבל שתופעה אכזרית כזו היא סבה לשפע המזון בעולם. רבי יהושע הרגיע אותם שתופעה כזו אכן אינה אמורה להתרחש ואמר: "ומי אכא דחיטי ריחא", לא יתכן שלומדי התורה גיעו עד חרפת רעב, אלא בעתות מלחמה, בצרת ומצור, שאז גם יציאה לשוק לא תניב כל תועלת, אבל על מים כתקונם נאמר: "נער הייתי גם זקנתי, ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם" (תהילים לז/כח). מאידך אל תשלו את עצמכם להיות אדונים על התורה ולומדיה. הם זכו לשחרור מיוחד (יומא עז/א), לכן אפילו אם תמצאו כל מיני תופעות, שבעיניכם יראו כאלה שבשם החק יכולים אתם לאסור עליהם את למוד התורה, הדבר לא יעלה בידכם. איש בעולם לא יצליח לעצר מעם ישראל את הקשר אל התורה. קשר זה טונה חוטי גלימה לתפארת, עוד חוט של חסד ועוד חוט של רחמים, עוד חוט של אור, ועוד חוט של פסופין, עד שתתגלה יריעת ענק של אור בוחק, שתכסה את כל העולם בזמן הגאולה.

ערוגת הספינים

בהסתמך על המקרא, טענו זקני אתונה, צריכים אתם להסכים לברכת יצחק את עשו: "על חרבך תחיה" (בראשית כז/מ), הוא לא קבל סתם שלטון, אלא ברכת שלטון. "ברכה" היא דבר הפרה ורבה, ממשיך ומתרחב, צומח וגדל, על כן החרב של עשו אינה סתם כלי מתכת, אלא שדה חרבות וערוגת ספינים. כפי שהשדה מניב יבול, כך מניב עשו את תכונות הלוחמה שלו לבני הדורות

הבאים, מחנך את בניו למלחמה, מלמד עמים אחרים להלחם, ומתפרנס מתעשית כלי מלחמה. על כן מתאים לכנות את תרבותו כערוגה של ספינים, שאנו גאים בה, מטפחים אותה, משקיעים את מיטב המוחות והמשאבים בפתוח אמצעי לחימה. כל שאר השכלולים אינם אלא נובלות ושיגרים מההמצאות הממקדות במרוץ החמוש, ומדוע אין אתם רוצים להצטרף לצד הנכון של המתקדם? בשאלתם הציגו זקני אתונה את עצמם כשוחרי שלום, שדוקא בגלל מאזן האימה שהם אחראים לו, נשמר בעולם שקט, וערוגת ספיני הטבח המאים, הם אלה שגורמים למתחים שלא להתפרץ, אלא להשאיר מתחת פני השטח. הנה השלום שאנו מביאים בחרב, בלי לצפות למשיח שאתם מדברים עליו! כיצד אם כן השתרבבה אצלכם נבואה האומרת: "וכתתו חרבותם לאתים" (ישעיהו ב/ד). מי יכתת? מדוע יכתתו? מאחר והמקרא מכנה את עשו כ"איש שדה" (בראשית כה/כו), על כן מתאים ליבול הצומח בשדהו להיות מכנה "ערוגה של ספינים", והנה מגלים אנו שאתם היהודים מאמינים בצורך לכת את הספינים הללו, ומקנים שאתם בעצמכם תזכו לעקר את הערוגה הזו. שאלתנו היא מדוע כורתים ערוגת ספינים הצומחת בברכת יצחק? וכיצד עוקרים חרבות הנטועות באשורו של הקב"ה? במישור הפרקטי השאלה היא: האם אתם משלים את עצמם להיות חזקים מאתנו ולהפך את המאזן האסטרטגי לטובתכם? זוהי פריתת הספינים במונח הפשוט.

גם "קרנים" וגם "חמור"

על כך השיב רבי יהושע: עם ישראל לא אמור להשתתף במרוץ החמוש, והוא לא אמור ליצר מכונות מלחמה עוד יותר משכללות, שיהיו משקל נגד למאזן האימה, אלא אנו חולמים על עתיד מטהר לגמרי מכל סוגי הספינים! כיצד? לא נקצץ את ספינים על ידי ספינים ארפות יותר, יותר, ארסיות יותר, משכללות יותר, הזרעות יותר דם, שכול, הרג וניתמות, אלא ערוגת הספינים אמורה לקבל פרייתה כפולה – גם "קרנים", וגם "חמור"! נקצץ אותם בקרני חמור! מצד אחד נבא בבשורה של שליטה על החמר, ומאידך נרומם במאד מאד את קרן שלום האמת ושלל הנצח בכל המישורים הקיימים בעולם. לא כמו כל סוגי השלום שמשיגים בעולם השקר, שכל אחד מהצדדים מבקש אותו, כדי ללקק את פצעי המלחמה, ובמשך ההפוגה להתחמש בנשק יותר משכלל וחרסני, ואז לצאת לסבוב מלחמה נוסף. אנו מדברים על שלום ברקיקא שבו יהיו שני דברים: יתבטל הצורך בנשק, ויתרוממו הערכים הרוחניים. אלה הם שני המישורים שעד עצם היום הזה לא באנו בהם לעמק השנה, ויש לנו עמדות מנגדות לגמרי. אנו טוענים לצורך בשליטה על הרצונות ולהשתלב עם חקי החמר, ואתם טוענים להשתלט על החמר ולהשתלב עם הרצונות. ה"חמור" שהמשיח עתיד לרפב עליו (זכריה ט/ט), הוא השליטה המוחלטת על הרצונות, וקרנו המרוממת הוא אלוהים של זה, המאירה את דרכם החדשה של ההולכים בחשך, שזוכו לראות אור גדול (ישעיהו ט/א), אור שבאפק שלו לא נראית כל מלחמה.

פריתת הספינים

כשזקני אתונה שמעו כיצד נכרתות בקלות כל ספיניהם, ואידך בורגע יהיה כל עמל חייהם לא רק לריק, אלא לבזו, הם לא שכחו שהיה זה תוך כדי בקשת "דברי קזב וגזמא" ובכל זאת שאלו: "ומי איפא קרנא לחמרא"? כיצד יכולים אתם להצמיח קרניהוד מתוך הגשמיות? הרי כדי לזכות להרמת קרן כה משמעותית, עד כדי השפלת העצמה של עשו, יש צורך באיזושהי זכות חדשה ומיוחדת, שעד כה לא הצליחה להטות את כף המאזנים שלכם לטובה. היכן יש לכם כזו הפתעה חדשה? מה עדין לא מציתם? התשובה היא: עכשו אכן אין לנו, אבל המשיח בעצמו הוא הזכות! כאשר הוא נבא, הוא יביא אתו מהפכה, בשורת הגאולה תסחף אחריה את כל המצפים לגאולה, שיוכחו כי עזרצונם אף ורק לשקם את ארצם ואת בית מקדשם, ושום מניע חמרי של כבוד או יקרה אינו דוחף אותם. בכך תשפל קרנו של עשו, שזכות כבוד ההורים עמדה לו, אף על פי שהוא לא עשה להם שמים, אבל הוא עשה זאת כל כך טוב, יפה ומכבד, עד שכל זמן שלבני ישראל לא היה משקל נגד מול מצנה זו, היתה זכותו לגדל ספיני אימה, אבל לא עד בלי די. העתיד הנצחי צריך להראות לגמרי אחרת משאיפות השלטון והכפירה של בני עשו. על אותו עתיד נאמר: "ומלאה דעה את ה' כמים לים מכסים" (ישעיהו יא/ט). מידעת אלה יציפו את הערוגה עד טביעתה, ומשם יבקעו קרני החמור!

ביצי התרנגולת הלבנה והשחורה

מאז שנפגשו התאומים יעקב ועשו בבטן אדם, נטושה ביניהם מלחמה חסרת פשרות, מעולם לא נסה אחד מהשנים לסגת מעמדותיו שהן צפורנפשו, והוא שומר עליהן כבבת עין. הוכוח הראשון הסתיים בכשלונו של עשו, כאשר יעקב נטל בחכמה את הברכות, ואז החליט עשו לנצח בעזרת

החרב (בראשית כז/מא). אכן רב המפגשים שבין השנים היו משני עברי קוהאש, הסבירו בניו של עשו את צדקת דרכם בעזרת חרב משחזת. היו גם תקופות אינקביזיציה אפלות, שדוברי דת החסד והרחמים שכללו את החרב במאד מאד, אבל במשך רב הזמן לא נוצרו מפגשים בין השנים, מלבד התפרצויות אנטישמייות ומסעיר צלב שתמיד התפרצו ודעכו, התפרצו ודעכו. עם זאת עם ישראל לגלותו, סדר הקב"ה מפגש בין השנים ללא חרב מאימת, וכל אחד מהם רשאי להביע את דעתו באוני השני, לא כדי לשכנע, שהרי כפי שזקני אתונה לא היו מצליחים לגרור את רבי יהושע אליהם, בדיוק באותה מדה ברור שזקני אתונה לא היו קמים לפתע באמצע ההסטוריה ומכריזים "טענינו". זכות זו שמורה רק לבוודדים, אחד כאן ואחד שם, מאפשרת לו הבחירה החפשית לסגת ולהצטרף למחנה האחר (גיטין נ/א: "נירוקיסר ערק"). אבל כגוף, כעם וכמציגידר, צריכות שתי התרבויות הללו להוביל את המאבק בדיוק כפי שההשגחה העליונה שרטטה אותו. זו הסבה שגם אחר כל כך הרבה טענים הגיוניים, ממשיכים זקני אתונה בשאלותיהם בדיוק מאותה נקדת זנוק התחלתית, ולא מתעוררות להם שאלות חדשות בעקבות מה שהם שמעו עד כה, אלא שוב מציגים את הערעור הנדוש בטענה שלנו, שהקב"ה בחר בנו, ועל כך הם טענו: אם היה הקב"ה בוחר בכס בגלל שאתם מקימים את מצוותיו, היינו מחרישים, שהרי זו תכונה מקבלת בהחלט, לשלם שכר למי שממלא פקדות ולהאיר פנים לציתו. אבל הרי בפי הנביאים דבר ה' אחרת ואמר: "בטרים אצרך בבטן ודעתיד, ובטרים תצא מרחם הקדשית" (ירמיהו א/ה). כאשר אלקים בוחר מבין העברים שטרים נולדו, את מי לאהב ואת מי לא לאהב, למי להאיר לו פנים ולמי לא להאיר פנים, הרי שהוא מתנהג באפו של איפה ואיפה! אתם טוענים שזה לא כך, מפני שאתם לא רק מקימים מצוות, אלא יש לכם אפי אחר, ולא שלמוד התורה וקיום מצוותיה שיש לכם את האפי, אלא נולדתם אתו, והוא חלק בלתי נפרד מהתכונה הראשונית שלכם. מטבעכם אתם יותר עדינים, אצילים, שרים, רחמנים, ביטנים, טובים, מתחשבים ושאר כל מיני תכונות שאתם מתפארים שהם מתאמים לקרבת האלקים, ולכן אתם זכאים להארת פנים מצד ה'. אין אנו מקבלים טעון זה! אין הבדל בין תינוקות! לא נכון הספור שכבר בבטן רבקה נבחר נעקב להיות לה, ונעשו נדחה מפני ה', עם זאתם לאור העולם היו אלה שני תאומים זהים, שרק אחר כך התפלגה דרכם. ראה נא בעיניך, הנה שתי ביצים, את האחת הטילה תרנגולת לבנה, ואת השניה הטילה תרנגולת שחורה, היכל אתה להבדיל ביניהן? לא! מפני שאין הבדל! ההבדל נבא לידי בטוי רק אחר כך. אבל בפשה ששתייהן אינן אלא ביצים, אפשר לבשל אותן או לטגן או לעשות בכל אחת מהן כל מלאכה אחרת, ללא כל הבדל במי בוחרים, והתוצאה תהיה זהה.

חריצי גבינה צחורה כשלג

כדי לדחות טעון זה הביא רבי יהושע שני גושים של גבינה בצבע לבן צחור, ואמר ששני הגושים לא נעשו מאותו חלב, אלא את האחד גבנו מחלבה של עזה לבנה ואת השני מחלבה של עזה שחורה, והנה שניהם עומדים על אותו דוכן בשוק, ונמכרים במחיר שוה. שתי הגבינות טעימות במדה שוה, ויש להן את אותה תכונה להשביע ולהזין. אם הגדי הלכו של העזה הלבנה ישיתה את החלב של העזה השחורה, הוא ישאר לבן, ואם הגדי השחור ישיתה את החלב של העזה הלבנה, הוא ישאר שחור, כי ההורים לא קבעו כל תכונה משלהם בחלב. אבל הרי הגדי עצמו, שונה לחלוטין! לעזה הלבנה ישנם גדיים לבנים ולשחורה – שחורים. כך גם בביצים שאנו לא מסגלים לראות כעת איזה אפרוח מתרשם שם, ונאלצים להמתין עד שיבקע, וחלוי את פלומתו הצהבה לצבע של אמו ואביו. אבל הקב"ה שרואה נסתרות, אינו צריך להמתין עם העברים כדי לקבל את אופקים וטבעם, וכבר בתוך הביצה יודע איזה אפרוח יתפתח שם, וכבר בבטן האם יודע איזה ילד יגדל משם.

ישראל, אף-על-פי שחטא – ישראל הוא

העבדה שהקב"ה לא טעה בבחירתו של עם ישראל, אינה זקוקה לאשורים, לארץ כל ההסטוריה הארצה, ובכל פזירות ישראל, היה נפר ברור ההבדל שבין יהודי לגוי, מפני שבשרש הטבע האנושי הכללי קימת תכונה חיתית בסיסית, "זהמה" בלשון חז"ל (שבת קמו/א, יבמות קג/ב). אין הפונה ללכלוד פיזי כלשהו, או לטיט, רפש וצואה, אלא לזהמה רוחנית, הקשורה לנפש ואינה נתנת להסרה מחלטת, מפני שהיא חבויה עמוק בתת-המדע ובתכנית ההפעלה האנושית הבסיסית, תכונה זו הגדיר המקרא: "עיר פרא – אדם יולד" (איוב יא/ב). לשנה אפשויות לעדן אותה עוד ועוד, עד שהיא כמעט ואינה מרגשת, אפלו לבעלי חוש-ראיה חד וחריף. מאידך אפשר גם להדחיק את התכונה הבסיסית הזו, להתעלם ממנה, אבל מסתבר שהמתעלמים ממנה לא יצליחו שלא לדעת על קיומה למשך הרבה זמן, כי היא עלולה להתפרץ ביום מן הימים, וגם אם יארכו הדורות שבהם יתנהגו בני האדם באופן אנושי, נימוסי והוגן, לעולם לא יצליחו לדכא את הזהמה הזו עד שהיא תעלם מכל וכל, אלא תמיד במעמקי הנפש ממשיך לקנן רגש חיתי שעלול להתעורר בעקבות גרויים מתאימים, מפני שהוא נחשב כתכונה אנושית בסיסית. עקרון זה נכון על כל משפחת העמים המרחבת, מלבד בני ישראל, מפני שהם זכו למתנה מיוחדת מאת ה', בזכות האבות

הקדושים, וכן בשעה שעמדו למרגלות הר סיני, והכריזו: "נעשה ונשמע" (שמות כד/ז). אז הוציא הקב"ה רוח טהרה ממרום, והסיר זהמה זו מלב כל בני ישראל (שבת קמ"א, יבמות ק"ב). אמנם בחטא העגל אבדו היהודים הרבה מאד מהזהר שלהם, והזהמה האנושית הבסיסית חזרה אליהם שוב, אך היא כבר אינה דבוקה בנפש ובאישיות באופן שלא נתן להסירה, ומעתה יכל למוד תורה ביגיעה ועמל לעד את הלויד היהודי, ולעשותו דף וטהור כמו שהיה אדם הראשון קדם החטא. זהו הטבע האחר שיש ליהודים מאשר לשאר הגוים. אמנם יהודי הנמצא בין הגוים יכול ללמוד ממעשיהם הרעים, להיות אכזרי, רע ובלתי מתחשב, כפי שהוא מתחנך בסביבתו, אבל בדיוק מאותה סבה שאצל הגוי, התכונות השליליות נמצאות בשרש מהותו, ולעולם הוא לא יצליח להשתחרר מן הגמרי, אלא רק לחנך את עצמו לעדן אותו, בדיוק להפך זה אצל יהודי, אצלו נמצאות הרחמנות בשרש מהותו, ולעולם הוא לא יצליח להשתחרר מן הגמרי (יבמות ע"א). לכן גם אם מגיע, חלילה, יהודי לשפל המדרגה, זהותו ושרשו נותרים בטהרתם, כי בתכונות הבסיסיות של כל יהודי ויהודי קדם רגש של רחמנות, בישנות וגמילות חסדים, וזוהי "תעודת הזהות" של עם ישראל, כפי שאמרו חז"ל: "שלשה סמנים בעם ישראל; רחמנים, בישנים, גומלי חסדים" (יבמות ע"א). רגשות נכונים ותכונות חיוביות אלה נרשנו מאבותינו הקדושים, שזכו לטהר את גופם ואת נשמתם לגמרי, וגם זהמת היצר הרע סלקה מאבותינו בזמן מתרתורה למרגלות הר סיני (שבת קמ"א, יבמות ק"ב). לכן אנו נושאים בקרבנו תכונות שונות משל שאר גווי הארץ, ובכך טבועה היחודיות שלנו בתוך הגוף החמרי מבלי שנוכל להשתחרר מזהות חיובית זו, כפי שקבעו חז"ל: "ישראל, אף עלפי שחטא – ישראל הוא" (סנהדרין מד/א). וכך הוא עתיד להשאר לעולם, מבלי יכולת לטשטש את זהותו ולעמעם את מוצאו.

תכונות שונות ליהודי ולגוי

לשני הבסיסי שבין היהודים לבין שאר אמות העולם, ישנן השלכות בחיי היומיום, כפי שמבארים חז"ל את ההבדל בין נתינת צדקה של יהודי לבין נתינת צדקה של גוי, במקרה שנותן הצדקה עשה תנאי: "סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני", אם בקשתו לא מלאה, ח"ו, וילדו נפטר, גוי במקרה זה מבקש את כספו חזרה, ואם הוא מתבייש לעשות זאת, אז לבו יהיה מלא טרוניה על הצדקה המטעית שהוא נאלץ לתת. בעוד שאצל היהודי, הנתינה היא בלב שלם, והבקשה היא נספח צדדי, שגם אם לא נצאה אל הפעל, אין היא מפחיתה מהרצון הן לתת צדקה (פסחים ח"א, ר"ה ד/א). ראה צה"צ ק"ל, קצ"ו, ר"ג ועוד). בהתנהגות המעשית והיום יומית בא הדבר לידי ביטוי, כפי שצטטנו לעיל: "שלשה סמנים בעם ישראל; רחמנים, בישנים, גומלי חסדים" (יבמות ע"א). על תכונות היסוד של העם היהודי צינן חז"ל פתגם עממי: הדס הצומח בין החולות, מקום שאינו מתאים לגדול הדסים, מקום לא טבעי זה נותן את אותותיו בכל השטחים: העלים שלו אינם מעגלים, צורתו אינה סימטרית, ריחו אינו עז, פרחיו נבולים, ענביו מצמקים, גבחו ננסי, צורתו הפלגית נפולה וירודה, צבעו בהיר, ענפים רבים חשופים ושבירים צומחים בו, אך למרות כן הדס שמו, ויהודים לו (סנהדרין מד/א). איש אינו טועה לחשב שעץ מצמק ומסכן זה אינו הדס, אלא מיד כשרואים אותו, גם אם מתפלאים על צורתו העלובה, קובעים את זהותו ללא ספק. הוא הדיו ליהודי, גם כשהיה בשפל המדרגה, זהותו ושרשו נקבעים ללא כל ספק. על כן אמרו חז"ל שהנביא הגדיר את בני ישראל: "כבני כשיים אתם לוי" (עמוס ט/ו). על כך שאלו חז"ל: "וכי כשיים שמים? והלא ישראל שמים! ולמה נקרא שמים כשיים? לומר לך: מה פושם משנים בעולם, אף ישראל משנים במעשיהם מכל אמה ולשו" (מו"ק טז/ב). שני זה אינו חיצוני וקל, אלא מהותי ובוטל לעין, בדיוק כמו שהפוש בולט בין אנשים לבנים. אכן לא רק אנו חושבים שאנו שונים משאר עמי העולם, אלא גם הם עצמם חושבים כך, והגוים יודעים עד כמה חקוקות בבשרנו התכונות היהודיות מבלי יכולת לשנות אותן, בדיוק כפי שאין הפוש יכול להפך את עורו. גם בעבר דורות אחרים של עזיבת מורשת האבות ומסרת התורה, עדן נותרות תכונות אלו בנפש בני העם היהודי. עבדה זו אינה סוד, מפני שהיא באה לידי ביטוי בהרבה מאד דגמאות, ואפלו בזוויות הפואבות לנו, כגון מה שיוצעים הגרועים שבאמות, העוסקים בפשע ובאלימות, אין הם אוהבים לצרף לקבוצותיהם בריונים מזרע ישראל, כדי "לעבד בשטח", אלא רק לתחום הנהול והארגון. טענתם היא שפעמים רבות כשהיהודי שומע את זעקות קרבנו, מתרפך לבו ואינו מבצע את הפשע שהטל עליו, או שבודרכו לזירת הפשע הוא רואה תאונה שלא היה מערב בה, הוא מבטל את התכנית כדי להושיט עזרה. במאורות הצפוניים הללו לועגים לנו על כך, הם טוענים שאנו "מוגילי לב", ולא די קשוחים, אבל בדיוק על כך גאוננו! זהו ה"הדס" היהודי הבולט אפלו בלב המדבר הצחיח, ובגלל התכונה החיובית הזו קבעו חז"ל: "אפלו הריקנים שבעם ישראל – מלאים מצוות כרמו" (ברכות נ"א, חגיגה כ"א). אמנם אנו גאים על בוז זה שהגוים שופכים עלינו, אבל אנו גם צריכים לדעת שתכונה זו אינה פרי חנוך אישי שלנו, אלא מתנה שקבלו אבותינו, כשהקב"ה כרת עם אבותינו את הבטית למרגלות הר סיני (שמות כד/ח), אז הוא גם כרת את ערלת לבנו והסיר מאתנו את הזהמה. במפרש נאמר בתורה: "לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם, כי אתם המעט מכל העמים. כי מאהבת ה' אתכם, ומשמרו את השבעה אשר נשבע לאבותיכם" (דברים ז/ז). זה מה שטען רבי יהושע באזני זקני אתונה: דוקא להפך ממה

שאתם טוענים. נכון שמטל עלינו לקיים את המצוות, אבל לא בגלל קיומן שומר ה' עלינו, אלא הוא שומר עלינו, כי הוא מצפה שנקיים אותן, הוא שומר עלינו, כי הוא בחר בנו במיוחד לשם כך, ועוד בטרם נולדנו, הוא הושיע לנו את הדרך. כך עושה עד עצם היום הזה כל הורה והורה, וחותם בבשר ילדו את בריתו של אברהם אבינו, עוד בטרם ידע הילד בין ימינו לשמאלו. האב אינו עושה זאת פאות הוקרה לילד על שבחר להמשיך את המסורת, אלא קובע את דרכו בתוך השושלת הזו.

כלי שאינו שוה את נזקיו

עתה הגענו אל אחרונת השאלות, בה בקשו זקני אתונה פעם נוספת להוכיח את עליונותם על פני בני ישראל, והפעם דרך העבדה שהם שולטים על ארץ ישראל, אשר לדעתכם – בני ישראל, היא נחשבת כארץ הקדש, ו"עניי ה' אליכם בה" (דברים יא/יב), ומי שאינו מתאים את עצמו לעדינותה, אינו רשאי לגור בה, והיא מקיאה אותו (ויקרא יח/כח, כ/כב). הנה כל היהודים רואים שהם אינם שולטים עליה, ואנחנו פן שולטים! הרי לכם הוכחה מתוך התורה שלכם, שאנחנו העם הנבחר, הממלא את מקומכם אחר שגליתם ואבדתם את מעלותיכם. לא רק את ארצכם אבדתם, אלא ה' אליכם הפך גם את הברית, שהרי אנו גרים בארץ ישראל מבלי למלא את התנאים שהתורה דורשת, והיא אינה מקיאה אותנו. אם סבורים אתם שהמוסר שלכם יותר נכון מהפתיחות שלנו, ומעמדכם חשוב בעיני ה' יותר משלנו, אם אכן אנו גרועים בעיני ה' יותר מכם, מדוע הוא פנה אתכם והושיב אותנו? האם יתכן כלי שאינו שוה את נזקיו? מי משקיע ביצורו יותר ממון ממה שהוא בעצמו עולה? לדעתכם שאמצעי לחימה אינה מטרה, כיצד תסבירו שכלכם הגענו לשלט על ארצכם? העבדה שאנו פאן מוכיחה שפתיח כל-יציבא, חשוב יותר מטפוח עקרונות מוסר. אנו התמקדנו בראשון ואתם בשני, והנה רואות עיניכם שהצבא נצח! אם העקרונות היהודיים היו חשובים בעיני ה' יותר מערכי מלחמה, הוא לא היה מסלק את הכלי החשוב יותר, כדי להכניס לארצו כלי חשוב פחות.

זמנית איך-כניסה

רבי יהושע השיב להם ששליטתם על ארץ ישראל אינה בגלל חשיבותם, אלא שבני ישראל לא השכילו להקפיד די הצורך על קדשתה, ולכן הם נאלצו לעזוב אותה לתקופת-מה, כדי לפתח געגועים, ולבסוף לשוב אליה ברמה רוחנית נאותה, והרומאים אינם יורשים את הארץ, אלא רק שומרים הממלאים את צווי ה', ואינם מאפשרים לבני ישראל לשוב אליה באותו מצב רוחני שבו הם נמצאים עתה. רבי יהושע הציג להם תשובה זו בצורת סמל, שקדי להבינו יש להקדים במשל לחכם שנקלע עם בנו לעמק פורה ורחב-ידים, שיש בו מחצבים, מפלימים, מעינות, נחלים ועם דגים לרב, עשבים שונים, שיחיבר, עציפרא עמוסים פרי לכל רחב העין, ומרחבי שפע ללא גבול. על שפת הנחל, ליד צלע ההר ראו השנים צריף מטלפול, נסו את מזלם לזכות בו להקנסת אורחים קלה, כדי להחליף כח להמשך דרכם. הם מצאו בו עני מחפיר וקשה. בני משפחה הנראים בריאים ומצקים, לבושי סחבות, רהיטים מאלתרים וחורקים משברי ארנזים, וארוחה דלה על צרור נקוב. שאל החכם את בני הבית על מעשיהם, ואבי המשפחה ענה באדיבות שאין להם טענות! יש להם פרה קצת זקנה, קצת חולה, אבל הטפול המסור של כל בני הבית מניב תוצאות משביעות רצון, והנה, ברור ה' היא שופעת די חלב בשביל כלם, ואפלו נותר לנו מעט לעשות חמאה וגבינה, כך שאנכם כל המשפחה מגיט לטפול בה, אבל היא בהחלט מסבירה פנים ומעניקה לכל אחד מאתנו את מנת לחמו. נחו החכם ובנו שעות אחדות אצל משפחה זו, שכל עסוקם היה סביב הפרה, מטפלים בה במסירות ואהבה, וראה שאפלו הפרה מבינה זאת, שמחה לקראתם, מתענגת מקרבתם ומהטפול המסור שלהם בה. החכם ובנו נפרדו בהוקרה והבצת תודה מהמשפחה הלבבית ופנו לדרכם. מיד אחר שהדלת נסגרה מאחוריהם, אמר החכם לבנו: "דחף את הפרה אל תוך הפנים!" הבן לא מאמין למשמע אזניו, בקש מהאב לחזר שנית על הבקשה. "בדיוק מה שאמרתי לך!" חזר האב על הבקשה המשנה, ולא המתין לציוותו של הנער, אלא נגש למלאכה במו? דיו. הבן ראה זאת כמאבן, כזו כפיות טובה! כזה רעלב! הוא אינו מאמין למראה עיניו. התחליף היה כה מהיר והחלטי, ועד שהבן התעשת לחשב שמא השתבשה דעתו של האב, ואולי צריך לעצר בעדו, הפרה כבר שקעה במצולות. השנים המשיכו בדומיה, כשלבו של הבן נצבט בקרבו. עברו שנים והנה שוב הגיעו השנים לאותו עמק, ולמרבית הפלא הוא היה נראה לגמרי אחרת, היו בו שדות מעבדים לכל מרחב העין, בכל אחד מהם שורים ותומים למחרשות ולמכשירי קצירה. פרדסים וכרמים, פועלים לרב רוכנים על ערוגות הירק, ועל הפרדסים והכרמים, מכלאות בקר וצאן, ערמות לרב של שקי תבואה וארנזי פרי. האב ובנו המשיכו לכוון הצריף שעל שפת הנחל למרגלות ההר, והנה עומדת שם שורת בתים רביקומות, סוסים ועגלונים, דוכנים, מוכרים וקונים לרב, אנשים רבים נכנסים ויוצאים, אורזים ומפרקים סחורה, קונים ומוכרים, נותנים הוראות ומפעילים את המערכות השונות. נכנסו החכם ובנו אל תוך הבית רחב הידים, ומצאו את בעל הבית מקוף באנשים רבים הזקוקים לו, זה שואל וזה מקבל הוראה, זה מדווח וזה מתעצ. זה משלם וזה מקבל

ממון. כְּאִשֶּׁר הִתְפַּנָּה מֵהֶם, פָּנָה אֶל הַשָּׂנִים וְשָׁאֵל לְרִצּוֹנָם. הִצִּיג הַחֶכֶם אֶת עֲצָמוֹ, וְאָמַר שֶׁהוּא הִתְאַרַח כְּאִן לִפְנֵי שָׂנִים לֹא רַבּוּת, וְהִנֵּה הוּא נִמְצָא כְּאִן שׁוֹב, וְשׁוֹב שׁוֹאֵל: "מִה נִשְׁמָע?" עָנָה לוֹ מִנְהַל הַחֹנֶה: הִנֵּה רֹאוֹת עֵינֶיךָ, הִיתָה לָנוּ פֶּרֶה זִקְנָה, שֶׁטִּפְּלָנוּ בָּהּ בְּמִסִּירוֹת, וְהִיא הִבִּיָּאָה לָנוּ פְּרִנְסָה, וּלְפָתַע לָלֵא כֹל הַסִּבָּר טִבְעָה בְּנַחַל בְּאֶרֶץ מִסְתּוּרִי. הִיָּה מְאֹד קִשָּׁה לְכָל הַמִּשְׁפָּחָה לַעֲבֹל אֶת הַבְּשׂוּרָה הַרְעָה הַזֶּה עַל הַפֶּרֶה שֶׁכָּלָנוּ הִתְפַּרְנְסָנוּ מִמֶּנָּה, וְאֶהְבְּנוּ אוֹתָהּ, אֲבָל הַחַיִּים חִיְבִים לְהַמְשִׁיךְ, אִישׁ מֵאֲתָנוּ לֹא רָצָה לְמוֹת בְּרָעַב, וְהִתְחַלְנוּ עֲסָקִים אֲחֵרִים, וְהִנֵּה עֵינֶיךָ רֹאוֹת לְהִיכֹן שֶׁהִגְעָנוּ. סִבִּיר לְהִנִּיחַ שֶׁסְּפוּר זֶה לֹא הִיָּה בְּמִתְכַּנְּתוֹ הַנוֹכְחִית, אֲבָל הַחֶכֶם הַמִּתְבָּאֵר מִמֶּנּוּ פּוֹעֵל עַל כָּל צַעַד וְשַׁעַל, וְאֵלֶּפֶי וּרְבֻבּוֹת אֲנָשִׁים שֶׁהֲצִלְחוּ, יוֹדְעִים לְסַפֵּר עַל הַצָּעַר הָרַב עַל הַפְּרִנְסָה שֶׁאֲבָדָה, וְעַל הַ"פֶּרֶה" שֶׁמָּתָה לְמִגְנַת לֶבָם. זֶה הִיתָה נִקְדַּת הַמִּפְנָה שֶׁל הַצִּלְחָתָם בַּחַיִּים. הַסִּבָּה הִיא פְּשׁוּטָה, לְאִישׁ אִין דִּי אִמְךָ לְהִתְחִיל דְּבָרִים חֲדָשִׁים, לְמִרוֹת שֶׁסִּבִּיר מְאֹד לְהִנִּיחַ שֶׁהוּא יִצְלִיחַ בָּהֶם יוֹתֵר מִהַדְּשׁוֹשׁ חֶסֶר הַהֲצִלָּחָה בְּנוֹשָׁא הַיֶּשֶׁן שֶׁהוּא תְּקוּעַ אִתּוֹ, אֲלָא שֶׁבְּדָבָרִים חֲדָשִׁים צָרִיךְ לְלַמֵּד חֻקִּים שׁוֹנִים, לְהַפְּיֹר אֲנָשִׁים אֲחֵרִים וְלִהְיוֹשֵׁף לְמַעֲרָכוֹת שֶׁאִינוֹ מִפְּרוֹת, וְאִישׁ אִינוֹ אוֹהֵב לְהִתְאַמֵּץ, אֲלָא כִּשְׁהוּא נֶאֱלָץ בַּחֲסֹר בְּרָרָה. מִכָּאן רוֹנֵחַ הַפְּתָגֵם הַמִּפְרָסֵם: "הַהֲכָרָה הוּא הַמּוֹרָה הַמְעֻלָּה בְּיוֹתֵר", שֶׁהוּא גִלְגּוּל עֲמָמִי לְכָל: "מִשְׁנָה מִקוּם מִשְׁנָה מִזֵּל" (ר"ה טז/ב). רֹאה סִפְרָנוּ שֶׁבִּי"ח עַל סִנְהֶדְרִין צד/א: "לִינְשׁוֹף מִדּוֹכִיתִי". עִם תּוֹבָנָה זֶה נִחָזֵר לְדָבָרֵינוּ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁכָּדִי לְבֹאֵר לְזִקְנֵי אֲתוֹנָה אֶת טְעוֹתָם הוּא נִטֵּל מִחֲצֵלֶת וְחֶסֶם בָּהּ אֶת כָּל רֵחַב הַדֵּלֶת "אִין כְּנִיסָה"! מִכָּאן לֹא נִתֵּן לְהַכְנִיס! אִם לֹא הָיִיתָם שׁוֹמְרִים עַל אֲרָץ יִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁךָ תְּקוּפַת הַהִסְתַּגְּלוּת שֶׁל הַיְּהוּדִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹלָה, הֵם הָיוּ מְנַסִּים לְשׁוֹב בְּטָרְסָעֵת, לְמִרוֹת שֶׁהֵם עָדִין לֹא תִקְנוּ אֶת הַסִּבָּה שֶׁבִּגְלָלָהּ הֵם נֶאֱלָצוּ לַעֲזֹב אֶת הָאָרֶץ. אִם הֵם יִרְצוּ לְהַכְנִיס אֵלֶיהָ עֲכָשׁוֹ, הֵם יִצְטָרְכוּ לְסִתֵּר אֶת קִיר הַחֹדֶר, וּלְהַכְנִיס בְּדֶרֶךְ אַחֲרָת – חֲדָשָׁה, רַחֲבָה יוֹתֵר, שֶׁאִם לֹא הִיָּה הַשָּׁעַר הָרִאשִׁי נְעוּל, הֵם הָיוּ מִתְעַצְּלִים מִלַּעֲשׂוֹת זֹאת. אַחֵר תְּקוּפַת־מָה שֶׁל הַיְּהוּדִים בְּגִלוּת, שֶׁחֲרָרוּ הָרוֹמָאִים אֶת אֲחִיזָתָם מֵאֲרָץ יִשְׂרָאֵל, כִּי כָּבֵד אִין צָרִיךְ בָּהֶם, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הִיתָה לַיְּהוּדִים סִבָּה חֲזָקָה לַעֲזֹב אֶת הַגּוֹלָה, הֵם אֲכֹן לֹא עָשׂוּ זֹאת. אֲצִל חֵלֶק מִהַיְּהוּדִים בָּאָה הַסִּבָּה הַחֲזָקָה הַזֶּה לִידֵי בְטוּי בְּכַמִּיָּה לְחוֹן אֶת עֶפְרַיִם אֲדַמַּת הַקֹּדֶשׁ, וְאֲכֹן צְדִיקִים רַבִּים עָלוּ לְאֲרָץ יִשְׂרָאֵל בְּכָל מִשְׁךָ הַגּוֹלָה, וְאֲצִל חֵלֶק הִיתָה הַסִּבָּה הַחֲזָקָה, הַצָּעַר וְהַדִּחַק שֶׁל שְׂכֵנֵיהֶם הַגּוֹיִם בְּאַרְצוֹת הַגּוֹלָה, וְאֲכֹן גַּם זֶה הִיתָה סִבָּה לַעֲלִית הַיְּהוּדִים רַבִּים לְאֲרָץ יִשְׂרָאֵל. כִּד שֶׁתִּמִּיד הִי"אִין כְּנִיסָה" מוֹלִיד סִבּוֹת חֲדָשׁוֹת שֶׁבִּגְלָלָן מִבְּקָשִׁים לַעֲלוֹת לְאֲרָץ יִשְׂרָאֵל. הַתִּפְקִיד שֶׁלָּכֶם בְּנֵי עֶשׂוֹ הוּא לְשׁוֹר שֶׁאִישׁ מִכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יָשׁוּב לְאֲרָץ יִשְׂרָאֵל עִם הַ"חֲבִילָה" שֶׁהִיתָה לוֹ בְּטָרְסָעֵת עֲזַב אוֹתָהּ, שֶׁהָיָה לְשֵׁם כִּד, כָּל הַתְּהַלִּיף הַזֶּה מִיָּתֵר, אֲבָל אַחֵר שֶׁאֵת הַשָּׁעַר הָרִאשׁוֹן הִפְסְדָנוּ, וְאֵת שׁוֹמְרֵים עַל סִגְיָתוֹ, נֶאֱלָצִים אֲנוֹ לְסִתֵּר אֶת הַקִּיר, לְהַסִּיר אֶת הַמַּחְצוֹת שֶׁבִּין יִשְׂרָאֵל לְאֲבִינוֹ שֶׁבְּשִׁמְסִים, וְלַעֲלוֹת לְאֲרָץ יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ כְּנִיסָה חֲדָשָׁה וּבִלְבַּב חֲדָשׁ (עַד כֹּאן ע"פ רוּחַ הַמּוֹשֵׁל).

קִדְשַׁת לִוִּי

בְּסִפְר "קִדְשַׁת לִוִּי" נִתֵּן רַבִּי לִוִּי יִצְחָק מִבְּרִדִּי צ'ב ז"ל אֶת דַּעְתּוֹ עַל הוֹכּוֹחַ כְּאִן, וְעַל הַהֲדִים הַנִּשְׁמָעִים מִמֶּנּוּ עַד עַצֵּם הַיּוֹם הַזֶּה בְּבִתִּי הַמְּדַרְשׁ, וְהַמְסַקְנוֹת הַמִּתְבַּקְּשׁוֹת מִשְׁתִּי הַדְּרָכִים הַשׁוֹנוֹת שֶׁהֲצִעּוּ כְּאִן מִשְׁנֵי עֲבָרֵי הַמִּתְרָס שֶׁל הוֹכּוֹחַ.

שְׁדוּף פָּחוֹת

הַנִּשְׁמָה מִטִּבְעָה אִינָה יוֹדַעַת מְנוּחַ. הָרִצּוֹנוֹת נוֹבְעִים מִהַנֶּפֶשׁ הַפְּשׁוּטָה שֶׁהִיא חֵלֶק בְּלִתִּי בְּכָרֵד מִצּוֹרֵת הָאָדָם, וְהִיא קִיָּמַת גַּם אֲצִל גּוֹי, גַּם אֲצִל חֶשֶׁה הַנֶּפֶשׁ צָרִיךְ לְהִתְמַלֵּא, אֲדָ אִינָה יוֹדַעַת כִּיצַד, כְּנֶאֱמַר: "וְגַם הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא" (קֹהֶלֶת ו/ז). בְּטְעוֹת מְנַסִּים לְמַלֵּא אוֹתָהּ בַּהֲנָאוֹת, תְּשׁוּקוֹת וּשְׂאֵר הַבָּלִים, אֲבָל הִיא נוֹתֶרֶת בְּתַחוּשַׁת רִיקְנוֹת תְּמִידִית. כְּאִשֶּׁר הַגּוֹיִם שִׁמְעוּ שֶׁלַּיְּהוּדִים יִשְׁנָה דֶּרֶךְ לְמַלֵּא תְּשׁוּקוֹת אֵלֶּה עַל יְדֵי תְּכָנִים רוֹחֲנִיִּים אֲמִתִּיִּים וְקִרְבַּת אֱלֹקִים, הֵם לֹא אוּו לְהִאֲמִין, וְטָעְנוּ שֶׁאִם לָהֶם אִין דֶּרֶךְ לְמַלֵּא תַחוּשׁוֹת רִיקְנוֹת, לַיְּהוּדִים וְדָאִי שֶׁלֹּא יִכּוֹלָה לְהִיוֹת דֶּרֶךְ, שֶׁהָיָה דֶּרֶךְ־חַיִּים שֶׁל הַגּוֹיִם רַצּוּפָה בְּיוֹתֵר הֲנָאוֹת. כְּאִן שׁוֹמְעִים עֵתָה זִקְנֵי אֲתוֹנָה מְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל אוֹדוֹת נִשְׁמָתוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדֵי הַמִּשְׁתַּוְּקָק לְרוֹחֲנִיּוֹת, וּמִבְּקָשַׁת אֶת עֲבוּדַת ה', וְשֶׁעָקֵר תַּעֲנוּגָו שֶׁל בֶּן יִשְׂרָאֵל הוּא לְזִכּוֹת לְהַגִּיעַ לַעֲבוּדַת ה' בְּלֵב שָׁלֵם, וְהַיְּהוּדִים מִצָּפִים לְחוּשׁ בַּתַּעֲנוּג הָרוֹחֲנִי הַגָּדוֹל, שֶׁבְּעוֹלָם הָבָא אִפְשָׁר יִהְיֶה לַעֲשׂוֹתוֹ הַרְבֵּה יוֹתֵר טוֹב. מִי שֶׁזָּכָה לְטַעַם כְּזֶה תַּעֲנוּג, כָּבֵד אִינוֹ חִפָּץ כָּלֵל בַּתַּעֲנוּגִי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֲלָא רַק לְדַבֵּק בָּהּ, וְזוֹהִי קִבְּלַת הַתַּעֲנוּג מֵה' וּמַעֲבוּדָתוֹ. מֵאִזּוֹ וּמִתְמִיד הַכְּחִישׁוֹ אֲמוֹת הָעוֹלָם שֶׁיִּכּוֹלָה לְהִיוֹת כְּזֶה עֲבוּדָה, וְטוֹעֲנִים נִגְדָנוּ: כִּיצַד נִהְיִים אֲתָם בַּהֲנָאוֹת בְּלִתִּי מוֹחֲשִׁיּוֹת? וְעַל סִמָּךְ מֵה מִקְוִים אֲתָם לַתַּעֲנוּגִי הָעוֹלָם הָבָא הָרוֹחֲנִיִּים? הָרִי אֲפֹלוּ הֲנָאוֹת פְּשׁוּטוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה נִמְנָעוֹת מִכֶּם! כְּלִשְׁכּוֹן תַּעֲנוּגִי עוֹלָם הָבָא שֶׁהֵם אִירִסוֹף וְאִירִקָץ, וְדָאִי שֶׁהֵם אִינֵם מִמִּתִּינִים לַיְּהוּדִים! אֶת זֶה רָמְזוּ זִקְנֵי אֲתוֹנָה בְּמִשְׁלַל עַל הַמִּבְקָשׁ לְשִׁאת אִשָּׁה וְלֹא נוֹתֵנִים לוֹ. הָרִצּוֹן לְהִתְחַבֵּר לַתַּעֲנוּגִים חֲמִרִים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, לְרַכֵּשׁ קִנְיָנִים גִּשְׁמִיִּים וְלִהְיוֹלִים בַּחַיִּים, בָּא לִידֵי בְטוּי בְּעָקֵר בְּרִצּוֹן לְשִׁאת אִשָּׁה, לְבָנוֹת בֵּית וְלִהְיוֹתֵם. טוֹעֲנִים זִקְנֵי אֲתוֹנָה: הָרִי נִמְנָעוֹ מִכֶּם תַּעֲנוּגִי עוֹלָם הַזֶּה, וּמִדּוּעַ מְנַסִּים אֲתָם לְאִמְץ לַעֲצָמְכֶם אֶת הַתַּעֲנוּגִים הָרוֹחֲנִיִּים שֶׁהֵם הַרְבֵּה יוֹתֵר גְּבוּהִים! הֲלֹא כְּלִשְׁכּוֹן שֶׁדָּבָר כֶּה גָּדוֹל לֹא תִקְבְּלוּ!

שדוד מרומם

על זה השיב להם רבי יהושע: תענוגים גשמיים אינם בגי המזל שלנו, למעלה, ברוחניות נתחבר אל מזלנו. תענוגי העולם הבא הם בגי המזל של ישראל, אבל תענוגי עולם הזה אינם קשורים אלינו, אין אנו צריכים להתאפק מהם, מפני שהם אינם נחשבים לנו כענג, ואין אנו חפצים בכל מה שהוא חמרי וגשמי. כל מגמתינו היא לעבודת ה' ולהתענג מזיו שכינתו, נתחיל בעולם הזה ונמשיך בעולם הבא. זה לא נקרא שאת הנמוך לא קבלנו ואנו פונים אל הגבה, מראש דרכנו על הנמוך כדי להתרומם אל הגבה, ולהגיע להיכן שמתאים לנו. התחלנו ברוחניות ושם הגענו למחוז חפצנו, לא קבלנו גשמיים, כי לא חפשו זאת, ומעולם לא בקשו זאת. משל למה הדבר דומה? ילד קטן המתפלש בעפר ובבוץ יראה איש הדור הנושא משרה רמה, אף לעסקיו חובקי העולם, ויאמר לו: "פיצד משלה אתה את עצמך, להצליח בעסק הגדול, הרי אפלו להתפלש בבוץ עדן לא ראינוך".

הלואה חוזרת

עוד שמעו זקני אתונה על עבודת ה' הזכה של הצדיקים, שאין בלבם כל פניה ומחשבות רעות. גם לדבר זה הם לא אוו להאמין, ולא הסכימו שיתכן בעולם איש שרגליו בשרקע וראשו בשמים, היודע לשלט על המחשבות ועל ההרהורים. הם טענו שמלאכים יש רק בשמים! חיבת לפעמים לנצנץ מחשבת און בלב צדיק, וזה מוכיח שגם הוא קשור אל נושאי העולם הזה הרדוד! לא רק עם הרגלים, אלא גם עם האישיות, שאם לא כן, מהיכן מחשבותיו הגשמיים והפשוטות? מי נתן חמר גשמי בטירת לב קדוש? הלא אם הוא נחשב כרוחני לגמרי, ראוי היה שתהא מחשבתו דבוקה בה' ללא הרף, ולא תמוש מאתו אפלו רגע אחד. רבי יהושע הסכים אתם שאכן לפעמים יכולה להיות תופעת הבזק מחשבות בלתי מלטשות (ב"ב קסד/ב: "אין אדם ניצול ממחשבה"), אבל מחשבות אלה אינן באות ללב הצדיק בגלל פחיתותו, חלילה, אלא בגלל הסביבה. כדי לבאר זאת, יש לשאל תחלה להפך – מאין יכול לבוא הרהור תשובה בלב הרשע? הלא הוא דבוק בעברות! ו"עברה גוררת עברה" (אבות ד/ב), פיצד התנתקה אצל הרשע השורשית הרעה הזו! מהיכן שאב החוטא את הנצנוץ הקדוש של הרהור התשובה? מי נתק את שרשרת החטאים? התשובה שאכן מחשבה קדושה זו לא הגיעה ממנו, אלא מהסביבה – גלים גלים ממקורו התורה והעבודה, אל אלה שבאים שמה לפעמים, ומהם אל אלה שרק מעריכים, ומאלה אל מי שלא מכיר אך מכבד, והלאה ממנו גם אל מי שלא שמע ולא ראה כלל. כך משתלשלים המאמרים של הצדיק, מתגלגלות פעולותיו, ומתקדמות המחשבות שלו עד לבית הרשע וללבו. הצדיק תאב לצרף את כלם לעבודת ה', להפך את רעת הרשע לטוב, מתוך רצון טהור זה באה עבודת ה' וזה לקרובים אליו, ומהם אל הקרובים אליהם, וכך הלאה, הכל מאותו מקור קדוש, משם באים הרהורי התשובה עד לב הרשע. אבל הקשר הקלוש הזה אל הרשע גורם גם גלים בכוון ההפוך, ומשלח פגמים קלים עד הסביבה של הצדיק. אלה שקרובים אל הרשע רואים את טמאת עברותיו, ודבר זה פוגם בהם. אלה שקרובים אל הקרובים רואים צנון בהתלהבות הקדושה, ויש להם פגמים קלים יותר. כך נוצרת בקרבת הרשע סביבה רדודה, שהדים קלושים שלה מצליחים לחדר אל תוך מסגרת הקדושה של בית הנפסות, בית המדרש ומעוז הצדיק. לכן תוך כדי שהוא מתקן את הרע, הוא עלול להנזק קמעה, ועלולות לבוא אליו מחשבות בלתי זכות, גם אותן תתקן עבודת ה' של הצדיק, והוא יחזיר אותן לשרש הטוב. לא שהצדיק יחשב מחשבת און, אלא שמחשבה לא כל כך משלמת מרחפת לרגע בלבו, היא מנצנצת שם כדי להתבטל ובכך לבוא אל תקונה. כמו השוקע ברפש וטיט ואינו יכול לצאת לבדו, צריכים הסובבים לבוא לעזרתו, אף על פי שהמסיעים מתלכלכים קמעה, מכל מקום צריכים אנו לעשות כן. זה הפרוש "דאזין וטריף", שהקב"ה העניק חיים לרשע, כדי שיקים מצוות, והוא לא עשה כן, אלא טעה ללקח אחר שרירות לבו, מה רואה הקב"ה להמשיך לתת לו חיים? על כך השיב רבי יהושע: זו טעות! הרשע לא נרשע עד בלי די! לבסוף הוא ימצא מישהו שיפזר לו לחור בתשובה, אם הוא יותר ישקע בעברות, הרי שהוא ימשך יותר תשומת לב של אוהבי ה', שינסו לחייו לו עזרה, ואף יצליחו. הסבה להלואה חוזרת היא בגלל שלבסוף, כשהוא יחזיר את החוב החדש, הוא יחזיר כבר גם את כל החובות הישנים, שהרי אצל בעלי התשובה, לא רק שנמחלים להם העוונות, אלא שאם הם משכילים להגיע לרמה של תשובה מאהבה, הופכים הגדונות לזכיות, לכן פדאי להלוות ולחזר ולהלוות, כי לבסוף יתפזר הכל להיות חיובי. זוהי ה"ירידה לצרף עליה".

דברי כזב

ככל שמתקרבים יותר אל הבורא, מבינים יותר את גדלותו, ומבינים שצריך לעבדו בתוספת קדושה וטהרה, והחכם מבין שכפי הראוי באמת לעבד את ה', הוא עדן לא עשה כלום! אבל השטחי סובר שהוא עובד ה' כראוי, בור זה עדן לא מתחיל לעבד, כי אם היתה עבודתו כנה, היה מבין שאין

במעשיו כלום ביחס למה שצריך באמת. כך הוא גם בשכר. השטחי בטוח בשכר רב הצפון לו על עבודת ה' שלו, בעוד שהצדיק היודע כמה עדין חסר לו, חושש שאין לו כל שכר על העבודה המצומצמת, החלקית והחסרה שהוא מנסה לעשות, וגם מצליח קצת, וסובר שגם את השכר שיקבל על מה שעשה עד כה, זה אינו אלא מתנת חנם, כי דרכו של הקב"ה להטיב לכל ברואו. את ההבדל הזה שבין החכם לטפש אומרים אנו בתפלה: "השיבנו ה' לתורתך וקרבינו מלכנו לעבודתך, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך" (תפילת שמי"ע), כלומר: ככל שנשוב יותר לתורה ולחכמה, נבין יותר שאנו צריכים להתקרב לעבודה, ואז גם הרחוקי תשובה חזקים יותר יפעמו בקרבנו. אבל אלה שאינם קשורים לתורה, חושבים שהם כבר קרובים די והותר לעבודת ה', ומנושא התשובה ודאי שהם פטורים לחלוטין. זוהי הבקשה: "אמר לנו דברי כזב!" דהינו: כיצד תתכן עבודת הכזב של הסובר שעושה את תפקידו, ובאמת אינו עושה מאומה ביחס למה שצריך לעשות. על כך אמר להם רבי יהושע משל על פיר, הרומז על החיצוניות העקרה של העובד את ה' בשטחיות, מחמת שעקר התולדות הם המעשים הטובים (רש"י על בראשית ו/ט). לכן המשיג את עבודת ה' ללידה והבאת חיים חדשים לעולם, דבר שהפרד אינו יכול להיות שתף לך. כלומר: למרות שאפלו הצדיק עדין אינו עושה את עבודת הבורא כראוי, בכל זאת סבור האיש ההמוני על עצמו שהוא מקים את המצוות ככל משפטן, ומצפה לקבל פרס גדול. זהו שטר התביעה של הפרד, שהקב"ה חיב לתת לו שכר, והוא אינו יודע שאפלו את מה שהוא מקבל, זה אינו אלא מתנת חנם, כי צריך לעבוד יותר בהתלהבות ויותר בקדושה, ולא לחשב על קבלת השכר כלל וכלל. זה שאמרו לו: הרי פרד אינו יולד! כלומר אינו עושה מצוות כהגון, ועל מה הוא מגיש שטר חוב? השאלה היא: האם מי שלא עובד את ה' כהגון יכול לצפות לשכר? דבר הכזב שכאן אינו צריך הוכחה שהוא שקר, שהרי החשש של הצדיק, על שאינו זכאי לשכר, זה עצמו מכזיב את אשליית האיש הפשוט, הסבור ששכרו מבטח לו, אף על פי שסוף סוף כלם עתידים לקבל את השכר שהקב"ה נותן בחסדו הגדול, ואף כמתנת חנם, אלא שהצדיק מבקש לקבלו בדין, ואלו איש ההמון יקבלו בחסד ובמתנה, שהרי לעולם הוא לא יוכל להגיש שטר חוב על המעשים השטחיים שלו, כפי שגולד הפרד לא יגיש שטר חוב.

בית באויר

אתם היהודים טוענים שצריך להגיע ל"תורה לשמה", דהינו: להתכונן בלמודה ובעסק התפלה, להדבק בבורא. יש לתמה עליכם, כיצד יכול אדם גשמי להדבק בבורא, שהוא אינסוף? רק רוחניות יכולה להתחבר אליו! לבשפת זקני אתונה מנסחים שאלה כזו בטעון שחבור כזה הוא בלתי אפשרי, כי הוא אינו הומוגני. זוהי הבקשה: "בנה בית באויר", כלומר: איך יכול אדם גשמי לקבל את דבקו בבורא הרוחני? השיב להם רבי יהושע, שהצדק אכן אתם! לאדם הגשמי אין אפשרות להפך את עצמו לרוחני, אלא שהקב"ה אפשר לנו לעשות זאת על ידי כלים שהעניק לנו, נתן לנו את כח הדבור – "רוח ממללא", ולמד אותנו את צרופי אותיות שבהן ברא את העולם. האותיות הן החבור שבין הרוח לחמר, והמלים יוצאות מהגרון, שהוא נקדת החבור של הנשמה הרוחנית אל הגוף הגשמי. כשאדם גשמי לומד תורה או עומד לפני ה' בתפלה, הוא משתמש באותיות הרוחניות, משקיע בהן את כוחותיו הגשמיים, ואת הרוחניות שהוא פתח בקרבן, על ידי כך מתאפשר לו להדבק בבורא. המשקיע את כל כוחותיו בתורה ובתפלה, באפן שיבטל מלבדו כל דבר גשמי, רוחניות האותיות והמלים מחברת אותו לבורא. באפן זה אפשר להתרגל לשלט על הדבורים והמחשבות. 'דבור' הוא שליטה, כמו "ידבר עמי תחיתנו" (תהילים מז/ד), וכן "דבר אחד לדור" (רש"י על דברים לא/ז). אשרי ההוגה בתורת ה' יומם ולילה בכח גדול, כי אין דרך אחרת להתקשר לקב"ה, אלא רק בדבורי תורה ותפלה, ורק באשר הם נעשים בלהט, בהתלהבות ובחבור אל הרוחניות, באפן כזה אפשר להגיע עד התפשטות הגשמיים, כפשוטה ממש, אלא שלא נתן להתחיל בכזו עבודה, אלא אלה שכבר מרגלים לחיות ברוחניות, וכבר עשו זאת בכל כחם, נמצאים במצב שרק אומרים שם, וכבר נכנסים במהירות יחסית לאוירה קדושה, מיד מתרוממים מהגשמיים בנתיק גמור מכל קשר אל הגוף, וסלוק כל קשר לחמירניות. אבל אלה שעדיין לא הרגלו לך, אכן אינם יכולים לעשות כן, אלא מגיעים לרמות כאלה לעתים קצרות, בבחינת "רצוא ושב" (יחזקאל א/יד), טועמים מהרוחניות ונופלים, טועמים שוב ונופלים שוב, וכך עם הזמן הם מתקדמים להשאר יותר הרבה זמן ברמה גבוהה, ויותר מהר להגיע לרמה כזו, אך המתחילים בודאי שלא יצליחו לקפץ בבת אחת את כל המדרגות. זהו שאמר להם: קחו לבנים וטיט מהיכן שאתם נמצאים, ונסו לטפס אתם השמימה, ודאי שלא תצליחו, כי עם טיט ולבנים אין מטפסים לשמים, אלא רק עם עבודת ה'.

בור במדבר – אהבת ישראל

אחד הנשאים המרכזיים ביותר בנכוחים שבין יהודים לגוים, הוא נושא הגאולה שבני ישראל מאמינים בה, ורחיים על פי עקרונותיה, בעוד שהגוים טוענים שהיא אינה עתידה לבוא אף פעם, לא

לַיהוּדִים וְלֹא לָאֵף אֶחָד אַחֵר. הָעוֹלָם אֵינוֹ עֲתִיד לְהִשְׁתַּנּוֹת! אִמָּנָם בְּמַעֲמָקֵי לֵבָם חוֹשְׁשִׁים הַגּוֹיִם מִגְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל, וְהֵם מְלֹאֵי תִקְוָה שְׂמִימִים רַבִּים יַעֲבְרוּ בְטָרֶם תִּגִּיעַ, כְּפִי שֶׁהֵם בְּעַצְמָם אוֹמְרִים בְּטָקְסֵי הָאֲלִילִים שֶׁלָּהֶם: "אִזִּי לָנוּ כְּשִׁיקוֹם הַגּוֹאֵל שֶׁלָּהֶם" (ע"ז יא/ב). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בָּאֵר לָהֶם שְׁאֲחֹר הַגְּאֻלָּה אֵינוֹ בְּגִלְל שֶׁהִקְבִּ"ה מִתְמַהֲמָה, אֶלָּא אֲנַחְנוּ עֲדִין לֹא רִאיוּיִם, כִּי הַגְּאֻלָּה תְּלוּיָהּ בְּתִשְׁבּוּבָה! כְּאָמֹר: "וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל, וְלִשְׁבִּי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב" (ישעיהו נט/כ). כְּמוֹ כֵּן נֶאֱמָר: "שׁוּבוּ אֵלַי וְאִשְׁבּוּבָה אֲלֵיכֶם" (מלאכי ג/ז). הַהוֹלֵךְ בְּדַרְכִּים עֲקֻלְקֻלוֹת צָרִיד לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוֹת, וְלֹא לְצַפּוֹת לְגֻאֲלָהּ תוֹךְ כְּדִי שֶׁהוּא שְׁקוּעַ בְּאוֹתָן טְעוּיֹת שֶׁבְּגִלְלוֹן בָּאָה הַגְּלוּת. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי חָרַב בַּעֲוֹן שְׁנֵאת־חֲנָם, לְכֹן צָרִיד כָּל אֶחָד לְתֵן עֵינָיו וּלְבֹ, לֶאֱהָב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אֶהְבָּה שְׁלֵמָה בְּנֶפֶשׁוֹ וּמֵאֻדּוֹ, בָּאֵפֶן שִׁיְהִי כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאַחֲדוּת גְּמוּרָה. זֶהוּ הַתִּקְוָן, וְרַק כֹּךְ יִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. לְמַעֲשֶׂה אֵין לָזֶה כָּל־כֹּךְ אִפְשָׁרוֹת מַעֲשִׂית, שֶׁהָרִי בְּזִמְן הַגְּלוּת וְהַפְּזוּר לֹא נִמְצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּמָקוֹם אֶחָד, וּמִמִּילָא הֵם אֵינָם יְכוּלִים לְהִיּוֹת בְּאַחֲדוּת גְּמוּרָה, שֶׁהָרִי זֶה בְּכָה וְזֶה בְּכָה, לֹא נִפְגָּשִׁים, לֹא הוֹלְכִים לְאוֹתָם מְקוֹמוֹת, וְלֹא פוֹעֲלִים לְפִי אוֹתָם כְּלָלִים. בְּכֹךְ דּוֹמָה הַפְּזוּרָה הַיְּהוּדִית לְבִנְיָן מֵאֵד גְּבוּהָ, שֶׁבְּסִיסוֹ הֶרְחַב בְּנוֹי מֵאֲלָפֵי אַבְנִים שֶׁלֹּא נִתֵּן לְהִזִּיז אֶת כָּלָּן בְּבֵת־אֶחָת. הַפְּתָרוֹן הוּא לְתַפֵּס אֶת הַבְּנִין בְּקִדְקוֹד הָעֲלִיוֹן, מִשָּׁם אִפְשָׁר לְהִסִּית אֶת כָּל רִחְבּוֹ, כְּלוֹמֵר: שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל יְשׁוּבוּ לְבוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, וְיִקְבְּעוּ בְּלִבָּם שֶׁהֵם בְּנוֹי אוֹהֲבֵיו וְנֹאֲהוּבֵיו. כְּשֶׁכֵּלֶם יִהְיוּ דְּבָקִים בּוֹ, וְהוּא אוֹהֵב אֶת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אֶהְבָּה שְׁלֵמָה, מִמִּילָא תִּהְיֶה הַשְּׂרָאֵת הַשְּׂכִינָה בְּתוֹכָנוּ, וְהִ"אֲבָא" הַמְּשַׁתֵּף שֶׁל כָּלָּנוּ יַעֲשֶׂה אוֹתָנוּ אֲחִים אוֹהֲבִים, שְׂאִין בִּינֵיהֶם כָּל פְּרוּד, חֲלִילָה. בְּכֹךְ יִחְזֹר הַשֹּׁפֵעַ הָעוֹלָמִי לַעֲבֹר דֶּרֶךְ עִם יִשְׂרָאֵל, כְּפִי שֶׁהִיָּה בְטָרֶם הַגְּלוּת, שֶׁכָּל הַגּוֹיִם הָיוּ מִתְפַּרְנְסִים מִשְׁגִּירֵי הַשֹּׁפֵעַ שְׁזָרִם דֶּרֶךְ עִם יִשְׂרָאֵל וְדֶרֶךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. עֲכָשׁוּ בְּעוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים זֶה לְהַפֵּךְ, הַשֹּׁפֵעַ נִמְצָא אֶצֶל הָאֻמוֹת, וְאֵנוּ מִתְפַּרְנְסִים מִהַשְּׂאֲרִית (תַּעֲנִית י/א). זֹהִי הַתִּרְסַת הַגּוֹיִם: "יֵשׁ לָנוּ בָּאֵר", כְּלוֹמֵר: הַבָּאֵר נִמְצָא אֶצֶלָּנוּ! וּמִדּוּעַ אֵתֶם סוֹבְרִים שְׂאֵתֶם "עִם נִבְחַר"? הַגּוֹיִם צִינּוּ שֶׁהַבָּאֵר שֶׁלָּהֶם בְּמִדְבָּר, בְּגִלְל שֶׁהַמִּדְבָּר הָנוּ הִרְבֵּה יוֹתֵר גְּדוֹל מִמְּקוֹמוֹת הַיְּשׁוּבָה, וְהַגּוֹיִם אֶכֶן גְּדוֹלִים וְרַבִּים, וְכִשְׁנֵי לָהֶם בָּאֵר, אֵין הַמִּדְבָּר נוֹרָא כָּלָּל וְכָלָּל. כְּלוֹמֵר: גַּם הַכְּמוּת וְגַם הָאֲכוּת – הַכָּל נִמְצָא אֶצֶל הַגּוֹיִם, וְאִפְלוּ מִדְּבָרוֹת יוֹדְעִים אֵנוּ לְהַפֵּךְ לְמִקְוֵמוֹת רִאיוּיִם לְיְשׁוּבָה. כִּיצַד יַעֲבֹר כָּל הַשֹּׁפֵעַ הַזֶּה חֲזָרָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל?

חבור רוחני

הַשִּׁיב רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: "הַבִּיאוּ פֶּאֶרִי", פֶּאֶרִי הוּא סִבּוּן, פְּרוּרִים, בְּלוּי־בְּגָדִים וּשְׂאֵר דְּבָרִים גְּרוּעִים, כְּלוֹמֵר: יֵשׁ לָנוּ עֲדִין דְּבָרִים הַדּוֹרְשִׁים תִּקְוָן, אֲנַחְנוּ עֲדִין לֹא הִצְלַחְנוּ כָּל־כֹּךְ לְהִסִּיר אֶת סִבַּת הַגְּלוּת, כִּי אִי־אִפְשָׁר לַעֲשׂוֹת חֲבוּר מִדְּבָרִים גְּרוּעִים, וְכֹךְ לְמַשֵּׁךְ וּלְהַכְנִיֵס אֶת הַבָּאֵר לַעֲרִי, אֲבָל כְּשֶׁהַחֶבֶל יִהְיֶה מְתוּקָה, הוּא יִגְרֹר אֶת הַבָּאֵר אֶל תוֹךְ גְּבוּל הַקִּדְשָׁה, וְיִנָּיִח אוֹתוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הַמְּשִׁיכוֹ זָקְנֵי אֲתוּנָה וְשִׂאֲלוּ: אוֹלֵי אֲנַחְנוּ יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת כְּאֵלֶּה חֲבוּרִים? הַהַצָּעָה הַזֹּאת נֹבְעַת מִגְּאֻלָּה וְתַאֲוֹת הַשְּׁלִטוֹן הַמְּפֹרָשָׁת שֶׁל עֲשׂוֹ, שֶׁלְדַעְתּוֹ אִפְשָׁר לְהַשְׁתַּלֵּט עַל הַכָּל. יֵשׁ כֹּחַ, יֵשׁ מְשֻׁאֲבִים, יֵשׁ אֲמָצְעִים וְנִצְלִיחַ לְבֹנוֹת מְגֻדֵּל שְׂרָאשׁוֹ בְּשָׂמִים. נִצְלִיחַ לְגִרּוֹר אֶת כָּל הַבָּאֵרוֹת לְכָל מְקוֹם שֶׁנִּחְלִיט. עֲנֵה לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אֵין פְּתָרוֹן טָכְנִי, לֹא נִתֵּן לָגִיס עוֹבְדִים וּלְבָצֵעַ שִׁיבַת צִיּוֹן בְּסֹר, הִיא לֹא תִצְלַח! כָּל זִמְן שֶׁלֹּא נִתְקַן אֶת סִבַּת הַגְּלוּת, נִצְטָרֵךְ לְהַמְתִּין וּלְרֹאוֹת בְּעֵינֵינוּ כְּלוֹת אֶת הַבָּאֵר הַנִּמְצָאֵת בִּ"מִדְבָּר" וּבִידֵי אוֹיְבֵי נַפְשָׁנוּ. וְהַשֹּׁפֵעַ עוֹבֵר דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם, הַמְּבַקְשִׁים אֶת רַעְתָּנוּ, בְּעוֹד שֶׁפֶּאֶר הַשְּׁתַּלְשֵׁל הַשֹּׁפֵעַ דֶּרֶכָּנוּ, מֵעוֹלָם לֹא בִקְשָׁנוּ אֶת רַעַת אֵלֶּה שֶׁלֹּא עֲשׂוּ לָנוּ רָעָה. בָּאֵר הַפְּרָנְסָה וְהַשֹּׁפֵעַ תִּשְׁבּוּב אֵלֵינוּ אִדּוֹ רַק עַל יְדֵי אֶהְבָּה וְהַתְּחַבְּרוּת בֵּין כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵנוּ יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת זֹאת דֶּרֶךְ קֶשֶׁר נָכוֹן אֶל הַקְּבִ"ה, וְלִשְׁמֵי אֶת פִּינֵינוּ נִכַּח ה', שְׁנֵהִיָּה כָּלָּנוּ דְּבוּקִים בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, מִמִּילָא תִּהְיֶה אֶהְבָּה שְׁלֵמָה בֵּין כָּל הַיְּהוּדִים. אֶהְבַּת ה' נִחְשֶׁבֶת כִּ"חֲבָלִים שֶׁל בְּרִזְלִי", שְׂאֵתֶם לֹא רַק שֶׁנִּתֵּן לְגִרּוֹר בְּקֻלוֹת אֶת הַבָּאֵר אֶל מְקוֹמָה הַטָּבְעִי, אֶלָּא כְּשִׁיְהִי בְּיָדֵינוּ כְּאֵלֶּה חֲבָלִים, תִּרְוֹץ הַבָּאֵר מֵאֲלִיָּה אֶל גְּבוּל הַקִּדְשָׁה. הַחֲבָלִים הַיְּחִידִים שֶׁהֵם בְּנֵי קִיָּמָה, הֵם חֲבָלִים רוּחָנִיִּים, כְּאֵלֶּה שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם: "אֲמִשְׁכֶּם בַּעֲבֹתוֹת אֶהְבָּה" (הושע יד/ד). אֲבָל כָּל חֲבֵל גִּשְׁמִי, סוּפוֹ לְהַתְּפוֹרֵר וּלְהַקְרַע, כְּפִי שְׂאוּמְרִים חֲז"ל: "אֶהְבָּה תְּלוּיָהּ בְּדָבָר, סוּפָהּ בְּטֻלָּה" (אבות ה/טז), וְעַל זֶה יֵשׁ לְסַמֵּךְ אֶת הַנֶּאֱמָר: "לְתַאֲנֶה יִבְקֶשׁ – נִפְרָד" (משלי יח/א), כְּלוֹמֵר: כָּל הַמְּבַקֵּשׁ אֶת הַנְּאוּתִיו הַפְּרִטִיּוֹת, וְרִצּוֹנוֹת אִישִׁיִּים מִדְּרִיכִים אוֹתוֹ, הוּא חִיב יִהְיֶה לְהַפְרִיד מִכָּל חֵבֶר וְיָדִיד, מִלְּבַד אֶהְבַּת עֲצָמוֹ אֵין בְּלִבּוֹ מֵאוּמָה, וְאֵין מְקוֹם בְּנֶפֶשׁ הַצָּרָה שֶׁלֹּא לְאֶהְבּוֹת נוֹסְפוֹת. זֶה מֵה שְׂאֵמֶר לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מִחֲמַר אִי־אִפְשָׁר לַעֲשׂוֹת חֲבֵל. צָרִיד חֲזָרָה כְּלָלִית אֶל הַקְּבִ"ה וְאֶל תוֹרָתוֹ, בְּתִשְׁבּוּבָה שְׁלֵמָה, וְלֹא פְתָרוֹנוֹת קְלוּשִׁים.

בור במדבר – שְׁכֵר־מִצָּנָה

אֻמוֹת הָעוֹלָם סוֹבְרִים שֶׁבְּעֻקְבוֹת הַגְּלוּת שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל, הַתְּחַבְּרוּת הַיּוֹצְרוֹת, וּמֵאִזְ הֵם חֲשׁוּבִים אֶצֶל הַבוֹרָא, הֵם זְכוּ לְגֻאֲלָהּ וְהֵם זֻכִּים לְמֵאוּר־פְּנִים. הַהוֹכָחָה שֶׁלָּהֶם הִיא שֶׁפֶּע הַגִּשְׁמִים, הִיבּוֹל וְהַבְּרָכָה שֶׁבְּאַרְצוֹתֵיהֶם. כְּשֶׁהֵם רוֹאִים שֶׁאֲנַחְנוּ חֲסָרִים כָּל זֹאת, וְאֵין לָנוּ אִפְלוּ חֲבֵל אֲדָמָה לְשָׁכֵן בּוֹ בְּשִׁלּוֹה, זֹו בְּשִׁבְלִים הוֹכָחָה שֶׁה' מֵאֵס בְּנוֹ, חֲלִילָה, וְאוֹהֵב אוֹתָם יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אוֹתָנוּ, הֵפֵר מֵאוֹתָנוּ אֶת הַבְּרִית הַיְּשָׁנָה, וְכִרַּת אֶתֶם בְּרִית חֲדָשָׁה, חֲלִילָה. כְּדִי לְבָאֵר אֶת הַדִּיּוֹן שֶׁהִיָּה כָּאֵן עַל נוֹשֵׂא זֶה, יֵשׁ לְהַקְדִּים

את שְׁאֵמְרוּ חַז"ל: "שְׂכָר מַצָּה בִּהְיָ עֹלָמָא לִיכָא" (קידושין לט/ב), וְיֵשׁ לְשָׂאֵל: הֲרִי בְּמִפְרָשׁ נֶאֱמַר: "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְגו' וְנִתְּנִי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם" (ויקרא כו/ג), וְעוֹד פְּסוּקִים לְרֹב הַמִּתְאַרְרִים אֶת שְׂכָר הַמִּצְוֹת, וְאַף בְּקִרְיַת שְׁמַע אֲמָרִים אֲנִי עָרַב וּבִקֵּר שְׁשִׁמִּירַת הַמִּצְוֹת תִּבְיָא גִשְׁמִים בְּעֵתָם וְשִׁפְעַ שֶׁל יְבוּל, וְעַיִיבַת הַתּוֹרָה תִּבְיָא בְּצִרַת וְאַבְדּוֹן. עוֹד יֵשׁ לְשָׂאֵל: מִדּוּעַ לֹא מִצְאֵנוּ בַּתּוֹרָה הַבְּטָחָה עַל גִּרְעֵדוֹ וְשְׂכָר לְעוֹלָם־הַבָּא? הַתּוֹרָה הִיְתָה צְרִיכָה לְהַשְׁמִיעֵנוּ עַל הַשְׂכָר הָאֱמֵתִי, וְלֹא אֶת נִתְיֵנָת גִּשְׁמִי, שֶׁהוּא אֵינוֹ אֶלָּא בְּרָכָה קְצָרָה לְמִשְׁפָּחַת הַחַיִּים הַשְּׂטִחִיִּים וְהַקְצָרִים, וְהֵם אֵינֶם מְסִיבִים עִם חַיֵּי הַנֶּצַח. אֶלָּא שְׂאֵת הַשְׂכָר הָאֱמֵתִי אֵין אָדָם יָכוֹל לְהַשִּׁיג, אֵין מְקוֹם בְּעוֹלָם הַגִּשְׁמִי לְגַדֵּל הַשְׂכָר הָעָצוּם עֲבוּר הַמִּצְוֹת, אֲפִלּוּ הַמְּלָאכִים אֵינֶם מְסַגְּלִים לְעַכֵּל אֶת גִּדְּלֵי הַשְׂכָר, אֶלָּא "עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים זוֹלָתָךְ" (ישעיהו סד/ג). הַשְׂכָר שֶׁהַתּוֹרָה מִיַּעֲדָתָה לְעוֹלָם הַבָּא, הוּא כֵּלֹ שְׁמֹר שָׁם. מֵה שְׁמִבְטָח לָנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא רַק "תִּנְאִי שְׂרוּת", כְּדִי לְאַפְשֵׁר חַיֵּי שְׁלֹוָה, מְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ וּמַעֲרַכַת נְאוּתָהּ כְּדִי לַעֲבֹד אֶת ה' בְּשִׁלְוָה וְנִחַת, מִתּוֹךְ שִׁקְט נִפְשִׁי וְלֹא הַפְּרָעוֹת. אֶת הַשְׂכָר הָאֱמֵתִי הַשְּׁמֹר לְעוֹלָם הַבָּא, יְכוּלִים אֲנִי לְהַתְחִיל לְטַעַם כְּבֹר כָּאֵן, בְּצִוְרָה שֶׁל דְּבִקּוּת בַּה' יִתְבָּרֵךְ. זֶהוּ תַעֲנוּג לְמַעֲלָה מִכָּל עֲנֹג, כִּי ה' הוּא מְקוֹר כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתַּעֲנוּגִים, כְּמִפְרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְאַתֶּם הַדְּבִקִּים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם, חַיִּים כָּלְכֶם הַיּוֹם" (דברים ד/ד). בְּזֶה נִכְלָל כָּל הַשְׂכָר, וּמֵה שְׁנֶאֱמַר: "אִם בְּחֻקֹּתַי וְגו' וְעַשִּׂיתֶם אֹתָם, וְנִתְּנִי גִשְׁמִיכֶם", זֶה לֹא שְׂכָר! הַקֶּבֶץ מִבְּטִיחַ שֶׁאֵם נִלְךְ בְּחֻקֵּי הַתּוֹרָה, יִהְיוּ לָנוּ תִּנְאִים נְאוּתִים לַעֲשׂוֹת אֶת מִצְוֹתָיו, וְיַעֲזֹר לָנוּ לִקְיָם אֶת הַתּוֹרָה בְּלִי הַפְּרָעוֹת. זֶהוּ שְׁמִסָּגִים הַכְּתוּב: "וְעַשִּׂיתֶם אֹתָם", דְּהִינוּ: שְׁנַעֲשֶׂה אֹתָם בְּקִלּוֹת, מִבְּלִי שֶׁהַצָּרִיכִים הַגִּשְׁמִיִּים יִפְרִיעוּ, כִּי הֵם בְּזוּא בְּשִׁפְעַ, וְלֹא נִצְטָרֵךְ לַחֲפֹשׁ מִזֶּוּן וּפְרָסָה, וְיִהְיֶה לָנוּ כָּל הַצָּרֵךְ בְּלִי יִגִּיעָה, וּמִכַּח זֶה נוֹכַח לְהִיוֹת דְּבִקִּים בְּעֲבוֹדָתוֹ תָּמִיד.

חֲבִל־אֶהְבֶּה אִיתּוֹ

עַל פִּי זֶה יָכוֹל כָּל אֶחָד לִבְחֹן אֶת עֲצָמוֹ וְלִדְעַת אִם מֵה שְׁנוֹתָיו לֹו הַקֶּבֶץ־הַזֶּה הוּא טוֹבָה בְּשִׁבִּילֹו, אוֹ חֲסִיד־שְׁלֹוֹם רָעָה, כְּכַתוּב: "וּמִשְׁלֵם לְשִׁנְאִיו" וְגו' (דברים ז/ז). כִּיצַד? אִם אַחֵר שְׂבָאָה הַטּוֹבָה, מִתְעוֹרָר רָצוֹן לְדַבֵּק בַּה' וְלַעֲשׂוֹת אֶת מִצְוֹתָיו, אוֹת הִיא שֶׁלְטוֹבָה הַתְּקַבֵּל הַשִּׁפְעַ. אֲבָל לְמִי שֶׁמִּפְנֵה עֶרְף בְּגִלְל עֲשָׂרוֹ, כְּכַתוּב: "וַיִּשְׁמֹן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט" (דברים לב/טו), שִׁפְעַ זֶה הֵנוּ לְרַעְתּוֹ הַגְּמוּרָה, חֲסִיד־שְׁלֹוֹם. מִתּוֹךְ עֲקָרוֹן זֶה שְׂאֵלוֹ זְקֵנִי אֲתוֹנָה: "אֵית לָן בִּירָא בְּדַבְרָא", הִינוּ שֶׁהַשִּׁפְעַ הַיּוֹם אֲצֵל הָאֱמִוּוֹת. מֵאַחֵר וְאֵין אֲתָם יְכוּלִים "עַיִילִינְהוּ לְמִתָּא" = לְהַעֲלוֹתוֹ הָעִירָה, דְּהִינוּ: לְקַחְתּוֹ לַעֲצֻמָּכֶם, אוֹת הִיא שֶׁהַטּוֹבָה שֶׁלָּנוּ הִיא בְּגִלְל שְׂאֵנוּ אֲהוּבִים בְּעֵינֵי ה'. הַשִּׁיב רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רוֹצִים שִׁפְעַ מִתְפֹּרֵר וְגִשְׁמִי שֶׁל הַגּוֹיִם, שְׂאֵין לֹו קִיּוֹם וְהַתְמַדָּה, כִּי הוּא מַצַּד "מִשְׁלֵם לְשִׁנְאִיו אֶל פְּנֵיו לְהַאֲבִידוֹ", לָכֵן אָמַר: "אֲפֹשִׁילוֹ לִי חֲבִלִי מִפְּאָרִי", כְּלוֹמַר: הָאֵם יוֹדְעִים אֲתָם מֵה זֶה לְהַתְקַשֵּׁר אֶל הַבּוֹרָא? אוֹ שְׂאֲתָם יוֹצְרִים רַק קִשְׁרִים מִתְפֹּרְרִים? מִי שְׂכָבֵר מִתְפַּלֵּל מִכֶּם אֶל ה', וְלֹא אֶל אֶחָד מִסְּמָלֵי הַשְּׂקָר שֶׁהַמִּצְאָתָם, הוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה זֹאת מִתּוֹךְ אֶהְבָּה, אֶלָּא אֶדְוֶר מִחֲמַת "רָאָה", אֲבָל אֵינוֹ רֹאֶה אֶת קִרְבָּתוֹ. הָאֵם אֲתָם מוֹכִינִים לְהַבִּין אֶת הַהִבְדֵּל בֵּין מִי שֶׁמִּתְחַבֵּר אֶל ה' בְּגִלְל הַטּוֹב, לְבִין מִי שֶׁרַק גֵּרָא מִכָּחוּ? פּוֹחַד מֵאִיתֵנִי הַטֶּבַע, חוֹשֵׁשׁ מִמַּחֲלוֹת וּמַעֲנִי, וְרַק כְּדִי שֶׁהֵם לֹא יִזְיקוּהוּ, הוּא מוֹכֵן לְהַבִּיא קִרְבָּנוֹת וְלִשְׂאֵת תְּפִלָּה לְמָרוֹם. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַמְשִׁיל זֹאת לִפְאָרִי, כִּי גְרוּעַ הוּא הַעֲשֵׂר שְׂאֵינוּ מְבִיא סִייעַ לַעֲבֹדָת ה'. רַק הַמְשָׁפִיל לְהַתְקַשֵּׁר לַה' אַחֵר שֶׁמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ טוֹבָה, עוֹשֶׂה נֶכּוֹן, וְיוֹצֵר קִשֵּׁר אִיתּוֹ, אֲבָל הַמְבַקֵּשׁ כָּל סוּג שֶׁל טוֹבָה אַחֲרָת, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעָה הַמְנַסָּה לְשׂוֹר חֲבִלִי "פְּאָרִי" וְעוֹשֶׂה קִשֵּׁר אֲכֹזֵב מִדְּבָרִים גְּרוּעִים.

רִיחִים שְׁבוּרוֹת

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בָּאֵר לְזִקְנֵי אֲתוֹנָה שֶׁהָעוֹלָם אֵינוֹ מְרַקְחָה שֶׁל עֲקָרוֹנוֹת וְלֹא דוֹכֵן שֶׁל עֲרָכִים סִסְגוֹנִיִּים – אִישׁ הַיִּשָּׁר בְּעֵינָיו יִאֲמַר. מִלְּבַד הַדְּבִקוֹת בַּבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, אֵין עוֹד מִטְרוֹת! אֲמַנִּם יִשְׁנֹן דְּרָכִים רַבּוֹת לְהַגִּיעַ שְׂמָה, אֲבָל כָּל דֶּרֶךְ שְׂאֵינָה מוֹבִילָה לְתַכְלִית זֹו, הִיא דֶּרֶךְ עֲקָלְתוֹן שֶׁל שְׂקָר, שְׁסוּפָה חֲדָלוֹן, גַּם אִם הַדֶּרֶךְ חֲגִיגִית, מַחֲכִית וְרִצּוּפָה בְּכֹנוֹת טוֹבוֹת. הַדְּבִיק בַּה' אֵינוֹ חֲסֵר דְּבַר! יֵשׁ לֹו אֶת כָּל מֵה שֶׁהוּא צְרִיךְ, וְאַפְּלוֹ אֶת הַדְּבָרִים שֶׁהוּא עֹדִין אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהוּא צְרִיךְ, כִּי ה' הוּא מְקוֹר הַחַיִּים בְּעֲצָמָם וּמְקוֹר כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁבַּתּוֹךְ הַחַיִּים. זֶה מֵה שְׂאוֹמְרִים חַז"ל: "הַרְוָא שְׁנִכְסִיו מִצְטַמְצָמִים, יַעֲשֶׂה מִהֵן צִדְקָה" (גִּיטִין ז/א). מֵה נִשְׁתַּנְתָּה מִצְוֹת צִדְקָה מִשְׂאֵר הַמִּצְוֹת? כִּיצַד מִצִּילָה הַצִּדְקָה אֶת הַנִּכְסִים מֵאַבְדּוֹן? בְּהִנְחָה זֹו מִלְּמַדָּת הַתּוֹרָה אֶת הַמְּבַט הַנִּכְוֹן עַל עֲבֹדָת ה'. הַתּוֹלָה בְּטַחוּנוֹ בְּאֵינָה דְּבַר מִטּוֹבוֹת הָעוֹלָם, מִרָאָה בְּכֹךְ כְּאֵלוֹ יֵשׁ בְּדַבֵּר הַהוּא כֹחַ לְהַטִּיב, מִמִּילָא נִפְסָקַת דְּבִקּוּתוֹ בְּמִקְוֹר הָאֱמֵתִי שֶׁל הַטּוֹב, וְעַל דִּי כֹךְ נִעְצֵר מֵאֲלִיו הַשִּׁפְעַ שֶׁל הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ. כְּדִי שֶׁהַבְּרָכָה לֹא תַעֲצֵר, צְרִיךְ לְחַבֵּר אוֹתָהּ לְמַעַן בְּלִתִּי אֲכֹזֵב, שְׂאֵינוֹ נִעְצֵר לְעוֹלָמִים – "בְּרַכַת ה' הִיא תַעֲשִׂיר, וְלֹא יוֹסֵף עֲצֵב עִמָּה" (משלי י/כב). אֶל ה' לְבַדּוֹ יֵשִׁים בְּטַחוּנוֹ, וְיִבְחֹן אֶת כָּל מַעֲשָׂיו וּמַחֲשַׁבּוֹתָיו, לְנִקּוֹת אוֹתָם מִכָּל מַחֲשָׁבָה זָרָה, עַד שֶׁיִּחַלֵּט בְּבִירוֹ שְׂאֵין בְּעוֹלָם דְּבַר הֵיכַל לְהִיטִיב זוֹלַת מְקוֹר הַטּוֹב – הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ. בְּנִתּוֹק הַקִּשֵּׁר אֲלֵיו בְּאוֹ מֵאֲלִיהֶן כָּל הַרְעוֹת. מִי שְׁנִכְסִיו מִתְמוֹטְטִים, סָמֹן שְׁנוּצָרָה אִיזוּשָׁהּ מַחֲצִיפָה בֵּינוּ לְבִין מְקוֹר הַטּוֹב. הַעֲצָה הִיא לְהַסִּיר מַחֲצִיפָה זֹו, כִּיצַד? עַל דִּי עֲשִׂיתָ צִדְקָה דִּקְא בְּנִכְסִים הַמִּתְמוֹטְטִים, וְשִׁלָּא יִטְעָה לְחַשֵּׁב שֶׁעָכְשׁוּ כְּאִשֵּׁר תָם הַכֶּסֶף, אֵין זֶה זְמַן הַמִּתְנָאִים לַצִּדְקָה,

ההפך הוא הנכון! דוקא עכשו צריך להציל את התדרדרות הממון, כשמפגז מעותיו בנדיבות לב, הוא מראה שאינו בוטח במעותיו, אדרבה שם בטחונו רק בה' יתברך, וקושר את שארית רכושו למקור החסד. מפת זה שורה הברכה, בכל אשר יפנה יצליח, ויתרבו נכסיו עד מאד. זהו משל ה"ריחים", דהינו: פרנסה, "שנשברו" הריחים שטוחנות את המזון, תופעה הבאה לידי ביטוי באשר מתמוטטת לפעמים הפרנסה. "במה תופרים ומחברים"? להחזיר את הפרנסה? "קח ממנה חתיכה"! להסיר קצת מהאבן עצמה, וממנה לעשות "חבל" = חוט של חסד שיקשר את נדיב הלב אל הקב"ה, וישים בטחונו בה', ומדבק עצמו במקור החיים. בחבל זה נקשרים כל העשיות אל ה', וברכות הטובה יחולו על ראשו.

ערוגת ספינים

אחר שהתבאר על הדרכים הרבות המובילות למטרה האחת – עבודת ה', מתמקד המאמר כאן בסוג העבודה. ישנם שני סוגים של עבודת ה' – אהבה ויראה, על שתייהן הארכיכו ספרי היראה, החסידות והמוסר. את שתי העבודות הללו שרטט רבי יהושע בקוים קצרים:

א – אהבה. שה' הוא מקור החיים, האור והטוב, לכן השכל הישר מחיב להתחבר אליו, שהרי ראוי לעשות רצונו, ונכון לעבדו עד מסירות נפש ממש.

ב – יראה. יש לבדא אפשרות להעניש ואף להמית, וזו סבה בהחלט נכונה שלא להמרות את פיו. גם מי שעובד אותו בגלל שהוא יכול להטיב לעושים את רצונו, גם הוא נחשב לעובד מיראה, אם כי יראה זו יותר עדינה ודקה, שאינו ירא את הענש, אלא ירא מלהפסיד שכר, אבל סוף סוף שניהם אינם דבקים בקב"ה בגלל שהוא מקור החיים, אלא בגלל שהוא מקור של נתינה, נתינת שכר או ענש. העובד מיראת ענש ומאהבת השכר, נחשב כ"מתחיל" בעבודת ה', מפני שאין אפשרות להתחיל בעבודה מהסוג הראשון, בגלל הגשמייות שמפריעה להתעלות כזו, ומתוודת החמירות אי אפשר לשאף לדברים נשגבים, ולא נתן לקפץ ישר ממשויבת הילדים להשגת רוממות הבורא. אבל אחר שכבר התחיל לעבד מחמת יראה, ומכח עבודה זו כבר הסרה אט אט הגשמייות, כבר פתוח שער האהבה, ואפשר לעבד גם בלי פחד מענש, וללא צפייה לתשלום וגמול. זוהי השאלה "ערוגת ספינים", כיצד קוצצים ספינים? היצר הרע המבקש להרע ולהמית, הרי הוא גדול הספינים! "במה קוצצים אותו"? כננת זקני אתונה לא היתה ללמד דרכים לנצח את היצר הרע, אלא הם הביעו את דעתם שאין לקצץ ספינים! הספין הוא מתכת, וקוצץ הערוגה אף הוא מתכת, כיצד תקצץ המתכת את עצמה? ובגמול: היצר נובע מהרצונות, והרצון לגבור עליו, גם הוא אינו אלא רצון, וכיצד לשבר רצון אחד את משנהו? בגמול, שאלתם יותר חזקה, כי הם סוברים שב"ערוגת היצר הרע" צומחות ספינים גשמייות חזקות, והתכנים הרוחניים שאמורים לקצץ את הספינים הללו, הם הרבה יותר חלשים. כיצד ינצח החלש את החזק? מסקנה: את היצר הרע לא קוצצים! אי אפשר לנצח את היצר הרע ולא צריך לנסות לעשות כן! צריך לצית להסתותו, ולזרום עם הרצונות הטבעיים והגשמיים, יש רק לכופף קמעה את הספינים לכוון הרצוי, ולאמץ את הפלל: "חיה ותן לחיות", שהרי כיצד אפשר לגשת אל הצעירים וללמד אותם על אודות מטרות כה נעלות של דבקות בבורא, וקרבה אל השכינה וכדומה, ולהטיר באזניהם של צעירים כד יהיה עליהם לותר על כל משגבות הנעורים? איזה ילד יספיק לשבת יום שלם על ספסל בית המדרש, כשבמרחבי האחו אשר מחוץ לעיר משתובבים חבריו רכובים על סוסים, בוצעים בכדור ואוכלים מגדים ומיני מתיקה? לא רק שאף ילד לא יספיק, אלא אין צורך להציע לבני הנעורים הצעות אחרות, מלבד מקסמישןא פאלה שהם אוהבים, ואתם היהודים טועים פשאתם שולחים את ילדיכם לבית המדרש ומונעים מהם את כל ההנאות האלה, כי אי אפשר לנצח את היצר הרע.

קריתמור

השיב רבי יהושע: למרות שהיצר הרע הוא מלאך, בכל זאת אפשר בהחלט לנצחו! כיצד? "בקרן" – "הקרן קימת לעולם הבא", איזו 'קרן'? "של חמור"? של פתיים חמריים. עם המתחילים אין מדברים על רוממות אהבת ה', אלא על היראה הפשוטה, המתאימה גם לאלה שמבינים רק בנושאים גשמיים וחמריים, הינו יראת הענש וקבלת שכר, זהו 'קריתחמור', הקרן של החמר, ושיטה זו היא ההתחלה הנכונה לעבודה האמתית, ושער לעבודה מתוודת אהבה. כפי שאומרים חז"ל: "מתוודת שלא לשמה בא לשמה" (פסחים נ/ב). מבטיחים להם 'קרן' הנושאת פרות של בריאות, אשר, עשר, שמחה, בית, משפחה, ילדים, נחת, אריכות ימים, כבוד ושאר כל הברכות הרבות הצוררות וממתינות לעובדי ה', ומתוכן יש להתאים לכל אחד ואחד את מה שהוא יאהב לשמע. הצעירים ביותר שומעים על מגדים, המבגרים יותר שומעים על בגדים נאים, אחר כך עולה ה'מחיר' בהתאם לגיל, עד שמתבגר וכבר בו לכל התשלומים הגשמיים (הקדמת הרמב"ם לפרק חלק). עם כזו קרן חמרית מבטיחה, אפשר בהחלט לנתק את ספיני היצר הרע, שאין לו אפשרות להבטיח לעתיד מאומה, אלא רק לסנוור במקסמישןא עכשויים, שכל הפוקח את עיניו, רואה בברור שהם אינם מובילים לשום הצלחה, אפילו לא חמרית, ובדאי שלא רוחנית, אלא ריקנות

סגולות ורעשנות. לא מראים לילד יהודי את ההבדל בין נער גוי המקפץ משחקים לנער יהודי המקפץ ספרי קדש, אלא מראים לו זקן גוי המקפץ צרות ומנגד זקן יהודי המקפץ נחת, ואחר כך כבר לא צריך לומר לו מאומה, הוא בעצמו ישאל: "מה עלי לעשות כדי להגיע להיות כזה?" לא כלם מצליחים להגיע עד הפסגה, אבל כלם מסתערים, וחלקם הגדול מגיע כמעט עד למעלה, ושם היכן שהם נמצאים, נמצא אתם אותו אור פסגות שהם ראו בהיותם צעירים, ושפכו להגיע לזאת. ההשגות החמרות היא כזו שהאחד מצליח וכלם נכשלים, וההשגות הרוחניות, היא שכלם מצליחים. זהו "קרן החמור", החמור עצמו הוא גשמי, שצמיחתו לרחב, וכל הצלחה של האחד היא חזקת להיות על חשבון כל אלה אשר סביבו, אבל קרניו צומחות כלפי מעלה, ושם יש מקום לכלם, ואיש אינו דוחק את רעהו.

שתי ביצים

הקב"ה ברא את כל העולם בשביל ישראל והעניק להם תפקיד אחראי ומרומם. למרות שישנם עוד עמים רבים בעולם, ויש להם תפקידים מגדירים, אין הבורא ממקד בעוד עם, כי אם בבני ישראל, תכלית הבריאה היא להשפיע טובה וברכה לעם ישראל, ודרך כלל העולם. לגוים ישנן הזדמנויות להתחבר אל הטובה ההיא על ידי קשר כלשהו לעם ישראל, כגון נתינת שרות, וכלשון מי שמתגורר ומתחבר לתפקיד בעצמו. בהשפעת הברכה ישנן שתי בחינות: אם היא מאפשרת את עבודת הבורא במנוחת הדעת, זו השפעה טובה. ואם היא גורמת ל"עשר שמור לבעלי לרעתו", חסיון שלום, זו השפעה של ענש, כנאמר: "ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו" (דברים ז/י). חקירה זו צריך כל אחד לבדק בעצמו בשכלו ובמחשבתו. אבל כדי שלא לשקע באשליה ובדמיון עצמי לא נכון, לא די להיות סבור שהפונה רצויה והכל טוב, אלא צריך שמתוך המעשים הגלויים תהיה נפרת אהבת ה', ומי שפעשיו אינם נראים כך, אין אמת בטענות ההבל שהיא מרגיש אהבת ה', ודי לו במה שמתחולל בתוך לבו, ועוד כל מיני טעויות שגויות שהגוים מרבים להשתמש בהם, וכשאין נביא, איש אינו יכול להוכיח שהם משקרים. כל זמן שאנו נמצאים בתקופה של הסתרפנים, יכול השקר להרים ראש, והגוים יכולים להצביע על השפעה והברכה שבארצם, ומתוך כך לטעון שהקב"ה אוהב אותם. לכן צריכים אנו לדעת שבתקופה של הסתרפנים ואין נבואה, צריכים מעשי הצדקה וחסד, הישר והטוב להיות ברורים ונכונים לעין כל. מי שצדיק או לא צדיק, לא הוא בעצמו קובע, אלא הסובבים המכירים אותו, הם אלה שצריכים להחליט עליו. כך זה גם במישור האישי וגם במישור של עמים ואומות. תקופת הסתרפנים עלולה לגרום אצל בעלי האשליה לכריזה וגדירה לכל מי שאינו מחבר באמת למקור החיים. כמו מצרים, סנהריב, המן ועוד הרבה רשעים, שינודו עד שאולתחתית, נכרתו ואבדו, למרות שהם היו בתקופה של שפע, וחיו בטובה וברוחה, וזו היתה להם הוכחה בביתם, שהקב"ה אוהב אותם, הנה מ"אהבה" זו לא נותר מהם מאומה, ואפילו לא זכר, אלא רק בוז שמזכירים אותם לרעה. לא רק זאת, אלא שגם הגוים מתנהג הקב"ה במאור פנים גמור, וכשהם לא משכילים להשתמש בו נכון, המאור פנים עצמו הוא זה אשר מוביל אותם לאבדון גמור, בעוד שהסתרפנים מעם ישראל אינו לגמרי, אלא "מצוי מן התרפים" (שירה ט/ט), להגן עלינו, כמבאר בדברי חכמינו ז"ל "דוקא הסתרפנים, הם גבורותיו והם נוראותיו" (יומא סט/ב), שבעל דור נדור עומדים עלינו כלותינו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם (הגדה של פסח). זהו הפער הרב והעצום בין האפן שהגוים רואים את השפעת התנן להם, כאלו היא התכלית שלמענה נברא האדם והעולם, לבין האפן שבני ישראל מביטים על השפעה הגשמי שאינו תכלית לעצמו, אלא אמצעי להעניק חיי אכות בשביל להשתמש בו לעשיית דברים מועילים לנצח. כדי לבטא את הדעה של הגוים על העולם, הציג זקני אתונה בפני רבי יהושע שתי ביצים לבנות. 'ביעי' זו אהבה ורצון, ו'לכן' היא אהבה וחסד. עם הצגת הביצים הם המשיכו את שאלתם הקודמת, שבאה מתוך הנחה בסיסית, שרצון הבורא הוא להטיב, אבל מאחר ואנו רואים שלא לכלם טוב, שואלים אנו: האם הטוב הוא מחמת עצם העבדה שה' הוא מקור הטוב, וזו האמת הפשוטה והמחלטת, או שהטוב הוא בגלל חשבונות מרובים, שיכולה להיות בהם אפילו תופעה כואבת של "משלם לשנאיו אל פניו להאבידו", שהרי איש אינו יודע מה ילד יום, ולהיכן יוביל אותו העני או העשר.

שני חריצי גבינה

רבי יהושע באר לזקני אתונה שהטוב המשתלשל מהקב"ה הוא מחלט! את הרעה עושים בני האדם, אבל מהמקור העליון יוצאות רק טובות, והראה להם זאת בשני גושי הגבינה. 'גביני' זה כסוי, כמו: 'גבן' – 'גב' המורה על הצד המנגד לפנים המסתרות אצל מי שמפנה ערף ומראה את הגב. כך גם 'גבות', הן מכסות את העינים ומונעות מקרני השמש לחדר ולסנוור, ולכן הן נקראות 'גביני'. ממילא "גבינה" מורה על הסתרה, מפני שגם היא עצמה מסתירה את החלב שהיא נוצרה ממנו, עתה אי אפשר לדעת מאיזו עז חבצו אותה. עבדה היא שעם ישראל נמצא בתקופת גלות והסתרפנים, אבל עבדה היא גם שעם ישראל שורד למרות שכל כך הרבה שונאים חזקים מבקשים

להשמידו. מהסתתר פנים זה יוכלו זקני אתונה ושאר כל הגוים להבין את גדל האהבה והטובה האמתית של הקב"ה לבניו, למרות שכלפי חוץ נראה כאילו שישנה הסתרה, בכל זאת ידו נטויה עלינו לטובה, ושמר אותנו בכל דור ודור. לא כן הרשעים, למרות שאין להם הסתר פנים, והם זוכים לשפע, אבל פשיצא עליהם הקצף, הם אובדים לגמרי מהעולם, עד שאפלו זכר לא נותר מהם, מהמונם ומממונם.

נשמת האפרוח

המשקיעים את כל אישיותם בתורה ובסודותיה נמשלו לאפרוחים, האפרוחים מגנים תחת כנפי אמם, ולומדי התורה חוסים תחת כנפי השכינה. בהתבטלותם המחלטת לתורה עד כדי מסירות נפש, הם נחשבים כמתים, כפי שדרשו חז"ל: "אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו באהלה של תורה" (ברכות סג/ב). הנה האפרוח השקוע בתורה, הממית את עצמו בתוך הקלפה, ויושב דרך קבע בבית המדרש, ואפלו כשנאלץ לפעמים לצאת לזמן קצר, האישיות שלו נותרת שמה, והרגלים שלו ממחרות לחזור. התמסרות כזו לתורה ולעבודת ה', גורמת לבטול כל פעלה גשמית, וזוהי "מיתתו" – הריגת הרגלי הילדות, הרצונות הגשמיים ושאר הבלי העולם הזה. זוהי דבקות מחלטת בבורא ובתורתו, עד שאפלו המחשבה אינה מרחפת בנושאים אחרים, אלא אף ורק בקדשה. האישיות מרכבת ממשכות כאלה, והן אלה ה"עצמיות" האמתית של האדם. אצל איש הקמון בעל המחשבות הגשמיות, מפריעות לו מחשבותיו להדבק בבורא, להתפלל בכל הכח, ולהתחבר למשפלות. אבל אצל השקוע ברוחניות, מתרוממות המחשבות מאליהן כלפי מעלה, ומבטלות כל הרגשה טבעית, ושאר הבליים שהמון העם מתלהב מהם, ומחשבותיו לא רק שאינן מפריעות לו לדבק במשפלות, אלא שפעמים רבות הוא מצליח לעשות זאת גם בהיותו מקף נושאים גשמיים סביבו, הוא מצליח לנתק את עיניו ואזניו מההמולה שסביב, לשוטט בעליונים ולהיות דבוק בבורא. זהו "ממית עצמו", שאין לו שום מחשבה זרה וגשמית. זו אינה מיתה כפשוטה, אלא מיתה לצורך חיים אמתיים. השאלה של זקני אתונה היא על מי שממית את עצמו החמירי בעבודת ה', להיכן נדבקים כל הרצונות שהתנדפו מהגשמיות? הלא מערכת שלמה של מאוויים, רצונות, תשוקות ושאיפות יש לכל אחד ואחד, ועולם גדול ורחב בנוי אף ורק על זה, משמע שזה משהו אמת. הנה "אפרוחי התורה" שקועים בבית ה', אין להם מאומה בעולם, מלבד השאיפות הרוחניות הטהורות, כיצד נמסה כל עצמת הנעורים שפעמה בהם, להיכן נמוג כל מרץ הצעירים ומשובת הילדות? השיב להם רבי יהושע: זה לא נמס ולא נמוג! זה לא נותר בריק ובאפס, אלא בדיוק מה שעוזב את הגשמיות חודר אל הרוחניות, זה יכול לעבר ממערכת למערכת, יכול לצאת מכאן ולהכנס לשם. "כמו שזכנס כך יצא!" כלום לא נעלם! כל העצמה נותרת בעינה! תלמידי החכמים משקיעים בחקמת התורה, את אותו מרץ שמשקיעים עמי הארצות בצרכיהם הגשמיים. נערי בית המדרש מנסתים לאפיקים רוחניים את אותה אנרגיה שנערי הרחוב משקיעים בדברים חמריים! המשקיעים לבית הכנסת עושים זאת בדיוק כמו המשקיעים לעבודת השדה והקרום. הם מסיבים את המרץ וההתלהבות לאפיקים רוחניים, ערפיים ונצחיים. לא נולדים כחות חדשים בבית המדרש, וגם לא נעלמים שם כחות ישנים, הכל רק פושט צורה ולובש צורה. כלנו נולדים עם מאוויים. נשמת החכמים עוברת מסלול, בצפייה למתנות ושקר, ואחר כך עולה לשאיפות רוחניות טהורות.

כלי שאינו שוה את נזקיו

גם הגוים מודעים לגנותה של הגאונה, אלא שהם אינם משכילים להציב לעצמם כלים כדי להתמודד איתה. כל אחד מהמון העם בז למי שנגוע בה, ובפרט למפריזים בה, שאינם משכילים לעדן אותה, אלא מכריזים בקול גדול על חשיבותם, חכמתם, נסיונם, הצלחתם ועשרם. אנו יודעים שהגאונה לא רק שהיא מגנה, אלא שהיא המגנה שבה המדות. הגאותן ממציא לעצמו מעלות דמיוניות ומחבב את עצמו בגללן. אם יש לו נכסים, או בריאות, או כח, או כל תכונה אחרת, קטנה או גדולה, שאפשר להסבירה כמעלה, הוא משכנע את עצמו שתכונה זו היא מעלה, ואחר כך סבור שכחו ועצם ידו עשה לו את החיל הזה. הרי שהגאונה אינה רק מדה משחתת, אלא היא גוברת בכפירה. כל מי שמאמין באמונה שלמה שכל הטובות והמעלות נובעות מהשפע שהקב"ה מעניק לנו, אינו יכול לאשר לרגל-גאונה לעבר את מפתח-לבו. חכמינו ז"ל גנו עד מאד את מדת הגאונה, וצטטו את שאומר הקב"ה על הגאותן: "אין אני והוא יכולים לדור במחיצה אחת" (סוטה ה/א, ערכין טו/ב), לא בעולם הזה ולא בעולם הבא! מאחר שבגאותו הוא מונה את מעלותיו כאילו שהוא הביא אותן לעצמו, הוא חכם, הוא בריא, הוא עשיר, הוא מצליח, הכל הוא בעצמו, הרי שבזו ידיו ובזו פיו הוא מסלק מעצמו את השגחת הבורא, וטוען שהוא מצליח להסתדר לבדו. אכן "יושב בשמים ויחקק, ה' ילעג למו" (תהילים ב/ד), הקב"ה מאשר לו טעון זה, ואינו מחיש לו כל עזרה וסייע, וזה עצמו מזרז במאד מאד את התמוטטותו. הגוים אמנם אינם יודעים כל כך הרבה בגנות הגאונה, אבל תחושות אנושיות טבעיות מזהות מדה זו ברשימת הדברים שיש להתרחק

מהם, וגם הם יודעים לכבד את המתנהגים בטבעיות ובשפלות. על כן שאלו זקני אתונה: "הראה כלי שאינו שוה את נזקיו", הראה לנו תכונה שגורמת ליותר נזקים מנוחים, המדה הגרועה ביותר.

מחצלת פרושה ומקפלת

רבי יהושע נאות לבקשה, וכדי להמחיש את פחיתות הגאון הביא "בודאי" = שטיח ומחצלת, הגאון גם היא נקראת 'בודאי', כלומר: 'בודי', שמחשב בדעתו שיש בו די ואינו צריך להשפעת הבורא, וכן 'בודאי' המשקר את עצמו שיש בו מעלה. את המחצלת הזו "פשטיה" = פרש לכל ארפה ורחבה, בדיוק כפי שעושה הגאות, שמשתדל להמתח לכל כיוון, כדי לבלט לעירפל, להביע את דעתו בכל הדמנויות, שאיש לא יפסיד מלשמע ולראות אותו. אכן הפל רואים שמחצלת פרושה זו "לא עיל בתרעא" = אינה יכולה להכנס בשום שער, כי תמיד צריך רחב החדר להיות יותר מרחב השער. לא יכולים להיות שערים יותר רחבים מהחלל הפנימי של החדר שהם סוגרים, גם אם שערים אלה אמורים לפתח בחדר דלת או חלון לכל רחבו, הרי שיש להם צירים, מזוזות, מפתן, משקוף ואסקפה, כל אלה אמורים לעשות שהחדר יהיה לפחות במקצת יותר גדול מהדלתות שלו. אם המחצלת מכסה את כל החדר, היא לעולם לא תכנס בשער! אם הגאון מכסה את האישיות, היא ודאי אינה יכולה לעבר את מפתן הלב. הדבק במדת הגאון אינו מקבל על אף אחד, כפי שאומרים חז"ל: "איש אינו מתחשב בדעתו של הנהיר, ואפילו אנשי ביתו, גם עליהם אין דעתו מקבלת" (סוטה מז/ב, ב"ב צ/א). הרי שאין בעולם פתח שאפשר להכניס אליו את המחצלת הפרושה, ואין בעולם לב שאפשר להכניס בו ציות לגאותו, ובודאי שלא כבוד והערכה. גם הקב"ה אינו רוצה להיות אותו במחיצה אחת (סוטה ה/א, ערכין טו/ב), ואפילו לפתחי התשובה אין הגאותו מצליח להכנס. פנאמר: "זה השער לה' צדיקים יבאו בו" (תהילים קיח/כ).

פטיש לסתור את הגאון

בפני הגאותו בעל המחצלת הפרושה, אין צורך לנעל את שערי הכניסה לעולם הרוחני, מפני שבין כך ובין כך הוא בז לשער, לשוער ולבאים בו פנימה, ואינו רוצה להכנס. אבל באמת הבנו שהוא מביע נובע מהעבדה שהוא נכסל מלזכות להגיע לשם, זה מה שהקב"ה אומר: "אין אני והוא יכולים לדור במחיצה אחת". רק בעל הגאון בעצמו יכול לשפר את מצבו, כפי שאמר רבי יהושע: "הבא פטיש וסתר את הבנין". על ידי שהגאותו יסתר את בנין האשליה שהקים סביב עצמו, ויבנה בנין חדש שהמחצלת מקפלת ומגלגלת באחת מפנותיו הנסתרות, כדי שישפיל לפרש אותה אף ורק היכן ומתי שצריך, כגון מה שאמר הקב"ה: "כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השפל וידע אותי" (ירמיהו ט/כג). אז הנאמר על הצדיק: "ויגבה לבו בדרכי השם" (דבה י"ב יז/ו). ככל שהסתירה תהיה יסודית, ורוח הגאון תהיה יותר ותושא, יהיה זה יותר "זבחי אלקים רוח נשברה, לב נשבר ונדכה, אלקים לא תבזה" (תהילים נא/ט). זהו הקפול היעיל של המחצלת, ואריותו הנכונה, לצורך טלטול והעברה לכל מקום נדרש.

מיהשילוח

עוד אחד מספרי היסוד החסידיים הציע להטות און לכוון נוסף, שגם אליו התגלגלו הדי הופוח שהדהדו בבתי המדרש. כך מבאר דיון זה בספר "מיהשילוח":

הלואה חוזרת

זקני אתונה שאלו את רבי יהושע על תופעה לא מובנת בהסטוריה, בכל פעם שה' מתכנן לפדות את ישראל, משעה זו יש לאמות העולם שלטון רב יותר עליהם, ואף יציקו להם מאד, הרבה יותר מאשר בכל השנים שנישבו היהודים בין הגוים בשלונה. כמו שהיה בזמן פרעה, כאשר בא אליו משה עם בקשת השחרור, אמר פרעה: "לא תאספון לתת תבן לעם!" (שמות ה/ז) גם בטרם בא בני ישראל לבנות את בית המקדש השני, כאשר פעמי הגאולה החלו להשמע בשיושן הבירה, בדיוק אז התגבר עליהם המון ביותר, וכמעט שהצליח להשמיד את כלכם, וכך הוא בכל דור ובכל מקום, בטרם תבא לכם הצלחה, אתם נדחים תחלה להיות יותר משפלים מבתחלה. מתוך כך יש להניח שאין הגאולה לטובתכם, ואולי אלקיכם רומז לכם להפסיק לבקש אותה. מדוע אתם מצפים לה? האם אתם רוצים שהיה לכם יותר רע ממצבכם הנוכחי בין האמות? השיב רבי יהושע: להפך! זו ירידה לצרף עליה, זה חלק מהתכנית, את זה עושה ה' כדי להביא לבסוף גאולה משלמת ביותר, ולפדות את בניו גם בשעה שהם אינם כל כך בשלים לכך. במצרים היו קטרוגים על ישראל, ובני ישראל מצדם היו עדין שקועים בהרבה אמונות מצריות, ובארבעים ותשעה שיערי טמאה, לכן לא

שֶׁלַח הַשֵּׁם גִּאֲלָה מִיָּדִית, אֲלָא נָתַן בְּיַד מֹשֶׁה צוּי שְׁלֹא יַפְעַל בְּשִׁלְמוֹת, וּמִזֶּה הִתְאַפְּשֶׁר לַפְּרָעָה לְהוֹסִיף כָּח, מֵאַחֵר שֶׁה' שֶׁלַח אֵלָיו רַק בְּקִשָּׁה וְלֹא צוּי, הָרִי שֶׁהַשָּׂאִיר בְּיָדוֹ אֶת הַבְּחִירָה הַחֲפָשִׁית, וּפְרָעָה אֲכָן נָפַל בְּמִלְכָּדָת, נִכְשֵׁל, טָעָה וְנָצַל אֶת שְׁלֹטוֹנוֹ כְּדִי לְהַגְבִּיר אֶת הַשְּׁעָבֹד, וְאַחֵר שֶׁהוּא בָּחַר בְּעַצְמוֹ בְּזֹאת, הוֹסִיף ה' לְהַקְשׁוֹת אֶת לֵב פְּרָעָה, כְּדִי שֶׁיִּגְבִּיר עוֹד יוֹתֵר אֶת הַגְּלוּת. אֲבָל הָרִי דָּבָר הַשֵּׁם לֹא יָשׁוּב רִיקָם! וְאִם הוּא הִבְטִיחַ לַפְּדוּת אֶת בְּנֵי מִהַגְּלוּת, הוּא וְדָאִי יַעֲשֶׂה זֹאת. קִשִּׁי הַשְּׁעָבֹד הוּא זֶה שֶׁהִבִּיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַתְנַאֲשׁ מִהַאֲפָשְׁרוּת לְהַשָּׂאֵר בְּמִצְרַיִם, וּלְהַתְחִיל לַצְּפוּת לְגִאֲלָה בְּלֵב שְׁלֹם. זֶה עַצְמוֹ גֵּרָם שֶׁהִגְאֲלָה תִּבְאָ יוֹתֵר מֵהָרִי וְיוֹתֵר בְּעֶצְמָה. זֶה מֵה שְׁאוּמְרִים חָז"ל שֶׁקִּשִּׁי הַשְּׁעָבֹד הַשְּׁלֵמִים, כְּלוּמָר: עֲשֵׂה אֶת הַגִּאֲלָה יוֹתֵר שְׁלֵמָה וְיוֹתֵר מְשֻׁלָּמָה.

תקון למלח שהתקלקל

זִקְנֵי אֶתְוִנָה בְּקִשׁוֹ לְקַנְטֵר אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אֶת עַמּוֹ וְאֶת הַמְּסֻרֶת שֶׁלָּהֶם, וְאָמְרוּ לוֹ: בְּעֶבֶר הִיְתָה לָכֶם "בְּרִית מֶלֶח" (בַּמְדַּבֵּר יח/ט). אֲבָל הִיא כָּבֵד פִּסְקָה מִכֶּם! בְּמָה תַעֲזֹרְרוּ מִחֲדָשׁ אֶת אֲהֲבַת הַשֵּׁם? עַל סִמּוֹן מֵה אֲתֶם מְצַפִּים לִישׁוּעָה? שְׂאֵלְתֶם לֹא הִיְתָה כְּדִי לְהַכִּיר אֶת הַדֶּרֶךְ שֶׁבָּהּ מִחֲזִיר הַקֶּבֶד"ה אֶת שְׂכִינְתוֹ לְצִיּוֹן, וְהֵם גַּם לֹא רָצוּ לְדַעַת עַל אוֹדוֹת הַצּוּרָה שֶׁל עֲבֹדָת ה' שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲלָא הִיָּה זֶה קִנְטוֹר הַטּוֹעֵן שֶׁאֵין לָכֶם אֲפָשְׁרוּת לְחַדֵּשׁ אֶת הַבְּרִית, וְאֲתֶם לֹא יוֹכִלִים לְעוֹרֵר מִחֲדָשׁ אֶת הָאֲהֲבָה הַיְשָׁנָה. לְמַעֲשֶׂה זֶה כוֹל הִיָּה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְצַטֵּט בְּאֲזִינֵיהֶם אֶת הַפְּסוּק עֲצֻמוֹ, זֶהוּ הַמְדַּבֵּר עַל בְּרִית הַמֶּלֶח, שֶׁם נֶאֱמַר בְּמִפְרָשׁ שֶׁבְּרִית זוֹ הִיא "לְעוֹלָם"! אֲבָל רְשָׁעִים אֵלֶּה אֵינֶם רוֹצִים לְשַׁמֵּעַ מֵה כְּתוּב בַּתּוֹרָה, אֲלָא שׁוֹמְעִים רַק אֶת מֵה שֶׁהֵם אוֹמְרִים בְּעַצְמָם, וְאִם הִיָּה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְצַטֵּט בְּאֲזִינֵיהֶם אֵיזָהוּ הַכֵּל שֶׁאִמֵּר הַגְּבוּר שֶׁהַצִּלִּיחַ לְהָרִים שׁוֹר בֶּן בָּקָר, אוֹ מִשְׁפָּט שֶׁאִמֵּר מִקְפָּץ שֶׁהַצִּלִּיחַ לְדֹלֵג מַעַל קוֹמַת בֵּית, הִיוּ דְּבָרֵינוּ מִתְנַשְּׁבִים עַל לֵב זִקְנֵי אֶתְוִנָה, הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אִם הִיָּה מְצַטֵּט בְּאֲזִינֵיהֶם אֶת דְּבָרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוֹ אוֹ יִשְׁעִיהוּ הַנְּבִיא. לָכֵן נֶאֱלָץ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לַעֲנוֹת לָהֶם בְּקוֹ הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁלָּהֶם וּבִשְׂפָה שֶׁלָּהֶם, וְאָמַר: אֶת הַמֶּלֶח הַמְּקַלְקֵל מוֹלָחִים "בְּשִׁלְתִּי פְּרִדָּה עֲקָרָה"! זֹהִי בְּרִית הַמֶּלֶח שֶׁלָּנוּ, וְהִיא מַעֲזֵה הַיְשׁוּעָה שֶׁאֲנוּ בְּטוֹחִים בָּהּ. בְּכֵךְ רָמַז לָהֶם אֶת הַכְּתוּב: "שִׁמְעוּ אֱלֹהִי רִדְפִי צֶדֶק וְכוּ', הִבִּיטוּ אֶל צוּר חֲצִבְתֶּם וְכוּ', הִבִּיטוּ אֶל אֲבִרְהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תַחֲלוֹלְכֶם, כִּי אֶחָד קָרָאתִיו וְאֲבָרְכֶהוּ וְאֲרַבְּהוּ. כִּי נָחַם ה' צִיּוֹן, נָחַם כָּל חֲרִבְתֶּיהָ" (ישעיהו נא/אב). הַנֶּאֱמַר "אֶחָד הִיָּה אֲבִרְהָם", מְלַמֵּד שֶׁמִּצַּד מַעֲרֶכֶת הַטֵּבַע הוּא נוֹלֵד עֶקֶר, אֵד הָרִי כָּל בְּרִיאַת הָעוֹלָם לֹא הִיְתָה אֲלָא אֵד וְרַק בְּשִׁבִּיל יִשְׂרָאֵל – זֶרַע אֲבִרְהָם, לָכֵן בִּטֵּל ה' מִמֶּנּוּ אֶת הָעֲקָרוּת, זֶה נַעֲשֶׂה בְּנֵס שֶׁלֹּא כִּסְדֹר הָעוֹלָם, בְּכֵךְ הִרָאָה ה', כְּמוֹ שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא יֵשׁ מֵאֵין, כֵּךְ בַּתּוֹדָה הָעוֹלָם מִתְחִיל מְסֻלָּל שֶׁל יֵשׁ מֵאֵין, וּמֵאֲבִרְהָם הָעֶקֶר עֲתִיד לְצֹאֵת עִם שְׁלֹם. כִּיצַד אִם כֵּן יוֹכִלָה לְהַפְסֵק מֵאֲתֵנוּ הַבְּרִית? תַּחֲלָה הִיְתָה הַבְּרִית עִם אֲבִרְהָם, עוֹד טָרָם עֶבֶר אֶת עֲשֻׁרֵת הַנְּסִיוֹנוֹת, כְּבָר בָּחַר בּוֹ ה', עַל אַחַת כְּפָמָה וְכָפָמָה שֶׁעָשָׂה, שֶׁהוּא הוֹכִיחַ אֶת נְאֻמָּנוֹתָיו, וְגַם אֲנוּ בְּנֵינוּ, כְּבָר הוֹכַחְנוּ אֶת הַנְּאֻמָּנוֹת שֶׁלָּנוּ, וְה' כְּבָר בָּחַר בְּנוֹ, וְדָאִי שֶׁלֹּא תִתְבַּטֵּל הַבְּרִית! יֵשׁ לָנוּ הַבְּטָחָה מִפְּרִשְׁתִּי מֵאֲתֵנוּ יִתְבַּרֵּךְ, עַל כֵּן אֲנוּ מְצַפִּים לְגִאֲלָה שְׁוֹדָאִי תִּבְאָ, וּבּוֹדָאִי שֶׁהַקֶּבֶד"ה לֹא יֶאֱכֹזֵב אֶת אֲבִרְהָם אוֹהֲבּוֹ, וְאֶת כָּל זֶרַעוֹ שֶׁיֵּצֵא "יֵשׁ מֵאֵין".

ברית נצח

תַּמָּה זִקְנֵי אֶתְוִנָה: "הֵאֵם יֵשׁ שְׁלִיָּה לַפְּרִדָּה?" כְּלוּמָר: הֵאֵם אֲכָן נִכּוֹנָה הַמְּסֻרֶת שֶׁלָּכֶם, שֶׁאֲבִרְהָם הִיָּה עֶקֶר, וְכָל קִיּוּם עִם יִשְׂרָאֵל הוּא מִחוּץ לְחֻקֵּי הַטֵּבַע, וְעַד הַיּוֹם הוּא מִתְנַהֵל בְּדֶרֶךְ נֵס? אוֹיֵל אֵין זֶה אֲלָא הַמְּצַאָה שֶׁלָּכֶם, וְנִגְלִילִי הַהִסְטוֹרִיָּה יִטְחֵנוּ אֶתְכֶם לְאַבָּק פּוֹרֵחַ, וּבְעוֹד כְּמָה דּוֹרוֹת יִדְעוּ עֲלֵיכֶם רַק הַמְּחַטְטִים בְּנִבְכֵי הַהִסְטוֹרִיָּה וְהַחוּפְרִים בְּשִׁכְבוֹת אֲרִכִּיאולוֹגִיּוֹת בְּבִטּוֹן הָאֲדָמָה. עַל זֶה הַשִּׁיב לָהֶם: גַּם אִם אֵינְכֶם יוֹדְעִים הַהִסְטוֹרִיָּה רְחוּקָה, וְלֹא שִׁמְעֶתֶם שְׁנוּצְרָנוּ בְּנֵס, אֲבָל הָרִי מֵאֵז שְׁנוּצְרָנוּ וְעַד עַצֵּם הַיּוֹם הַזֶּה, כָּל קִיּוּמֵנוּ הוּא נֵס מִפְּלֵא, וּמֵאֵז הַבְּרִית לֹא נַעֲצְרוּ הַנְּסִים לָרָגַע, "מֶלֶח הַבְּרִית" לֹא פִּסֵּק. יֵשׁ לְהַתְפַּלֵּא עֲלֵיכֶם: "הֵאֵם מֶלֶח מִתְקַלְקֵל"? גַּם אִם אֲתֶם מְכַחֲשִׁים אֶת הָעֲבָדָה שֶׁה' בָּחַר בְּנוֹ מִהַתְחִלָּה, אֲבָל מֵאֵז הַבְּחִירָה עָבְרוּ שְׁנֵים אֲרָכּוֹת מְלֵאִי תַּהֲפּוּכוֹת, שְׁעָמִים רַבִּים קָמוּ וְנִגְעִלְמוּ, וְהִנֵּה רוֹאוֹת עֵינֵיכֶם שֶׁאֲנוּ חַיִּים וְקִיּוּמִים וּמִמְשִׁיכִים לַצְּפוּת לְגִאֲלָה, שֶׁהִיא בֹא תִּבְאָ. הִיכֵן רִאִיתֶם אֶת הַמֶּלֶח מְקַלְקֵל? אֵיפֹה הִיְתָה הַפְּסֻקַת הַבְּרִית? אֲפִלּוֹ לֹא לָרָגַע אֶחָד! כָּל זֶמַן שֶׁלֹּא תִרְאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵים עָרְף, דְּעוּ לָכֶם שֶׁגַם ה' לֹא יִפְנֶה לָנוּ עָרְף. אֲדַרְבֵּה! אֲהַבְתִּנוּ אוֹתֵנוּ הִיא בְּשִׁלְמוֹת, וְאֲפִלּוֹ אִם אֵינְכֶם יוֹדְעִים שֶׁ"הַמֶּלֶח" הִיָּה נּוֹצֵר בְּנֵס, אֲבָל הַכֵּל רוֹאִים כִּיצַד הוּא מִמְשִׁיךְ לְהַתְקִים בְּנֵס, וְלֹא הַתְקַלְקֵל בְּאִיזָהוּ שֶׁלָּב, אֲלָא נוֹתֵר בְּעֵינֵינוּ מֵאֵז שְׁנוּצָר עַד עַצֵּם הַיּוֹם הַזֶּה, וְעַד עוֹלָם.

בית באויר

זִקְנֵי אֶתְוִנָה בְּקִשׁוֹ לְקַנְטֵר אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּטָעָנָה שֶׁהִגּוּם מְרַבִּים לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, וְאוֹמְרִים שֶׁאֲמוּנָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִיא אֵינָה מוֹחֲשִׁית, וְהֵם עוֹבְדִים לְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ תַּפְסִיחָה. בְּעוֹד שֶׁהִגּוּם מֵאֲלִילִים כְּחוֹת מִמְשִׁים, הַקְּדָרִים עוֹבְדִים לְאֵשׁ הַמְּכַלָּה הַכֵּל, הָעוֹבְדִים לְשִׁמְשׁ רוֹאִים אֶת עֲצָמָתָהּ, וְכֵן שָׂאֵר

האלילים, הפסלים והסמלים, לכלם ישנו איזושהו כח כפי דעתם, שאליו הם סוגדים. לכן בקשו ממנו: הראנו את הכח שיש באמונה שלך, "בנה לנו בית" רבי יהושע הראה להם שליהודים שמור מקום של כבוד נצחי לא רק בעולם הבא, אלא גם בעולם הזה. איש מכל יודעי ההסטוריה אינו יכול להתכחש למעמד היהודים בעולם ולעצמה הקורנת מהם וגולשת סביב, זו אינה רק תופעה השכיחה לדורות הקודמים, אלא היא פועלת במלא עצמתה עד עצם היום הזה, ועד עולם. את כל העקרונות המוסריים, המשפחתיים, הלאומיים והחברתיים העניקו היהודים לכל יושבי תבל (מנחות ק"א). אם אינכם רוצים ללמד מהעבר, ולא להתבונן סביב, אלא לבקש משהו שאפשר לראות אותו כאן ועכשיו! "הבו לבנים וטיט", נסו להתקרב אל הדברים הנצרכים לנושא מרומם כזה, הכניסו את עצמכם למקום גבה קמעה, שעם ישראל עומד בו דרך קבע, באו לרגע למקום הזה, תראו ותבינו בעצמכם על איזו עצמה אנושית ועולמית מדברים בני ישראל. ה'בנינו באור" שאני מזמין אתכם אליו, הוא ביתם הטבעי של המוני בני ישראל, כמו שנאמר אצל יעקב אבינו: "ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת, על פן קרא שם המקום סכות" (בראשית לג"ז), למה לא קרא את שם המקום 'בית' על שם ביתו, אלא על שם קנינו? כי ביתו האמיתי אינו נמצא באיזושהו מקום מגדר, שאפשר לכנות לו שם, הוא נמצא באורא דעלמא, שם לא נתן לשכן את המקנה וגם לא את הנשים והטף, אלא רק לומדי תורה שהתבוננו לכך. הכינו גם אתם לב טהור, הסירו מלבכם את דעותיכם הקדומות והיו מוכנים לשמע על אודות מטרה ותכלית, דין ודן, שכן וענש, חיים רוחניים וחיי נצח, ותגלו שטענת ההבל שהאמונה בקב"ה אינה דבר מוחשי וממשי, אינה אלא דעה קדומה, שהמסכים להשתחרר ממנה זוכה לחוש בקרבת ה' ללא הרף.

אמצע העולם

בקשה הנראית מוזרה הציגו זקני אתונה, כשרצו לדעת היכן מרפז העולם, אבל זו אינה סתם משאלה ללדותית חסרת-שחר, אלא המשך של דעה קדומה, שבה מנסים הגוים ללגלג על אמונת ישראל, הטוענים שהשם שולח את ההשפעה דרך מקום מיוחד, כגון בית המקדש, ומשם היא משתלשלת לכל העולם, ושאלו: היכן הוא המקום? מהו מרפז ההספקה העולמית? בפרט עתה שנחרב בית מקדש, מהיכן זורמת עתה כל ההשפעה? ענה להם רבי יהושע: "כאן!" בכל מקום שבו לומד יהודי תורה, או עומד בתפלה, או אפילו מסביר בכנות על אודות מעמד עם ישראל בעולם, שם הוא מרפז העולם! זוהי הנקודה האמצעית, ותתפלאו לשמע שאיני דוחה אתכם בקש, אלא קובע עבדה מחלטת, שאתם יכולים לבדק אותה, אתם מעמידים פנים של מאמינים בתנ"ך, וכשאתם מוצאים שם איזה פסוק שאינכם מבינים כל כך טוב, וחושבים שיש בו רמז על שאתם העם הנבחר, אתם מיד מזדרזים לצטט אותו. דעו לכם במפרש אומר הקב"ה: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי שם, אבא אליך וברכתיד" (שמות כ"א). גם אם אינכם רוצים להסתמך על המקרא, יכולים אתם למד בעצמכם, אם רק תסכימו לשמע את אמות-המדה של מדידה זו. את החבליים צריכים אתם להביא אלי, ולקבל ממני הדרך על חקי העולם בכלל ועל חקי המדידה בפרט, אתם תוכלו למד זאת רק אחר שתבינו את זה, תדעו על מה נשען העולם, מה מפעיל אותו, תבינו היכן מרפז הכבד שלו, אז יכולים אתם לראות בברור שעבדי ה' הם נקודת המשען המרפזית של העולם, וסבת הפעלה התמידית שלו, כנאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה, חקות שמים וארץ לא שמתיי" (ירמיהו לג"כ).

באר במדבר

זקני אתונה נסו לגמור עוד חשבון ישן שיש לגוים עם בני ישראל, ואמרו לרבי יהושע את דעתם השלילית על זה שבני ישראל בוטחים בישועות המבטחות להם. "ישועות" הם "באר מים" – וישאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיהו יב"ג). הבטחה לישועות עתידות שאינן נראות כעת, שולחת את הבאר הרחק אל המדבר, ומבטיחה שגם הבאר וגם הישועות יגיעו ביום מן הימים. על נבואות כאלה שאינן נראות, אנו טוענים: למה אתם חושבים את עצמכם לעם נבחר? בגלל שיש לכם הבטחה, ועליה אתם מסתמכים, מהיכן אתם יודעים שאין לגוים כאלה נבואות נחמה, ולא נמצאות הבטחות במסורת שלנו? איש מאתנו אינו חי על פי הבטחות עתידיות, ואם אתם פן חיים כך, משמע שאתם מאמינים "שבאר" ההבטחות שלכם היא אמיתית ומוחשית, אם פן הביאוהו אל תוך העיר! הצג בפנינו ראיה ברורה על אמיתות דברי נביאיכם.

חבליסבין מפארים

אמר להם: שזרו חבל של 'פארי' = סבין. 'פארי' זה גם 'פאר', כיצד? הסבין הוא אמנם דק וקטן, אבל כמות מרבה ממנה, יכולה להיות פאר והדר. חבליסבין מפארים, הם לבושי התפארת של עם ישראל. יש לנו חבל מפאר, השזור מרצף הסטורי נפלא, של רבבות עגונים ונמוכייקומה, שכל אחד

ואחד מהם החשיב את עצמו לקלפת סבין קלה, ואף על פי שבאמת אנשים גדולים הם היו, אבל אפלו קלפות דקות, כל כך הרבה פאלה היו, וכלם רואים את עצמם חלק בלתי נפרד מהעם, איש מהם אינו מתנשא להחשיב את עצמו כנפרד ועצמאי, כך שכל הצדיקים הללו מהווים רצף הסטוריה נהדר. אם הייתי אומר לכם שהאמונה שלנו מבססת על דבר חדש שה' עדין לא נתן לנו מעולם, ואנו מקוים לשנוי שיבא, והוא יתחיל לעשות דברים חדשים, הייתם יכולים לשקר שגם לכם יש הבטחות פאלה, או שאתם יכולים להמציא לבדכם פאלה הבטחות. אבל לא על הבטחות סרק חסרות שחר מעגנת האמונה שלנו, אנו מדברים על עבדות שאיש בעולם אינו יכול להתכחש להן. כלם יודעים את סדר העולם, ואיך ה' התנהג אתנו בכל דור ודור, כיצד התגשמו עד כה כל נבואות התורה. על פי סדר מתכנן זה יושיע אותנו הקב"ה בעתיד. זהו ה'חבל' – חבל ארוך שנטוה בסדר ותכנון, מאז בריאת העולם, דרך כל המאורעות המתארים בתנ"ך ובקורות הימים. על זה התבסס רבי יהושע ואמר להם: ראו כיצד התקיימו כל ההבטחות עד כה, ולא נותרו אלא מעט הבטחות עתידיות השוכות לגאלה האחרונה שתהיה בהתאם למתאר בספר דניאל, ולבנית בית המקדש השלישי המתאר בספר יחזקאל. אתם אינכם יכולים לספר על "באר" שיש לכם, מפני שהיא צריכה להיות קיימת, וצריכים היו להשמע עליה הדים מכל מקום בעולם, כפי שישנם הדים רבים מספר אצל כל עמי תבל, על בחירת ה' בעם ישראל, ועל מתורתו בהר סיני, ועל כניסתם המפלאה לארץ ישראל, ועל ישיבתם בה שנים ארוכות ורצופות בנסים ותמידים, ועל השרדותם חסרת ההגיון בגלות, בין אויבים המבקשים את נפשם. אם גם לכם היו פאלה ספורים, או לפחות חלק קטן מספורים פאלה, אז יכולים הייתם להוסיף ולספר ש"הבאר" שלכם עדין לא יבשה. אבל הרי אין לכם בכלל באר! לנו יש! היא עדין רחוקה אך לא יבשה, היא עתידה להתקרב אלינו. לכם אין כזו באר! מאחר וללא עבר לא יכול להיות עתיד, לכן רק אם תוכלו להראות כזו הסטוריה, אפשר יהיה להאמין שגם לכם יש הבטחות ישועה עתידיות, ואז נתפלא עליכם, שאינכם מצפים להבטחות הללו. אבל בשום פנים ואופן לא נתן להתפרץ לפתע אל במת ההסטוריה עם פילוסופיה, ספורים ועקרונות, כל אלה אינם אלא מקסמישוא שידעכו באותה מהירות שהם הופיעו.

ערוגת ספינים

זקני אתונה טענו שהיהודים מתנהגים במוסריות בלתי טבעית, שהרי בלב כל אדם צומחת "ערוגת ספינים", שבאה לידי בטוי באפנים שונים, אנוכיות, צרות עין, אכזריות, גאווה, ושאר מדות רעות הצומחות מתוך האדם בעצמו. כל סוגי החסרונות הטבועים בנו עוד בטרם הלידה, אתם אנו יוצאים לאור העולם, והם הולכים ומתפתחים, גדלים והופכים להיות כמו ספינים משחוזות. מאחר וזהו טבע המחבר בנו, ומוזה עם האישיות שלנו, צריכים אנו להיות אתו, ולא לנסות לעקור את התכונות הטבעיות שלנו, ולחיות באופן לא טבעי, לא פריא ולא נכון, שייגרם לעצבות ודכאון. בעוד שאתם היהודים טוענים על מוסריות, ערכים, שאיפות לרוחניות ושאר עקרונות שאין הטבע האנושי מסכים להם, כיצד יכולים אתם לכרות ספינים?

קרן הממור

על טעון זה אמר להם רבי יהושע: לא עוקרים יצרים בדרך הטבע, אלא אך ורק "בקרן הממור", דהיינו בעבודת ה' מאמצת, כחמור למשא. עבודה כזו אינה מביאה רק תוצאות מקומיות, אלא היא מצמיחה קרנים ותוספת אנושית, עד שמתוך גדול האנשים שלנו בקעו קרני הוד (שמות לד/כט). אלה הם ה"קרנים" וזהו ה"ממור", שהשלב של שניהם הוא הדרך היחידה לעקר מדות רעות, לרפא תכונות טבעיות שליליות. כמו שקרן הממור, היא אינה דבר טבעי, כך למוד תורה וקיום מצוות מסגל להניב תוצאות אנושיות בלתי טבעיות. התפלאו זקני אתונה ואמרו לו: "האם יש קרנים לחמור"? האם ישנה אפשרות להשקיע כל כך הרבה כח בכזו עבודה, עד כדי שבירת תכונות טבעיות? אמר להם: איני מציע לעשות פעולה גשמית שתשבר תכונות טבעיות, זה באמת בלתי אפשרי, ומי שיצליח לעשות זאת בדרך הטבע, יהיה מדכא, עצוב ושבור. אבל התורה מציעה לפתח בפניה את דלתות הלב, ולאפשר לקב"ה לספל בבועיה, כפי שאומרים חז"ל: "אלמלא הקב"ה עוזר לנצח את היצר הרע, לא יכול היה האדם לבדו לעשות זאת" (סוכה נב/ב). העובד את ה' בכל הכח כחמור למשא, יגלה בעצמו את התמיהה: "האם קיימת ערוגת ספינים"? האם היתה כאן פעם ערוגת ספינים? הלא כל צדיק מגדר "קדוש מרחם", שמעולם לא היו מדות רעות בלבו, אף על פי שבהיותו ילד קטן, יתכן בהחלט שכן היה קצת קמצן וקצת רוטן, אבל התנהגותו כיום היא כל כך זכה וטהורה, לא כמי שהפסיק לצית ליצרו הרע, אלא כמי שמעולם לא היו לו יצרים רעים. ה' יצר בנו פאלה חסרונות שאפשר לא רק לתקן, אלא לעקור ולעשות כאלו שהם אף פעם לא היו. את המדות הרעות הללו שאין באדם כח לעקור, יעזר לנו ה' לעשות זאת, כשאנו מצדנו צריכים רק לאפשר לקרני אור התורה להבקיע את חשכת הגוף הגשמי, וקרנים אלה שייבקעו מאתנו, יכריחו את כל "ספיני" הילדות השליליים.

שְׁתֵּי בִיצִים

זִקְנֵי אֶתְוֹנָה מָצְאוּ הַזְדַּמְנוּת לְהִטִּיחַ עוֹד פֶּרֶט מִדְּבָרֵי הַבִּקְרָת שֶׁלָּהֶם עַל עַם יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אַתָּם טוֹעֲנִים שֶׁה' בָּחַר בָּכֶם וְהִקְדִּישׁ אֶתְכֶם לָעַם, גַּם מִבְּלִי שֶׁתַּעֲשׂוּ אִיזוּשֵׁהִי פַעֲלָה, כְּפִי שֶׁבִמְפָּרֵשׁ נֶאֱמַר לְנִבְיָא: "בְּטָרִם אֶצְרָךְ בְּבֶטֶן יְדִיעֲתִיךָ, וּבְטָרִם תֵּצֵא מֵרַחֵם הַקֹּדֶשׁ שְׁתִּיךָ" (ירמיהו א/ה). הָרִי שֶׁגַּם לֹא כָּל פַּעֲלָה מִצְדָּקֶם אַתָּם כָּבֵד נִחְשָׁבִים כָּעַם שֶׁל ה'. כִּיצַד יָכוֹל לִהְיוֹת כְּדִבְרֵי הָזֶה? אָמַר לָנוּ מֶה הִתְבָּדֵל בֵּין יְהוּדִי לְגוֹי? כִּיצַד נִתֵּן לְהִבְדִּיל אֶצֶל שְׁנֵי תִינוּקוֹת בְּנֵי יוֹמָם, מִבְּנֵי עַמִּים שׁוֹנִים? הָרִי קִדָּם שֶׁהֵם עָשׂוּ דְבַר־מָה, הֵם שְׁנִיָּהֵם לֹחֲחֶלֶק! אִין בִּינִיָּהֶם הִבְדֵּל! אִין עֲמֻלָּקִי, אִין אֲדוֹמִי, אִין מוֹאָבִי וְאִין יְהוּדִי! כָּל זֶה יִהְיֶה רַק אַחֵר שֶׁהִיזְלָתָה תְּבֵא לְבֵיתָה עִם הַתִּינוּק, וְהוּא יִסְפֹּג אֶת הָאֻיָּרָה שֶׁבְּבֵית וּבִסְבִּיבָהּ. כְּדִי לְהַמְחִישׁ טַעֲמוֹן זֶה הֵצִיגוּ בְּפָנָיו שְׁתֵּי בִיצִים הַמּוֹרוֹת עַל תַּחֲלֵת יִצְיָרָה, הֵנָּה רָאָה בְּעֵינֶיהָ: שְׁתֵּי בִיצִים זֵהוּת לְחֻלוּטִין! כְּפִי שֶׁאִין אֶתָּה יָכוֹל לְזַהוּת מִי מִהוּ נוֹלָדָה לְתַרְנֻגְלַת לְבָנָה וּמִי לְתַרְנֻגְלַת שְׁחוּרָה, כִּי אִין בִּינִיָּהֶן כָּל הִבְדֵּל, כִּדְּ לֹא נִתֵּן לְזַהוּת בֵּין יְלָדֵי הָעַמִּים, כִּי אִין בִּינִיָּהֶם כָּל הִבְדֵּל, תִּינוּק וְתִינוּק עֲמֻלָּקִי, תִּינוּק מִצְרִי וְתִינוּק מוֹאָבִי, כֻּלָּם יְלָדִים שׁוֹיִם וְזֵהִים! כְּשִׁינְדָלוּ אֶצֶל הוֹרִים אַחֲרֵים וַיִּקְבְּלוּ חֲנוּךְ שׁוֹנֶה, אִזּוּ יִהְיֶה הִבְדֵּל! הַשִּׁיב לָהֶם: לֹא כֵן הוּא! ה' בָּחַר בָּנוּ וְקִדָּשׁ אֹתָנוּ מִבְּטָן! הַתְּכוֹנוֹת הַיְּהוּדִיּוֹת טְבוּעוֹת בְּנַפְשָׁנוּ, נוֹלְדָנוּ קְרוֹצִים מִחִמָּה אַחֵר מֵאֲשֶׁר הָגוּזִים! אַתָּם אֵינְכֶם יְכוֹלִים לְהִבִּין זֹאת, וְגַם אֵינְכֶם רוֹצִים לְהִבִּין זֹאת, וּבּוֹדָאִי שֶׁאֵינְכֶם מוֹכִינִים לְהוֹדוֹת בְּכֵד. אֲבָל בְּאֵמֶת נִתֵּן לְהַפִּיר בְּבִירוֹ אֶת הַהִבְדֵּל בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, גַּם אֶצֶל תִּינוּק, הַיִּצְיָרָה הַבְּסִיסִית שֶׁלוֹ שׁוֹנֶה, וְהַתּוֹצְאוֹת נִרְאוֹת בְּשִׁטָּה, בְּצוּרָה שֶׁל "יִרְחֻמִּים, בִּישָׁנִים, גּוֹמְלֵי חֲסָדִים" (יבמות עט/א). גַּם אֶצֶל יְהוּדִי שֶׁגָּדַל וְחָנַךְ בֵּין גּוֹזִים, נִכָּר הִבְדֵּל זֶה בְּאֶפְסוֹ בְּרִירוֹ וְשֶׁאִינוּ מוֹתִיר סִפֵּק עַל אוֹדוֹת זֵהוּתוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי הַשְּׁבוֹי בֵּין הָעַמִּים. כְּשֶׁהִקְבִּיָּה הַבְּסִיט לָנוּ לְגַאֲלָה אֹתָנוּ מִבֵּין הָעַמִּים, וְשֶׁלֹּא יִשְׁאָר אֶפְסוֹ נִדָּח אֶחָד בּוֹדֵד, הוּא לֹא הַשְׁאִיר לְעַצְמוֹ עֲבוּדָה קָשָׁה לְאֶסֶף אֶת כָּל הַמִּפְזָרִים בְּקִצּוֹי אֶרֶץ, וְלִלְמַד אֹתָם עַל אוֹדוֹת הַזֵּהוּת שֶׁלָּהֶם. כָּל הַיְּהוּדִים יָרְצוּ זֹאת מֵעַצְמָם, גַּם הַנִּדְחִים וְהַתִּינוּקוֹת שֶׁנִּשְׁבְּרוּ, וְחוּשׁוּ בְּבִירוֹ אֶת הַרְצוֹן הַפְּנִימִי לְקַרְבַּת ה' הַכְּמוּס בְּלִבָּם, יִזְדָּרְזוּ לְהִצְטָרֵף לְגֵאֲלָה, וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְעַמֵּל קָשָׁה לְהַסִּיר מֵהֶם אֶת הַתְּנַהֲגוּת הַגּוֹזִים שֶׁדְּבָקָה בָּהֶם, כִּי זֶה הַתְּנַהֲגוּת שֶׁאֵינָה טְבְּעִית אֶצֶלָם, וְהִיא תִסּוֹר מֵאֲלִיָּה.

שְׁנֵי גוֹשִׁיגְבִינָה

הַמְשִׁיךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אַתָּם הָגוּזִים, כִּיצַד רוֹצִים אַתָּם לְהִבִּין אֶת קִדְשֵׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא דְּבַר רוּחָנִי, וְהָרִי נִקְדַּת הִבְדֵּל זֶה בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, הִיא הַהִבְדֵּל בֵּין קִדָּשׁ לְחוּל! הַעֲבָדָה שֶׁאֵנוּ מְבִינִים זֹאת וְהָגוּזִים אֵינָם מְבִינִים, זֵהוּ בְּדִיוֹק הַהִבְדֵּל. אֵלּוּ כָּל זִקְנֵי אֶתְוֹנָה הָיוּ מְבִינִים זֹאת, הָרִי שֶׁבְּהִבְנָה זֶה אַתָּם מְטַשְׁטִשִּׁים אֶת הַהִבְדֵּל וְאֶת הַזֵּהוּת הַיְּהוּדִית הַמִּיחָדָת. לָשֵׁם כִּדְּ הִבִּיא לָהֶם שְׁנֵי גוֹשִׁיגְבִינָה. 'גְּבִינָה' מוֹרָה עַל גִּמְרָה כָּל הַשְּׁלֵבִים הָאֶפְשָׁרִיִּים, וְהִיא סוּף כָּל הַתּוֹצְאוֹת. הֵעָז נוֹלָדָה, גָּדְלָה, הִתְעַבְּרָה, הִמְלִיטָה, הִנִּיבָה חֻלָּב, לְבָסוּף עוֹשִׂים מִמֶּנּוּ גְּבִינָה. אִין עוֹד שְׁלֵבִים, עֲכָשׁוּ אוֹ שְׁאוּכָלִים אֶת הַגְּבִינָה, אוֹ שֶׁהִיא מְתַקֵּלֶקֶלֶת. הַגְּבִינָה הִיא תּוֹצְאָה מִגְּמֻרָת הָאֲמוּרָה לְעֻלּוֹת עַל שְׁלַחַן הָאֶכָּל לְצָרָה הָאֲדָם, מִבְּלִי לְהַמְתִּין לְעוֹד שְׁלֵב שֶׁל עֲשִׂיָּה וְשִׁפּוּר. בְּגְבִינָה אֲכֹן אִין הִבְדֵּל בֵּין עֹז שְׁחוּרָה לְעֹז לְבָנָה, כִּי הִיא תּוֹצְרֶת מִגְּמֻרָת שֶׁכָּבֵד אִין לְעֻשׂוֹת מִמֶּנּוּ מְאֻמָּה. אֵלּוּ אֶת בְּנֵי הָאֲדָם הָיוּ צָרִיכִים, כְּדִי לְשַׁעֲבֵד אֹתָם לְמִלְאָכָת כְּפִיָּם, אוֹ לְרַתֵּם אֹתָם לְעֻלּוֹת־מִשָּׁא, כְּפִי שְׁעוֹשִׂים לְסוּסִים, אוֹ לְגֹזֵז מֵהֶם אֶת הַשֶּׁעַר, כְּפִי שְׁעוֹשִׂים לְכַבְּשִׁים, אֲכֹן הִזָּה נִכּוֹן שֶׁאִין הִבְדֵּל בֵּין יְהוּדִי לְגוֹי, כִּי הוּא אֵינוֹ אֶלָּא תּוֹצְרֶת מִגְּמֻרָת. אֲבָל מֵאַחֵר וְאֵינוֹ לֹא גְבִינָה, אֲנַחְנוּ עֲדִין לֹא מְשַׁלְמִים. צָרִיד לְהַפִּיק מֵאֲתָנוּ אִיזוּשֵׁהִי תּוֹצְרֶת אֲנוּשִׁית מִיחָדָת, וּמֵאַחֵר וְהַתּוֹצְרֶת הִיא רוּחָנִית וְעַרְפִּית, הָרִי שֶׁתִּפְקִידוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי הֵנוּ אֲחֵרָאִי יוֹתֵר, וְלָכֵן הוּא נִמְצָא גְּבִיָּה יוֹתֵר. הַקְּבִיָּה הָעֵנִיק לָנוּ תִּפְקִיד "אֹר לְגוֹזִים" (ישעיהו נא/ד), לִהְיוֹת מוֹרֵד דְּרָךְ לְכָל הָאֲנוּשׁוֹת, וּמֵרָאשׁ הוּא יָצַר אֹתָנוּ עִם תְּכוֹנוֹת הַמִּתְאִימוֹת לְכָד (ע"כ "מִי־הִשְׁלִיחוּ"). לְסַפּוֹם סִגְיָה זֶה יֵשׁ לְצַן שֶׁרַבְנוּ יוֹסֵף חַיִּים מִבְּגִדָד ז"ל כְּתֵב בְּסִפְרוֹ "בֵּן יְהוּדָע", שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲבוּר נִפְרָד וּמִפְּרָט בְּנוֹשָׂא זִקְנֵי אֶתְוֹנָה, אִדְּ כְּדִי שֶׁלֹּא לְהַרְבּוֹת בְּהוֹצְאוֹת הַדְּפִסַּת הַסֵּפֶר, הוּא דוֹחָה אוֹתוֹ לְהַזְדַּמְנוּת אַחֲרָת. הֵנָּה יֵשׁ לָנוּ כָּאֵן דְּגִמָּא אִיזוּ מִצְנָה נְדִירָה יָכוֹל הִזָּה לְזַכּוֹת מִי שֶׁהִזָּה נוֹטֵל עַל שְׁכָמוֹ אֶת הוֹצְאָת הַדְּפּוּס, וְכָל כִּדְּ הַרְבֵּה אֲנָשִׁים בְּמִשָּׁךְ כָּל כִּדְּ הַרְבֵּה שְׁנִים הָיוּ זֻכִּים לְאוֹר הַגְּדוֹל שֶׁל בְּאוּרִיו הַנִּפְלָאִים, שֶׁאִין לָנוּ אוֹתָם כִּיּוֹם.

עַד כָּאֵן צִיטוּט שֶׁל בִּיאור הוֹויכַח כְּפִי שֶׁהוּא מְבוּאָר מִפִּי גְדוּלֵי הַדּוֹרוֹת ז"ל

הוֹבְלַת זִקְנֵי אֶתְוֹנָה כְּשִׁבּוּיִים

עַד כֹּה הֵצִיגוּ עֲשָׂר שְׁאֵלוֹת, חִלְקוֹן נִשְׁאָלוּ עַל יְדִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְחִלְקוֹן עַל יְדִי זִקְנֵי אֶתְוֹנָה. הֵם לֹא הִצְלִיחוּ לְהִבְיָד אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא הוֹתִירוּהוּ מִתַּנְצֵל וּמִבִּקֵּשׁ הַסְּבָרִים, בְּעוֹד שֶׁהוּא כֵן עֹשֶׂה לָהֶם זֹאת. זֶה עֲדִין אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁגֵּאֲוִתָּנִים אֵלָּה יוֹדוּ בְּטַעוֹת שֶׁלָּהֶם, אֲבָל הֵם בְּהַחֲלֵט אֵינָם יְכוֹלִים לְטַעֲוֹן עַל נִצְחוֹן, וְכָאֵן אֵנוּ מְגִלִּים אֶת גְּדֵל חֻכְמָתוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁהֵצִיעַ, אִם תִּפְסִידוּ – בָּאוּ לְאֶכָּל, בְּכֵד הוּא גֵרֵם לָהֶם לְהַסְכִּים לְהוֹדוֹת בְּתַבּוּסָה, מֵאַחֵר וְהַסְכּוֹם הִזָּה שֶׁאֵם הֵם יִנְצְחוּ הֵם יִהְרֹגוּ, וְאִם הֵם יִנְצְחוּ, הֵם יָבֹאוּ לְאֶכָּל בְּחֵדֵר הָאֶכָּל הַגְּדוֹל שֶׁבְּאוּלָם הַסְּפִינָה. בְּגִלְל הַרְצוֹן לְזַכּוֹת בְּסִיעָדָה, לֹא הִזָּה

כל כך אכפת להם להודות בכשלונם, ולכן, כמסכם, רבי יהושע איתניהו = הביא אותם לסעודה בספינה שלו שעגנה קרוב לשם. כך הגה רבי יהושע מראש תכנית, כיצד להשתלט עליהם ולקחת אותם בעל כרחם אל המושל הצבאי של רומא, הנמצא בארץ ישראל. לכן הוא לקח כל חד וחד לחוד, והראה לו את "חדר האכל המשותף", כי חזי = כפאשר כל אחד מהם ראה שיתין בסתרקי = ששים כסאות, הוא הסכים להכנס, כי הוא סבר: את כלו חבירי = כל החברים שלי להכא אתו = לזאן יבואו. כך ישב כל אחד בחדר נפרד והמתין לשאר. אחר שאחרון זקני אתונה עלה וישב בחדרו, אמר להו = רבי יהושע לספונא = לספן ולרב החובל, שרי = שחרר את ספינתך = מהעגנים המרתקים אותה לנמל והפגל לארץ ישראל! עוד פעלה עשה רבי יהושע שם בטרם חזר אתם לארץ ישראל, בהדי דאתי = תוך כדי שהוא שב לארץ ישראל, הוא איתי = הביא אתו מעט עפר מעפריהו = מהעפר שלהם, של אתונה. הספינה שהפליגה לארץ ישראל, כי מטא = כשהיא הגיעה לבי = למקום שבו התהום מאד עמוק, והמים בליעי = בולעים ונבלעים שם, הוא שקל = לקח ושאב פוזה = כד דמיא = של מים מהתהומות של בי = המקום בו בליעי = נבלעים המים. כי כפאשר רבי יהושע אתא = בא לארץ ישראל עם ששים זקני אתונה, שפבר ספר להם על השנוי הקל בתכנית ובמסלול, יתכן שהם הבינו שהיתה טעות או תקלה, שהרחיקה את הספינה מהחוף, ואולי בהסכמתם המלאה היא המשיכה את דרכה, אחר שהתגלתה להם ההפתעה הבלתי צפויה, שהם כבר עשו כברת דרך לארץ ישראל. אולי גם הרוחות הטיבו עמם, והובילו מהר את הספינה בפיון הרצוי, ולכן הם לא הביעו התנגדות. כך או כך, עבדה היא שהם נמצאים עתה בנכר בגדיו של רבי יהושע, שהוביל אותם.

הסרת הגאון

אוקמיניהו = העמיד אותם קמי = לפני קיסר. והוא חזיניהו = ראה אותם דהוו מענו = מענים ושפלים, מתסכלים וחסרי מצב רוח, כפי שאמורים להרגיש אנשים גאים שאינם מרגלים לקבל מרות, שלפני הגלו אותם מארצם ומכתביבים להם סדריוס וצורת התנהגות. אמר ליה הקיסר לרבי יהושע: אני מכיר את חכמי אתונה כפאנשים עם ראש מורם, מצב רוח חיובי ומלאי שמחת חיים, וכשאני רואה את האמללים הללו, אני מגיע למסקנה כי לאו הני = לא הם אינהו = אלה, אלא קנית לד ששים עבדים, ואתה מבקש לומר שהבאת את זקני אתונה. רבי יהושע לא התנכח, אפלו לא ענה, כי הוא ידע מראש שזו תהיה תגובת הקיסר, והוא התכונן לה. לכן שקל = לקח רבי יהושע מעפריהו = מהעפר שלהם שנטל בעוד מועד מאתונה, שדא עליהו = השליך עליהם ולמרגלותם, ואשר להם להתהדר בסמליהם ולהשתמש בתרבויות שלהם. זה העניק להם תחושה שהם נמצאים במקומם. עם מעט העדוד הזה, מיד הם שכחו היכן הם נמצאים, התחצפו אל הקיסר, דברו לא יפה, ואקשו = הקשו את ערפם לאפי מלכא = לנגד המלך. כעס המלך על התנהגותם המחפירה, ולכן אמר ליה רבי יהושע: כל מה דבעית = מה שתירצה, עבד להו = עשה להם. רב יהושע לא התפון לעשות להם יותר ממה שספס מראש, ואת זה הוא הרי כבר עשה, הביא את כלם לסעודה בספינה, סעדה שארכה משך כל המשע, אבל בטרם יחזירו לארצם, רצה רבי יהושע שהמפגש יחטר היטב בזכרונם, לשם כך איתו = הביא רבי יהושע את הנהו מיא = אלה המים דאתי = שהוא הביא מבי בליעי = ממקום הבליעה בים, ואת המים הללו הם שדיניהו = השליכו בתיגרא = בחבית, שממנה צריך למלא מים בספינה. אמר להו רבי יהושע לזקני אתונה: אתם צריכים להצטיד לדרך, בבקשה מליוה = תמלאו בחבית זו להאי = מהמים הללו שתהיו זקוקים להם בדרך, ואיזילו = ותלכו לכו = לכם חזרה לארצכם. זקני אתונה הבינו בטבעיות שהם צריכים לדאג לציוד שלהם חזרה, ולכן ציתו להוראה והחלו במלאכה. מלו את דלייהם מהחבית הריאה, שדו ביה = השליכו אל תוך החבית אשר בספינה, וכך הם עשו עוד ועוד ועוד ועוד, קמא קמא = ראשון ראשון הנה קא בלע להו = בלעה אותו חבית הספינה, והם המשיכו מלו וזה המשיך לבלע את המים, עד דשמוט כתפיהו = נשטמו כתפיהם מרב מאמץ, מבלי שיבינו את אשר קורה כאן, ובלו = הם התעייפו ביותר, בגלל שכפאשר אין רואים ברכה בעמל'הפפים, או בדת חדות העשיה, והרבה יותר קשה לעמד שפופים עם מעדר ולהכות באבן מבקר עד ערב, מאשר לעשות זאת על עפר תחום ואדמה רכה, שרואים את ארץ החריש שנוצר אט אט. גם אם ההוא שיעשה זאת על האבן יקבל משכרת כפולה, מהעושה זאת בשדה, הוא יתענף הרבה יותר מהר, קצת עגפות פיזית והרבה תסכול ועגפות נפשית. רבי יהושע שרצה להסיר מעט מנאותם, עשה זאת על ידי שהביא אותם לעגפות נפשית, ומעתה הם יזכרו שבארץ ישראל הם לא בקרו באדונים המפזרים הנחיות והוראות ומביטים על יושבי הארץ מלמעלה למטה, כדרך בעלי השחץ, אלא שפופים וחסרי חיוניות הם עזבו את ארץ ישראל ואזול = הלכו חזרה, עם זכרון ברור על אמתות אמונת ישראל ותקנות גאלתם, שנתפסה גם קצת בלבם, כשלפני תקפו אותם געגועים לחפש שהם זכאים לו בארצם. ואולי גם סקרנות וכמיהה לראות כיצד תראה שמחת היהודים בארץ ישראל בזמן גאלתם.